

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale · Anul XXX (serie nouă din 1990)

Nr. 1(152) / primăvară 2019

Editori:
MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE IAȘI
ASOCIAȚIA „PATRIMONIUL PENTRU COMUNITATE”

Partener:
DIRECȚIA PENTRU CULTURĂ, CULTE ȘI
PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL IAȘI

MUZEUL NAȚIONAL AL LITERATURII ROMÂNE
Editura Muzeelor Literare
Iași, str. Vasile Pogor nr. 4
Contact: Tel. 0232.213.210
E-mail: edituramlriasi@yahoo.com

Director: Lucian Dan Teodorovici
Redactor șef: Călin Ciobotari
Secretar general de redacție: Iulian Pruteanu
Redactori asociați: Amelia Gheorghiță, Monica Salvan
Georgiana Leșu

Layout/DTP: Anca Bîrliba
Corector: Roxana Drugescu
Copertă: Anca Bîrliba
Marketing: Alina Aron

Serie nouă (1990)
Fondatori: Val Condurache
Daniel Dimitriu
Lucian Vasiliu

Pentru abonamente sau informații suplimentare
ne puteți scrie la adresa dacaliterara@yahoo.com

www.muzeulliteraturiiiasi.ro
www.emliasi.ro

Opiniile exprimate în revistă aparțin autorilor
articolelor și nu reprezintă neapărat
punctul de vedere al redacției

DACIA LITERARĂ

Revistă de reconstituiri culturale Anul XXX (serie nouă din 1990)

Nr. 1 (152) / primăvară 2019

Iulian PRUTEANU-ISĂCESCU

Ion Creangă și ai săi

**„Când am venit eu cu tata și cu frații mei,
Petrea și Vasile și Nică, din Ardeal în Pipirig”¹**

Descendența transilvană a lui Ion Creangă este un fapt (re)cunoscut în literatura noastră. Însuși scriitorul mărturisea despre aceasta, deși a încurcat genealogiile, după cum avea să demonstreze Teodor Tanco: „Când am venit eu cu tata și cu frații mei, Petrea și Vasile și Nică, din Ardeal în Pipirig, acum șasezeci de ani trecuți, unde se pomeneau școli ca a lui Baloș în Moldova? Doar la Iași să fi fost așa ceva și la Mănăstirea Neamțului, pe vremea lui mitropolitu Iacob, care era oleacă de cimotoie cu noi, de pe Ciubuc Clopotarul de la Mănăstirea Neamțului, bunicul mâne-ta, Smărandă, al cărui nume stă scris și astăzi pe clopotul bisericei din Pipirig. Ciubuc Clopotarul tot din Ardeal știa puțină carte, ca și mine; și apoi a pribegit de-acolo, ca și noi, s-a tras cu bucatele încoace, ca și moș Dediu din Vânători și alți mocani, din pricina papistașiei mai mult, pe cât știu eu”².

Privitor la originile sale transilvane, în lucrările de specialitate există trei ipoteze care s-au impus: *ipoteza maramureșeană*³ (G. Călinescu, Petru Rezuș), *ipoteza brașoveană și făgărașeană*

(Gh. Ungureanu, Vladimir Streinu), și *ipoteza năsăudeană* (Teodor Tanco). Cea mai recentă și mai documentată este *ipoteza năsăudeană* a lui Teodor Tanco, care a descoperit în arhivele bistrițene începutul istoriei scrise a neamului Creangă. În conscripția fiscală din 1750, între locuitorii din Rodna, o regăsim pe contribuabila văduvă *Titiana A Kranki*, care plătea dări pentru animale și pentru pământurile ce le avea în posesie⁴. Patru ani mai târziu, în 1754, apar alți doi purtători ai numelui Creangă: Stephan Kranga și Tuadger Kranga, cel mai probabil moștenitori ai Titianeii⁵.

Potrivit tabelii pe anul 1763/1764, Stephan Kranka apare menționat în Ilva Mare, ca *Dienstbar* (militar), *auf. in mold* (*Aufugitivus in Moldaviam*) – *fugit în Moldova*⁶. Pe fondul unei tensiuni psihologice îndelungate și adânci, întreținută de catolicizarea forțată și de militarizare, a unei revolte a populației și a unei răscoale a militarilor, mulți români au pornit cu familiile lor în marile exod către Moldova⁷: „De aceea, dacă pana lui Ion Creangă nu redă faptul istoric pe date calendaristice și localități, în schimb, prin gura lui David, evocă începutul băjeniei familiei strămoșești. Iar rememorarea tragediei, ca și a lumii transilvane părăsite, are un fior ce face ca amin-

tirile să străbată timpul, reînviind peste generații momentul deznădăcinării: «Când am venit eu cu tata și cu frații mei, Petrea și Vasile și Nică, din Ardeal în Pipirig...»⁸. După cum putem vedea, nu David, bunicul lui Ion Creangă, împreună cu frații săi (Petrea, Vasile și Nică) au trecut munții, ci stră-stră-străbunicul său, Ștefan Creangă și familia sa. Urmașii lui Ștefan Creangă s-au stabilit în Pipirig și timp de trei generații s-au încuscrit cu membri ai bejenarilor transilvăneni așezați în jurul Pipirigului, devenit un fel de centru al acestei emigrații⁹.

Așadar originea maternă a lui Ion Creangă este sigur transilvană, prin Smaranda Creangă (de la care scriitorul își ia și numele), stră-stră-nepoată a primului Creangă strămutat din Ilva Mare în Pipirig. Smaranda Creangă a fost căsătorită cu Ștefan Ciubotariu din Humulești, sat aflat nu departe, la o distanță de 22 kilometri de Pipirig, fiu al unui Petrea, de meserie ciubotar¹⁰. Nu se cunosc multe detalii despre neamul humuleștean al Ciubotăreștilor, dar este de presupus că și aceștia erau transilvăneni la origine, poate mai vechi decât Crengeștii, David Creangă alegându-și pentru fata sa, cel mai probabil, tot un membru al unei familii de bejenari de peste munți¹¹. G. Călinescu, pe de altă parte, este de părere că tânărul Ioan Ștefănescu (fiul lui Ștefan) și-a schimbat numele când s-a înscris la „fabrica de popi” de la Fălticeni, în noiembrie 1857, „din motive estetice. Creangă sună bine”¹², dar, în

același timp, continuă, impunând teoria conform căreia Ion nu ar fi copilul legitim al lui Ștefan Ciubotariu: „Dar cine cunoaște starea satelor acum și mai ales atunci știe că concubinajul e o formă de căsnicie normală și că nu toți copiii născuți trec neapărat în mitrice. Copiii sunt adunați laolaltă cu cea mai mare îngăduință. Îți vine să crezi, când vezi atâta zăpăceală, că povestitorul ar fi auzit prin sat că nu e feciorul lui Ștefan ci al Smarandei și dintr-o sporită dragoste de mamă ar fi luat numele ei”¹³; poate tocmai din această cauză, cunoaștem mai multe informații despre ascendenții pe linie maternă ai scriitorului și aproape nimic despre Ciubotărești.

„Așa a fost Creangă toată viața lui.

A scris cum a trăit, a trăit cum a scris”¹⁴

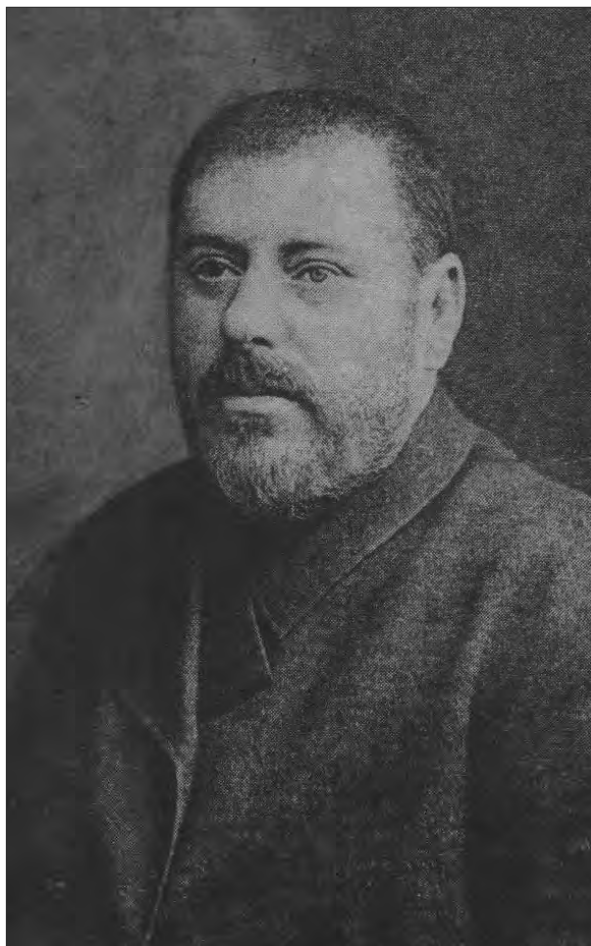
Ion Creangă s-a născut la 1 martie 1837, după cum mărturisește însuși scriitorul: „Sunt născut la 1 martie 1837 în satul Humuleștii, județul Neamțului, Plasa de Sus, din părinți români: Ștefan a lui Petrea Ciubotariu din Humulești și soția sa Smaranda, născută David Creangă, din satul Pipirig, județul Neamțului”¹⁵. Potrivit mitricelor satului Humulești, data nașterii sale ar fi 10 iunie 1839: „În jurul datei nașterii lui Ion Creangă sunt mari îndoieli... Data de 1 martie 1837, aleasă de povestitorul însuși, trebuie încă păstrată”¹⁶.

A început a învăța slovele la școala din satul natal: „Întăiu și-ntăiu, am început a învăța cruce-

ajută, după moda veche, la școala din Humulești, o chilie făcută cu cheltuiala sătenilor, prin îndemnul și osârdia părintelui Ioan Humulescu, care avea o mână de învățătură, un car de minte și multă bunătate de inimă, Dumnezeu să-l ierte! Poate să fi fost de vreo unsprezece ani, când am început a învăța. Știu că eram atunci un băiet sfrijit, prizărit și fricos și de umbra mea.

Dascălul nostru era un holteiu frumos, zdravăn și voinic, și-l chema Vasile a Vasilcăi. El era și dascălul bisericeii din sat. Un sorcovăț nemțesc plătea tata pe lună dascălului, ca să mă învețe. Și pe atunci îmi ziceau în sat și la școală Ionică a lui Ștefan a Petrei¹⁷.

După ce dascălul Vasile a fost luat la armată, școala, închisă între timp, și-a reluat activitatea sub îndrumarea dascălului Iordache, deloc plăcut de Ion Creangă: „Peste vrun an, vornicul prinzând la oaste cu arcanul pe bădița Vasile, dascălul nostru, școala a rămas pustie, iară noi școlarii, cari eram peste patruzeci la număr, ne-am împrăștiat pe la casele noastre. După vrun an, iarăși s-a deschis școala. Dar dascălul Iordache, fiind cam chilaci, a început a ne rădica de urechi la fârta (Φ), deasupra ușei, și a ne prea îndesi la spinare cu Sfântul Neculai, un biciu de curele, făcut și dăruit școalei de moș Fotea, jocariul satului. Și așa, de unde până atunci mă duceam cu drag la școală, am început a umbla huciu-marginea: o zi mă duceam, două nu, dar tot deprinsesem a ceti oleacă¹⁸.

Ion Creangă

După ce dascălul Iordache s-a prăpădit de pe urma holerei, bunicul matern, David Creangă, și-a înscris nepotul la școala învățătorului Nicolae Nanu din Broșteni: „Într-o zi, așa prin câșlegile Crăciunului, aproape de cârnileagă, viind bunicu-mieu David Creangă din Pipirig pe la noi, m-a luat și m-a dus la munte, în școala lui Alecu Baluș din satul Broștenii, județul Suceava, și m-a așezat în gazdă, cu toată cheltuiala lui, la una Irinuca, care

avea două capre pline de râie. De aice urmam la școală, și ori s-a prins cartea de mine, ori nu, dar râia căprească știu că s-a prins”¹⁹. A studiat apoi cu un psalt la biserica Adormirea din Târgu Neamț, „peste baltă, la vreo două zvârlituri de piatră departe de satul nostru”²⁰, tatăl nemaivând bani să-i plătească învățătura, aceasta a fost, din nou, abandonată, devenind torcător de lână pe la șezători: „Câte trei-patru oci de canură torceam pe zi. Mă întreceam cu fetele cele mari din tors, și ele, din răutate, mă porecleau «Ion Torcălău»”²¹. A finalizat cursurile clasei a III-a la noua „Șola publică” din Târgu Neamț, unde profesor i-a fost ieromonahul Isaia Theodorescu, cel care va inspira personajul Popa Duhu: „Bun mai era și părintele Duhu, când se afla în toane bune, Dumnezeu să-l ierte! Pus-a el băieții în rânduială cum nu mai văzusem până atunci; (...) Dar fost-a scris părintelui Duhu (...) să ne învețe și câte oleacă de aritmetică, de gramatică, de geografie și din toate câte ceva, după priceperea noastră”²².

Din ambiția mamei, fiică de vornic și descendentă din mitropolitul Iacob Stamati, viitorul scriitor a fost înscris la Școala de catiheți de la Fălticeni: „Galbeni, stupi, oi, cai, boi și alte bagateluri de alde aceste, prefăcute în parale, trebuia să ducă dascălii poclon catihetului de la fabrica de popi din Folticeni; ș-apoi lasă-te în *conta* sfinției-sale, că te scoate poponeț, ca din cutie... Pentru mine însă numai două merțe de orz și două de ovăs a dat tata cui se cuvine, de am fost

primit în Folticeni, căci școala era numai de mântuială; boii să iasă!”²³.

În anul 1855, după desființarea Școlii de catiheți de la Fălticeni, Ion Creangă a fost nevoit să-și continue studiile la Seminarul Socola din Iași: „Prin postul cel mare se răspândește vuiet printre dascăli despre desființarea catiheților și trecerea celor mai tineri dintre noi la Socola. (...)

– La Socola! strigă dascălii cei mai tineri.

– Duceți-vă pe pustiu, dacă vă place! duce-v-ați învărtindu-vă ca ciocârlia! strigă cei bătrâni.

Și așa, aproape de Paști, ne-am răzlețit unii de alții, și la Socola a rămas să meargă cine-a vrea în toamna viitoare, anul 1855”²⁴.

După moartea tatălui, survenită în 1858, lipsit de susținere materială, Ion Creangă a fost nevoit să-și întrerupă, încă o dată, studiile. „Umblă acum să se însoare, fiind și chipeș, însprâncenat, cu bărbiță bălaie fină și tunsă, și găsi o fetiță de 15 ani a părintelui Grigoriu de la Patruzeci de Sfinți și nunta se făcu la 23 august 1859”²⁵. A fost numit cântăreț la biserica socrului său, hirotonisit diacon și numit la biserica Sfânta Treime, apoi mutat la biserica Sfinții 40 de Mucenici, unde a funcționat până în anul 1863. Nu se cunosc cu exactitate motivele, dar relațiile cu socrul său au devenit din ce în ce mai tensionate, scriitorul ajungând să-l acuze pe preotul Ioan Grigoriu chiar de tentativă de asasinat: „a intrat peste el la miezul nopții pe când dânsul dormea lângă a sa soție și i-a pus «ghiarăle» în gât să-l sugrume și

mai multe nu”²⁶. La 19 decembrie 1860, soția sa Ileana i-a născut un băiat, care a fost botezat cu numele de Constantin, iar un an mai târziu, în 1861, s-a înscris la cursurile Facultății de Teologie, care s-a desființat în ianuarie 1864. S-a înscris, îndată, la cursurile Școlii Normale de la „Trei Ierarhi” pentru a deveni institutor. La această școală, aflată sub direcția lui Titu Maiorescu, care l-a remarcat pentru calitățile sale didactice, a fost numit institutor la 2 noiembrie 1864, începându-și cariera pedagogică. Era iubit de copii, „căci era șăgalnic și bun la inimă. – Măi țică, ian fă la tablă pe cracanatu (M); ian fă pe bårdănosu (B); pe ghebosu (G); pe covrigu (O). Și așa fiecare literă avea o poreclă și elevii învățau cu drag”²⁷. Trece cu locuința pe la mai multe biserici din Iași (Sf. Pantelimon, Bărboi, Galata, Golia); în 1867 s-a despărțit de soția sa, Ileana, iar în februarie 1868, după ce a asistat la Teatrul cel Mare de la Copou la o piesă de teatru, lucru considerat scandalos și imoral pentru un obraz bisericesc, a intrat în conflict cu superiorii Bisericii, deși „ținea cu drag la diaconia lui”²⁸. A slobozit o pușcă în ograda bisericii și chiar asupra acesteia: „popa-vânătorul a împușcat în loc de pasere fereastra bisericii ce se afla tocmai deasupra altarului”²⁹, iar după ce s-a înfățișat tuns și cu pălărie, cum obișnuiau preoții din Bucovina, gata să officieze la slujbă, autoritățile bisericești au propus „să fie oprit de lucrarea diaconiei pentru totdeauna”³⁰. În septembrie 1871, Mitropolitul a dispus ca „numitul

Ion Creangă să fie oprit de la lucrarea diaconiei pentru totdeauna până când (...) se va nevoi a se îndrepta, dând legale probe într-o aceasta să fie iertat”³¹. În 1872 a fost exclus din rândul clericilor³², iar în urma cererii din partea Mitropoliei, a fost exclus și din învățământ, deși revizorul școlar îl prezenta Ministerului ca „om neimputabil”³³: „Am fost destituit pe timpul răposatului mitropolit Calinic, de răposatul ministru Tell, fie-le țărâna ușoară”³⁴. Rămas fără venituri, fostul diacon și-a deschis un debit de „tiutiu” pe strada Cuza-Vodă din Iași și a început să dea lecții ca *profesore privatu* la Liceul Nou³⁵. După ce a finalizat despărțirea oficială de soția sa, soarta i-a surâs, și la schimbarea de guvern din 1874, în urma căreia Titu Maiorescu a revenit în funcția de Ministru al Instrucțiunii Publice, Ion Creangă a fost numit institutor la Școala primară de băieți nr. 2 din Păcurari: „Fapta lui Maiorescu apropie pe Creangă de «Junimea» și de la o vreme el stărui pe lângă câțiva membri ai Societății, în special pe lângă Eminescu, ca să-l introducă printre noi. Eminescu veni cu el într-o sâmbătă seara la mine acasă, dar la intrarea lor în «Junimea» un zâmbet a zburat pe buzele tuturor. (...) Intrarea aceasta în «Junimea» i-a fost spre bine lui Creangă! (...) Ce fericită achiziție pentru Societatea noastră acea figură țărănească și primitivă a lui Creangă! (...) Și când aducea în «Junimea» câte o poveste sau novelă, și mai târziu câte un capitol din *Amin-tirile* sale, cu câtă plăcere și haz ascultam sănă-

toasele produceri ale acestui talent primitiv și ne-cioplit”³⁶. În nr. 1 din 1875 al revistei „Junimii”, „Convorbiri literare”, a debutat cu povestea *Soacra cu trei nurori*.

Deși publicase două manuale școlare, care au fost tipărite în mii de exemplare (*Metodă nouă de scriere și cetire pentru usul clasei I primariă*, Iași, 1868 – împreună cu C. Grigorescu, G. Ienăchescu, N. Climescu, V. Răceanu, A. Simionescu și *Învățătorul copiilor. Carte de cetit în clasele primarie, cu litere, slove și buchi, cuprinzând învățături morale și instructive*, Iași, 1871 – împreună cu C. Grigorescu și V. Răceanu), abia după ce a citit la „Junimea” și a început să publice poveștile și povestirile sale, a devenit un scriitor apreciat: „Scriitori ca Creangă nu pot apărea decât acolo unde cuvântul e bătrân și echivoc și unde experiența s-a condensat în formule nemișcătoare”³⁷. Au urmat *Capra cu trei iezi* (1875), *Punguța cu doi bani* (1876), *Dănilă Prepeleac* (1876), *Povestea porcului* (1876), *Moș Nichifor Coșcariul* (1877), *Povestea lui Stan Pățitul* (1877), *Fata babei și fata moșneagului* (1877), *Ivan Turbincă* (1878), *Povestea lui Harap-Alb* (1878), *Povestea unui om leneș* (1878), *Moș Ion Roată și Unirea* (1880), *Popa Duhu* (1881), *Amintiri din copilărie* (1881-1882), *Cinci pâni* (1883), *Moș Ion Roată și Vodă Cuza* (1883). A mai publicat *Povățuitoriu la cetire prin scriere după sistema fonetică* (1876 – împreună cu Gheorghe Ienăchescu), *Geografia județului Iași* (1879 – împreună cu V. Răceanu și

Gh. Ienăchescu), *Regulele limbei române pentru începători* (gramatică pentru clasa a II-a primară) de Titu Maiorescu, retipărită cu învoirea autorului (1880) și poezii populare.

Între anii 1866-1872 a făcut și „ceva politice”, după cum mărturisea scriitorul, în „Frațiunea liberă și independentă”, de unde s-a ales doar cu porecla de *părintele Smântână*, atribuită de Iacob Negruzzi³⁸: „Căci părintele Smântână acum vra să le vorbească./ «Fraților!» începe-acesta, mănecelul suflecând/ Și potcapul ce-l apasă mai pe ceafă așezând,/ «Frați iubii, eu scriu desigur că voi toți gândii ca mine/ Că-n iubita noastră țară n-ar fi rău să fie bine»”³⁹.

„Își cumpărase în ulița Țicăul de sus nr. 4, o «bujdeucă» de vălătuci cu două cerdace și două odăițe, proptită pe niște pari ca să nu cadă în vale, o casă cam ca a Irinuchii din Broșteni privind spre dealul de humă al Ciricului, pe care din când în când turme venite de la iernatic își purtau tălăngile. Ex-diaconul își luă și o «țățacă», pe una Ecaterina Vartic, pe care și-o făcu țitoare și se puse pe trai țărănesc. Dormea vara în tinda din dos, unde avea și o știoală în miniatură în chip de hârdău cu apă. Acolo se răcorea pe arșiță, scărpinându-și pielea cu o lopățică crestată. Mânca chincit pe pat, fără muiere, bucatele făcute de Tinca, înconjurat de o turmă de pisici (Fița, Sița, Florica, Frusica, Țăca, Suru, Ghiță, Vasilică, Todirică, Bălănica, Mițulica, Tărcata, Frăsina), printre care un cotoi se numea, în onoarea criti-

cului junimist, Titu. Prin casă purta un cămeșoi de pânză ca să poată trupul răsufla, în târg haine de șeiac mănăstiresc. Înbuibarea sa e proverbială. Nu-și pierdea vremea cu «zămoreală», ca «fârlifușii de pe la târguri, crescuți în bumbac», ci înghițea hâlpav ca un Flămânzilă o mămăligă întreagă, un crap întreg, bând o carafă de vin și o cofiță de apă și sculându-se de la masă ușurel”⁴⁰.

N.A. Bogdan, Ion Creangă și A.C. Cuza
la Slănic Moldova (1885)

„«Bojdeuca» lui din strada Țicăului nu putea să te atragă prin confort sau bunătățile pământului. În tovărășia lui Creangă puteai să găsești sinceritatea, un lucru așa de prețios, pentru cineva care ar fi avut norocul să-l întâlnească, de multe ori, cu fățarnicia în cale. (...) Creangă a fost unul dintre prietenii buni ai lui Eminescu, și prietenia lor începuse de prin 1866-67. (...) Pe Eminescu l-a admirat, dar l-a și iubit. De câte ori vorbea despre el, ochii lui Creangă se umpleau de lacrimi. În dosul bojdeucei lui, moș Creangă avea un cerdac lat, acoperit cu streșină, de unde se vedea numai goliciunea întristătoare a dealului Cîrcului. Acolo, îmi spunea Creangă, ședea Eminescu zile întregi. Acolo a scris el «Doina»”⁴¹.

Ion Creangă a fost decorat în 1878 cu Medalia *Bene Merenti*, clasa a II-a, pentru lucrările și publicațiile didactice, iar în anul 1883 i-a fost conferit Ordinul *Coroana României*, decorații pe care nu le-a purtat niciodată⁴². A fost inclus în dicționarul italianului Angelo de Gubernatis, publicat la Florența, în 1879, printre scriitorii importanți ai lumii, iar Mite Kremnitz i-a tradus trei povești în limba germană (*Punguța cu doi bani*, *Ivan Turbincă* și *Fata babei și fata moșneagului*), ce au fost cuprinse în volumul *Rumänische Märchen* (Leipzig, 1882)⁴³.

În anul 1877, în timpul lucrului la *Povestea lui Harap-Alb*, Ion Creangă a suferit prima criză de epilepsie, boală moștenită de la mama sa: „De la *Arap Alb* dousprezece zile nu am eșit din

boșdeuca asta; a venit împăratul rusesc, și atunci mi-a venit un fum pe nas”⁴⁴. Epilepsia i-a provocat crize tot mai dese, iar în anul 1881 a fost internat în Spitalul Brâncovenesc din București⁴⁵. Boala i s-a agravat și, în ciuda îngrijirilor medicale urmate și a curelor de băi de la Slănic Moldova, în seara zilei de 31 decembrie 1889, Ion Creangă s-a stins din viață, intrând în galeria marilor scriitori români: „Creangă își lăsa *bojdeuca*, pentru a se așeza «în cei trei coți de pământ, în care se încheie toată scofala pe lumea asta»”⁴⁶.

Căpitanul Constantin I. Creangă (1860-1918), „fiul povestitorului plin de temperament și originalitate”⁴⁷

După cum am văzut, singurul urmaș al scriitorului, Constantin, s-a născut la 19 decembrie 1860 și la vârsta de șase ani a fost înscris la Școala primară de la „Trei Ierarhi”, unde tatăl său funcționa ca institutor. Pentru micul Constantin I. Creangă, părintele său nu era „tata”, ci „domnul institutor”⁴⁸, comportându-se foarte sever: „Nu l-ați cunoscut pe tata: Era el cum era cu alții, dar cu de-ai lui, de-ai casei și cu de-alde mine, mai ales, pleosc una peste gură! Și n-aveai cui te plânge, grevele nefiind încă inventate pe atunci”⁴⁹.

După terminarea cursurilor școlii primare, Ion Creangă l-a înscris pe Constantin la Școala Fiilor de Militari, pe care a absolvit-o, înscriindu-se apoi la Școala de Ofițeri de Infanterie și Ca-

valerie din București, după ce a fost voluntar pe frontul româno-ruso-turc, provocând îngrijorare tatălui său. După absolvirea cursurilor Școlii de Ofițeri, în 1879 a fost avansat la gradul de sublocotenent și a fost repartizat în Corpul Flotilei. A fost caracterizat de superiori drept un „ofițer inteligent”, dar, moștenind firea nonconformistă a tatălui său, trebuia „ținut aproape”, în urma deselor abateri de conduită⁵⁰. A studiat la Școala de Aplicație pentru Geniu și Artilerie de la Viena. În iunie 1886 s-a căsătorit cu Olga N. Petru, fiica unui negustor foarte bogat din Brăila. Tot la Viena, în timpul călătoriei de nuntă din vara anului 1886, Constantin I. Creangă a încercat și la Arhitectură, reușind la probele de desen pentru arhitectură clasică și modernă⁵¹. Ceea ce el doar a început a fost finalizat de către cei doi fii ai săi, Horia și Ion, care au devenit arhitecți. Un an mai târziu, în 1887, la propunerea făcută de ministrul de război, Constantin I. Creangă a fost avansat la gradul de căpitan⁵².

După moartea tatălui său, neadaptat încă la viața militară, a demisionat din armată la 16 ianuarie 1892: „Apoi, mai întâi de toate, trebuie să ne înțelegem. Nici oștirea nu era pentru mine cum nu eram, se vede, nici eu pentru dânsa. Și mai în scurt, nici tata popă, că s-a răspopit, și nici eu soldat că m-am descătănit. Ion Creangă a lepădat rantia și potcapul și s-a făcut negustor de tutun, iar eu, descingând sabia, m-am apucat de hârtie de țigară. Mai mare păcăleală nici că se

poate”⁵³. Nu a reușit nici în comerțul cu foițe de țigară, cărora le făcea publicitate cu reclama „Oameni buni!/ Ori fumați hârtia Creangă,/ Ori dați dracului tutunul!”⁵⁴, care „a ieșit cea dintâi la analiză, fiind și cea mai igienică din toate”⁵⁵, nici în comerțul cu prăjituri, cozonaci moldovenești, ceaiul „Pax” sau bragă, pentru tânărul comerciant „negustoria fiind mai mult un apostolat, decât o profesie”⁵⁶. Fiind un foarte slab administrator, a eșuat și în conducerea afacerilor cofetăriei „Ca la mama acasă” din centrul Bucureștilor⁵⁷ și a grădinii Casinoului din Constanța⁵⁸. S-au adăugat divorțul de soția sa, care s-a finalizat în anul 1906 și încercarea, nereușită, de a obține un loc pentru Camera Deputaților, în 1911.

Deși demisionase din rândul cadrelor active ale armatei, în ajunul participării României la cel de-Al Doilea Război Balcanic, căpitanul în rezervă Constantin I. Creangă a fost mobilizat și încadrat la Regimentul 80 Infanterie, în funcția de comandant al campaniei a 8-a⁵⁹. A participat la campania din Bulgaria, ducându-și la bun sfârșit misiunile, fiind elogiât de superiori, decorat și avansat, la 10 mai 1914, la gradul de maior în rezervă. În cadrul Regimentului „Mihai Viteazul” nr. 6, a luat parte și la luptele din timpul Primului Război Mondial, fiind caracterizat de generalul Ion Dragalina ca un: „Ofițer inimos, care a știut să sădească și în inimile ofițerilor și soldaților dragoste pentru armată și avântul pentru sacrificiu”⁶⁰. A murit la Spitalul Sf. Spiridon din Iași, la

Olga și Constantin I. Creangă

1 aprilie 1918, în urma unei boli renale, și a fost înmormântat în Cimitirul „Eternitatea” din Iași⁶¹; însuși Regele Ferdinand I, revenit la Iași după război, „a agățat cu mâna Sa o coroană de flori pe brațul modestei cruci de lemn, ce sta înfiptă pe mormântul *căpitanului Creangă*”⁶².

Din căsătoria lui Constantin I. Creangă cu Olga N. Petru (1870-1954) au rezultat patru copii: Letiția, Horia, Silvia și Ion.

Letiția C. Creangă (1888-1938) s-a căsătorit în Humulești, la 30 iulie 1911, cu scriitorul și istoricul literar Nicolae Țimiraș (1876-1950), născut la Fințești, comuna Năeni, județul Buzău. În anul 1933, la Editura „Bucovina” I.E. Torouțiu din Cernăuți, Nicolae Țimiraș a publicat volumul *Ioan Creangă după documente vechi, însemnări și mărturii inedite, cu numeroase reproduceri de autografe, portrete și vederi*, 366 p., restituind „pe bază de documente și mărturii orale inedite, glumele, legende, vorbele de duh ale marelui humuleștean – investigare cu scrupul în familia din care însuși făcea parte – reconstituind totodată climatul de creație, gustul cărții, instrumentele didactice, aspirația la viața intelectuală, ori prietenia acestuia cu Eminescu; o întreprindere insolită și unică în felul ei” (Alex. Oproescu)⁶³, pentru care a primit Premiul Academiei Române⁶⁴. Nicolae Țimiraș a murit în anul 1950 și a fost înmormântat la Florența⁶⁵. Cei doi au fost părinții lui Nicolae N. Țimiraș (1912-1996). Acesta a absolvit Liceul „Mircea cel Bătrân” din Constanța⁶⁶, apoi a studiat Dreptul⁶⁷ și Filosofia și Literele la Universitatea din București⁶⁸. Între anii 1936-1947 a funcționat ca diplomat (secretar de ambasadă) la reprezentanțele României din Budapesta, Roma, Tirana și Vatican⁶⁹. La Roma s-a căsătorit cu Paola Silvestri (1923-2008), medic cercetător, și, cu ajutorul cardinalului Paul Giovanni Montini (viitorul papă Paul al VI-lea), au emigrat în Canada⁷⁰, apoi în Statele Unite ale

Americii, stabilindu-se la Berkeley, California. Aici li s-au născut copiii Mary-Letitia (n. 1956) și Paolo-Francesco (n. 1962)⁷¹. Nicolae N. Țimiraș a activat ca profesor de limba română la Army Language School în Monterey, California și ca profesor de limbi romanice la Contra Costa College din San Pablo, California⁷². A publicat articole și studii de filologie și istorie culturală în reviste din Italia, Belgia, Germania, Argentina și Statele Unite ale Americii⁷³. A fost membru fondator al Academiei Româno-Americane de Științe și Arte și președinte și vicepreședinte al acestei organizații, care i-a avut ca membri onorifici pe Mircea Eliade și George Emil Palade⁷⁴. A semnat volumele *Anii tinereții* (1991), „o carte de amintiri în care reușește să zugrăvească imagini vibrante ale copilăriei și adolescenței lui”⁷⁵, *Rapsodii de vacanță. Călătorie în America de Sud* (2002) și *Rapsodii de vacanță. Călătorie în Italia* (2003): „Strănepot al marelui povestitor Ion Creangă, Nicolae Țimiraș a demonstrat prin scrierile sale că un dram de talent și umor s-a transmis în mod misterios la generațiile următoare”⁷⁶.

Mary-Letitia a absolvit cursurile Facultății de Medicină la Pomona și Georgetown⁷⁷ și lucrează în domeniul geriatricii în Wenatchee Valley, Washington⁷⁸. Paolo-Francesco nu a absolvit studii superioare și lucrează ca grădinar peisagist-schef, treapta „b”, în parcul campusului universitar de la Berkley. Este căsătorit cu o filipineză, Irma Agra Cambroner. Locuiește în Pinolo, în zona

metropolitană San Francisco, California. Cei doi stră-strănepoți ai lui Ion Creangă nu cunosc limba română⁷⁹.

Silvia C. Creangă (1894-1940) s-a căsătorit în anul 1920 cu Gheorghe Constantinescu. A decedat în anul 1940 și a fost înmormântată în Cimitirul Bellu din București, nelăsând urmași.

Ion C. Creangă (1898-1931) s-a născut la București și a primit prenumele bunicului său. De la început, Ion a pășit pe urmele fratelui său mai mare, Horia, absolvind, în anul 1926, arhitectura la École Nationale des Beaux-Arts din Paris. A lucrat pentru scurt timp la Uzinele Citroën, iar în anul 1927 a revenit în țară și s-a angajat la Serviciul de Studii și Construcții al Casei Muncii CFR, „arhitect cu cea mai mică leafă”, după cum mărturisea. În 1924 s-a căsătorit cu parizianca Marie Louise Vaurés (Mauricette). Frații Creangă au lucrat împreună la diverse proiecte, Ion fiind „un mare muncitor, care se completa perfect cu frațele lui mai boem, visător și neacomformist”. Ion C. Creangă a murit în urma unui accident de automobil la 3 martie 1931⁸⁰.

**Faimosul arhitect Horia Creangă,
„preocupat de magia formelor simple”⁸¹**

Horia C. Creangă (1892-1943) s-a născut în București. A făcut studiile liceale la „Matei Basarab” și la „Mihai Viteazul”, remarcându-se la oină și ca un bun desenator. După bacalaureat, a

intrat la Școala Superioară de Arhitectură (1913). Aici a cunoscut-o pe viitoarea sa soție, Lucia Dumbrăveanu (1895-1957), verișoara Henrietei Delavrancea, fiica lui Barbu Ștefănescu Delavrancea. În timpul Primului Război Mondial, Horia Creangă a participat la ofensiva din Transilvania. A fost capturat la Șercaia și a fost internat în lagărul de la Stralsund, port la Marea Baltică. Experiența captivității l-a făcut să mărturisească că „i se face scârbă de omenire”⁸². A revenit în țară în primăvara anului 1918 și împreună cu Lucia Dumbrăveanu și alți colegi a plecat să studieze în Franța la École Nationale des Beaux-Arts din Paris. După două eșecuri, a reușit să intre în vara anului 1920: „Horia Creangă părea făcut din fier sau beton armat. Era preocupat de școală fără să aibă darul de a ști cum să învețe”⁸³. În încercarea de a-și găsi drumul în arhitectură, a aflat despre Le Corbusier (1887-1965), titanul arhitecturii moderne. Horia Creangă, însă, i-a preferat pe arhitecții avangardiști în mare vogă, Robert Mallet-Stevens (1886-1945) și Henri Sauvage (1873-1932). Remarcat de profesorul său, Gustave Umbdenstock, a fost luat ucenic în atelierul său particular. Tot Umbdenstock a fost cel care a încurajat mariajul dintre Horia Creangă și Lucia Dumbrăveanu, care s-a produs în anul 1923, fără nicio ceremonie⁸⁴. Și-a obținut diploma de arhitect la 12 noiembrie 1924, iar un an mai târziu a fost angajat de același Umbdenstock la birourile de arhitectură

RECONSTITUIRI CULTURALE

ale Companiei de Căi Ferate din Nord, dar nu era mulțumit: „Deși avea un prestigiu extraordinar și Umbdenstock l-a sprijinit temeinic, n-a vrut să mai lucreze la Paris. Poate semăna la extravagante cu tatăl său... poate a vrut să devină prea repede independent... Oricum nu realiza sprijinul partenerilor săi. În cele din urmă se simțea prost. Suferea de mal du pays: avea prea mare dor de țară...” (Alexandru Rosetti)⁸⁵.

A revenit acasă în 1927 și împreună cu soția sa, Lucia, și cu fratele mai mic, Ion C. Creangă, absolvent și el de arhitectură, au pus bazele echipei Creangă (1927-1931), care a devenit cunoscută în mai 1929, cu prilejul concursului public de arhitectură pentru clădirea ARO (devenită Blocul Patria), situată pe bulevardul Magheru colț cu strada Pictor Verona din București: „Am conceput ARO într-o noapte, dintr-un tot, ca în vis, în

Clădirea ARO din București (Blocul Patria)

forma, volumetria pe care o vedem. Ulterior s-au ivit greutăți considerabile ca să încadrăm imobilul în plafonul financiar foarte limitat al clientului”, mărturisirea Horia Creangă arhitectului Ștefan Crețoiu⁸⁶. Arhitectura românească a început drumul modernizării prin proiectul cu motto „Nr. 13”: „un studiu serios și interesant de arhitectură modernă și utilitară, în care atât în plan cât și în fațade s-a urmărit expresiunea de simplitate și de bun gust”⁸⁷. Între anii 1936 și 1943, Horia Creangă a ocupat funcția de director al Direcției „Lucrări Noi” din Primăria Capitalei. „În ce constă arhitectura nouă?”, se întreba arhitectul Horia Creangă în 1935: „În primul rând în simplitate. Volume proporționate și tranșate în spațiu, linii drepte, suprafețe fără podoabe inutile. (...) Această arhitectură permite ca să se dezvolte strada și orașul în același cadru de simplitate”⁸⁸.

Mai multe clădiri publice au fost proiectate de arhitectul Horia Creangă și colaboratorii săi în București: Teatrul Giulești, Stadionul ONEF, Cinematograful ARO, Halele Obor, Restaurantul Pescăruș, Teatrul Bulandra; în Brașov: Hotelul ARO-Palace și Hotelul ARO-Sport; în Cernăuți: ansamblul ARO, Palatul Cultural etc.; numeroase reședințe private, tip „vilă”, în București: Casa Marcel Iancu, Casa Corneliu Medrea, Casa Ing. Ion Miculescu, Casa Ing. T. Mareș, Casa Ing. Victor Popescu, Casa Ing. A. Bunescu, Casa Dr. Constantinescu, Casa Anton Davidoglu, Casa Octavian Goga, Casa Petre Dulfu, Casa

Elisabeta Cantacuzino, Casa Ing. Adrian Dumitrescu, Casa Ing. Cristea Mateescu; în Cluj: Casa Ioan Lupaș; în Deva: Casa Dr. Petru Groza; în Breaza: Casa Nedioglu; în Predeal: Casa Savu; în Tg. Mureș: Casa Victor Groza; în Eforie Nord: Vila Marelui Voievod Mihai; în Mamaia: Casa Nadia Gory. Se adaugă imobilele Cezar Pop și Mihai Gheorghiu din bulevardul Schitu Măgureanu, Malaxa-Burileanu de pe bulevardul Magheru, Barbu Dimitrescu din strada Lahovary, Elena Ottulescu din strada Gh. Manu sau ansamblul de „locuințe economice” Vatra Luminoasă de pe strada Lt. Victor Marcu ș.a.⁸⁹.

Tot Horia Creangă a prefăcut după cerințele modernismului Fabrica de Locomotive Malaxa din București, fiind desenatorul trenului aerodinamic tip „Malaxa”, „un automotor ultrarapid care apărea ca o săgeată argintie pe liniile București-Constanța și București-Brașov”⁹⁰, a realizat fabricile de lapte de la Alba Iulia, Burdujeni și Simeria, precum și Pavilionul Administrativ și Laboratoarele Uzinelor Malaxa din capitală.

În anul 1943, Horia Creangă s-a îmbolnăvit și a fost internat la Sanatoriul Saint Vincent de Paul (azi Institutul Național de Endocrinologie „C.I. Parhon”) din București, dar presimțindu-și sfârșitul nu lua în considerare sfaturile medicilor și „spre exasperarea tuturor părăsea seara spitalul”, plimbându-se pe la Arcul de Triumf: „Erau momente plăcute pentru că el era foc de deștept, vorbea foarte frumos și îi admiram claritatea de

gândire. Dar tot n-am priceput de ce nu-și căuta de sănătate...” (Nicu Georgescu)⁹¹. După mai multe insistențe s-a internat la spitalul AKH din Viena, unde a murit la 1 august 1943, în urma unei complicații renale, ca și tatăl său⁹²: „Într-un sanatoriu din Viena s-a stins din viață arhitectul Horia Creangă. Era suferind de câțva timp dar nimeni n-ar fi bănuțit că sfârșitul său este atât de apropiat. Fire de boem, a tratat suferința sa fizică cu aceeași nepăsare pe care o punea în toate cele ce priveau altceva decât preocupările profesionale”⁹³. A fost înmormântat în Cimitirul Bellu⁹⁴.

Într-un necrolog publicat în paginile revistei „Simetria”, G.M. Cantacuzino a surprins, poate, cel mai bine personalitatea lui Horia Creangă: „Mintea clară și pozitivă, fără complicații intelectuale, dar dotat cu multă sensibilitate, Creangă vedea în volum și tot efortul lui tindea mereu spre simplificare. Planurile lui erau întotdeauna excepțional de clare iar amănuntul era mereu sacrificat în favoarea ansamblului. Nu se poate vorbi de faze și de epoci în evoluția talentului său. Din prima până la ultima manifestare a lui, tot e perfect unitar pe aceeași linie de preocupări: armonia volumelor, sobrietatea severă a elementelor, voita absență a ornamentelor. El urmărea frumusețea aproape exclusiv prin armonia maselor arhitecturale. Era preocupat de magia formelor simple, în care proporția domină”⁹⁵.

Horia și Lucia Creangă au avut o fiică, Michaela,

Horia Creangă
(desen de Marcel Iancu)

născută în anul 1923 în Franța. Andrei, un băiat al Luciei din afara căsătoriei, a fost motivul principal pentru care cei doi s-au despărțit în 1931.

Michaela Creangă a fost crescută de mătușa sa, Letiția Țimiraș, până în 1938, când aceasta s-a stins din viață, în urma unui stop cardiac. A mers pe urmele părinților și s-a înscris la Facultatea de Arhitectură de la Roma, unde vărul

Nicolae N. Țimiraș funcționa ca diplomat⁹⁶. După funerariile tatălui ei, Michaela Creangă nu a mai revenit la Roma pentru continuarea studiilor, a rămas în București și s-a căsătorit cu sublocotenentul de artilerie antiaeriană, Constantin Mihăescu: „Tata îmi zicea că în școala de război colegii îl porecliseră «Frumosul», iar mama mi-a declarat că nu mai avea chef să continue să studieze geometrie descriptivă la Roma. Dar acestea nu sunt motive serioase de căsătorie. Până la urmă sunt convins că frumusețea și entuziasmul tinereții, împreună cu legea naturală a omenirii, a determinat destinul lor ca în mai toate familiile”⁹⁷.

Constantin Mihăescu (n. 1920), militar de carieră, rănit la Stalingrad, a fost arestat în 1959 și condamnat la 17 ani de închisoare pentru „nelitire contra ordinii sociale”⁹⁸. A fost eliberat la amnistia generală din 1964. Strănepoata lui Ion Creangă a supraviețuit în acești ani, lucrând ca muncitor necalificat la descărcat vagoanele cu bușteni în gara Vădeni de lângă Târgu Jiu, „pe o leafă de mizerie, 600 de lei”⁹⁹. Constantin Mihăescu, ieșit din pușcărie, a întregit veniturile familiei din postul de vidanșor la Întreprinderea Canal-Apă București (ICAB)¹⁰⁰. În anul 1969, Tribunalul Militar București a constatat că fapta pentru care a fost condamnat nu a existat și a fost reprimat în armată, ieșind la pensie cu gradul de colonel. În 1990 a fost rechemat în activitate,

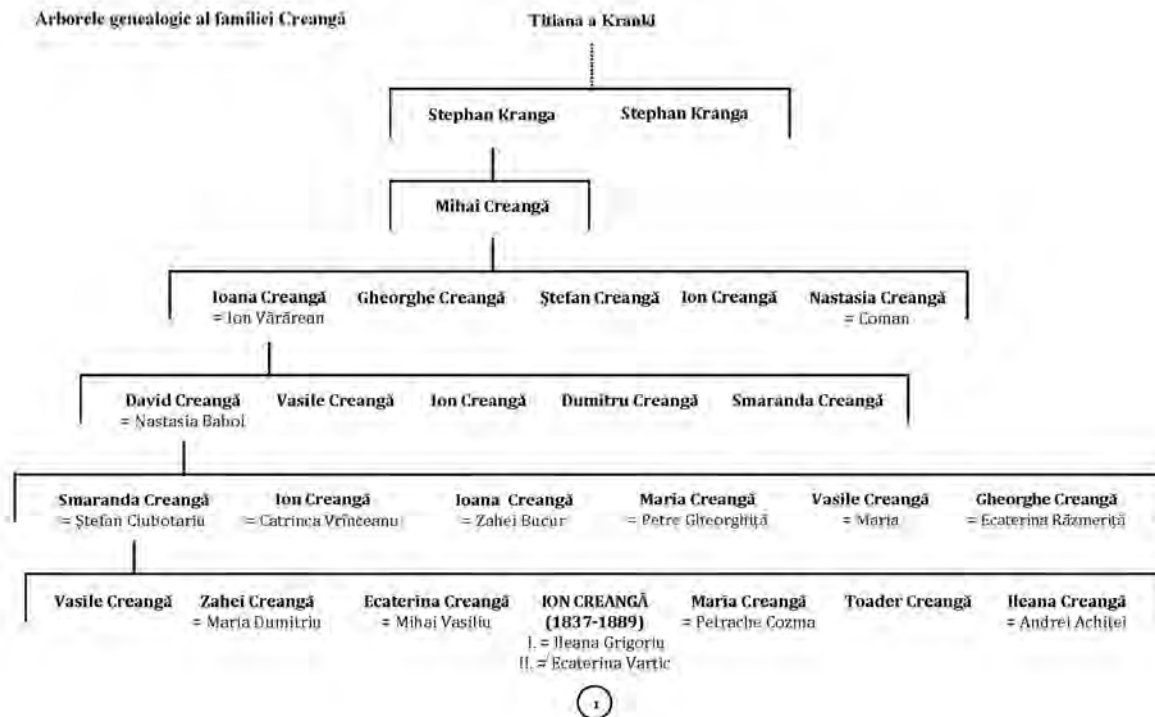
avansat la gradul de general de brigadă și a fost numit pentru scurt timp la comanda Apărării Civile¹⁰¹.

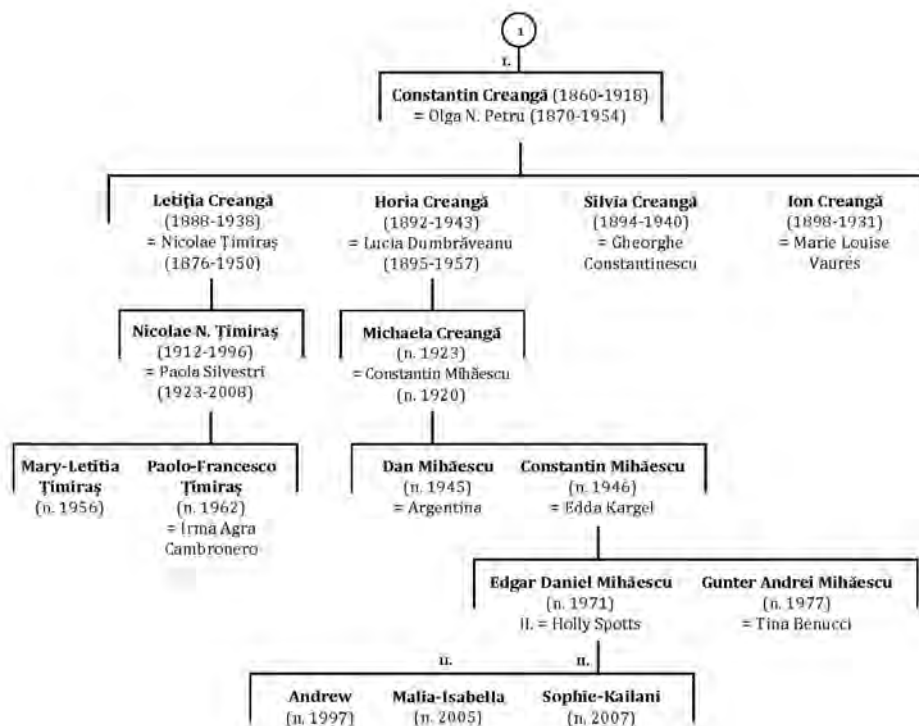
Michaela și Constantin Mihăescu au doi băieți: Dan C. Mihăescu (n. 1945), căsătorit cu Argentina Codres, și Constantin C. Mihăescu (n. 1946), căsătorit cu Edda Kargel, cu origini germano-austriece¹⁰².

Constantin C. Mihăescu a studiat la Institutul de Construcții și la Facultatea de Instalații pentru Construcții din București. A fugit în Statele Unite ale Americii în anul 1980, la Nicolae N. Țimiraș, aducându-și și familia, soția și pe cei doi băieți, Edgar Daniel C. Mihăescu (n. 1971) și Gunter Andrei C. Mihăescu (n. 1977). Edgar Daniel C. Mihăescu a absolvit ingineria electrică la Santa Barbara, este căsătorit cu Holly Spotts, psiholog, și au două fiice, Malia-Isabella (n. 2005) și Sophie-Kailani (n. 2007). Dintr-o relație anterioară, are și un băiat, Andrew (n. 1997)¹⁰³. Gunter Andrei C. Mihăescu a absolvit istoria și dreptul la Universitatea California și are propriul birou de avocatură, *Mihaescu Law* în San Francisco. Este căsătorit cu Tina Benucci¹⁰⁴.

Niciunul dintre urmașii direcți ai lui Ion Creangă nu cunoaște limba română, toți trăindu-și propriul „vis american”.

Arborele genealogic al familiei Creangă

- ¹ *Amintiri din copilărie*, în Ion Creangă, *Amintiri din copilărie. Povești. Povestiri*, București, 2009, p. 36.
- ² *Ibidem*.
- ³ Vezi și articolul *Originea maramureșeană a lui Ion Creangă*, semnat de Radu Mircea și publicat în „Dacia literară”. Serie nouă, anul VII, nr. 4(23), Iași, 1996, p. 43-44, unde propune o succesiune care pornește de la Stanislau, cneaz al Varaliei, ce cuprindea, între alte sate, și Bârsana, proprietate apoi a Dragoșeștilor, Ion Creangă trăgându-se din Lațcu, „fiul lui Ioan, fiul lui Radu, de Bârsana în numele lui Andrei, fiul (său) și Dragoș, fratele său după mamă”.
- ⁴ Teodor Tanco, *Lumea transilvană a lui Ion Creangă. Originile unei biografii*. Ediția a III-a revăzută. Prefață de Dan Mănuță, Iași, 2009, p. 40.
- ⁵ *Ibidem*, p. 45.
- ⁶ *Ibidem*, p. 60, 62, 63.
- ⁷ *Ibidem*, p. 58.
- ⁸ *Ibidem*, p. 65.
- ⁹ *Ibidem*, p. 137-138.
- ¹⁰ *Ibidem*, p. 129.
- ¹¹ *Ibidem*, p. 131-132.
- ¹² G. Călinescu, *Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Ediție și prefață de Al. Piru, București, 1982, p. 477.
- ¹³ *Ibidem*, p. 478.
- ¹⁴ Grig. I. Alexandrescu, *Biografia lui Ion Creangă*, în Ion Creangă, *Opere complete*. Cu o biografie de Grig. I. Alexandrescu și cu portretul și o prefață autografă a autorului. Partea I, *Soacra cu trei nurori. Capra cu trei iezi. Dănilă Prepeleac. Pungulița cu doi bani. Poezii populare*, București, s.a., p. 29.
- ¹⁵ *Fragment de autobiografie*, în Ion Creangă, *Amintiri din copilărie. Povești. Povestiri*, București, 2009, p. 95.
- ¹⁶ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 477.
- ¹⁷ *Fragment de autobiografie*, p. 95.
- ¹⁸ *Ibidem*.
- ¹⁹ *Ibidem*, p. 96.
- ²⁰ *Ibidem*.
- ²¹ *Ibidem*.
- ²² *Amintiri din copilărie*, în Ion Creangă, *op. cit.*, p. 66.
- ²³ *Ibidem*, p. 69.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 86-87.
- ²⁵ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 478.
- ²⁶ *Ibidem*.
- ²⁷ Grig. I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 21.
- ²⁸ Iacob Negruzzi, *Amintiri din „Junimea”*, în *Scrieri alese*. Ediție îngrijită de Corneliu Simionescu, București, 1970, p. 169.
- ²⁹ Val Talpalaru, *Ion Creangă și izgonirea din paradis*, în „Historia”, anul XVIII, nr. 195, București, aprilie 2018, p. 30.
- ³⁰ Constantin Parascan, *Povestea vieții lui Ion Creangă*. Ediția a doua, revizuită și îmbunătățită, Iași, 2017, p. 76.
- ³¹ *Ibidem*. A fost iertat abia după 121 de ani: „Studiind cazul Ion Creangă, mare povestitor al neamului românesc, care prin Hotărârea nr. 265 din 1872 a Decasteriei Mitropolitane a fost exclus din cler și constatând că motivele care au dus la luarea acestei hotărâri nu sunt extreme de grave și meritau sancțiune mai blândă; (...) Hotărâm:
1. Se reabilitează memoria diaconului Ion Creangă, fiu al Bisericii Ortodoxe Române, mare scriitor național,

2. De acum înainte la slujbele de pomenire, parastase și comemorări de ordin religios va fi pomenit ca diaconul Ion. Iași, 1993, iunie 20 Duminica Tuturor Sfinților Români + Daniel Arhiepiscop și Mitropolit" (cf. *ibidem*, p. 99).
- ³² Pentru mai multe detalii despre cei 12 ani ai vieții sale de cleric, vezi *Creangă ca diacon*, în Dumitru Furtună, *Cuvinte și mărturii despre Ion Creangă*. Ediție, prefață și note de Gheorghe Macarie și Manuela Macarie, Iași, 1990, p. 50-66.
- ³³ I.D. Marin, *Pedagogia lui Creangă*, Iași, 2011, p. 17.
- ³⁴ Grig. I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 22.
- ³⁵ *Ibidem*, p. 18.
- ³⁶ Iacob Negruzzi, *op. cit.*, p. 171-172.
- ³⁷ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 488.
- ³⁸ Iacob Negruzzi, *op. cit.*, p. 171.
- ³⁹ Constantin Parascan, *op. cit.*, p. 126.
- ⁴⁰ *Ibidem*, p. 479.
- ⁴¹ Artur Gorovei, *Alte vremuri. Amintiri literare*, Fălticeni, 1930, p. 60-63.
- ⁴² Grig. I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 26.
- ⁴³ Daniel Corbu, *Itinerar biografic*, în Ion Creangă, *Scrieri. Amintiri din copilărie, povești, povestiri, teatru, corespondență, rostiri, zicători, cuvinte*. Prefață de Mihai Cimpoi. Selecție de texte, note, bibliografie, itinerar biografic și postfață de Daniel Corbu, Iași, 2008, p. 24-25.
- ⁴⁴ Grig. I. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 33.
- ⁴⁵ Daniel Corbu, *op. cit.*, p. 25.
- ⁴⁶ Emilgar, *Ioan Creangă*, în „Arhiva”, anul XIII, nr. 7-8, Iași, iulie-august 1902, p. 324.
- ⁴⁷ Nicolae Țimiraș, *Ioan Creangă după documente vechi, însemnări și mărturii inedite, cu numeroase reproduceri de autografe, portrete și vederi*, Cernăuți, 1933, p. 259.
- ⁴⁸ Gheorghe Vartic, *Neamul lui Ion Creangă și cariera militară*, în „Calendarul tradițiilor militare”, anul V, București, 2013, p. 59-60.
- ⁴⁹ Nicolae Țimiraș, *op. cit.*, p. 262.
- ⁵⁰ Gheorghe Vartic, *op. cit.*, p. 62-63.
- ⁵¹ Radu Patrulius, *Horia Creangă. Omul și opera*, București, 1980, p. 10.
- ⁵² Gheorghe Vartic, *op. cit.*, p. 64.
- ⁵³ *Ibidem*, p. 65.
- ⁵⁴ *Lupta pentru existență*, București, 1896, p. II.
- ⁵⁵ *Lăcomia ori prostia debitanților*, în *ibidem*, p. 119.
- ⁵⁶ Nicolae Țimiraș, *op. cit.*, p. 265.
- ⁵⁷ Radu Patrulius, *op. cit.*, p. 11.
- ⁵⁸ Olga Rusu, *Patrimoniul cultural ieșean. Cimitirul Eternitatea*, Iași, 2008, p. 107.
- ⁵⁹ *Ibidem*, p. 66.
- ⁶⁰ *Ibidem*, p. 67.
- ⁶¹ Olga Rusu, *op. cit.*, p. 107.
- ⁶² Nicolae Țimiraș, *op. cit.*, p. 268.
- ⁶³ Emil Niculescu, *Comemorare 125 – Ion Creangă*, în „Străjer în calea furtunilor”, anul VII, nr. 16, Buzău, decembrie 2014, p. 51.
- ⁶⁴ Constantin Mihăescu-Creangă, *Cuvânt înainte la Nicolae Țimiraș, Rapsodii de vacanță. Călătorie în Italia*, București, 2003, p. 7.
- ⁶⁵ *Arborele genealogic al lui Nicolae Țimiraș*, în *ibidem*, p. 176.
- ⁶⁶ Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” Iași, Arh. 952-1, Nicolae Țimiraș. *Acte*, f. 1 r-v.
- ⁶⁷ *Ibidem*, Arh. 952-5, f. 1 r.
- ⁶⁸ *Ibidem*, Arh. 952-3, f. 1 r.
- ⁶⁹ *Ibidem*, Arh. 952-10, f. 1 r.

- ⁷⁰ Ionuț Stănescu, *Stră-strănepoata lui Creangă ocolește România. Interviu cu Mary Letitia Țimiraș, medic geriatru, primul descendent născut în SUA al povestitorului*, în „Jurnalul național”, anul XIX, nr. 5766, București, 12 octombrie 2011, p. 9.
- ⁷¹ Constantin Mihăescu-Creangă, *op. cit.*, p. 8.
- ⁷² Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” Iași, Arh. 952-10, *Nicolae Țimiraș. Acte*, f. 1 r.
- ⁷³ *Ibidem*, Arh. 952-10, f. 1-2.
- ⁷⁴ Ionuț Stănescu, *Stră-strănepotul lui Creangă, grădinar la Berkley*, în „Jurnalul național”, anul XIX, nr. 5765, București, 11 octombrie 2011, p. 9.
- ⁷⁵ Constantin Mihăescu-Creangă, *op. cit.*, p. 9.
- ⁷⁶ *Ibidem*, p. 11.
- ⁷⁷ Ionuț Stănescu, *op. cit.*, p. 9.
- ⁷⁸ Idem, *Stră-strănepoata lui Creangă ocolește România*, p. 9.
- ⁷⁹ Idem, *Stră-strănepotul lui Creangă, grădinar la Berkley*, p. 9.
- ⁸⁰ Radu Patrulius, *op. cit.*, p. 47-48, 52.
- ⁸¹ G.M. Cantacuzino, *Horia Creangă*, în „Simetria. Caiete de artă și critică”, anul V, București, toamna 1943, p. 34.
- ⁸² Radu Patrulius, *op. cit.*, p. 14.
- ⁸³ *Ibidem*, p. 19.
- ⁸⁴ *Ibidem*, p. 21.
- ⁸⁵ *Ibidem*, p. 25.
- ⁸⁶ *Ibidem*, p. 43.
- ⁸⁷ *Ibidem*, p. 45-46.
- ⁸⁸ Horia Creangă, *Anarhia stilurilor și arta viitorului*, în Marcel Iancu, Horia Creangă, Octav Doicescu, *Către o arhitectură a Bucureștilor*, București, 1935, p. 25-26.
- ⁸⁹ Pentru mai multe detalii despre realizările lui Horia Creangă, vezi Militza Sion, *Crezul simplității. Horia Creangă. 1892-1943*, București, 2012, p. 26-70.
- ⁹⁰ Radu Patrulius, *op. cit.*, p. 56.
- ⁹¹ *Ibidem*, p. 158.
- ⁹² Gheorghe Vartic, *op. cit.*, p. 69.
- ⁹³ *Informațiuni*, în „Gazeta municipală”, anul XII, nr. 582, București, 8 august 1943, p. 3.
- ⁹⁴ G. Bezviconi, *Necropola capitalei*, București, 1972, p. 104.
- ⁹⁵ G.M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 33-34.
- ⁹⁶ Ionuț Stănescu, *Mihaela Creangă: căsătorie sub bombardamente*, în „Jurnalul național”, anul XIX, nr. 5767, București, 13 octombrie 2011, p. 9.
- ⁹⁷ Constantin Mihăescu-Creangă, *op. cit.*, p. 13.
- ⁹⁸ Ionuț Stănescu, *Urmașii lui Creangă, în mâinile Securității*, în „Jurnalul național”, anul XIX, nr. 5768, București, 14 octombrie 2011, p. 9.
- ⁹⁹ *Ibidem*, p. 9.
- ¹⁰⁰ Ionuț Stănescu, *Viața ultimului Creangă din România, la 88 de ani*, în „Jurnalul național”, anul XIX, nr. 5772, București, 20 octombrie 2011, p. 9.
- ¹⁰¹ Gheorghe Vartic, *op. cit.*, p. 70.
- ¹⁰² Ionuț Stănescu, *Al doilea Creangă care a traversat Atlanticul*, în „Jurnalul național”, anul XIX, nr. 5773, București, 21 octombrie 2011, p. 9.
- ¹⁰³ Cf. Edgar, *stră-stră-strănepotul lui Creangă: „Nu m-am adaptat niciodată în America!”*, articol accesibil online la adresa www.jurnalul.antena3.ro, consultat în data de 24 martie 2019.
- ¹⁰⁴ Ionuț Stănescu, *Ce a văzut Gunter (Creangă) Mihăescu în țara lui Ceaușescu*, articol accesibil online la adresa www.jurnalul.antena3.ro, consultat în data de 24 martie 2019.

Doru SCĂRLĂTESCU

Erotikon eminescian

Eminescu e văzut de mulți dintre exegeții săi, ca să nu mai vorbim de cititorii obișnuiți, în materie de dragoste, ca un fel de antrenor național. Nu că literatura română ar duce lipsă de specialiști în domeniu, unii dintre ei, chiar din zorii epocii ei moderne, adevărate autorități în materie, înregistrați ca atare, cu satisfacție, de G. Călinescu, precum tecuceanul Costache Conachi, îndrăgostitul de vocație din începutul de secol XIX, la o intersecție de Orient și Occident, care se bucură în *Istoria...* sa de acest memorabil portret: „Originalitatea lui constă în specializarea erotică, în cultul exclusiv al eului, iar savoarea vine din ineditul mediului. Căci Conachi este un Petrarca ras în cap, cu chip de faun oriental, cu ișlic, antereu și iminei, obișnuit a subtiliza pe sofale și a-și trimite mesagiile prin țigani lăutari, neverosimil în pădure, ducând omagiul până la târârea în pulbere și închinarea ortodoxă, și tristețea occidentală până la pandalii și istericale” (*Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, 1988, p. 91).

Pe urmele divinului critic, ademenindu-ne în „intimitatea” aceleiași provocatoare epoci, universitara ieșeană Emanuela Ilie pune cuvenitul

accent pe caracterul ambivalent al erosului, fără cusur ilustrat de „cântărețul prin definiție”, cu program poetic explicit, același Costache Conachi, foarte dispus să-l împărtășească semenilor săi: „Am iubit! Și cunosc gustul dragostei fără măsură./ Ascultați că vă grăiește amorul prin a mea gură”. Pentru un spor de credibilitate, „trubadurul moldav” îl delegă pe zeul Amor să-i instruiască personal pe compatrioți: „Muritori, cum nu știți încă că puterea mea se-ntinde/ Peste cer, peste văzduhuri și toată lumea cuprinde?” (v., pe larg, excelentul studiu *În intimitatea începutului de secol XIX: o erotică a contrastelor*, în „Philologica Jassyensia”, anul III, Nr. 1, 2007).

Am adăuga la acestea, ambiția secretă a amozului cu ișlic, de a realiza o *Ars amatoria* autohtonă, pe urmele lui Ovidiu, care-și deschidea și el cartea, cu aproape două milenii mai devreme, cu acest îndemn către strămoșii noștri latini: „Dacă, Romani, cineva nu cunoaște-ale dragostei taine,/ Să mă citească; aflând, să se grăbească-a iubi./ Arta, prin vâsle și pânze, corabia poartă pe valuri,/ Arta cârmește un car: e-o măiestrie-a iubi”.

Unul dintre „muritorii” care și-au însușit „lecția” lui Cupidon și prin medierea lui Conachi a fost neîndoielnic Eminescu. Călinescu semnala

În *Istoria...* citată evidente „eminescianizări” în poezii de Conachi, precum *Pe năsălie*: „Ah, te-ai dus dulci lumină din zarea ochilor mei”. Despre „ecouri” conachiene, conștiente, în poezia lui Eminescu vorbește Dumitru Murărașu în *Istoria sa literară* din 1940, urmat, în perioada postbelică, mai ales cu privire la posibile surse ale *Florii albastre*, de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Lucian Drâmba, ori Lucia Jucu-Anastasiu, ca să dăm doar câteva exemple. Extinzând ancheta la alte creații, ultima citată, profesoară la Universitatea de Vest din Timișoara, în cursul său de *Istorie a literaturii române premoderne* din 1974 rezervă un amplu spațiu afinităților dintre cei doi poeți moldoveni. Ceva mai înainte, Alexandru Piru avansase și el într-un articol ideea preluării și prelucrării de către Eminescu a unor teme și motive din cel puțin douăsprezece poezii conachiene (*Conachi și Eminescu*, în „România literară”, nr. 7, 13 februarie 1969). În aceiași ani '70, subiectul îi mai preocupă, printre alții, pe Ion Rotaru, Paul Magheru, Ion Negoitescu, după care dispare din orizontul critic (o excepție, după mai mulți ani, o „restituire” a lui George Sorescu, *Conachi – Eminescu*, în „Lamura”, nr. 18-19-20, Craiova, aprilie-mai-iunie 2003).

În ceea ce-l privește pe Vasile Alecsandri, un fel de ginere himeric al lui Conachi, aspirant și el la demnitatea de poet erotic reprezentativ, chiar dacă o bună parte din contemporanii săi (printre care, la un moment dat, și Eminescu) i-au acordat

o oarecare șansă, *Lăcrămioarele* sale (titlul sună absolut compromițător astăzi) nu le mai spun mare lucru, în postumitate, cititorilor, mai ales când se întâmplă să fie și critici, precum Călinescu, sau, mai nou, Mircea Scarlat, nu mai vorbim de postmoderni, al căror purtător de cuvânt devine doamna Emanuela Ilie, cu această drastic-înțelegătoare sentință: „... texte ca *Steluța*, *Adio*, *La Veneția mult duioasă* sau *8 Mart*, deși i-au adus, în epocă, lui Alecsandri reputația de poet al erosului, dovedesc, la o analiză pertinentă, o sensibilitate pe care cu atât mai mult gustul criticului postmodern o găsește limitată, dacă nu... cu totul redusă. Versuri precum cele din *Crai-nou*, de pildă, net inferioare celor ale lui Conachi, stârnesc astăzi mai degrabă zâmbete îngăduitoare decât înțelegere” (*op. cit.*, p. 30).

Eminescu se impune însă în lumea noastră prin autoritatea unui text încheiat, constituit de-a lungul întregii sale activități creatoare, ca un „roman” al erosului bine articulat, *material* providențial de subzistență critică (erotica formează capitolul cel mai substanțial al exegezei eminesciene), *model* pentru cariere literare ulterioare (mare parte a scriitorilor români, poeți, prozatori, dramaturgi, au datorii de plătit eroticii eminesciene), dar și *modelator* al unor destine umane. „Eminescu mi-a făcut educația sentimentală. De la Eminescu am învățat cum să iubesc pădurea, femeia, mama...”, mărturisește într-un interviu din revista „Tango”, criticul Alex

Ștefănescu, recomandându-se, franc, în baza unei îndelungate experiențe, un competent strateg, specializat în servicii mai delicate de „consiliere maritală” (cu precădere pentru tinere solicitanțe), dar recunoscându-și, totuși, cu modestie, locul secund, primul ocupat de autorul *Luceafărului*: „Exact cum iubea Eminescu, așa am iubit și eu, aici n-am fost original”. Dar cu mult înainte, G. Călinescu, căruia, de asemenea, nu-i lipsea expertiza în domeniu, venise cu un Eminescu în ipostaza de bun cunoscător și mentor al nostru (alături de Ion Creangă, ca și acesta, o „fire zdravă și țărănească”) în materie de dragoste, neoașă, nemachiată, sănătoasă. Poezia erotică a fost aceea care l-a impus în conștiința marelui public: „Poet popular prin romanțele sale de dragoste, intrate pe coarda viorilor în conștiința celor mai umile fete suburbane, Eminescu a fost adoptat de sufletul mulțimii în ființa lui istorică, transfigurat și idealizat după chipul liricii sale”. Mitul poetului se așază repede ca un supratipar peste efigia sa databilă. Este mitul *îndrăgostitului absolut* al românilor. Peste sunetul unic al versului său s-a suprapus legenda unei mari nefericiri din cauza neînțelegerii femeii iubite, ea rotunjind astfel idealul de poet romantic (*Das Junge Genie* în termenii lui Mihai Zamfir), obligatoriu nefericit, acceptat de la bun început de cititorul comun. De aici necesara corecție maioresciană din studiul *Eminescu și poeziile lui*, act de constituire, cum s-a spus cu dreptate, al eminescologiei. Ea

venea de la cineva care a cunoscut bine, din proximitate, oricâte obiecții se vor formula ulterior, deopotrivă, omul și opera: „Cuvintele de amor fericit și nefericit nu se pot aplica lui Eminescu în accepțiunea de toate zilele. Nicio individualitate femeiască nu-l putea captiva și ținea cu desăvârșire în nemărginirea ei. Ca și Leopardi în *Aspasia*, el nu vedea în femeia iubită decât copia imperfectă a unui prototip irealizabil. Îl iubea în-

Costache Conachi, un expert în amoruri strămoșești

tâmplătoarea copie sau îl părăsea, tot copie rămânea, și el, cu melancolie impersonală, își căuta refugiu într-o lume mai potrivită cu el, în lumea cugetării și a poeziei”. Celebra teză maioreșciană a „înălțării impersonale”, aplicată acum la Eminescu, își găsește suport în versurile acestuia (Maiorescu o ilustrează în continuarea pasajului citat prin versurile de final ale *Luceafărului*). Epurate de orice reziduu anecdotic, să adăugăm, chiar într-o romanță „banală” precum *Pe lângă plopii fără soț*, poetul aduce lucrurile de foarte departe: „Căci te iubeam cu ochi păgâni/ Și plini de suferinți/ Ce mi-i lăsară din bătrâni/ Părinții din părinți”, și de foarte sus: „Dându-mi din ochiul tău senin/ O rază dinadins/ În calea timpilor ce vin/ O stea s-ar fi aprins”...

Întregul capitol dedicat erosului eminescian, din biografia întocmită de Călinescu, este construit, de la un capăt la altul, cu obstinație am zice, în răspăr cu imaginea propusă de Maiorescu, cum se știe, nu tocmai la inima succesorului său. Cu spiritul său înclinat spre contrazicere și paradox, acesta încearcă să răstoarne „prejudecata” unui poet abstras din real, iubitor de fantasmе, însetat de absolutul iubirii. O polemică implicită cu mentorul junimist nu e greu de ghicit în aceste rânduri în care, iată-l, descusut („deconstruit” am zice noi astăzi) și întors pe dos, pasajul mai sus citat al acestuia: „Eminescu nu are mistica transfiguratoare a marilor romantici, care-și creează o femeie fictivă pe datele imperfecte ale realității

și absorb în contemplație orice nevroză sexuală, el nu vede îngeri suavi cu ochi incandescenți, ca misticii medievali, care să-l umple de turburare și căință și să-l împingă spre o claustrare a spiritului”. Lipsește trimiterea la Aspazia lui Leopardi, dar criticul îl invocă și el pe poetul italian, cu o altă iubire celebră a sa, în paginile dedicate pasiunii eminesciene precoce, adolescentine, pentru o misterioasă muză din Ipotești: „Fără îndoială, fata a murit tânără ca Silvia lui Leopardi, pentru că cele mai multe versuri de tinerețe vorbesc de o iubită moartă”. Pasajul e reluat identic, peste câțiva ani, în *Istoria literaturii române*, din 1941.

Pe urmele afirmațiilor lui Caragiale (Eminescu, „veșnic fără bani și veșnic îndrăgostit”) și după modelul propriului său *Biet Ioanide*, Călinescu va construi imaginea unui poet cam eclectic în dragoste, „străfulgerat principial de orice femeie”, fie ea „actriță de varieteu” ori „burgheză de periferie” (criticul bate aici către personaje reale, precum Eufrosina Popescu ori Cleopatra Poenaru, dar lista întocmită de el e mai lungă), oricum, departe de imaginea astrală cu care îndeobște suntem familiarizați. Apelând la un paradox, criticul arată că ceea ce-i lipsește liricii sentimentale eminesciene este tocmai... sentimentul, adică „acea facilitate a emoției însoțită de plăcerea de a o avea”. În acest context, intimitatea eminesciană n-ar fi de tip intelectual-analitic. Cei doi îndrăgostiți nu-și vorbesc, nu-și pun întrebări, se iu-

besc simplu, la modul biblic, asemeni perechii primordiale, Adam și Eva. Atributul lor ar fi inocența (criticul vorbește de un „serafism animal”, tradus prin nevinovăția naturală a ființelor care se împreună neprefăcut). Tipul partenerei ideale ar fi agresiva fără mofturi Cezara din navela cu același nume. Starea obișnuită a îndrăgostiților în acest paradis al iubirii ar fi „somnolența extatică” (numită de regulă „farmec”), toropeala, visul... Pe urmele lui Sextil Pușcariu (iubita lui Eminescu, spunea acesta, e „soră bună cu Venera, nu cu Minerva”. Fiindcă „Eminescu nu și-a dorit niciodată o tovarășă căreia să-i destăinuiască gândurile și să-i ceară un sfat”), G. Călinescu epurează erotica de orice urmă de intelectualism (autoanaliză, revizie a stărilor sufletești proprii), de sentimentalism (conștiința existenței sentimentului și afișarea lui nemijlocită), în fine, de rafinament modern. Trăsăturile ei principale sunt naturalețea, elementaritatea, nu lipsite însă de profunzime: „Dacă Eminescu e atât de iubit și de înțeles de toți, aceasta se datorește elementarității lui adânci, în virtutea căreia e cel mai mare poet de iubire al nostru”. Pe aceeași linie călinesciană ispititoare, dar și cu revelarea unor implicații moderne, va merge apoi Edgar Papu (*Nostalgia apropierei – Erotica*).

Tehnica citatului, intenționat selectat, e pusă de critic în serviciul tezei elementarității trăirii erotice eminesciene. Alături de „necesități spiri-

tuale”, apar la Eminescu, precumpănitoare, cele „fiziologice”, din „nevoia naturală de a trăi viața speței”. Iubita nu e „simbol cu aripi”, ci „o apariție concretă și tangibilă”, bine împlinită trupește, plină de nuri (iată, din nou, Conachi), „numai bună de iubită”. Criticul alege versuri ilustrative pentru „lipsa castității”, „onesta concupiscentă”, „viziunile carnale”, „voluptățile robuste și îngăduite”, „ardența fiziologică”. Omniprezent, sărutul e mai degrabă o „copulație vinovată ca o însoțire”. (Pudibondul Al. Grama și-ar fi găsit în comentariile călinesciene bune argumente pentru marea sa obsesie, „imoralitatea” poeziei eminesciene).

Din dorința demolării mitului lucefărului îndrăgostit, Călinescu alunecă în excesul opus, al ipostazei lui terestru-dâmbovițene, și, spre surpriza (ca să nu zicem indignarea) noastră, îl pune pe poetul nostru în situații incomode, caragialești, cu strategii erotice împrumutate de la un Rică Venturiano, urmărind-o pe Zița prin mahalalele Bucureștiului: „Adorația lui Eminescu începea, de obicei, printr-un asediu al locuinței, deambulatoriu și expectativ”. Un stil bârfitor, de colportări suburbane, nu tocmai favorabil divinului critic, descoperim în rândurile următoare: „el se plimba agitat prin fața casei, concentrându-și tăria privirilor către fereastră, bineînțeles seara, iar în cazul Cleopatrei se zice că ar fi pătruns în dependințe („binala” lui Jupân Dumitrache), unde a stat ascuns o noapte întreagă” (o „noapte furtunoasă”, se înțelege).

„Sacrilégiu” au strigat neprietenii. Dar chiar călinescieni declarați, precum Marin Mincu, vorbesc de „impietate”, demistificarea operată, chiar dacă din necesități polemice, fiind dusă „până la vulgarizare” (*Paradigma eminesciană*, Ponica, 2000, p. 249). Într-adevăr, abandonându-se deliciilor ficțional-narative, istoricul literar acreditează legende banale, suspecte. Un Eminescu degerând pe la ferestrele, în fond permissive, ale Veronicăi, sau pe la „alte geamuri”, mai recalitrante bănuim, ieșene? Dar poetul însuși s-ar fi amuzat de comicul unor astfel de situații, cum a și făcut-o de altfel în poema *Diamantului nordului*, începută ca un roman fidel al curtuaziei cavalierești, și terminat brusc ca o parodie a acestuia, cu un erou trubadur furat de somn și smuls din vis în răcoarea nopții, cu genele pline de brumă, și cu o scenă a balconului ratată, spre amuzamentul unei șirete castelane: „Își scutură haina cea umedă, plină./ Balconul-l privește și tare suspină./ Zadarnic făcut-a chitara paradă:/ Îñez nici visase să vie să-l vadă// Și ce-i mai rămâne să facă săracul/ În lac să privească cum joacă malacul?/ Mai bine prin tufe se fură cu pază/ Ca nimeni s-auză și nimeni să vază...”

Din fericire, astfel de sincope ale spiritului critic la Călinescu sunt anulate de numeroasele pagini de mare pătrundere, acurateță și finețe ale întregii sale opere dedicată vieții și creației lui Mihai Eminescu. E adevărat, Eminescu nu e un sfânt și tentativele unora de a-l canoniza pentru

a-l înscrie în calendarul nostru ortodox sunt de-a dreptul ridicole. Există în Eminescu și un Cătălin, bine fixat pe un abecedar minimal al amorului, dispus să-l explice „bob cu bob” amatorilor. S-a făcut cândva caz de ritualul cinegetic din instrucția aplicată de vicleanul copil inocentei Cătălina (care ar înjosi, chipurile, sentimentul), dar acesta e un topos erotic european cu vechime, utilizat bunăoară de un Ovidiu în celebra sa carte, deja amintită, *Ars amandi*, pe care acesta trebuie s-o fi adus cu sine în amarul surghiun de la Tomis: „Află că nu din văzduh o să-ți pice-nainte aleasa:/ Iscoditorii tăi ochi, doar, vor putea-o găsi,/ Știe pe unde să-ntindă rețeaua la cerbi vînătorul,/ Știe și unde, prin văi, aprigi mistreți se ascund./ Crângul cunosc păsărilor, iar cel care undița-aruncă,/ Apele ce tăinuiesc peștii ce-noată prin val./ Astfel și tu care cauți prilej pentru-o dragoste lungă...”. Nu sunt greu de observat similitudini, bazate pe certe afinități, cu arhiștiutele versuri din *Luceafărul*: „Cum vânătoru-ntinde-n crâng/ La păsărele lațul...” Regretatul italianist George Lăzărescu avea tot dreptul să vorbească despre *Gemellaggio poetico oltre i secoli fra due poeti: Ovidio ed Eminescu* („Analele Dobrogei”, an VII, Constanța, 2002). Dar Eminescu nu trebuia să meargă atât de departe, putea găsi modele ale vânătorii erotice (pe care Alex Ștefănescu o numește, eufemistic, „balet”), acasă la el, la același Costache Conache pe care, neîndoelnic, l-a cunoscut bine (păcat că nu i-a rezer-

vat și un loc de cinste, meritat, în *Epigonii*). În poezia cu titlu ce ne sună atât de eminescian, *Ce e amorul?*, boierul moldovean enumeră, *à la manière de...* Emil Brumaru, obiectivele mai vizibile sau mai ascunse (ușor de ghicit totuși) ale isprăvilor sale vânătorești: „ochi și gene și gurițe,/ Obraji rotunzi, albi și rumeni, piepturi, sânuri cu mici țâțe/ Sunt a sale vânătoare, și întru a sa trufie/ Mai are încă un lucru – care-l tac, că lumea-l știe”.

În cursul său universitar dedicat *Poeziei lui Eminescu*, 1947-1948, Dimitrie Popovici găsește că erotica eminesciană evoluează între doi poli

opuși, de la cel al liricii de tinerețe, caracterizată printr-o puternică tensiune sufletească și o mare capacitate de idealizare, ilustrativă în acest sens fiind poezia *Mortua est!* din „trilogia” lirică a primelor „Convorbiri literare” ce-l va proiecta pe tânărul debutant în atenția *Junimii* și apoi, prin medierea lui Maiorescu, a publicului larg, o capodoperă, indiscutabil, chiar la nivel universal, și până la cel al epocii mai târzii, când iubirea e privită, conform concepției schopenhaueriene, ca un mijloc viclean prin care natura își urmărește scopurile ei bine stabilite, de reproducere. Dincolo de această bipolaritate, cam rigidă, artificială ca

Veronica Micle, subiect și obiect ale erosului eminescian

orice schemă, cursul ridică o problemă importantă, reluată, chiar dacă nu întotdeauna citată, în studiile ulterioare privind poezia de dragoste eminesciană, aceea a funcției „estetice” a iubirii, care luminează căile artei, înlesnește autocunoașterea creatorului și, implicit, a creației sale. În termenii profesorului clujean, iubirea devine „unul din mijloacele de descătușare ale creatorului, ale demonului ce torturează sufletul oricărui artist și care caută să ajungă la expresie: femeia este făcută să lumineze calea către cuvânt a simțirii artistului”. Se deschide astfel o fertilă perspectivă de interpretare. Printre primii care o valorifică este G.C. Nicolescu într-un studiu din 1965, *Erotica lui Eminescu*. În opoziție cu G. Călinescu (autorul mai polemizase, tacit, cu acesta, într-o masivă *Viață a lui Vasile Alecsandri*), și în consens cu D. Popovici, neamintit însă, G.C. Nicolescu vorbește de o spiritualizare a iubirii în poezia eminesciană; de aici, teza că „drama iubirii în poezia lui Eminescu... este... însăși drama creatorului, drama creației sale”. Iubirea așadar și creația sunt „indestructibil împletite”. Iubirea devine o condiție a poeziei. Fără ea, rațiunea de a fi a poetului dispare. Imputându-i femeii iubite „răceala” sau necredința, el o face responsabilă de neîmplinirea actului creator, de distrugerea șanselor realizării operei viitoare.

Ipostaza iubitei (și a iubirii, se înțelege) ca factor catalitic în realizarea actului de creație apare frecvent la Eminescu. Chiar din epoca debutului

său absolut, 1866: „Să fii zeă adorată/ Minții de poet”. Motivul ochiului generator de energie creatoare apare, deopotrivă, într-o poezie de început, precum *Amorul unei marmure*: „Din ochi de-ar soarbe geniu slăbita mea privire...”, și în cunoscuta orgolioasă romanță din 1883: „Dându-mi din ochiul tău senin/ O rază dinadins/ În calea timpilor ce vin/ O stea s-ar fi aprins” (*Pe lângă plopii fără soț*). În cartea sa, *Perspective eminesciene*, din 1982, Dan C. Mihăilescu stăruie tocmai asupra funcției vitalizante a privirii, pe multiple paliere în creația lui Eminescu: „Pe toate aceste coordonate registrul vizual eminescian își dovedește puternica forță spirituală și spiritualizantă, edificând o adevărată poetică a vederii”. Din păcate, preocupat excesiv de simboluri freudiene și implicații psihanalitice, el neglijează tocmai această coordonată, a fecundării cretoare, în erotica eminesciană. Exemple care să ilustreze această perspectivă sunt, după părerea noastră, numeroase. În cele ce urmează, dorim să ne oprim cu precădere asupra unor sonete semnificative ale așa numitului ciclu „veronian”. Mai întâi latent, indistinct, apoi din ce în ce mai puternic, mai autoritar, în sonetul erotic al anilor 70 își fac loc sentimentul și conștiința creatorului sigur pe sine, din perspectiva cărora tânărul Eminescu își impune sfărâmarea cătușelor tăcerii și împlinirea prin cuvânt a idealurilor sale: „Dar nu mai pot/ A dorului tărie/ Cuvinte dă duioaselor mistere” (*Iubind în taină*). Cu abia disimulată mândrie, poetul

se declară prizonier al destinului său de excepție, înscris într-o evidentă tipologie romantică. Cea-laltă alternativă, reductibilă la condiția umană comună, i se pare, în consecință inacceptabilă, fiindu-i preferat neantul: „Decât să port iubirea în tăcere/ Mai bine ochiu-mi moartea să mi-l sece” (*Pe gânduri ziua*).

Subsumând iubirea temei mai largi și mai generoase a creației, într-o serie de poeme postume, printre care *Odin și poetul*, *Codru și salon*, *Icoană și prizav*, poetul, conștient de limitele adesea insurmontabile ale posibilităților de modelare a limbajului poetic, aspiră la compania providențială a unor mari artiști ai cuvântului, precum Homer, Kalidasa, Dante, acesta din urmă un maestru incontestabil în reprezentarea persoanei iubite: „Căci toată poezia și tot ce știu, ce pot/ Nu poate să descrie nici zâmbetu-ți în tot./ Te-am îngropat în suflet și totuși slabii crieri/ Nu pot să te ajungă în versuri și descrieri./ Frumsețea ta divină, nemaigândită, sfântă/ Ar fi cerut o arfă puternică, ce-ncântă;/ Cu flori stereotipe, cu raze, diamante,/ Nu pot să scriu frumsețea cea vrednică de Dante”. De la autorul celebrei *Vita nuova* vine, desigur, la Eminescu impulsul contopirii depline cu obiectul adorației sale: „Căci numai tu trăiești în cugetare-mi,/ A ta-i viața mea, al tău poemul...” (*Tu mă privești cu ochii mari*). Și tot de la marele italian, dincolo de momentele de oboseală și scepticism, încrederea în forța penetrantă a versului. Din acest punct de

vedere, două sonete-cheie ale ciclului veronian din jurul lui 1876, la fel de importante, credem, ca acelea selectate pentru ediția sa de Titu Maiorescu, ni se par a fi cel intitulat *De ce mă-ndrept ș-acum*, urmat îndeaproape, în accentele sale senin-polemice, dar cu o mai mare disponibilitate de generalizare, de un altul, *Oricare cap îngust*. Analizându-le împreună nu facem decât să urmărim sugestia lui Perpessicius, care, în notele la monumentală sa ediție, opina că studiul genezei și evoluției lor „trebuie să meargă mână în mână”.

În primul sonet, poetul atribuie iubitei, pe lângă rolul, în exclusivitate, de muză inspiratoare: „De ce mă-ndrept ș-acum spre tine iarăși?/ Căci făr’de tine n-am de spus nimică...”, și calitatea de aliat în confruntarea sa cu „lumea cea comună” privită cu superioară detașare: „Și azi nu-mi pasă lumea ce-o să zică/ De-acest poem în contră-mi spre ocară-și./ De grija ei un fir de păr nu-mi pică...”, apoi, de arbitru, singurul competent, al performanței sale artistice: „Părerea ta, iubit și blond tovarăș,/ De ea mă bucur și de ea mi-e frică”. Sonetul următor menține și întărește această investitură, adăugându-i și o notă mai decis satirică la adresa falselor glorii contemporane, pe care o regăsim în poezia *Ai noștri tineri* sau în bogatul ciclu polemic dedicat lui Dimitrie Petrino: „Oricare cap îngust un geniu pară-și,/ Cu versuri grele de cuprins să placă/ Și, cum dorește, zgomot mare facă,/ Cununi de lauri de la plebe

ceară-și./ Ci muza mea cu sine se împacă...". Ideea identității de sine a muzei venea, însă, după exprimarea aceleiași contradicții cu lumea, din variante ale sonetului analizat anterior: „Dar muza mea cu lumea nu se-mpacă...”; „Ci muza mea cu vulgul nu se-mpacă...”. La nivelul catrenelor, observăm așadar că sonetele noastre sunt analog structurate pe opoziția netă, fie între poet și lume în general, fie între acesta și autorii de „versuri goale” în particular. Prin terține mai ales, ele ni se par esențiale pentru nuanțările și disocierile necesare în problema mult discutatului „pessimism” eminescian, căruia-i putem aduce corectivul energiceii activității creatoare. Primul dintre sonete anunță o nouă antiteză, între Eros și Thanatos și desigur o anumită vocație: „Amor și moarte sunt în dușmănie:/ Amic acestei des am căutat-o”. Dar, *hit et nunc*, negației tragice, thanatofiliei, de sorginte budistă ori schopenhaueriană, le răspund valorile afirmative, plene, luminoase, ale existenței. Poetul e recuperat prin iubire vieții și, o dată cu aceasta, poeziei: „Viața mea din nou ai câștigat-o/ Și orice road-a ei și armonie/ A ta-i cu drept: deci și pe-aceasta iat-o!”.

Cu cel de al doilea sonet, poetul se instalează ferm în terenul securizant al creației, al cărei proces de desăvârșire e însoțit, în răspăr, cum am văzut, cu recunoașterea oficială („cântarea mea de glorie săracă”), de conștiința înaltă a propriei sale valori. De la acest nivel, muza se identifică cu daimonul interior creator. „Când ochi-i dulci pe

linii or s-alerge,/ Va cumpăni în iambi turnata limbă:/ Ici va mai pune, dincolo va șterge”. Orgoliul superb al creatorului e susținut de argumentul aventurii temerare a cuplului în universuri noi, insolite: „Atuncea ea în lumea mea se plimbă,/ Cu-a gândurilor mele navă merge/ Și al ei suflet pe al meu și-l schimbă”. Mai bine cizelată artistic, ideea reapare tot într-o postumă, intitulată *Cărțile*, din aceeași epocă, având ca adresant, nedivulgat, dar atât de transparent, ca și în sonete, pe aceeași Veronica Micle, cum va rezulta lesne din epistolierul celor doi îndrăgostiți. Nu e puțin lucru pentru frumoasa și până la urmă nefericita muză ieșeană să fie așezată pe un piedestal atât de înalt, alături de magiștri îndrăgiți ai poetului, Shakespeare și, bănuim, Schopenhauer: „Ș-apoi mai am cu totul pentru mine/ Un alt maestru care viu mă ține...// Dar despre-acela, ah, nici vorbă nu e./ El e modest și totuși foarte mare./ Să tacă el, să doarmă ori să-mi spuie/ La nebunii – tot înțelept îmi pare...”

Unde mai încap aici poetul „străfulgerat principal” de orice femeie, fie „actriță de varieteu”, fie „burgheză de periferie”? Aparent admirator al femeii, misogynul Călinescu-Ioanide s-a proiectat desigur pe sine în personajul construit de el în „romanul” intitulat *Viața lui Mihai Eminescu*. Mai mult decât un simplu accident biografic, în realitate, iubirea capătă la poetul nostru proporțiile unui eveniment unic, esențial pentru destinul său uman și artistic. E o aventură neasemuită, o „în-

tâmplare” majoră, providențială, a ființei, o „minune” ruptă din „corola de minuni” a lumii, cum vor scrie mai târziu Lucian Blaga și Nichita Stănescu, ploieșteanul nostru, desigur, cel mai eminescian dintre urmașii lui Eminescu. Acesta ar fi subscris fără ezitare versuri ca acestea, de înaltă perspectivă cosmică, ale poetului *Necuvintelor*, „Du-mă, fericire, în sus, și izbește-mi/ tâmpla de stele, până când/ lumea mea prelungă și în nesfârșire/ se face coloană sau altceva/ mult mai înalt și mult mai curând”. De asemenea, astfel de rânduri, dedicate misterului întâlnirii și al instituirii cuplului erotic: „Ce bine că ești, ce mirare că sunt!/ Două cântece diferite, lovindu-se amestecându-se,/ două/ culori ce nu s-au văzut niciodată,/ una foarte de jos, întoarsă spre pământ, una foarte de sus, aproape ruptă/ în înfrigurata, neasemuită luptă/ a minunii că ești, a-ntâmplării că sunt”. Iată-le în versiune eminesciană într-o scrisoare către Veronica Micle. Un splendid exercițiu de dezlegare a tainei celuilalt, dar și de cunoaștere de sine: „Nici tinerețea, nici frumusețea ta, nici virtuți sufletești, nici grații fizice nu au fost cauza acelei simțiri care a aruncat o umbră adâncă asupra vieții mele întregi. Eu nu cutez să-i dau nume și nu i-am dat nicicând. Adesea există enigme matematice pentru a căror dezlegare îți trebuie o singură cifră cunoscută. Adesea un complex întreg de cauze se dezleagă printr-o singură cauză, necunoscută încă”. Scrisă în zodii, „prezența” femeii iubite luminează (și

determină) un destin, pentru mulți enigmatic: „Astfel, viața mea, ciudată și azi și neexplicabilă pentru toți cunoscuții mei, nu are nici un înțeles fără tine”. Prin ea, poetul, cel familiarizat cu fascinatele mituri platonice, își regăsește componenta pierdută, pentru refacerea unității androginice originare: „tu ești parte integratoare a tuturor gândurilor mele...”; „este o legătură cu tine neexplicabilă, de nu între viața ta și a mea, dar desigur între a mea și tot ce te atinge pe tine, între a mea și răsuflarea ta pe pământ...”.

Și, în final, această atât de eminesciană înscriere în ordinea universală, cosmică, a iubirii: „...mai lesne aș înțelege o lume fără soare decât pe mine fără să te iubesc”. Cu un secol mai înainte, Goethe încercase acest sentiment unic, plinar, al iubirii, mărturisit într-una din cele 1700 de scrisori adresate Charlottei von Stein, în 17 iunie 1784: „Meine Nähe zu dir fühl ich immer, deine Gegenwart verläßt mich nie. Durch dich habe ich einen Maasstab für alle Frauensia für alle Menschen, durch deine Liebe einen Maasstab für alles Schicksal. Nicht daß sie mir die übrige Welt verdunkelt, sie macht mir vielmehr die übrige Welt recht klar, ich sehe recht deutlich wie die Menschen sind was sie sinnen wünschen, treiben und genießen, ich gönne iedem das seinige und freue mich heimlich in der Vergleichung, einen so unzerstörlichen Schatz zu besitzen” (Johann Wolfgang von Goethe, *Briefe an Charlotte von Stein*, vol. 2. 1782-1786, Jena, Diederichs, 1908).

Revenind la Eminescu, este lesne de remarcat insistența cu care încearcă traducerea în versuri a unor idei și sentimente precum cele exprimate în scrisoarea amintită către Veronica. Le regăsim, identic, în poezii precum *Urât și sărăcie*, *Te duci...*, *Nu mă înțelege...*, *Ce e amorul?* Ele se adaugă altora, venind ca o contribuție substanțială la constituirea codului erotic eminescian. În contextul acestuia, destule creații, dar și scrisori particulare, cum cea discutată mai înainte, vin cu o imagine mai aureolată decât cea călinesciană, a îndrăgostitului Eminescu. Un topos al „donnei angelicate” e ușor de găsit la poetul nostru și l-am discutat, repetat, în cărți și articole, mai ales în relație cu opere ale unor scriitori afini, precum *Vita Nuova* a lui Dante, ori, de la noi, *Fecioara în alb* a lui Ștefan Petică, așa că nu-l mai reluăm în paginile de față.

Așa cum este ea îndeobște cunoscută, mai cu seamă din antume, erotica eminesciană preia și destule clișee ale romantismului curent, unele enumerate de scriitoarea Marcelle Tinayre în cunoscuta *Histoire de l'amour* (Paris, Flammarion, 1935): literaturizare excesivă, retorism, preferință pentru maladii, revoltă, evaziune (în trecut sau în exotism), decor. Mult decor, înăbușind până la urmă sentimentul: „Decorul unui sentiment va sfârși prin a fi mai important ca sentimentul însuși. Iubirea nu va mai fi concepută fără un cadru romanesc. Ea va avea nevoie de complici. Furtuna, clarul de lună, lacurile, turturele,

clopotele de seară”. Sacralizarea femeii e încă unul dintre șabloane. Dar o reacție apare către sfârșitul secolului, după 1870, odată cu victoria *Școlii de la Medan*. Zola va aduce acum cuvântul de ordine în literatură: „naturalismul i-a scos coroana femeii. Ei au înfățișat-o în josnicia și infirmitatea sa de femelă”. Reducția la funcția exclusiv sexuală, *tota mulier in utero*, își găsea un suport în *Metaphysik der Geschchtsliebe* de Schopenhauer. Luată *grosso modo*, teoria „sihastrului” de la Frankfurt am Main, bine cunoscută poetului nostru, se poate rezuma în două idei dominante: 1. Dragostea nu este altceva decât manifestarea învăluită, înfrumusețată, a instinctului uman regenerator: „Ce este omul? Voința care aspiră să trăiască într-o ființă nouă și deosebită. Dragostea este vicleșugul întrebuintat de natură pentru a-și atinge scopul, care nu este, în realitate, decât crearea unei ființe noi, determinată în esența ei”. 2. Îndeplinindu-și acest rol, dragostea împiedică dorita salvare, prin stingere, a speciei umane: „Îi vedeți pe acești amanți care se caută cu atâta ardoare din priviri? Pentru ce sunt atât de tainici, atât de temători, atât de asemănători cu niște hoți? – Din cauză că acești amanți sunt trădători care, acolo, în umbră, caută să perpetueze durerea și neliniștile; fără ei, ele ar lua sfârșit”.

În ceea ce-l privește pe Eminescu, cu intuiția sa artistică sigură și cu disponibilitățile știute în registrul ironic și chiar parodic, acestuia nu-i pu-

teau rămâne străine încercările contemporane de a deromantiza și deasacraliza iubirea, scoasă de sub regimul Afroditei Cerești și adusă sub acela al Afroditei Obștești (după clasificarea lui Pausanias din *Banchetul* lui Platon). Umbra zglobie a acesteia din urmă se profilează pe filele de evocare a Greciei antice din *Memento mori*, cu fauni, nimfe și zei deghizați, în continuă petrecere și hârjoană erotică. Urme ale unui hedonism empiric mai evoluat, de tip epicurean (numele filosofului întemeietor de școală din *kepos*-ul atenian este invocat în legătură cu „sensualismul” lui John Stuart Mill, într-un articol din 12 august 1877, de apărare a *Logicii* lui Maiorescu), sunt ușor de sesizat în manuscrisele primei epoci de creație eminesciene. O sensualitate mai apăsată, neprefăcută, fără excese însă (așa cum o propovăduia de altfel Epicur), apare în postume precum *O călărire în zori*, *Locul aripelor*, *Iubită dulce, o, mă lasă*, *Aveam o muză*, *Când crivățul cu iarna...*, *Ghazel*, *Ah, mierea buzei tale*, *Astăzi sunt setos de forme...* Reproducem câteva versuri din aceasta din urmă, o versiune, între postume, a poeziei *Dorința*: „Astăzi sunt setos de forme,/ Urmăresc aprins cu ochii,/ Încrețirea trădătoare a subțirei tale rochii...”.

În registru umoristic, cu tonul lui Creangă din *Povestea poveștilor*, e alcătuit, în exclusivitate pentru bărbații de la banchetele *Junimii*, poemul *Antropomorfism*, senină și amuzantă parodie a romanului erotic tradițional, cu o idilă transpusă

în lumea galinaceelor și cu o „morală” menită să toarne o găleată de apă rece peste închinătorii prea înfierbântați ai lui Eros. Eminescu spune, fără menajamente, lucrurilor pe nume, fiind – cum ne atrage atenția Rosa Del Conte – primul care râde de orice „sublimare” ipocrită a iubirii. Bunul simț îl îndeamnă pe însetatul de absolut să înregistreze atent filosofia pragmatică dezvoltată de „mititica” din *Floare albastră*, reconsiderată din perspectiva unei „logici a viului”: „Ah, ea spuse adevărul...”.

Dincolo de fascinația „depărtării” în care-și caută visata fericire, există o nostalgie a „apropierii”, încă un semn, după Edgar Papu, al „deromantizării” și al anticipării unei linii de sensibilitate specific modernă: „Este acea propensiune către sinceritate neînvăluită în artă, cu care întregul veac al XIX-lea post-romantic, începând de la Baudelaire, se opune romantismului. O atare tendință, a «îndrăzelii artistice», mai tardivă la noi se află anticipată în poezia erotică eminesciană”. Demonstrația lui Papu, în favoarea „protocronismului” liric eminescian, se sprijină pe un mare număr de exemple din sfera „atingerii senzuale” și a „goliciunii” (vezi, în special, *Călin – file din poveste*, sau *Miron și frumoasa fără corp*) la care putem adăuga, înfrângând, ca și poetul, un sentiment de pudoare (în fond anacronic, dacă avem în vedere epidemia de pan-sexualism liric contemporan, numită și „revoluție sexuală”), altele, din compuneri mai îndrăznește, cum este

Ghazel: „Atunci căzuși pe pieptul meu o sarcină
în friguri,/ Un fruct răscopt de-amorului căldură
fără milă,/ Ai mai gemut o dată clar ca omul care
moare,/ Apoi te lăsași patimei ce te ardea,
Sibyllă,/ Și-n lupta noastră te-am adus sub greu
vieții mele,/ Pecete-am rupt, ce pân-acum june-
tea ți-o sigilă -/ Un corp am fost îngemănat
trăind o viață-obscură,/ Demonic-dulce, amoros,
spasmodică, febrilă,/ Și sufletele noastre-atunci
pe buze atârinate/ S-au contopit în sărutări, în
dezmierdări, în milă,/ Parc-am trecut noi amân-
doi în noaptea neființei,/ Ne-am sugrumat în să-
rutări, ne-am omorât, copilă!”. Idei îndrăznețe în
cuvinte totuși măsurate deși ne aflăm în postume,
unde libertatea de expresie e mai puțin îngrădită.
Depart de însă de textele pornografice (probabil
transcrise de Eminescu din folclorul urban) care
bântuie internetul, prezentate cu sexistă mândrie
ca originale de o frumoasă doamnă profesoară și
poetă Rotar, regină autoîncoronată a clitorisului
liric brașovean.

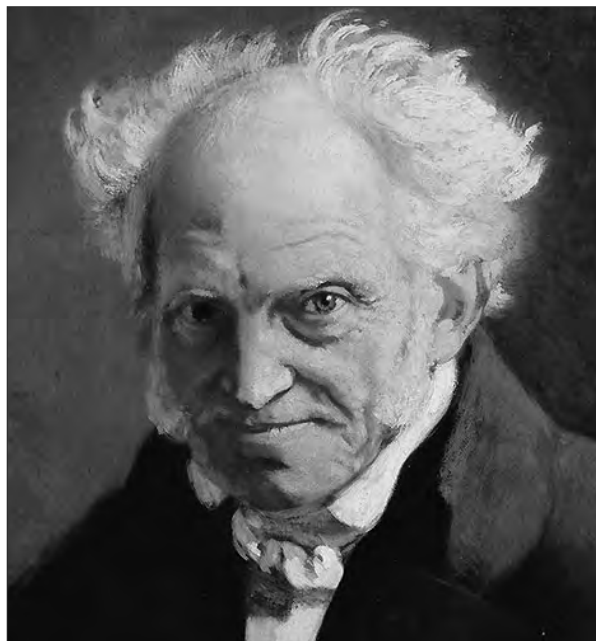
Aspectele misogine – câte sunt – din versurile
și proza lui Eminescu, țin, aproape toate, de te-
zele morale din *Lumea ca voință și reprezentare*.
Dar întreaga mizantropie schopenhaueriană e
concentrată parcă demonstrativ într-o compu-
nere din 1874, *O, adevăr sublime...*, de un nihilism
manifest, prea hiperbolic ca să fie adevărat, căci
nimic din ceea ce e omenesc nu obține aici vreo
șansă: istoria „spirată”, morala, biserica, statul,
politica, diplomația, filosofia, arta, cu toate ramu-

rile ei. În diatribele împotriva omului generic, un
loc privilegiat îl ocupă instinctul sexual, denunțat
în termeni de ironie și contrasens: „Stăpân pe-a
ta gândire cum ești p-instinct stăpân/ Se vede
când femeia golește al ei sân.// Când poala și-o
ridică, de pulpa-i vezi, stăpâne,/ Tu nu surâzi cu
râsul cel lacom și murdar,/ Tu nu ești ca un taur
și nu ești ca un câne,/ Ce umil dă din coadă cățelei
lui cu har.// Nu ești gelos ferit-a... cucoșii doar și
vierii// Au numai obiceiul de-a se lupta-n
duel.//. Tu nu ai patimi scumpe și lacrima muie-
rii/ Nu mișcă al tău suflet, nu-ntunecă defel...”. În
termeni asemănători, sentimentul revine în poe-
zii ca *Dezgust*, din 1876, în *Scrisori*, în fragmente
răzlețe descoperite de Călinescu în manuscrise,
în proze literare precum *Cezara* sau *Avatarii fa-
raonului Tla*, din care redăm acest pasaj semnifi-
cativ... „Nu vezi că ești o unealtă în mâinile unui
demon, că ești jucăria simțirilor tale, că nimic ce
ai nu e al tău, că tu ești cauza involuntară pe care
natura, sau numește-o cum vrei, își scrie așa nu-
mitele scopuri mărețe... Nu vezi că legi, state, mo-
narhii, religii nu sunt decât aparatul greu pentru
a face cu puțință acest act murdar de reproducere”.
Recunoaștem ușor în aceste rânduri idei și
expresii din textele reproduse mai înainte, din
Schopenhauer.

În cartea unui filosof francez contemporan cu
Eminescu, Théodule Armand Ribot (*La Philosophie de Schopenhauer*, 1874), la secvența dedicată
„metafizicii amorului”, autorul constata că filoso-

ful german „a procedat pretutindeni ca un *biolog*” și regreta că el n-a suflat nicio vorbă despre „evoluția ascendentă” a sentimentului, până la punctul înalt unde el se desprinde complet de carnal. Fără a refuza experiența biologicului, cum am văzut, Eminescu se înscrie între sufletele de elită care ating această treaptă de sus a purificării iubirii și a potențării ei până la absorbția în absolut, adică în moarte. Să fim atenți la finalul citatului *ghazel* al deflorării: „Parc-am trecut noi amândoi în noaptea neființei,/ Ne-am sugrumat în sărutări, ne-am omorât, copilă!” Acolo unde poetul român se desparte definitiv de Schopenhauer este tocmai această împăcare a lui Thanatos cu Eros, prin dobândirea unei certitudini a sentimentului. Romanul eminescian al iubirii cuprinde diversele ei ipostaze. Ele refac, parcă, traseul parcurs de literatura de profil europeană, de la misticii și trubadurii medievali, de la Dante și Petrarca, până la modernii dezabuzăți, Baudelaire și Rimbaud. Un răspuns la întrebarea privind „eficiența” căutării iubirii în absolut îl dă Eminescu însuși în nota marginală la *Luceafărul*: geniul nu are moarte dar nici noroc, nu e capabil de a fi fericit, nici de a feric pe altcineva. Pe de altă parte, nici alternativa propusă de „mititica” nu-i aduce acestuia fericire. Soluția clipei la deșarta căutare a absolutului se dovedește ea însăși o deșertăciune, remarcă Edgar Papu, de unde, din perspectiva pesimismului copleșitor, concluzia *Florii albastre*: „Totuși (ori Totul, critica

nu s-a hotărât definitiv) este trist în lume”. Astfel se încheagă tema gravă, tristanescă, a eroticii eminesciene (vezi în această privință și analiza lui I. Negoîtescu la poezia *O, mamă...*), cu mitul celor doi îndrăgostiți legați prin moarte și dincolo de moarte. În destule creații, de la *Mortua est!* și până la tulburătoarea *Odă – în metru antic*, răsună astfel, mai distinct sau mai voalat, acorduri din frumoasa legendă bretonă, înscrisă printre preferințele romantismului german, conducând la conturarea unei filosofii specifice a iubirii, împlinită abia prin moarte, ca-n această scrisoare a Diotimei către Hölderlin: „Fără îndoială, pasiunea iubirii nu-și află niciodată desăvârșirea în lumea aceasta: Să înțelegi bine sentimentele

Arthur Schopenhauer
și metafizica amorului

mele. A căuta împlinire este o nebunie. Să murim împreună”. Sau ca într-o *cugetare* a lui Novalis: „În moarte este iubirea cea mai blândă”. La Tieck, Jean-Paul, Kleist, de asemenea, moartea e singura împlinire posibilă a unei „pasiuni supreme a iubirii”, eliberată astfel de tirania trupului.

Pe de altă parte, în veșnica dilemă generată de contradicția dintre spirit și materie, minte și inimă, idealiate și instinct orb, moartea poate oferi mult visata sinteză. Căci gândul morții nu atenuează întotdeauna, ci, dimpotrivă, poate spori senzualitatea, precum se vede în versurile finale din *Ghazelul* eminescian. O versiune la *Odă...* vorbește și ea, cu claritate, de „voluptatea morții” implicată în iubire: „Când deodată tu răsăriși în cale-mi/ Mai frumoasă-ai fost de cum este Venus/ Și-n dureri mi-ai dat voluptatea morții/ Ne-ndurătoare”. În cartea sa *Iubirea și occidentul*, Denis de Rougemont analizează cu multă finețe acest complex de sentimente contradictorii legate de optica tristanescă a iubirii, sursă a „nefericirii lăuntrice” – căci nu avem încă ceea ce căutăm, moartea, și pierdem ceea ce totuși avem, bucuria de a trăi. „Dar această pierdere nu este simțită ca o sărăcire, ba chiar dimpotrivă. Ni se pare că trăim mai intens, mai primejdios, mai înălțător. Pentru că apropierea morții este un imbold pentru senzualitate. Ea adâncește dorința în adevăratul sens al cuvântului. Uneori până la setea de a-l ucide pe celălalt, sau pe sine, sau de a se scufunda amândoi în-

tr-un naufragiu comun”. Din perspectiva acestor rânduri putem reciti, cu un spor de înțeles, versurile îngemănării prin moarte din *Strigoii*: „Pornește vijelia adâncu-i cânt de jale,/ Când ei soseau alături pe cai încremeniți/ Cu genele lăsate pe ochi păienjeniți –/ *Frumoși erau și astfel de moarte logodiți...*” (s.n.), cărora le răspund, peste ani, cele din *O, mamă*, testamentar: „Iar dacă împreună va fi ca să murim/ Să nu ne ducă-n triste zidiri de țințirim./ Mormântul să ni-l sape la margine de râu,/ Ne pună-n încăperea aceluiași sicriu;// De-a pururea aproape vei fi de sânul meu/ Mereu va plânge apa, noi vom dormi mereu”.

Textul pare scris în autentic stil *I fedeli d'amore...* Poezia *O, mamă...* confirmă această mistică, de sorginte trubaduresc-medievală, re-nascentistă, și, desigur, romantică, infirmând aserțiunea prea tranșantă a lui G. Călinescu privind absența ei totală, cu care am deschis intervenția noastră. Mult mai departe în această direcție a mers Tudor Vianu, până la revelarea unor implicații profund moderne: „Omul iubește în poezia lui Eminescu cu o intensitate ce conduce extazul erotic până la limita suferinței și a morții. Iubirea eminesciană este deopotrivă cu a lui Tristan în drama lui Wagner. Un fir îndoliat se însoțește cu bucuriile ei”. Este un punct de vedere pe care ni-l însușim fără rezerve aici.

Mircea COLOȘENCO

Vasile Alecsandri, poetul Gintei Latine 14 iunie 1818 – 22 august 1890

La începutul anului 1878, *La Société pour l'Études des Langues Romanes* din Franța publica în *Revue des langues romanes* organizarea, la Montpellier, a concursului mișcării felibriene a poezilor provenșali, care scriau în dialectul occitan, întru păstrarea acestuia și reînvierea literaturii provenșale. Este vorba de mișcarea *Le Félibrige*, ce preluase vechile tradiții medievale, cu *Les jeux floraux* și *Les Cours d'amour*, create de celebra Clémence Isauré, la 1490, reluate, ulterior, la 21 mai 1854, dar definitiv constituite, la 21 mai 1876, la Avignon, de Fr. Mistral și discipolii săi, sărbătorire ce continuă și în prezent.

Concursul avea mai multe secțiuni (filologie, proză, poezie) pe tema *Cântecul latinului*, cu care prilej se acorda Marele Premiu, datorat lui Quintana y Combis, deputat în Cortesuri, conștând într-o cupă simbolică de argint, celei mai bune poezii.

Vasile Alecsandri a aflat din presă despre acest concurs, hotărându-se să participe cu scopul de a prezenta o probă de limbă poetică română, ca dovadă de limbă neolatină, și mai puțin râvnind la premiu. Baronul Ch. De Tourtoulon,

președintele manifestării, l-a invitat personal, la 3 mai 1878. Poetul a răspuns negativ printr-o telegramă expediată de fratele său Iancu. Totuși, după cum va relata în memoriile sale Marie G. Bogdan (*Autrefois et aujourd'hui 1920-1923*, 1929, p. 84), fiica poetului, acesta s-a răzgândit cu cinci zile înainte de termenul de predare a manuscrisului (15 mai) și cu douăzeci de minute înaintea plecării trenului din gara Mircești, expedind *Cântecul gintei latine*, sub motoul *Apă trece, pietrele rămân*, lui Mihai Obedenaru-Gheorghiade, agentul diplomatic al României în capitala Franței, care l-a predat personal organizatorilor. În numele lor, Alphonse Roque-Perrier, secretarul comitetului, i-a trimis, la 19 mai 1878, următoarea telegramă: „*Jury composé de Mistral, Tourtoulon, Quintana, Obedenaru et Ascoli vous decerne le prix du chant latin. Vous attendons.*” („Juriul compus din Mistral, Tourtoulon, Quintana, Obedenaru și Ascoli v-a decernat în unanimitate premiul cântecului latin. Vă așteptăm”). Trei zile mai târziu, Albert de Quintana y Combis, fondatorul și președintele grupării felibriene, i-a expediat și el o telegramă entuziastă:

„Recevez avec mes félicitations cordiales les vœux que nous formons pour la Roumanie. Vous qui êtes un grande poète, veuillez être l'écho des sympathies des poètes latins réunis à Montpellier.” („Pri-miți, împreună cu felicitările mele cordiale, urările pe care le facem României. Dumneavoastră, care sunteți un mare poet, binevoiți să fiți ecoul poezilor latini reuniți la Montpellier”).

Cântecul gintei latine a fost tradus în limbile franceză și italiană și pus pe note de compozitorul Filippo Marchetti, chiar în timpul concursului.

Vestea s-a răspândit în întreaga lume, premie-rea fiind interpretată ca un omagiu adus poporu-lui român care, deși departe de Roma, și-a păstrat, timp de două milenii, identitatea și tra-dițiile latine, iar în 1878 dobândise victoria inde-pendenței în războiul turco-ruso-român.

Poetul i-a răspuns lui Quintana, mulțumin-du-i cu amabilitate: „Îndreptându-și prețioasa simpatie asupra țării mele, *Societatea limbilor ro-mane* mi-a făcut și mai scumpă pronunțarea sa în favoarea mea. Binevoiți a fi interpretul acelorași sentimente pe lângă confracții latini și personal să primiți sincerele mele mulțumiri”. Totodată, i-a adresat lui Frédéric Mistral, bardul provensal, o scrisoare plină de recunoștință. De-abia în 1882, Vasile Alecsandri îi va cunoaște personal, cu oca-zia următorului concurs ținut din patru în patru ani, fiind primit ca un oaspete de vază. Vizita s-a sedimentat în amintirea localnicilor, Elena Văcă-rescu subliniind acest fapt cinci decenii mai târ-

ziu, în 1927: „Pretutindeni la Avignon, la Toulon, la Marsilia, numele bardului de la Mircești m-a întâmpinat ca semn de bună venire...”.

Ceea ce trebuie adăugat este faptul că, la con-cursul din 1878, au mai participat cu poezii alți doi români, o persoană din Târgu-Mureș, rămasă anonimă, și dr. Romulus Scriban, din Galați, care, de asemenea, nu a fost identificat de istoria lite-rară.

Cântul Gintei Latine

V. Alecsandri

Latina gintă e regină
Între alle lumii ginte mari.
Ea pòrtă'n frunte o stea divină
Lucind prin timpii seculari.
Menirea ei tot înainte
Măreț îndrèptă pașii sei.
Ea merge'n capul altor ginte
Versând lumină'n urma ei.

Latina gintă'i o vergină
Cu farmec dulce, răpitor.
Străinu'n fația'i se închină
Și pe genunchi cade cu dor.
Frumósa, vie, zâmbitóre,

Sub cer senin, în aer cald,
Ea se miréză'n splendid sóre,
Se scaldă'n mare de smarald.

Latina gintă are parte
De alle pământului comori
Și mult voios ea le împarte
Cu celle-l-alte a ei surori.
Dar e teribilé'n mânie
Când braçiul ei liberator
Lovesce'n cruda tiranie
Se luptă pentru al seu onor.

În diua cea de judecată
Când faciă'n cer cu Domnul sânt,
Latina gintă a fi'ntrebată:
„Ce a făcut pe-acest pământ?”
Ea va răspunde sus și tare:
„O! Dómné'n lume cât am stat,
În ochii sei plini de admirare,
Pe tine te am represintat!”

Mircești, 1878

Le Chant de la Race Latin

B. Alecsandri

La race latine est la reine
Des grandes races d'ici-bas;

Au front elle porte, sereine
Un astre aux éternels éclats.
Son destin en avant la jette
Sur le chemin de la grandeur,
Des peuples elle marche en tête
Les éclairant de sa splendeur.

La race latine est encore,
La vierge au front charmant et doux
L'étranger qui la voit l'adore
En s'inclinant à deux genoux.
Sous l'azur plein d'haleines chaudes
La belle au sourire vermeil,
Que baigne une mer d'emerandes
A pour miroir son grand soleil.

La race latine, en partage,
A les trésors universels
Qu'avec ses sœurs elle partage,
Dans ses élans tout fraternells
Pourtant terrible est sa furie,
Quand, de son bras libérateur,
Brisant la dure tyrannie,
Elle lutte pour son bonheur!

Au jour de la justice divine,
Lorsqu'au ciel le Dieu tout puissant
Demandera: „Race latine
Qu'as tu fais sur terre, en passant?”
Elle repondra toute fière:
– „Tand que j'ai la-bas existé,

Aux yeux étonnés de la Terre
Seigneur! je t'ai représenté!"

Trad. franceză, Aug. Clevel

Il canto della Razza Latina

B. Alecsandri

Prima fra tutti i popoli
Stà la latina gente,
Regina Ell'e; da secoli
Un astro il piu fulgente
La cinge il fronte, e nobile
Dall' Orto all' Occidente
Versa una luce vivida
Sull'arme che lascio.

E incantatrice vergine
La stirpe di Quirino,
Fro lo straniero attonito
Prostrare in uno inchino:
Bella, vivace ed ilare
Nell'aer su o divino,
Si scalda in sole splendido,
Mar di smeraldo Ell'a.

Latina gente e florida
D'ogni del suol ricchezza,
Che ale Sorelle provvida
Largisce con gajezza:
Ma e nel furor terribile

La tirannia disprezza,
Ed arma il braccio vindice
Quand il suo onor lo vuò.

E allor, nel giorno ultimo
Che ai popoli è serbato,
Lo stipite de Lazio
Da Dio fia interrogato:
„Nel mondo in tanti secoli
Che fésti?" A me fu dato
– Risspondera – „tua immagine
Rappresentar cola."

Trad. ital. Domenico Muti (11 iunie 1878)

Lou cant Dou Latin

B. Alecsandri

Es rèino la raço latino
Entre tóuti li gràndi gènt
A soun front trelusis divino
Uno estello, au travès di téms.
Lou destin l'endraio: elo, fiero.
Lou seguis d'un pas mejestuos;
Di nacioun marchò copuliero,
Vejant sus si piado un lum blous.

Es uno viergo bello e misto,
Qu'enfado emé soun biais galant;
L'estrangié se clino à sa visto
E d'a geinoum toumbo, belant.

Alurado, courouso e gaio,
Dins l'er tébi, sout lou cèu clar,
Au soulèu rajant se miraio
E choupo si pèd dins la mar.

A sa part, qu'es la plus poulido,
De la terro e de si tresor;
S'uno sorre famado crido,
Partajo em'elo de grand cor.
Mai e terriblo dins sa laquo,
Quand, piei, di tiran en tremour
Soun bras castigo li magagno,
O que lucho pör soun ounour.

Vengue un jour l'ouro soubeirano
Quand, amount, lou Dieu tres copnau
Ié demandara; „Gént roumano,
Qu'as fa sùs lou sòu terrenau?”
Elo respoundra, d'un fièr aire:
„Tant qu'istère sus terro, es ieu
Que, devans li pople amiraire,
T'ai representa, Segne Diéu!”

*Trad. în provensală de A. de Gagnaud
(Martie 1885)*

Hymnus de la Nazion Latina

B. Alecsandri

La latina sco regina
Meina las naziuns dil mund

Cun la stella schi divina,
Ch'ella porta sin siu frunt.
Ella marscha plein luschezia
Ordavun a las naziuns,
E sin via spir clarezia
Ras'en tuttas direcziuns.

La latin' ei ina fina
Dultscha giurna plein încont:
Avon ella, spert s'inclina
Mintga jester suspiront.
Ell' in rir migieivel spenda
Sut in cauld e clar azur,
E plascheivel seresplenda
En la mar plein terlichur.

La latina che domina
Sur tresors d'immens valzent,
Cun las soras part'adina
Quels tusor da cor bugient:
Mo terribl'ei greta sia,
Cu'la va en il combat
Cunter criua tirannia
Per honnur e libertat.

La latina zund regina
Tema muossa sin siu frunt
Cu'l Derschader examina
Ella'a la fin dil mund
Ella'ad el lu fustig rispunda:
„Jeu, ch'il mund ha admirau,

Hai, o Segner, dign avunda
Tei sil mund representau!"

*Trad. în rhaetoromanà de
Alphons Tudor (ian-febr. 1896)*

Estirpe Latina

B. Alecsandri

Estirpe rainha é a latina
Das que no mundo têm grandeza;
Na frente porta estrela divina
Luzindo nos tempos com nobreza.
Em seu destino, ativa em frente
Os seus passos sempre encaminhando,
Vai adiante de qualquer gente
À sua volta luz espalhando.

Estirpe virgen é a latina,
Com doce encanto arrebatador;
A seus pés o estrangeiro se inclina
Joelhando de saudade e amor.
Formosa, viva e sorridente
Sob o céu sereno, quente ar,
Espelha-se no sol reluzente,
Banha-se no esmeraldino mar.

A latina estirpe em toda a parte
Tesouros tem e muita beleza
E tão alegremente ela reparte

Com as irmas a riqueza.
Mas é terrível em valentia
Quando o seu braço libertador
Luta com a crua tirania
Erguendo-se honrado e vencedor.

E quando no dio de Juízo
A esta estirpe for perguntado
Perante o Senhor no Paraíso
Sobre o que neste mundo há obrado,
Tornará alto com decisão:
„Enquanto, Senhor, no mundo andei
A seus olhos com admiração
A tua glória representei!"

*Trad. în portugheză de
José Betancourt Gonçalves (1978)*

Canto al Pueblo Latino

B. Alecsandri

La hermandad de naciones latinas,
luce hoy entre los pueblos como
una noble reina
que portara en le frente una estrella divina
ilustrando al orbe con sul uz eterna.
A través de los siglos, su destino inmutable
marcha a la cabeza del mundo
dejando tras sus pasos una estela imborrable,
de luminosa paz que avanza hacia el futuro.

La estirpe latina como una antigua diosa,
dulce y sonriente de arrebolado encanto,
bajo el cielo sereno refulge mas hennosa
y al espacio infinito ella extiende un abrazo.
En las luces del alba refleja su esplendor
y tranquila se baña en un mar de esmeraldas;
todos, ante sun ombre, se inclinam con amor
y caen de hinojos a sus divinas plantas.

La comunidad de latinas gentes
con las otras hermanas generosa comparte
las riquezas del suelo, que heredó, ingentes;
pero, noble y generosa, su odio es implacable
cuando es agredida y lucha por su honor.
Levantando sub razo, libre y poderoso,
a los crueles tiranos golpea sin temor.

Y cuando llegue el día que, ante el Juez Divino,
su misión en la tierra le sea demandada,
la unidad de naciones de abolengo latino
responderá, entonces, con la frente muy alta:
„Oh Dios, tu gloria y nombre yo
he representado
Ante todos los ojos absortos y en suspenso.”

*Trad. în spaniolă de Luis Hernan Ramirez
(1978).*

Gens Latina

B. Alecsandri

A

Celebres inter terrae gentes
Tum dites magnas, tum potentes
Latina gens adest Regina,
Cui insidet stella divina,
Quae luxit, lucet luce rara
Per secula omnino clara;
Voluntas eius est processus,
Elate suos regit gressus.
Est gestium dux ceterarum
Et vera lux orbis terrarum.

B

Est virgo pura gens Latina,
Nam mansuetudine divina
Ac est praedita vi Circaeae...
Omnes dulces incantas ea.
Barbarus..., quo illa procedit
Lubens ei genua flectit.
Vivax est, pulchra et serena,
Nam rebus nullis est egena;
Puro sub coelo, in salubri.
Aëre et suave – olenti:
Imago illius refracta
Solis radiis, – ut intacta
Virgo – lavatur, ut divina
In aqua maris smaragdina.

C

Latina gens est et opulens,
Multos thesauros possidens,
In quibus et eius sorores
Habent partes haud minores.
Tirannidem, si est fractura,
Et libertatem defensura,
Tunc est terribilis in ira,
Honestas eius exit pura.

D

At in extrema illa die
Adsistens Deo de facie,
Interrogata Latina gens:
„Quid fecisti?” in terra vivens,
Illa respondebit sonore
Et alti-sono cum clangore:
„O, Domine! Donec in mundo,
In orbe terrarum rotundo,
Eterno pro vero pugnavi –
Devote Te representavi.”

*Trad. în latină, Demetriu Fekete
(1878)*

Bibliografie

Cântecul gintei latine, în versiunea originală, a fost publicat în „Revue des Langues Romanes”, Montpellier-Paris, Deuxieme serie, tome cinquième, 5-6, 15 Mai-15 Juin 1878, p. 262-263, cu mențiunea: *Mircești (Roumanie) B. Alecsandri*, cum îi fusese expediat lui M. Obedenaru-Gheorghiade (1839-1885), medic, diplomat și publicist, membru coresp. al Academiei Române (1871), agentul diplomatic l României la Paris și membru în juriul Concursului Felibrige. Textul românesc este însoțit de versiunea franceză în proză datorată lui M. Obedenaru-Gheorghiade.

În România, textul original al *Cântecului* a apărut în ziarul „Timpul” din București, la 16 mai 1878, reluat în revista „Peleşul”, București, I, 1, 21 ianuarie 1884, p. 6-7.

* Traducerea în limba franceză de Aug. Clevel, dedicată Nathaliei Soutzo, a apărut în „Steaua României”, București, II, 114, 23 mai 1878, p. 3; „Peleşul”, București, I, 21 ianuarie 1884, p. 6-7, atribuită Nathaliei Soutzo. O altă traducere în franceză aparține lui Frédéric Damé (1876).

* Traducerea în limba italiană de Domenico Mutti a apărut în „Steaua României”, București, II, 129, 11 iunie 1878, p. 3, reluată din „Gazzetta di Napoli”, reprodusă în „Peleşul”, București, I, 1, 21 ianuarie 1884.

* Traducerea în provensală de A. de Gagnaud a apărut în „Revue du monde latin”, Paris, tome cinquième, mars 1885, p. 382-385.

RECONSTITUIRI CULTURALE

* Traducerea în rhaetoromană de Alphons Tudor a apărut în revista „Transilvania”, Sibiu, XXVII, 1-2, ianuarie-februarie 1896, p. 37.

* Traducerile în portugheză, de José Bentacourt Gonçalves, și spaniolă, de Luis Hernán Ramirez, au fost publicate într-o plachetă, în 1978, reluate de Editura Speranța din București, sponsor unic al Festivalului Internațional al Latinității, iunie-septembrie 1991, din București, cu prilejul aniversării a 170 ani de la nașterea lui Vasile Alecsandri.

* Traducerea în latină de Demetriu Fechet (Beiuș) a apărut în „Gazeta Transilvaniei”, Brașov, XLI, 52, 2 iulie 1878, p. 4; „Peleşul”, București, I, 1, 21 ianuarie 1884, p. 6-7.

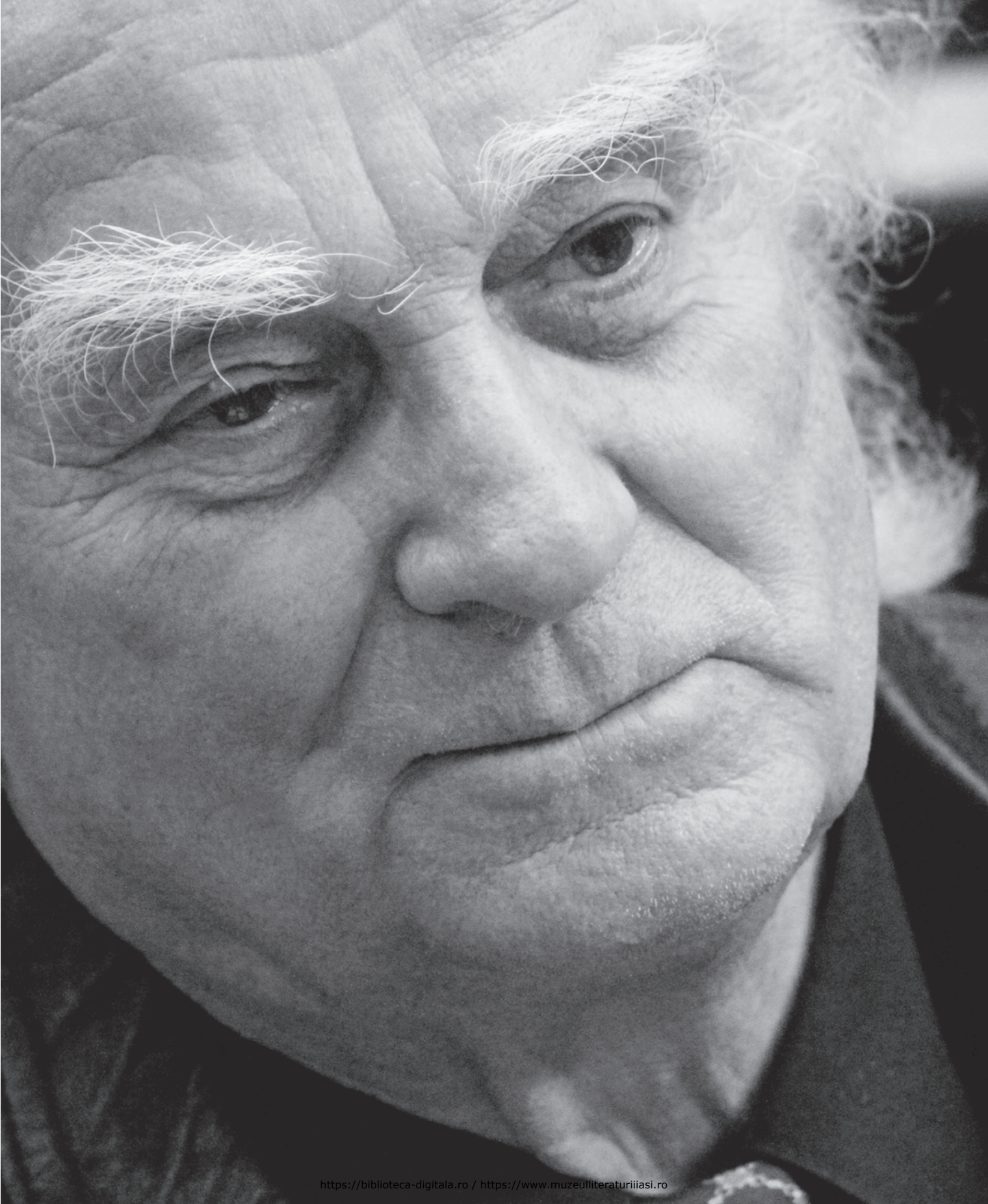
* Traducerea în maghiară de Iosif Vulcan a apărut în „Vasárnapi Ujság”, Budapesta, XXV, 27, 7 iulie 1878, p. 422, cu un reportaj de la festivitatea premierii *Cântecului* la Montpellier.

* Traducerea în germană de L.V. Fischer a apărut în „Rumänische Revue”, București, 1890, p. 446-447.

(Apud Vasile Alecsandri. *Cântecul gintei latine*. Ediție plurilingvă îngrijită de Constantin Mălinaș. 1991, Editura „Mihai Eminescu” Oradea (48 p.), tiraj 20.000 ex., cu excepția traducerilor în portugheză și spaniolă).

Casa de la Mircești a poetului, locul în care Alecsandri a conceput *Cântecul gintei latine*

horia vs. zilieru
foto: corneliu grigoriu

Beatrice PANTIRU

Dragă Mihai...

În fondul de patrimoniu al Muzeului „Mihai Codreanu” (Vila Sonet) se află o scrisoare, datată 25 iunie 1915, expediată de Mihail Sadoveanu (1880-1961) din Fălticeni către prietenul său, sonetistul Mihai Codreanu (1876-1957).

Este știut faptul că cei doi condeieri aveau pasiuni comune: vânătoarea, șahul, iubirea pentru aceleași tinere, întâlnirile cu scriitorii stropite cu un pahar de vin Cotnar ș.a. De asemenea, împreună și-au luat „botezul” în masonerie (1927), făcând parte din loja ieșeană „Dimitrie Cantemir”. Deși la prima vedere Mihai Codreanu părea un om sobru, ce impunea respect și anumite limite, în anturajul și atmosfera caldă a prietenilor era sufletul petrecerilor, al glumelor și al jocurilor, fiind așteptat cu mare interes de la cei mici, până la cei mari; lucru remarcat și din depeșă de mai jos:

25 iunie

’915 Fălticeni

Dragă Mihai,

Era de prevăzut că comedioara ta Stradivarius va face o impresie excelentă.

Mă bucură că s-a împlinit ceia ce am vorbit și asta ți-a adus o mulțămire. – Pentru strădania ce ți-ai dat cu Vasile Tatarău, îți mulțămesc. Trebuie să vadă că intervin direct la Ministerul de Interne.

Te vestesc că în ziua de 29 Iunie e botezul fetei noastre Lucia¹ și m-aș bucura dacă ai lua parte și tu la solemnitatea aceasta familiară și la «cumătrie».

Dacă cumva nânașii amână, te vestesc telegrafic în ziua de 27 iunie.

*Cu dragoste; la revedere
Mihai*

P.S.: Venirea ta face senzație mai ales între numiții domnu’ Mitică², domnișoara Profira³ și demoazela Lia⁴ care au și pregătit popicile și se antrenează în relansarea unei formidabile lupte!

Analiza caligrafiei scrisorilor dezvăluie multe despre personalitatea expeditorului. Din scrisoarea regăsită putem distinge un scris mărunț, ușor înclinat spre dreapta și relativ dezordonat (în contrast cu manuscritele sadoveniene de mai târziu, mult mai atent elaborate caligrafic). Raportat la analiza grafologică a unui text, caligrafia în discuție aparține unei persoane raționale și obiective, cu o stimă de sine ridicată, orientată spre reușite și realizări, dar și către experiențe emoționale: „El are realismul unui Balzac și melancolia unui romantic, meditația aspră a lui M. Costin, voluptatea senzorială a lui Rabelais. E precis ca un pictor flamand și inefabil ca un muzician...” (G. Călinescu).

¹ Livia-Lucia Sadoveanu (1915-1957), cel de-al nouălea copil al scriitorului.

² Dimitrie Sadoveanu (1905-1955), cel de-al doilea copil al scriitorului.

³ Profira Sadoveanu (1906-2003), cel de-al treilea copil al scriitorului.

⁴ Despina Iulia-Lia (1902-1986), cel mai mare copil al scriitorului.

FOTOGRAFIA REGĂSITĂ

Mihai Codreanu împreună cu buldogul său, Lord,
în curtea locuinței din Strada Lăpușneanu nr. 37 (Iași)
Fotografie din patrimoniul Muzeului Național al Literaturii Române Iași

Emil BRUMARU

„Am fost prost, prost, prost, și, deodată, pac!...”

Pitoresc, special, interesant, mimând pe alocuri un fel de zăpăceală ontologică, însă visător lucid de felul său, Emil Brumaru te poate lăsa oricum, numai indiferent nu. Vorbește degajat, are oroare de clasicele prejudecăți, de clișeele omniprezente în lumea literaților, și, la cei aproape șaptezeci de ani ai săi, îți lasă impresia unui „douămiist” deghi-zat. Într-o ordine aleatorie, îi plac femeile, viața și literatura. Despre toate acestea și despre multe altele, în dialogul realizat la poet acasă, pe data de 28 ianuarie 2008.

(Călin Ciobotari)

Călin CIOBOTARI: *Domnule Brumaru, ora 16, o zi de luni, afară vremea e cum e, iar eu vă bat la cap cu interviuri...*

Emil BRUMARU: *Asta cam așa e, dar ce să fac? Am observat și pe blogul personal că ați dat ceva interviuri la viața dvs. Mai aveți chef să vină tinerei penibili care să vă bată la cap cu tot felul de întrebări?*

Majoritatea interviurilor îmi sunt luate de fete. Mata faci o excepție.

Vă rog să mă iertați.

Te iert. Și bineînțeles că îmi face plăcere să primesc fete tinere care să îmi ia interviuri.

„Dar cum să îmbătrânești și să nu vorbești?!”

Dar dacă nimeriți peste una urâtă?

Să știi că astea de la Jurnalistică sunt drăguțe. Și chiar dacă ar fi urâte, sunt foarte tinere.

Vă lasă, însă, impresia de inteligență? Pun între-bări „bune”?

Da, în general sunt istețe. Mai nou, însă, mi se solicită și interviuri pe mobil, ceea ce e cam nasol, pentru că îți combină frazele cum vor ei. N-ai cum să-l ceri înainte de a fi publicat și mai apar greșeli la transcriere. Sunt mai mult reportaje, în care ăia care le fac povestesc ce spui tu, băgând în ghilimele lucruri care doar li s-a părut că le-ai fi spus.

Prim e-mail ați făcut interviuri?

Da, astea sunt cele mai convenabile pentru mine, pentru că le lucrez. Am făcut unul pentru „România literară”, cu Dora Pavel. Am lucrat foarte mult la acel interviu; îi trebuiau vreo 35.000 de semne, două pagini de revistă.

INTERVIUL REGĂSIT

Ați avut și perioade de tăcere, în care nu prea dădeți interviuri...

Așa e! Probabil că scriam mai mult în acele perioade. Dar cum să îmbătrânești și să nu vorbești?! Sunt tot felul de bătrânei vorbăreți, îi mai văd prin librării... Mă uit la ei și mă întreb: „Oare așa sunt și eu, băgăreț și vorbăreț, intervenind aiurea la orice chestie?”.

Și ce vă răspundeți?

Nu știu, poate îmi spui tu.

Părerea mea e că sunteți ciudat, în sensul că îmi vine greu să vă încadrez în ceva anume.

Cum așa? Păi... în specia umană.

Discutabil. Văd, din adresa dvs. de mail, că agreeți acele creaturi numite hobbiți.

Da, hobbiții, îi am și în dicționar. Chestia e că ei umblă desculți, pe când eu, vezi bine, am încălțări. Aș spune, totuși, că sunt un om decăzut în hobbit, iar nu un hobbit decăzut, ca Smeagol, sau cum îi spunea lui ăla (personaj din filmul „Stăpânul inelelor” – C.C.). Dar e un nume simpatic; toți mă iau pe net cu „Ce mai faci hobbițelule, hobbițule...”

Observ că, spre deosebire de colegii dvs. de generație, aveți o relație onorabilă cu internetul, în sensul că nu păreți a crede că în cutia aceea (indica sursa PC-ului lui Emil Brumaru – C.C.) se află Necuratul.

Așa este, dar să știi că m-am chinuit foarte mult. Norocul meu a fost că a doua soție, Tamara,

lucra mult pe internet și, prin 2000, am început să învăț și eu. Așadar de pe la 60 de ani am început. Întâi scrisori, apoi m-am obișnuit să scriu și versuri, direct pe calculator.

Și noi, palmașii de la Muzeul Literaturii, ce mai arhivăm peste ani, domnule Brumaru?

Arhivați CD-uri, dischete, salvați harduri... Păi tu știi că dacă ți se arde hard-ul ești pierdut?

Da, unii au făcut depresii severe din cauza asta.

Uite, știu că Radu Pavel Gheo a pățit-o acum câțiva ani. Avea o carte în computer și i-a dispărut. Cea mai tragică chestie i s-a întâmplat lui Alex Ștefănescu, care avea fișele de la *Istoria* lui pe calculator. A trebuit să refacă o bună parte din carte pentru că i s-a furat. Poate din cauza asta și lipsesc anumiți autori din *Istoria* lui.

„Eu cred că m-am și țcănit atunci un pic”

Din fericire, ați rămas în „memoria” cărții lui Ștefănescu.

N-am ce spune. Mi-a adus-o personal, împreună cu Lucian Vasiliu, la Spitalul nr. 7, Socola, unde eram internat și unde deja mă obișnuisem. Eram foarte vesel pentru că mai aveam câteva zile și plecam. Ei nu erau, însă, deloc veseli. Mai ales Alex, când a văzut gratiile acelea... Eu aveam un halat roșu și arătam, desigur, ca un om care merita locul acela. Oricum, mie mi-a plăcut din-

totdeauna psihiatria și aș fi vrut să mă ocup cu așa ceva.

Ați terminat, totuși, medicina.

Da, am și practicat-o o vreme, la spitalul din Dolhasca. Sunt de formație medicală, nu inginer constructor sau altceva.

Dar sunt și ingineri care scriu versuri.

Zi-mi care, zi-mi că-s curios.

Nu știu, Cassian Maria Spiridon, aripa „cugistă”...

Aha! Da, ei au și o stradă a lor, au făcut și un fel de revoluție.

Au și o revistă.

Lasă-mă domnule, dar am lucrat la „Convorbiri literare”...

Ați fost corector.

Pe vremea lui Corneliu Sturzu. Împreună cu Nichita Danilov, eram corector cu jumătate de normă.

Cum erăți în postură de corector? Ieșea bine revista, sau era „varză”?

Să știi că nu era „varză”. Eu eram chiar foarte corect. Unu’ citea textul deja tipărit, celălalt urmărea pagina de manuscris.

Vă concentrați și la conținutul textului?

Nu, nu întotdeauna. Nu se putea. Eu cred că m-am și țâcănit atunci un pic. Pur și simplu te tâmpea toată corectura asta. Îți dai seama, textele acelea trebuia să le închegei cumva, nu puteai să le citești automat. Scăpau și greșeli. Hazlii

chiar. Pe unul îl chema Pan Solcan, sau așa ceva. Mi-am zis că nu se poate să-l cheme așa, că e o greșeală. Și, cu mânuța mea, am scris Dan în loc de Pan. Imediat, în „Tribuna”, a apărut un protest al lui Pan Solcan, în care se spunea că tinerii corectori de la „Convorbiri” își permit să mai și boteze, nu numai să corecteze. Sau alta: aveam un articol de-al lui Val Gheorghiu, care pe atunci lucra la Editura Junimea. Era titlul – dom’le, în titlu se făceau cele mai nasoale greșeli – „O fată pe punte”, fiind vorba despre Ileana Mălăncioiu. La noi, însă, a ieșit în revistă „O fată pe puncte”. Și o greșeală a lui Danilov: Nicolae Țațomir a fost botezat de Nichita ca Nicoleta Țațomir. A mai făcut Daniolov o greșeală care putea să-l coste scump, într-un supliment al „Convorbirilor”, „Pagini bucovinene”, în care apăruse ceva ciudat despre Eminescu; nu-mi mai amintesc exact ce. Erau periculoase asemenea greșeli, puteai să-ți pierzi postul, mai ales dacă erau pe pagina a doua, pagină politică.

„Mie nu-mi place moartea.

Dacă mori nu mai ești. Iar chestia asta cu reîncarnarea pe mine mă lasă rece”

Că ați pomenit de Eminescu, la ora când avem dialogul acesta suntem în ianuarie, lună considerată „a poetului”. Probabil sunteți la curent cu debaterile existente între cei care-l mitizează și cei

INTERVIUL REGĂSIT

care doresc să-l demitizeze. Dvs. cum vă raportați la Eminescu?

Eminescu este o obsesie care se îmbogățește din ce în ce mai mult.

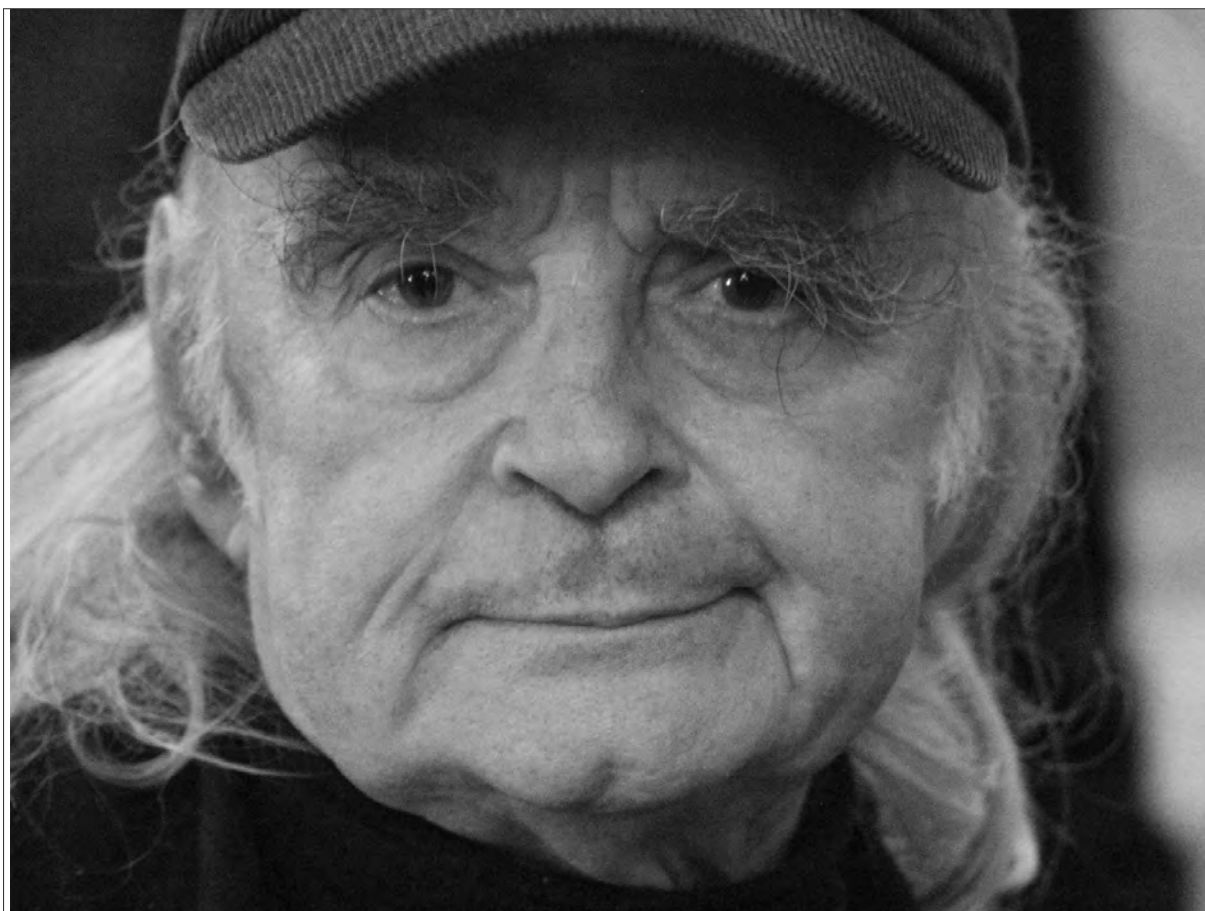
Asta e de bine sau de rău?

Eu cred că e de bine. Eminescu nu scade dacă se află noi și noi amănunte despre viața și opera lui. Sau dacă i se publică poeziile acelea mai de-ocheate. El a folosit toate cuvintele. Până în 1989, editorii se jenau să le publice, însă după '89 au

apărut într-un volum. Nu-l afectează pe Eminescu așa ceva. Mi-l imaginez, undeva la țară, împreună cu Creangă, scriindu-le și făcând un haz nebun.

Dar îl citiți altfel, în altă cheie, decât în anii '60?

Domnule, la mine a fost o chestie ciudată. Eram prin clasa a șasea, sau așa ceva, când au apărut postumele în ediția Perpessicius. Mai înainte fuseseră antumele; atunci, după o lungă pauză, postumele. Era o carte care costa 25 de lei.

Emil Brumar (1938-2019)

Timp de-un an am stat cu cartea aia la cap și am citit numai Eminescu. Îl știam aproape pe de rost. Era la mine, în gazdă, un văr, care mă lua în răs pentru că ajunsesem să vorbesc aproape în versuri. Nu cred că percepția mea asupra lui Eminescu s-a schimbat. S-a făcut, la un moment dat, multă vâlvă cu un număr din „Dilema”, în care Eminescu era „detabuizat” sau, mă rog, cam așa ceva. Pe mine nu m-a tulburat deloc. În Occident sunt biografii care spun pe șleau orice despre cei mai mari scriitori. Ceea ce este uluitor la Eminescu, ceea ce mă tulbură cu adevărat, este volumul uriaș de manuscrise, nepuse toate încă în valoare, apoi nenumăratele traduceri, chestiile de filosofie. Pentru cât a trăit, omul acesta a scris enorm.

Frustrant pentru unii...

Da, ușor frustrant. Pentru un Ion Barbu, de exemplu, care vine cu două cărțicle.

Dar pentru un Bacovia? Că știu că îl aveți la suflet...

Bacovia, da, Bacovia este foarte interesant. În toată dărmarea asta fizică și psihică a lui, reușea să scrie. Avea aproape 70 de ani și tot scria, tot scria. Asta te uimește. Cum naiba a putut scrie un om în condițiile astea?! La început ni se pare ușor caraghios, apoi că-i nițel strident, că-i stângaci, când de fapt el este pur și simplu un original, un om extraordinar de lucid, care așa vroia să scrie, și nu altfel. Raportat la vârsta lui, într-adevăr, se

poate spune că a scris foarte puțin. Mai toate cărțile lui își au nucleul în vârsta de 18-19 ani. La această vârstă a dat Bacovia ceea ce avea el important de spus.

Că tot am intrat în astfel de discuții, cu Nichita Stănescu cum e?

Este fenomenal. Când am luat premiul, în 1971, în loc să mă duc la onirici (Dimov, Țepeneag), unde eram încadrat, m-am dus la Nichita. A fost o beție fantastică. M-a dus la hotel, eu nemaiștiind ce se întâmplă, mă răătăcisem, el mă căuta, iar când m-a găsit și-a deschis brațele și a exclamat ceva de genul: „O, poet iubit, ai reapărut!”

I s-a imputat adesea volumul acela, Roșu vertical...

Să știi că îi cam sărea muștarul când i se reproșa asta. Chiar eu i-am făcut reproșul acesta. L-am întrebat de ce „roșu” când există atâtea culori. Eu ziceam „de ce roșu?”, el răspundea că „de ce nu roșu?”

Trebuia să-i replicați că daltoniștii se puteau simți jigniți, discriminați.

Da, vorba ta, dar daltoniștii ar fi zis „verde vertical” și cădeau în cealaltă extremă, unde tot nu era bine.

Era o regulă asta, să faci unele compromisuri?

Nu știu, eu n-am făcut niciodată asemenea compromisuri. Și mai mulți n-au făcut. Uite, Virgil Mazilescu n-a făcut; în consecință a debutat foarte târziu, în tiraje mici, scriind altfel decât

Nichita, într-o perioadă în care toată lumea scria ca Nichita. În timp vor rămâne și oamenii care n-au făcut compromisuri. Așa cum a rămas un Blaga, un Barbu, un Arghezi.

Cu Arghezi în ce „relații” sunteți?

Arghezi îmi place foarte mult. Chiar îl recitesc de câte ori am ocazia.

Interesant la poezia dvs., în ciuda slăbiciunii pe care o aveți pentru Bacovia, mi se pare a fi faptul că e una clocotindă de viață. Nu prea aveți treabă cu moartea.

Mie nu-mi place moartea. Dacă mori nu mai ești. Iar chestia asta cu reîncarnarea pe mine mă lasă rece.

Dar dă mai multă speranță omului...

O fi dând, dar mie nu-mi place. Ar fi speranță în momentul în care te-ai reîncarna în cineva care își amintește de viața anterioară. Adică eu, cum sunt acum, să știu exact că în mine trăiește altul, și să știu și când anume a trăit și ce a făcut. Altfel, care e „comerțul” între mine și ăla? Și ce mă mai enervează e că se crede că eu aș putea ispăși într-o singură viață greșelile tuturor ălor care au fost înaintea mea și care au binevoit să renască în mine.

Ca și cum v-ar lua de prost. Ar spune că „Lasă, să păcătuim liniștiți, plătește Brumarul!”

Exact! Păi e echitabil?! Fiecare trebuie să-și plătească păcatele.

Păi cum dracu' să nu fii sensibil?!

Sunt ultrasensibil...

Vorbesc unii, însă, despre o moarte a literaturii.

Exclus! Cartea nu dispare. De exemplu, eu nu pot citi pe internet cărți.

Dar sunt cărți acelea?

Așa e, alea nu sunt cărți. Cartea o ții în mână, ai creionul alături, capătă un miros al camerei sau al omului care ți-a dat-o, ba chiar în unele cărți simți mirosul epocii în care au fost scrise. Nu, cărțile nu dispar! Tu nu vezi cu câtă sete tipăresc ăștia cărți?

Nu ne vor sufoca atâtea cărți într-o bună zi? Să luăm de exemplu camera dvs., în care ne aflăm acum. Iată, pereții sunt plini de cărți, ca să ajung la fotoliul acesta am călcat pe o dușumea alcătuită din cărți, în stânga am cărți, în dreapta iarăși cărți, telefonul dvs. e îngropat în cărți. Imaginați-vă că într-o bună zi planeta întreagă va arăta asemenea camerei dvs.

Mereu va fi un loc în care „să ieșim din cameră”.

În noianul de carte ce se tipărește, nu devine tot mai greu să fim selectivi?

Nu cred. Criticii cu asta se ocupă. Ei au fler, ne spun imediat ce e bun și ce nu. Am încredere în, să spunem, Dan C. Mihăilescu. La fel și în Alex

Ștefănescu, deși la el e ceva uluitor: face cronică la carte bună, dar face cronică și la carte proastă; omul acesta, deci, citește și cărțile proaste, ceea ce mi se pare infernal. E și riscant, te poți molipsi, poți începe să scrii la fel de prost. În orice caz, dacă cititul reprezintă ceva esențial pentru tine, te poți orienta, oricât de multe cărți ar fi. Și mai e ceva: când apare un scriitor bun, nu trece neobservat! Chiar dacă publică la o editură mică.

V-ați gândit vreodată să vă faceți editură?

Nu, deși au fost confuzii. Am o carte apărută la Editura Brumar. Toți mă întreabă dacă m-am îmbogățit, dacă am o editură. E doar o coincidență. Și-mi apare și cartea a doua tot la editura asta. Niște versuri scrise pe la 18-19 ani, la care am ținut și țin foarte mult. Unele au apărut în „România literară”, altele n-au mai apărut până acum, le-am scos din niște caiete. Am vrut să am și eu cartea mea de debut, în care să se găsească ce scriam eu la vârsta aceea. Mi se pare că eram deja format pe atunci. La mine a fost următoarea chestie: am fost prost, prost, prost, și, deodată, pac!, am făcut un salt și-am devenit mai bun.

De-a lungul timpului, din câte știi, ai avut o relație bună cu critica literară.

Da, în general nu s-au prea luat de mine.

Dar „raderi”, „execuții” eu există?

Da, acum, recent, m-a ras unul, nici nu mai știu cum îl cheamă...

Dar în ce revistă?

În „Cultura”.

Nu cumva Mihai Iovănel?

Da, dom’le, Iovănel! Pe *Infernala comedie*... Nu-l cunosc, dar mi se pare că e un băiat simpatic. Mi-a trimis să răspund la niște anchete, dar n-am răspuns.

Bun, dar v-a „ras” pe merit?

Eu zic că nu, mai ales că acea carte fusese lăudată prin „Dilema”, prin „România literară”, numai în „Cultura” ...pac! Era absolut ca un pamflet. Știu că am fost chiar tulburat. Așa ceva nu mi se mai întâmplase. Ăla spunea „moșule, lasă-te de scris că o să faci infarct”, chestii de astea care nu mai țineau de literatură. I-am dat un telefon lui Lucian Dan Teodorovici, să-i spun ce făcuse ăsta din mine, iar Teodorovici mi-a zis să nu pun la inimă. M-a mai liniștit el, dar vreo trei luni nici n-am mai scris.

Păi înseamnă că dvs. chiar sunteți un tip sufletist. Văd, de altfel, la dvs. și un soi de timiditate.

Cum să nu fiu sufletist?! Aș mai putea scrie, altfel? Îmi amintesc că, odată, o fată, sau femeie, mi-a zis ceva de genul: „A, dar sunteți sensibil!”. Păi cum dracu’ să nu fiu sensibil?! Sunt ultrasensibil...

V-am văzut adesea pe stradă și mi s-a părut că sunteți cumva stingher, că nu vă simțiți bine în furnicarul de oameni, de mașini...

Ce vorbești? N-ai idee ce bine mă simt în furnicarul de eleve care ies de la Colegiul Național, sau care intră la „Octav Băncilă”, cu violoncelele alea-n spate, de zici că-s teroriste și că, gata, acum scot mitraliera și te rad mai ceva ca Iovănel. Le văd trântite pe burtă și răzând tot pe Cuza Vodă.

Apropo de trântit pe burtă, cum vi se par fetele din ziua de azi, raportat la fetele de altădată?

Sincer? Mi se par mai drăguțe!

Se îmbunătățește gena?

Eu cred că da. Din cauza elementilor din mâncare, sau cum se cheamă ăia...

„E”-uri.

Da, alimentația pe bază de „E”-uri. Nu știu, sunt mai dezinvolve, mai deschise. Am avut ocazia să cunosc eleve de-a noua, de-a zecea, la Clubul de lectură pe care-l țineam. Mi s-a părut că citesc foarte mult. Cele șase-șapte care erau de bază în Clubul acela al nostru, căruia îi spuneam „Conjurația imbecililor”, luau cărți în prostie.

Și le citeau? Poate făceau dragoste pe ele.

Nu, asta fac cele de vârsta mea.

Cezar Ivănescu nu e încă atât de lăudat pe cât ar trebui.

Spuneți-mi, cu proza în ce relații mai sunteți?

Știi care-i treaba cu proza la poeți? E ca un fel de exercițiu; când simți că nu-ți mai iese poezia, treci la proză. În poezie e nevoie de concentrare, de detașare, pe când proza se poate scrie și cu facturi, chitanțe, datorii, întrețineri. Proza e deci cumva de rezervă pentru un poet. Sunt, apoi, lucruri pe care nu le poți scrie în poezie și atunci recurgi din nou la proză.

Viitorul literaturii ieșene în ce lumină vă apare?

Mie nu-mi place să discut despre viitor. Să vorbim despre prezent. Avem, la Iași, câțiva poeți importanți. L-aș pomeni pe Mihai Ursachi, pentru că, deși a murit, consider că trebuia să mai trăiască. Știu că i s-a reeditat opera, însă nu știu dacă i s-a publicat corespondența, care e absolut minunată. Cred că fragmente din corespondența lui se află la Ana Cojan. Mai era Ioanid Romanescu, așa, mai zvăpăiat. L-am prins în viață, însă nu prea discutam cu el. Apoi Dan Laurențiu, care era la „Cronica”. Cu el avusesem odată treabă, când îmi ținuse niște poezii vreo șase luni, de mă zăpăcise de cap. Niciodată nu mi-a ținut cineva șase luni poeziile. Și doar era săptămânal... Ca să nu mai zic de Cezar Ivănescu. Uite, ăsta este un mare

poet. Nu contează temperamentul lui, ciudățeniile pe care le are și faptul că se pune rău cu toată lumea. Cezar Ivănescu nu e încă atât de lăudat pe cât ar trebui. Ar trebui mereu scos în față. Și îl putem lua ca ieșean pentru că a făcut facultatea la Iași. Eu eram medicinist pe atunci, ei trei (Cezar Ivănescu, Ursachi și Laurențiu) erau la Litere. Auzeam mereu de isprăvile lor. I-am cunoscut pe rând, cu Mișu Ursachi chiar m-am împrietenit. Ne vizitam, a venit la mine, la Dolhasca.

Ei ar fi șizecești ieșeni. Dar optzeciști?

La optzeciști, Nichita Danilov și Lucian Vasiliu mi se par poeții cel mai bine constituiți.

Din generația tânără, la nivel de poezie...

Aici nu știu! Dan Sociu ar fi fost, dar el s-a mutat la București și oricum era din Botoșani. Nu zic că nu există poeți tineri valoroși, doar că eu nu-i cunosc. A, uitam de Acosmei!

Se pare că Iașul stă din ce în ce mai bine la capitolul proză.

Da, așa este! Aici un rol foarte mare îl are Poliromul și Lucian Dan Teodorovici. E meritul lui Lucian, care l-a sfătuit pe Lupescu, el și-a pus gâtul pentru colecția aceea, „Ego Proză”. Când s-a lansat proiectul, am fost și eu alături de ei. Eram foarte entuziasmat. Mi-au dat un schwumf. Ba chiar am început să scriu mai mult în acea perioadă. Pentru că proza te ajută.

„N-am vrut să-mi văd dosarul”

Domnule Brumaru, o întrebare pe care îmi place să o adresez celor cu care dialoghez: dacă ați fi fost în măsură să vă alegeți epoca în care să trăiți, ce ați fi ales?

Tot epoca asta, în care am trăit și trăiesc.

Cum, n-ați fi vrut să trăiți pe la curtea vreunui rege?

Vreun menestrel ceva, nu? Nu, n-aș fi vrut. Sunt născut la sfârșitul lui 1938; am prins vremea aceea în care se cânta imnul regal – „Trăiască regele”, când se spunea „Tatăl nostru” la școală (dacă nu-l știai, era jale), ca puști, am văzut trenul regal, într-o gară de lângă Argeș, superb, albastru. Am trăit deci într-o epocă foarte interesantă. L-am prins pe rege, apoi am prins alegerile alea în care au ieșit cei de stânga, am trăit vremurile absolut sinistre ale lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, am trăit momentul scoaterii rușilor din țară. Îmi amintesc că aici, la Iași, unde e acum Vama Veche, lângă gară, se afla un regiment de ruși; jucau tot timpul volei. Fără uniforme, în nădragi de militar și maiou, jucau volei. Apoi, vis-a-vis de Teatru, lângă fosta Școală de surdo-muți, era un regiment de români. Era plin de regimente pe atunci. Noi am avut dintotdeauna fixul ăsta cu rușii și cred că îl avem și acum, cu Putin, cu conductele de gaze, cu Moldova de peste Prut. Am mai trăit chestia aia din '68, când numai românii nu au intrat

în Cehoslovacia. Perioade trepidante... Nu știu dacă Ceaușescu avea vreo înțelegere tacită cu rușii, știu însă că toți intelectualii eram entuziasmați, dar și speriați că urmau să vină rușii și să ne pedepsească. Îmi amintesc cum a venit la mine, la Dolhasca, Dimov, cu niște manuscrise de-ale lui, să i le păstrez. Abia mai târziu am aflat că tocmai la mine, în pădurile din Dolhasca, erau concentrate forțe, tancuri.

Așadar la manuscrisele lui Dimov veneau prima dată.

Foarte posibil. Oricum, făcuseră praf drumul; un regiment de tanchiști, parcă, se mutase dintr-o pădure în altă pădure. Îți dai seama? Exact după o lună am fost în Cehoslovacia, unde ei lăsaseră la vedere toate urmele, ca într-un muzeu. Televiziunea, parlamentul, ciuruite de gloanțe, unul care-și dăduse foc și multe altele. Știu că ghida care ne conducea plângea și ne povestea.

Dar în ce calitate ați plecat în Cehoslovacia?

Într-o excursie județeană. Nici nu știu cum dracu s-a întâmplat. A fost o experiență foarte tristă. După aia au venit tezele alea cumplite din iulie. A fost absolut de groază. Au fost unii care au continuat să scrie după cum strănuta Ceaușescu, alții însă... Au fost scoase cărți din librărie, iar eu mă minunam că adică de ce scotăștia cărțile din librării. Nu înțelegeam.

Revoluția din '89 unde v-a prins?

Eram la „Convorbiri literare”, la Casa cu ab-

sidă. A fost întâi chestia de pe 14 decembrie. Tamara era studentă și a zis că hai să ieșim și noi. Ăștia își luau tot felul de măsuri, ca să nu se adune lumea. Mutaseră chiar și o stație de tramvai din Piața Unirii. Erau comasate și multe mașini de pompieri, cu tulumbe de apă. Plus că venise nu știu ce echipă de la Dinamo, cazată la Unirea, alcătuită din băieți foarte solizi. Am fost și noi, eu cu Tamara, în Piața Unirii. Era destulă lume, dar, cum să zic, rară. N-a fost, însă, scânteia aia. Dacă s-ar fi ridicat unul pe statuie, să zică ceva, poate...

Dar avem, mi se pare, câțiva revoluționari cu acte în regulă...

Știu, dom'le, îi cunosc pe toți. Cred că le-a trecut.

Cu deconspirarea cum e? V-ați cerut dosarul?

Îmi spusese la un moment dat Patapievici că e foarte simplu să-mi văd dosarul. Tot ce trebuia să fac era o cerere. N-am vrut să-mi văd dosarul. Nu prea înțeleg obsesia celor tineri pentru treburi din astea, cu Securitatea. Uite, îl știu foarte bine pe Marius Oprea și chiar l-am întrebat odată de ce-l preocupă pe el Securitatea. În fine, apar și lucruri surprinzătoare. De exemplu, la Iași, chestia cu Constantin Romanescu. Am făcut un fel de reconstituire. În '75, când am venit la Iași, Romanescu se oferise să mă interneze. Eu îmi dădusem demisia din medicină. El lucra la bala-muc, la secția de malarie-terapie. Bolnavul este

adus la o temperatură foarte puternică. Așa se tratau cei ce aveau sifilis. „Uite, îmi zice, te internez vreo două luni, și rămâi cu continuitatea în muncă”. Și m-am internat. Era o internare la domiciliu, mă duceam pe la balamuc de vreo două-trei ori pe săptămână. Niciodată nu mi-a lăsat impresia că m-ar trage de limbă, sau alte chestii din astea. Îmi propusese să-mi facă o encefalogramă și-a ieșit atât de bună încât s-a și supărat. „Nu se poate, zicea, tu ai ceva. E suspect de bună”.

Dar Securitatea a încercat vreodată să vă contacteze?

Nu, din contra, mi-au confiscat scrisorile trimise de mine Tamarei, de la dînsa. Erau vreo șapte sute de scrisori. Eu și cu Tamara nu ne-am întâlnit dintr-odată. Am aflat unul de altul pe la 18 ani și, timp de un an, ne-am scris intens. Într-o dimineață a venit la mine taică-meu și mi-a zis să fiu atent. Tamara mersese la părinții mei și le povestise cum Securitatea i-a luat toate scrisorile mele.

Înseamnă că reprezentați la acea vreme un pericol pentru ei.

Faptul că au luat acele scrisori înseamnă că reprezentam un pericol. Eram frecventat de persoane „dubioase” precum Dimov, Țepeneag. O companie „nesănătoasă”. Dimov făcuse pușcărie pentru că urinase pe statuia lui Stalin. Veniseră la mine. Tot satul îi văzuse. Am băut, am cântat... Apoi au venit și alții: Mihai Ursachi, Mircea Ivănescu.

„După ce am aflat că am căzut la Bac, câteva zile m-am simțit foarte important”

Domnule Brumaru, transmiteți vă rog un mesaj tinerilor. Ce le recomandați în legătură cu literatura?

Să citească cât pot mai mult. Deși... Uite, mie în liceu nu-mi plăcea să-i citesc pe clasici. Pentru că mi-i băgau pe gât. Abia acum, la bătrânețe, îi recitesc cu plăcere.

Chiar, sunteți în manuale?

Da, sunt în manuale. Băi, asta sună obscen, acum îmi dau seama... Sunt în manualul de clasa a noua la capitolul „Iubire”, cu poemul „Balada crinilor care și-au scris frumos”. Așa, și am căzut și la bacalaureat. Toamna trecută.

Vă dați seama câți elevi vă înjură?

Asta mi-am zis și eu. Îmi închipui că toate gagicile mișto, frumoase, au lăsat Bac-ul pe toamnă. Și le cade o poezie de-a mea, la primă vedere, și le cer ăștia să facă niște chestii pe care eu nu le-aș fi putut face în viața mea. Am rămas lampă! Cu o sesiune înainte căzuse la Bac Blandiana și o înjurau prin ziare, și toți ziceau că a fost greu; Manolescu, și el subiect de Bac, și-a cerut și scuze. A fost un întreg tapaj. Oricum, după ce am aflat că am căzut la Bac, câteva zile m-am simțit foarte important. Mă plimbam pe Cuza Vodă ca Vodă prin lobodă. Așadar, să citească, asta le recomand tinerilor.

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

Răpirea Sfintei Parascheva (fragment)

Nu pot face o cronologie riguroasă a evenimentelor, pentru că totul s-a petrecut ca-n vis. Știu, este un clișeu cutremurător, simt cum mi se ridică părul de pe mână, însă mai exact decât o face expresia *ca-n vis* nici o altă formă „originală” de regurgitare a memoriei în cuvinte nu poate descrie senzațiile de exaltare și de groază care m-au însoțit în zilele alea două petrecute în Iași și apoi în timpul fugii mele cu moaștele îngheșuite în geanta de sport Adibas. Orice încercare de a ordona acțiunile mele și ale lui Emil se izbesc de neputința pe care o simte orice om trezit din somn, pus în fața obligației de a-și povesti visul avut în urmă cu câteva clipe.

De exemplu, nu pot aduce în povestire plecarea din Gara de Nord, nici, dacă mă forțez să fac un pas înapoi, noaptea dinaintea plecării. Sunt fâșii de timp care au dispărut total din mintea mea și, cred, au dispărut cu totul din plierea lumii pe masa de călcat a timpului trăit. Amintirea acestor două zile începe abrupt, cu primul pas făcut în gara din Iași, dar odată cu ea memoria pe termen scurt îmi aduce în fața ochilor înțetinirea trenului, apoi oprirea lui scrâșnită în

Gara Nicolina și tristețea care m-a învăluit în minutul acela, pentru că imediat mi-am amintit o noapte din urmă cu douăzeci de ani, când plecam pentru prima oară din Iași, după ce ajunsesem pentru prima oară acolo pentru o conferință universitară despre Ștefan cel Mare și Sfânt și rolul lui crucial în politica internațională a Renașterii târzii, așadar în mintea mea răsare o noapte de acum două decenii, când stăteam pe culoarul vagonului și țineam în brațe o fată migronă care mă strângea puternic la piept, iar când am pus palmele sub bărbia ei și i-am ridicat fața spre a mea am înțeles (înțeleg acum, în memoria recentă) că e Ioana, că după despărțirea aceea din tren aveam să vorbim în fiecare zi, să facem, cu jenă și fără experiență, *phone sex*, să ne vizităm la fiecare final de săptămână (mai mult ea pe mine, venind cu trenul acela format din două vagoane, în care rula un singur CD cu muzică și pe care ajungeai să-l înveți pe dinafară în cele 7 ore pe care le făceai de la Iași la București sau invers), după care ea a făcut pasul (tot ea) și a părăsit Iașul pentru a ne muta împreună în București și apoi totul a început să se desfășoare

cu o viteză de care parcă îmi e rușine.

Ioana era verișoara singurului tip de la masterul de Studii Medievale cu care mă împrietenisem și venise să-l aștepte la gară, pentru că nici unul dintre noi nu știa orașul destul de bine ca să ajungem nevătămați la Hotelul Unirea, unde ne cazase Universitatea. Așa cum mi se întâmpla în anii ăia, nici nu am catadicsit să mă uit la ea, am observat doar că purta o pereche de mănuși gri, din piele și asta mi s-a părut ceva extraordinar, pentru că întotdeauna o fată care poartă mănuși din piele mă emoționează, apoi și pentru că eram încă îmbuibat de toată zgura literară a primei facultăți și poemul lui Botta încă îmi venea adesea în minte, mai ales pe la petrecerile unde-l recitam când mă îmbătam: A fost odată/ o doamnă/ și ce mănuși avea,/ frumoase mănuși/ din piele de suedez./ Nu piele de/ Suedia,/ ci piele de suedez, ai să vezi./ Și gândul o cheamă/ și ea se arată./ Ea, din depărtare venea,/ din/ Suedia.

Poemul lui Botta mergea la sigur, pentru că întotdeauna la bairam se găsea o fată care simțea că ar putea juca rolul nemiloasei Ingrid, suedeza și care mă vedea pe post de mănuși din piele numai bune de investit în ele nu doar pentru o noapte, ci pentru câțiva ani, până când acea piele ar fi început să-și arate crăpăturile și să capete

aspectul casnic, aproape simbiotic pe care-l au hainele purtate cu anii. Treaba e că Ioana n-a marșat când i-am recitat prima strofă acolo, în gara din Iași, ci mi-a întors spatele, luându-și vărul în brațe (s-a întors așadar cu spatele, s-a ridicat pe vârfuri, și-a aruncat brațele în jurul umerilor lui – el s-a aplecat puțin, ca într-o reverență și paltonul ei s-a desfăcut la spate, iar atunci i-am văzut cizmele cu talpă înaltă pe care se cocoța în anii aceia ca să pară mai înaltă, și i-a spus cu o voce guturală, probabil din cauza emoției „Ce dor mi-a fost de tine, vărutu!”, iar eu am împietrit acolo, în gara înghețată, pentru că am putut vedea o scenă din viitor, care acum a devenit trecut, în care aceeași fată, acum o femeie al cărei păr cu fire albe are o altă nuanță, una roșcată, se ridică pe vârfuri și mă ia în brațe, în pragul ușii și-mi spune, cu aceeași voce sugrumată de emoție „Mi-a fost dor de tine, Michișior!”, și ignorându-mă total întreg drumul până la Piața Unirii, apoi cât am făcut formalitățile de cazare, cât am urcat într-o tăcere asurzitoare cu liftul până la etajul 7, cât am mers pe holul hotelului și apoi în camera noastră cu două paturi, o cameră cu geamuri mari (mai curând înalte) de unde se vedea întreaga piață și departe, peste clădirile întunecate ale unui oraș străin.

Că m-a ignorat toată seara mi se pare acum

REZIDENȚELE FILIT

un lucru normal, pentru că băusem tot drumul, dintr-un obicei căpătat în liceu, pe drumurile spre mare sau spre munte, drumuri care trebuiau să transforme întreaga călătorie în legendă, poem epic, iar transmutația asta nu putea avea loc decât cu ajutorul unui incipit glorios.

La masa organizată de facultate în restaurantul Panoramic din vârful clădirii turn nu a venit, iar locurile erau distribuite de organizatori, așa

că m-am trezit (un eufemism) așezat între o profesoară de istorie de la un liceu local și un tânăr asistent de la facultate însărcinat cu organizarea (genul de băiat bun la toate, care aduce cafele, face printuri, urlă la studenți și brusc devine conferențiar la 30 de ani, cu lucrări publicate prin reviste obscure bine cotate însă în sistemul Bologna, pentru ca la 40 să fie prof plin fără a fi scris vreo carte). Eram într-o stare avansată de

Iașul văzut de la ultimul etaj al Hotelului Unirea

beție, destul de pătruns de alcool încât să fiu locvace, așa că, sub ochii măriți de groază ai doamnei profesoare care purta probabil hainele cele mai bune din dulap și care-și pregătise pentru ocazia asta un permanent cu aspect ud (arăta ca Sabrina când iese din piscină cu țâțele în bătaia simunului și urlă după băieți puternici și bronzăți, numai buni s-o tragă pe marginea piscinei și s-o fută pân-o lasă lată, însă în cazul de față Sabrina era trecută bine de 50 ani, iar anii ăia fuseseră grei, plini de mâncare uleioasă și de slugărit un soț care era probabil popă, dacă nu funcționar la Primăria din Iași), așadar, sub ochisorii ei mici dar totuși beliți înspre explozie mi-am rezumat prezentarea de a doua zi, exagerând, bineînțeles, în care lansam ipoteza ca Ștefan cel Mare și Sfânt să fi fost agent secret Otoman.

Asistentul mesteca în tăcere, agresiv (m-am simțit întrupat pentru o clipă de pulpa de pui pe care o zdrobea între dinți), până când s-a aplecat spre doamna aflată-n pragul apoplexiei (privirea lui urmând un arc de cerc care mă ocolea) și i-a strecurat, mai tare decât ar fi fost cazul și mai inutil decât dacă ar fi executat un menuet pe masă:

– Doamna Zamfir, domnul Lucescu e la a doua facultate. E și scriitor...

Iar doamna Zamfir a răsuflat ușurată, pentru că primise singura explicație valabilă pentru

comportamentul meu delirant, cu excepția celei că aș fi fost evadat de la Socola. Și-a dus cu pu-doare mâna la gură (ca să nu-i văd pilaful țâșnind printre dinți mici, de șoarece), o gură cu buze subțiri augmentate artificial de un ruj vișiniu (vișină putredă), și mi-a strecurat printre degetele încărcate cu inele din aur (un aur vechi, probabil moștenire de familie, sau aur furat de la evreii deportați după pogrom):

– Da ci facultati aț mai făcut, domnu Lucescu?

Eram prea euforic și prea nerăbdător să trec la pasul următor ca să nu prind ocazia asta de aur:

– Litere, doamna Zamfir, licență în Eminescu. Luceafărul poeziei românești, am adăugat pe un ton conspirativ!

– Apăi tre să merjiți și la Teiu lu Eminescu zilili astea!

– Scumpă doamnă (aici am făcut o pauză lungă, efect teatral, pieptul înainte, aer în foalele plămânilor), Teiul lui Eminescu trebuie tăiat. De fapt, ăsta e și scopul venirii mele la Iași: pun la cale un atentat împotriva teiului!

Mai mult nu se putea, a fost valul care a umplut cada și a vărsat zoaiele pe podea. Mi-am dat seama că pe o rază de câteva mese se lăsase o liniște mormântală, spartă doar de râsul isteric al lui Sorin, care se înecase cu o bucată de pui și se făcuse stacojiu la față. M-am ridicat în pi-

cioare, brațul meu drept s-a ridicat și el cu tot cu paharul plin cu vin alb (Cotnari) și am început să țin discursul care mi se derula de ceva vreme în minte:

– Doamnelor, domnișoarelor și domnilor, literatură și istoria noastră trebuie să aibă parte de un Holocaust. Suntem o națiune tânără, care de mică s-a-nvățat cu apele călduțe ale protectoratului. Trebuie să o luăm de la zero, iar asta nu se poate atâta timp cât ne agățăm de relicvele unei tradiții dulce și pseudo-romantice. Suntem o națiune de copiiști și de duplicitari a cărei mănecare totemică ar trebui să fie pilaful, după cum spunea marele nostru scriitor Paul Georgescu.

– Un securist! a urlat din fundul sălii un bărbat trecut de prima tinerețe, îmbrăcat la costum cu dungulițe.

– Vă contrazic! Stalinist, da, dar nu securist. Securitatea, spunea marele nostru scriitor, e o proteză care a înlocuit brațul retezat al legionarilor. Așadar, am dat să continui, însă n-am mai apucat, pentru că m-am simțit tras cu blândețe în spate, așezat pe locul meu. M-am întors și am văzut-o pe Ioana, care nu se știe de unde apăruse și care mă privea îngrozită:

– Nu vrei să ieși puțin la aer? Ești cam încins. M-a luat de mână și m-a tras după ea (bluză crem pe gât, o pereche de reiați de aceeași culoare, iar în picioare aceleași cizme cu talpă înaltă) printre

mesele peste care se așeza iarăși zumzetul de convivialitate, în timp ce toți ochii mă petreceau cu reproș și vag amuzament.

Am coborât în stradă, unde mi-am dat seama cât de rău îmi e, la contactul cu aerul rece de toamnă târzie. Se întunecase și dinspre Strada Cuza Vodă se năpustea asupra lumii vântul turbat al viitorului, purtând cu el zăpezi, cotoare de măr și miros de vin fiert. M-a luat de brațul drept, rigid din cauza frigului, și m-a întors cu spatele la urgie:

– Hai să-ți arăt un anticariat mișto.

Bogdan-Alexandru STĂNESCU *a beneficiat, în anul 2018, de o rezidență FILIT pentru scriitori români, acordată de Muzeul Național al Literaturii Române Iași*

Mihai IGNAT

De la Bojdeucă la Mall. Un colaj

Noi înșine suntem colaje. Darămite un oraș. În care am descins (sună emfatic „descins”, scuze) de câteva ori, de obicei pentru foarte puțin timp. Așa că abia acum, în rezidența de la Casa Pogor, pot să mai adaug elemente colajului meu personal numit „Iași”.

Bineînțeles că a existat, pentru mine, un Iași înainte de Iași. Acela strict cultural și interior, de o subiectivitate invers proporțională cu artificialitatea pe care o generează o cunoaștere strict literară, de la distanță. O cunoaștere care începe, bineînțeles, cu marile nume (nici nu le mai pomenesc, ar fi superfluu și redundant și, probabil, plictisitor) ale istoriei, respectiv ale istoriei literare. O cunoaștere livrescă, incluzând figuri de rezonanță, idei de anvergură, cărți și ideologii, evenimente și chiar mitologii – fundamentală fiind evident aceea eminesciană.

De fapt, prima descindere în Iași a însemnat, între altele, tocmai „concretizarea” acestei mitologii, în, de pildă, imaginea legendarului „tei al lui Eminescu”, susținut de corsetul benzilor de metal – sau, taman ieri, în, iată, a șasea mea descindere aici, în imaginea unui banner de la marginea orașului pe care scria ceva de genul „La 150 de

metri, plopii fără soț ai lui Eminescu”. E, în această concretețe a plăcuțelor, plăcilor memoriale, firmelor, bannerelor care te informează că asta e copacul cutărui autor, locul cutărui edificiu (iată, în plimbarea de ieri am dat, undeva între blocuri, la umbră, de o stelă pe care scrie că pe locul ei a fost clădirea, demolată de comuniști, a Academiei Mihăilene), este, ziceam, în aceste jaloane atât de concrete, o marcă a voinței de accentuare culturală, o voință de memorie (de înțeles, evident), ca un racursi al trecutului de glorie (dacă nu mai e capitală, Iașul rămâne în mod sigur o capitală culturală, chiar și fără pata-lamaa unui concurs european) și, în același timp, ca o proiecție atât de utilă promotorilor mai noului concept al turismului cultural.

În niciun oraș mare al nostru (Cluj, Timișoara etc.) nu am întâlnit o asemenea obstinație identitară sau cel puțin o prezență atât de pregnantă a indicatorilor culturali, în speță literari, a jaloanelor care să configureze o astfel de imagine comunitară. E posibil să mă înșel, evident. Dar impresia rămâne. Aceea că din colajul ieșean face parte și o serie de „citate”, că fosta capitală a Moldovei inserează în chiar sistemul său urban

REZIDENȚELE FILIT

fragmente de literatură locală (devenită, în bună măsură, națională).

Cum ziceam, prima sosire în Iași: acum vreo cinsprezece ani, nu mai sunt sigur, dar sigur cu prea devreme pieritul Andrei Bodiu, cu ocazia, bineînțeles, a Colocviului studențesc dedicat patronului spiritual al orașului. Cazați într-un cămin din „legendarul” Copou, la doi pași de Facultatea de Litere, am luat act de accentul locului (așa cum, la începutul studenției mele bucureș-

tene, o studentă de-a locului lua act, amuzată, de accentul meu de ardelean, pe care eu, evident, nu-l realizasem până atunci); da, în acest colaj intră nu doar imagini, ci și sunete, în primul rând această marcă atât de distinctă a pronunției.

Acum îmi dau seama că Iașul „meu” e construit pe două coordonate – aceea a Universității și aceea a Teatrului. Atunci, la prima sosire, tutela fusese a Facultății de Litere, a Colocviului Eminescu – mediu cu anumită morgă, așa, ca

Palas Mall Iași

pentru omagierea „patronului”. Recunosc, nu am pasiunea eminescianismului, și aerul de mitologie respectuoasă în care se respiră la astfel de ocazii mi se pare prea rarefiat, ca de înălțimi pentru care ai nevoie de mască de oxigen, așa că memoria mea nici nu a reținut mare lucru, exceptând ceremonialul, ceremonialitatea, câteva chipuri precum acela al doamnei profesoare Lăcrămioara Petrescu, al domnului Dumitru Irimia, și... Sala Pașilor Pierduți din Corpul A al Universității „Alexandru Ioan Cuza”, respectiv galeria de fresce ale lui Sabin Bălașa, despre care mi-am amintit instantaneu că își închinase „formula” inclusiv „mult-prea-târziu-plecatului” (ca să refolosesc expresia aceluiași regretat Andrei Bodiu, prima mea călăuză prin Iași).

A doua oară am ajuns în „dulcele târg...” câțiva ani mai târziu, de data asta fără însoțitor, doar însoțind mica „trupă” de masterande ale Literelor brașovene la același eminescofil Colocviu. După lungul drum cu trenul (pe vremea aceea direct, nu ca acum, cu escală la București), au urmat același Copou, același ritualic drum de seară prin parcul impregnat de literatură etc. Și cele două zile de comunicări și fervoarea studentesc-profesorală și din nou prea puțin timp pentru discuții peripatetice, astfel că în afara bifării Pieței Unirii, a bulevardului Ștefan cel Mare și a privirii din depărtare a Palatului Culturii (închis, pe atunci, pentru renovare) nu mai am a consemna mare

lucru. Exceptând intersectarea coordonatei universitare a colajului meu cu aceea a coordonatei teatrului, căci de data asta astrele s-au aliniat și am avut ocazia să revăd spectacolul după piesa *Moartea pentru patrie*, jucat de trupa din Sfântu Gheorghe în cadrul unui festival a cărui denumire îmi scapă, ținut la Casa de Cultură a Studenților, într-o sală care părea un hangar și în care, totuși, am avut plăcerea să aud, instalat fiind pe unul din rândurile de mijloc, comentarii spontane și reacții ale spectatorilor de natură să mă convingă încă o dată că, dacă se pot identifica situații sau personaje, atunci pentru aceștia satisfacția este garantată.

A treia vizită la Iași s-a legat exclusiv de teatru: Vlad Volf și Alex Dobinciuc, efervescenti actori coordonați de inimoasa, generoasa botoșăneancă Lenuș Teodora Moraru, s-au dat unui spectacol spumos după *Nu de gât*-ul meu, așa că am venit să asist la premieră. Așa am avut ocazia să văd, într-un club ieșean care înțeleg că astăzi nu mai există, o reprezentație savuroasă a doi tineri dinamici, expresivi, cu care acum îmi place să cred că sunt amic. Se vedea din pofta cu care jucau că le-a plăcut textul, respectiv să întru-chipeze personajele sale, plăcere fără de care, evident, întâlnirea aceasta sub auspiciile Eutherpei (hai să fiu și eu mai „mitologizant”!) nu ar fi avut loc. Atunci am beneficiat de ospitalitatea lui Vlad, într-un apartament din Iașul blocurilor, tare ase-

mănător cu Brașovul blocurilor, cu Clujul blocurilor, acele stupare comuniste de care din păcate nici orașele impregnate de cultură, nici cele mai mici sate nu au scăpat pe vremea aia de tristă amintire.

A patra descindere s-a petrecut în condiții mai puțin bune, căci aveam antebrațul stâng rupt, respectiv în ghips; e adevărat, spectacolul văzut atunci la teatrul „Fix” al amicului Mihai Pintilei, *S-a întâmplat într-o joi* (după textul Elisei Wilk), jucat de actori între care Laura Bilic sau Cătălin Mândru (pe care îl știam din studenția lui de la Târgu Mureș, ca și pe Mihai, de altfel), deci spectacolul acela a (re)compensat efortul, așa cum minunata montare a *Pisicii verzi*, realizată de Bobi Pricop la Teatrul „Luceafărul”, a făcut să merite a cincea mea ivire la Iași (de data asta cu mașina); cu acest din urmă prilej am putut vorbi și cu gazdele noastre, criticul Olțița Cîntec (cu care nu avusesem ocazia decât să mă salut și să schimb două vorbe la festivaluri de teatru precum acela de la Sibiu), respectiv criticul Ioan Holban, ale cărui cărți despre romanul și romanierii români îmi erau cunoscute. De data asta am ajuns să văd Iașul pe fereastra uneia din camerele hotelului „Moldova”, dar și să fac câteva ture de piscină ale aceluiași stabiliment; și totodată am putut să străbat faimosul Mall Palas din imediata apropiere, pentru a mă bucura de zona verde din spatele Palatului Culturii, locul care într-adevăr

te recompensează prin spațiu și prin doza sa de natură după modernitatea agresivă a firmelor, a sticlei și metalului strălucitor, a muzicii constante din difuzoare și a rumorii permanente a cu adevărat contemporanei „săli a pașilor pierduți”.

A șasea descindere m-a întors la emoția de spectator al propriului text: la sfârșitul primăverii lui 2017, Alex Dobinciu mi-a făcut surpriza realizării unui one man show după un colaj (iată o nouă perspectivă asupra termenului) din câteva din monologurile mele, la același Teatru „Fix”. M-am înființat un-doi în orașul „celor șapte coline” (nu știam de asemenea denumire, aflu abia acum, o dată cu faptul existenței unui beri „Șapte coline”), o Romă mai mare decât „Mica Romă” a Blajului și mai mică decât Roma originală, și am trăit din nou sub imperiul scenei și al prieteniei. Am revăzut Iașul blocurilor, dar și pe acela al centrului și al teraselor umbroase, m-am reconectat graiului atât de specific, viața a fost încă o dată molcomă și generoasă.

Și iată-mă acum la a șaptea mea înființare ieșeană, în plină rezidență dramaturgică, într-o cămăruță a Casei Pogor, în plină vară răscolită de ploi și toropită de zăpușeli aproape similare celor bucureștene. De data asta nu mai sunt pe fugă, așa că pot să mă molcomesc locului, să străbat, aproape zilnic, străzi noi (și vechi), să sar de la un „obiectiv turistic” scăpat până acum precum Bojdeuca lui Creangă, la reperul cât se poate de

contemporan al Mall-ului din preajma Palatului Culturii. Dacă bojdeuca e claustrofobică, Mall-ul e agorafobic. Dacă bojdeuca e liliputană și joasă, veche (chiar dacă reconstruită și restaurată), țărănească, reprezentînd tradiționalul prin definiție – Mall-ul Palas e megalomane, înalt (foarte), nou, urban, cât se poate de modern. Bojdeuca are două cămăruțe, un coridor și o tindă – Mall-ul are nu știu câte nivele, jdemii de secțiuni, magazine, mega-holuri, coridoare de lățimea unei șosele și super-neoane. Distanța dintre cele două mărci ale acestui din ce în ce mai agitat oraș este neverosimilă, dar și simptomatică, și evident nu înseamnă doar diferență arhitecturală și culturală, ci și de mentalitate și existență cotidiană. Între cele două tipuri de repere îmi petrec acum zilele de scris, citit și plimbare, cu bucuria de a revedea oamenii (de cultură) ai locului (Oltița Cîntec, Lucian Dan

Teodorovici, Lăcrămioara Petrescu și care vor mai fi), de a cunoaște figuri noi, precum Selma Dragoș, colega de rezidență dramaturgică, și de a descoperi câte ceva din acest oraș-muzeu mixat cu orașul-shopping. Nu știu dacă mă pot considera adoptat (și cu siguranță sunt abia adaptat), dar oricum Iașul este, de-acum, al treilea oraș, după cel natal (Brașov) și cel al studenției (București), în care voi fi locuit mai mult de șapte (un nou „șapte”) zile consecutive. Deci îndeplinesc condiția principală pentru a-mi îmbogăți colajul subiectiv într-un puzzle memorabil.

Mihai IGNAT a beneficiat, în anul 2018, de o rezidență FILIT pentru scriitori români, acordată de Muzeul Național al Literaturii Române Iași

Marin MĂLAICU-HONDRARI

Câteva zile dintr-o lună. La Iași

14 iunie

Să spunem, pentru frumusețea poveștii, pentru că mereu trebuie să existe o poveste, că am ajuns la Iași exact în ziua în care a început campionatul mondial de fotbal din Rusia.

Stau la Casa Gane, nu e niciun fir de praf. Dar asta cu praful a spus-o Henry Miller pe când locuia la Vila Borghese. Lucrez în curtea casei, acolo unde sunt două bănci și o masă de fier, sub o boltă de viță-de-vie.

Stau ascuns. Încă mi-e groază să mă duc la un restaurant ca să mănânc ceva. Mă disperă că mereu îmi ia foarte mult timp până să mă acomodez într-un loc nou. Poate că o să-mi iau inima în dinți și-am să dau o raită prin locurile pe care le cunosc. Prin Păcurariul Vechi, de exemplu, acolo unde am fost purtat cu 13 ani în urmă.

Deocamdată mă bucur că am câștigat bursa FILIT pentru autori. Voi avea o lună întreagă pentru scris. Țasta e visul oricărui scriitor. Destinul a vrut ca prima mea bursă să fie la Iași. Până la urmă, locul perfect e locul în care poți să scrii.

Rusia – Arabia Saudită 5:0

15 iunie

Prima țigară a zilei gândindu-mă la Eminescu. Mă gândesc la destinul lui, la cât s-a chinuit și la ce au ajuns profesorii și politicienii să facă din el. Îmi amintesc versuri din *Melancolie*.

Mai târziu, plimbându-mă pe străduțele din jurul Casei Gane, dau peste casa în care a locuit Veronica Micle, apoi, mai jos, spre Bolta Rece, văd un cireș uriaș. E cel mai mare cireș pe care l-am văzut în viața mea. Și cireșele sunt pe măsura lui. „Ce faci, măi, Eminescule?”, îmi zic în gând și trec mai departe. Mă plimb, bat străzile. Mă uit la oameni, la vitrine, la cer. Nu-mi place turismul cultural. Niciodată n-am luat ghidul turistic al vreunui oraș. Nu mă duc la muzee, doar dacă îmi ies întâmplător în cale. Prefer să iau pulsul străzii, să-i aud pe oameni vorbind, să ascult zdrăngănitul tramvaielor urcând în viteză spre Copou.

Începe Street Delivery, pe strada Pogor și în grădina Casei Pogor. Îmi amintesc când am fost la Timișoara la Street Delivery, împreună cu Dan Coman, și stăteam pe stradă și scriam pentru trecători poezii la comandă.

Ajung pe Lăpușneanu, pe pietonal și trec prin fața anticariatului Grumăzescu. În fața anticariatului, pe o masă încă mai ard câteva lumânări. Ce-

lebrul anticar a murit cu o săptămână în urmă. Sub masă, un câine mare pare să-l jelească. Lângă lumânări, cărți deschise, cu paginile plouate și boabe pentru câini. Câțiva pași mai încolo, cochele chioșcuri cu cărți la mâna a doua. Caut, ca de obicei, cărți din colecția Romanul Secolului XX.

Nu vorbesc cu nimeni toată ziua.

Egipt-Uruguay 0:1

Maroc-Iran 0:1

Spania-Portugalia 3:3 (Meci senzațional făcut de Cristiano Ronaldo. E și el un Eminescu, în felul său; hulit, dar genial).

Întâmplări: în cursul zilei am auzit de patru ori cuvântul scriitor rostit de patru tineri. Orașul acesta chiar e plin de literatură și de istorie. Încep să mă simt bine, să mă cred printre cititori, iar atunci când mă știu printre cititori mă simt mai în siguranță decât dacă aș fi înconjurat de un pluton de căști albastre.

16 iunie

Franța – Australia 2:1

Peru – Danemarca 0:1

Argentina – Islanda 1:1

Plouă. A plouat aproape toată ziua. Am scris puțin, am citit mai mult, am fumat pe rupte, apoi mi-am dat seama că sunt la Iași. „Ești la Iași”, mi-am zis, „ieși din casă, nu te comporta de parcă ai fi la Bistrița sau la București”. Am ieșit, am umblat o vreme de nebun prin ploaie. Ploaia a îmblânzit toate zgomotele.

17 iunie

Mesaj de la Constantin Acosmei: „Poezia e la Bistrița, poetul e la Iași”. Mă întâlnesc cu el și cu Lia. Vorbim despre victoria Simonei Halep. Despre filme. Despre cărți. Apoi Constantin îmi face o mărturisire care dovedește un simț civic extraordinar, oarecum neașteptat la el. Eu întotdeauna l-am văzut poetul prin excelență. Pe el și pe Domnica Drumea. Poeți pur-sânge. După-amiază asistăm împreună la lectura tinerilor poeți invitați la Street Delivery. Toți, dar absolut toți își citește textele de pe telefon. Mă uimește diferența uriașă dintre poezia nouăzecistă, să zicem, și poezia lor. Sau chiar între cea douămiistă și a lor. Poemele noastre (și când spun noastre mă gândesc la cei mai buni dintre noi: Dan Coman, Dan Sociu, Manasia, Komartin, Ruxandra Novac, Diana Geacăr), par din alte vremuri. Ce ne facem? Constantin Acosmei pare liniștit. Lui îi dă mâna.

Seara plouă torențial. Stau într-un cort de la Street Delivery cu Florin Lăzărescu și povestim despre scenarii, despre cărți. Din nou despre cărți. Prea multă literatură pentru o singură zi. Florin e în vervă. Are niște povești extraordinare. Rădem. Ploaia nu ne lasă să mergem la culcare.

Costa Rica – Serbia 0:1

Brazilia – Elveția 1:1

Germania – Mexic 0:1

18 iunie

Primul semn de libertate aproape totală: nu mai știu ce zi e, dacă e sâmbătă, duminică sau luni. Free as a bird. Știu doar că e dimineață, deci e cafea, și dacă e cafea la Iași, atunci e la Cafe-neaua Veche, cea despre care au scris Brumar și Vintilă Mihăilescu, printre alții. Stau pe terasă, muzica e în surdină, mă uit la biserica de peste drum. Oamenii se plimbă, își fac cruce, pământul pare un loc bun, Dliniuțăzeu nu mai pare atât de pornit împotriva noastră. În urmă cu trei ani stăteam tot aici, la Cafeneua Veche, doar că era o seară rece, de octombrie, și stăteam înăuntru cu toții (Michael Astner, Corina Bernic, Domnica Drumea, Constantin și Lia Acosmei), în fum de țigară, căci pe atunci fumătorii încă mai erau considerați oameni. Juju, proprietarul cafenelei, ne asculta poveștile.

Mai devreme am stat și m-am uitat cum un copil a făcut un schelet dintr-o frunză de nuc. A desprins fășii din frunză, lăsându-i numai nervurile, iar la final arăta exact ca un schelet de pește. Oare am făcut vreodată asta în copilărie? Nu cred.

Suedia – Coreea de Sud 1:0

Belgia – Panama 3:0

Tunisia – Anglia 1:2

19 iunie

Umblu prin grădina de la Casa Pogor. O fată grasă face valuri cu fusta ei turcoaz. Nu mă simt bine. Umblu printre copaci, printre busturi. Mă

gândesc prea mult la o femeie. Îmi place să-i rostesc numele, vorbesc despre ea ori de câte ori am ocazia. *El nombre de una mujer me delata*, zice Borges. Numele unei femei mă trădează. Trupul unei femei mă dă de gol. Asta sună bine: trupul unei femei mă dă de gol. Sună foarte bine. Și e al dracului de dureros.

Mă întorc la busturi. Toți oameniiăștia fără picioare, împietriți aici, cu ochii orbi, au barbă de hipster. Mai ales Lambrior și Conta. Niște hipsteri ușor posaci. Îl văd de la depărtare pe Lucian Dan Teodorovici. A ieșit la o țigară. Mă gândesc să mă duc să-l salut, dar până la urmă renunț, are el destule pe cap, mă întorc în căsuță și citesc.

Columbia – Japonia 1:2

Polonia – Senegal 1:2

Rusia – Egipt 3:1

A.D.Xenopol – Vasile Conta 73:37

Alex Lambrior – Ion Creangă 38:52

22 iunie

În grădina Casei Pogor se află mașina magistrului Ursachi de pe vremea când se credea pelican. E un Dodge Aspen, culoare crem, model fabricat de americani între 1976 și 1980. Pe o plăcuță se poate citi traseul făcut de mașină din Statele Unite ale Americii până în România. Mă uit la mașină, mă întreb câți kilometri de deșert o fi făcut Magistrul la volanul ei și resimt greutatea care mă strivea atunci când se uita în ochii

REZIDENȚELE FILIT

mei și-mi spunea *poete*. Poveștile lui fabuloase cu Texasul, cu *prostul de Derrida*, cu Florin Pucă, Rosina Cambos. Acum, Casa de Cultură din parcul Copou îi poartă numele și zidurile ei sunt pline cu versuri din poeți tineri, unii dintre ei nici măcar nu au apucat să-l cunoască. „De la o frunză la altă frunză e o depărtare fără sfârșit”. Melcul Adeodatus – motociclistul langorii. Poezia lui, acum, aproape că nu mai contează. Și ce? A contat când a trebuit. Poezia nu e *alma de casa*, e o curvă cu ștaif și te lasă cu ochii în soare cât ai clipi.

Nigeria – Islanda 2:0

Brazilia – Costa Rica 2:0

Serbia – Elveția 1:2

23 iunie

MERU. Da, în sfârșit ies de la Pogor, traversez bulevardul și intru la MERU, una dintre cele mai celebre cafenele din oraș, sau, pe limba foarte tinerilor, hub social-artistic. Mișcare experimentală de rezistență urbană: adică MERU. Pe scara în formă de cochilie de melc care duce la etajul

Cafeneaua Veche, reper în itinerariile ieșene ale lui Marin Mălaicu-Hondrari

unde e cafeaua poți petrece zeci de minute citind textele de pe pereți. E plin de texte. Care mai de care mai haioase. Simți imediat că e un loc plin de tinerețe. Textele, desenele, semnele sunt asemenea tinerilor: haioase, cinice, urbane, inteligente. Iar baia e o capadoperă. Aș vrea să fiu un băiat cu rucsac în spate. Să mă bazez pe tinerețea mea, pe o boxă portabilă și pe prezervative. Singurul loc unde se fumează e balconul. Mă duc direct acolo. Pe o băncuță de lemn stau trei grații post-umane. Înghesuite una într-alta, fardate violent, cu părul alb, cum se poartă acum. Borcane cu limonadă, scaune inconfortabile, o mică bibliotecă, o lampă cu picior, mare, un soi de clopot cu bec, uși de lemn, înalte, scorjite de la ploaie, umbrele Grolsch, balustradă de fier forjat, parchet vechi, tocit, artă contemporană pe pereți. Tineri și foarte tineri. Învață sau citesc sau stau pe telefon. Grupuri sau perechi. Prea puțini discută, dar așa sunt ei. Numai eu sunt singur. Fumez și îi observ. Beau un Jameson, în cinstea slăbiciunii mele din adolescență față de Jenna Jameson. Și toate astea se petrec într-o clădire care a aparținut securității, într-o clădire în care oamenii au fost bătuți și schingiuiți. Răzbunarea istoriei. Niciun regim politic nu rezistă în fața tinereții. Tinerețea vine peste tine și te face praf. MERU e locul perfect ca să mă gândesc la viața mea, la ce ar trebui să fac mai departe. Să nu mă iau prea mult în serios, să fiu ca ei, tinerii din jurul meu, amuzant, cinic și responsabil. Și urban. Plec, fără să mă simt

ridicol. E un loc unde dacă te apuci să scrii nimeni nu se uită la tine ca la un țicnit sau ca la un poet sărman din Uniunea Scriitorilor.

Gluma mea preferată: de ce nu am votat USR?
Pentru că am crezut că e partidul lui Manolescu.

Coreea de Sud – Mexic 1:2

Germania – Suedia 2:1

Belgia – Tunisia 5:2

24 iunie

Cred că la ora actuală cele mai puternice mișcări/ festivaluri literare din România sunt Alecart și FILIT. Amândouă la Iași. Conduse de o mână de oameni, dar care știu foarte bine cu ce se mănâncă literatura. Nu poeți luceferi, nu președinți de filiale ale USR, nu directori de reviste anacronice, ci oameni care iubesc cu adevărat literatura. Iar urmele lor încep să se vadă. Tineri tot mai interesați de literatura română contemporană. Viitorul e în ouă, vorba lui Ionesco. Chiar mă simt bine la Iași. Scriu. Ce altceva să facă un scriitor?

Anglia – Panama 6:1

Japonia – Senegal 2:2

Polonia – Columbia 0:3

Eu mă opresc. Campionatul mondial continuă.

Marin MĂLAICU-HONDRARI a beneficiat, în anul 2018, de o rezidență FILIT pentru scriitori români, acordată de Muzeul Național al Literaturii Române Iași

Andrei URSU

Călătorie spre (r)est

De-abia ieșisem dintr-o depresie dubioasă, care durase prea mult. Eram repetent, șomer, trăiam cu maică-mea. Aveam 25 de ani. Eram un ratat. Tăcusem îndelung. Riscam să ajung cu creierii pe asfalt dacă nu-mi scoteam cumva toate gândurile din cap.

Am început să vorbesc. Și am observat că nu mă mai puteam opri. Nici nu știam cum, nici nu-mi doream. Pentru că mai mult decât orice, dintr-o dată, îmi era frică de tăcere.

Începuse o toamnă caldă, ciudată și lungă. Era sfârșitul lui septembrie. Vorbisem deja mult, vorbisem toată vara, deși nu spuseseam mare lucru. Cât despre făcut efectiv ceva, consideram la vârsta aia că munca și perseverența e doar apanajul mediocrilor agresivi, nicidecum al aleșilor sofisticați. Aceia care au privilegiul de a fi serviți. Și de a aștepta, comentând la liber, și de pe margine, verzi și uscate, în timp ce li se aduce comanda. Eram un bou arogant – care nu mergea, mai degrabă plutea propulsat de propriile aere – neavând habar despre mare lucru. Dar măcar aveam impresii. Asta până când am coborât cu picioarele pe pământ.

Trăiam mai mult noaptea. Prin baruri, cafe-

nele, parcuri pustii pline de alții ca mine, pe marginea râului sub un felinar spart, pe o bancă ruptă, fumând pachete de țigări nesfârșite purtând discuții interminabile cu diverși cunoscuți sau necunoscuți – un amalgam de oameni cu care împărțeam și făceam schimb liber de aberații, din dorința de a ne simți împreună, în viață, măcar un pic, măcar pentru câteva clipe, ore sau zile, sau măcar până se terminau țigările, băutura sau noaptea, se-nchidea barul și ne dădeau afară; și mergeam urlând pe străzi până când tăceam, atunci când băgam cheia în yală, știind că după ușa ne aștepta realitatea de care încercam cu atâta disperare să scăpăm. Și la care ne întorceam întotdeauna înfrânți.

Dar noi știam mai bine. Eram tineri, aveam impresia că știm să navigăm labirinturi, că Minoaurul e doar un om cu cap de vacă. Și pe noi nu ne speriau monștrii. Eram în stare să ne luptăm cu demoni mult mai sofisticați, construim în propriile laboratoare ale minții, departe de constrângeri, liberi să experimentăm cu ce ne venea nouă pe mână în realitate, în minte, cu ce se dădea peste sau pe sub teighea. Alergam de realitate. La fel de pierduți, căutând ceva ce nu eram în stare

să articulăm, să concepem, dar mai să și găsim.

Plutind în aceeași derivă, privind același cer împânzit de stele. Pe care n-aveam habar să le citim. Eram niște analfabeți ai sufletului, vânând mori de vânt fără să ne permitem nici măcar ideea unei mârtoage. Eram niște copii târzii, intoxicați cu iluzii. Melancolici. Suferind într-un fel anume de un anumit fel de melancolie.

Melancolia care te-apucă într-o fostă mlaștină asanată, aruncată în mijlocul unei câmpii, unde se găsește o urbe mercantilă cu pretenții și fațade. Fațadele sunt ciuruite de gloanțe, pretențiile subînțelese, spiritul se evocă, fiind mort de mult, șoptind constant celor vii că ceva e putred, dar toți viii sunt morți și surzi, și behăie plini de importanță zâmbind galeș la o momâie scoasă din mormânt și băgată la înaintare de fiecare dată când frustrarea îi pișcă pe unii de cur, în timp ce un copil urlă neăgat în seamă că spiritul a ajuns mumie și mumia nu mai poartă nici măcar zdrențe, că împăratul e gol. Că s-a ales praful. De tot.

Și momâia respectivă, pusă-n fruntea tot mai lată a unei regiuni care nu-și mai respectă demult moștenirea primită de la alții, le permite unora să-și bată joc cu nonșalanță de spiritul unui loc și de amintirea unor generații. Care au construit ceva. Dar oamenii ăia au plecat demult. Majoritatea au murit. În alte țări. Și aici nu e doar cazul orașului meu. E o întreagă diasporă de duhuri

care se-ntorc în morminte și-și dau palme peste cap. Pe teritoriul întregii țări. Ce să-i faci?! E cum e, nu cum ți-ai dori să fie.

Ei au plecat, noi am rămas. Dar noi suntem prea sătui, prea ocupați, prea mândri. Egocentrici. Auto-ironia a murit undeva într-un șanț mitraliată de rictusul ultragiat al mic-burghezului care nu știe de glumă, dar are tupeul să ridice din sprânceană, să strâmbe din nas și să bată obrazul crezând că dacă al său pleznește de sănătatea densă a statului social, atunci are prerogativa. Prerogativa snobului care are impresia că știe ce-i ăla bun gust. Pentru că-și permite chestii scumpe și merge din când în când într-un loc, frumos îmbrăcat și spilcuit. Unde jumătate din timp se uită în smartphone. Dar măcar la final toată lumea aplaudă. În fine. Teatru ieftin. Dar până la urmă toată lumea asta-i un mare teatru. Și biletul de intrare e gratis. Doar la final facem decontul. Că cu toții doar cu o moarte suntem datori. Și toate sfârșiturile sunt tragice, oricât de comice ar părea să fie începuturile.

În România peste tot e altfel, dar cumva, nu știu exact cum, e peste tot la fel – odată ce treci peste accente și anumite obiceiuri locale. Spiritul e același – atât cât a mai rămas. Am cam uitat să râdem. Ne luăm prea în serios. Și de restul ne cam batem joc.

În 2009 trăiam într-un deșert de automulțurire adăpându-mă la havuzul plin cu spleen al

unei oaze de abulică blazare. Trăiam, fără să știu, sentimentul sufocant de superioritate pe care ți-l cauzează traiul într-un sat mare – oraș mic, unde toată lumea se cunoaște, se bârfește și se judecă, dar nu se-nțelege. Și nu-și mai vorbește de mult. Nefăcând mai nimic, așteptând să ceva, în timp ce timpul trece. O familie disfuncțională. Unde toată lumea e supărată pe ceva, și unde întotdeauna vina o poartă alții. Iar copiii preiau tarele părinților. Crize de identitate.

Mă găseam într-un punct al vieții mele în care nu mai știam cine sunt și aveam nevoie de răspunsuri. Alternativa orașului meu multi-cultic cosmopolito-provincial mă scotea din minți. Mai aveam un pic și mă urcam pe pereți.

Zâmbeam elegant în timp ce-mi înghițeam propria vomă. La un moment dat începeam să mă cert cu oamenii prin baruri. Când nu mai puteam înghiți. Nu mai suportam absolut pe nimeni și nimic. Mai ales, nu mă mai suportam pe mine. Voiam să plec. Departe. Pentru că nu mai înțelegeam nimic. Vorbeam singur. Gândeam mult. Scriam puțin. Dar visam. Visam la ceva ce nu era acolo.

Peste oraș se răsturnase o vară indiană care părea că nu se mai termină. Era liniște, străzile erau goale, mirosea a praf și eu mă plimbam prin Timișoara ca un somnambul. Mă simțeam într-un fel – nu știu cum, căutând ceva – nu știu exact ce. Orice. Bănuind că ceea ce căutam eu nu era acolo.

Era altundeva, la capătul unei alte cărări, pe care într-un final am descoperit-o în pădurea încălțită a existenței mele, care a ajuns să mă ghi-deze prin beznă. De-a lungul căreia am ajuns să călătoresc, din noroc chior. Ca un împiedicat care se răstoarnă peste marginea prăpastiei cu capul în jos și picioarele în sus, dându-se de-a dura prin aer, zâmbind ca un neghiob, căzând în picioare ca mâțele, dând la schimb încă o viață irosită pe mărini-mia Universului de a mai oferi unui idiot o șansă, pentru că și proștii sunt oameni.

Era deja sfârșitul lui septembrie, aveam dintr-o dată 26 de ani, și descoperisem brusc faptul că eram un prost. Dar până la urmă asta m-a salvat. Asta, un loc și niște oameni. Într-o zi, când n-aveam absolut nimic de făcut, am primit un telefon:

- Ce faci?
- Absolut nimic.
- Urcă-te-n tren și hai!

Am plecat înainte de răsărit. În gară era destul de pustiu și eu eram destul de mahmur. Mă pregăteam să mă despart de cineva. De ceva. Fără s-o știu. E momentul perfect pentru a călători. Ești undeva între, mergând spre altceva. Deschis la alternative. O urmă vagă de regret dispărând puțin câte puțin în fumul amar al unei țigări pe care ai aprins-o fără să știi de ce. Și așa am plecat eu spre Est și spre Iași și spre restul vieții mele. Ca un nebun.

REZIDENȚELE FILIT

La vremea aia nu prea aveam habar despre ce înseamnă Iași și în special Moldova. Învățasem despre ceva cronicari la școală. Eminescu dom-nise nemuritor și rece în gâtul tuturor pe întreaga perioadă a liceului. Despre Creangă nu aveam, sincer, nici cea mai vagă idee. Bacovia era depre-

siv. La Bac mi-a căzut *Alexandru Lăpușneanul*. Gluma care circula între noi atunci era că „dacă voi nu mă vreți atunci eu mă Lăpușneanu pe voi”. Și ne-am cam Lăpușneanu pe tot. Și râdeam pen-tru că totul ni se părea atât de învechit și plictisi-tor. Irelevant. Eram niște barbari. Niște draci

Hamak Iași, unul din spațiile familiare ale lui Andrei Ursu

nerecunoscători. Generația '84.

La explozia de la Cernobîl am avut 2 ani. 5 la Revoluție. Crescusem în tranziție. Comuniștii erau răi, bucureștenii erau mitici, oltenii și moldovenii niște din ăia. Non-persoane. Mai rău. Cu discuțiile astea am crescut la masă. Șovinism românesc. Marcă înregistrată. Colecționez abțibilduri de la gume Turbo. Jucam țaca. Sticla de 1L de Cola era pentru noi sfântul Graal. Hagi era un zeu.

Am crescut într-un ghetou, un cartier în care jumătate dintre locatari erau foști securiști, viitori bișnițari. Restul erau muncitori și oameni ca părinții mei – oameni cu facultate, oarecum cinstiți, crescuți în spiritul PCR – pile, cunoștințe, relații. Tata a fost revoluționar. Valorile mele erau date peste cap. Un lucru auzeam în casă, altul vedeam pe stradă. Era un amalgam – sârbi, slovaci, evrei, germani, maghiari, români. Oameni. În câțiva ani au mai rămas doar românii, ungurii și sârbii. Zonă de blocuri. Ultima zonă de blocuri construită peste dărâmăturile unui cartier de case. Moștenirea Împușcatului transformată încet încet în altceva. Ghene, șobolani, conșignații, ABC-uri. Garaje, șantiere, spații virane. Străzi cu nume de scriitori. Odobescu, Noica, Labiș. Zona. Pe bulevardul adiacent au apărut baze. Arabi. Îi spuneam Fâșia Gaza. Oficial era Brâncoveanu. Ironic. Acasă luam meditații de limbă engleză, dar mare parte din educația practică s-a petrecut în stradă. La colț. Am mâncat

multă bătaie. Până când am învățat să dau înapoi. O brazul întors era pentru fraieri. Noi eram băiețași. Dar am avut și alt fel de prieteni. Cu ei vorbeam engleză. Româna ni se părea dintr-o dată greoaie și inutilă. Ne jucam cu bețe, suflam cornețe din tuburi, pușcam carbid, ne băteam cu pietre, cu țigani, noi între noi. Jucam fotbal. Seara ne uitam la filme pe casete video. Eram fericiți. Timișoara era centrul universului. Restul țării era o nebuloasă plină de indivizi care bolborosesc o limbă asemănătoare, pe care însă n-o vorbesc corect. Trăiam într-o țară scindată. Granițele nu erau geografice. Erau mentale, construite din pre-concepții, prejudecăți și bancuri cu olteni, moldoveni, unguri și ardeleni. Glume comuniste. Efectul minerilor din Piață în '90 reușise. Am vrut libertate și tovarășul Iliescu ne-a servit la toți pe restroikă plus Flit. Mințiți de televizor. Am crescut într-o bulă.

Bula s-a spart în 2007. Aveam 23 de ani când am cunoscut un moldovean. Un ieșean. Student pe atunci la Facultatea de Muzică, Secția Actorie a Universității de Vest din Timișoara. Cuvântul mai potrivit nu este „cunoscut” ci „găsit”. Întâlnit. Prin teatru.

Da, teatrul e o întâlnire, dar felul în care eu m-am întâlnit cu Fiuciuc în Timișoara anului 2007 cu siguranță nu e felul în care își imaginase Grotowski c-ar trebui să se-ntâmpale întâlnirile în teatru. Dar întâlnirile în teatru se-ntâmplă cum

se-ntâmplă. Important e că se-ntâmplă. Nu cum.

Eram la o repetiție. Se monta un text scris de mine. Era prima mea experiență ca dramaturg în teatrul românesc. Era aberant. În sala de spectacole a Casei Studenților din Timișoara era frig. Niște lilieci făceau gălăgie în sistemul de aerisire. Textul scris de mine era mort. Actorii se chinuiau. Dar era până la urmă doar chin. Nu teatru. Habar n-aveam să scriu teatru. Dar încă nu știam asta. Încă aveam impresii. Toată lumea se plictisea.

Fiuciuc era cu câteva rânduri mai în față. Pe un scaun. S-a întors la mine. Mi-a zâmbit. I-am zâmbit înapoi.

– Bem o bere? m-a întrebat.

Am ieșit de-acolo mâncând pământul, ne-am închis în unul dintre puținele baruri care existau atunci în Piața Unirii și am rămas prieteni.

Am vorbit verzi și uscate – femei, politică. Fiuciuc nu le prea avea cu fotbalul. Dar nu era nimic. Am găsit și alte subiecte comune. Teatru, literatură, filosofie, psihologie, religii. Literatură SF, filme, musicaluri. Existență. Ca niște adevărați filosofi de pahar. Am întors existența pe toate părțile. Și, mai ales, am râs. De tot. Am râs cum n-am mai râs în viața mea. Am descoperit, prin Fiuciuc, o poftă de viață care până atunci îmi fusese complet străină. Am început să văd Timișoara prin ochii lui. A unui străin. Și dintr-o dată mi-am dat seama de niște lucruri care ar fi trebuit să-mi sară în ochi. Dintr-o dată niște chestii deveniseră

mai mult decât evidente. Mi se luase un vâl de pe ochi.

Lui Fiuciuc îi era dor de casă. Îi era dor de Iași. Înțelegeam de ce. Timișoara e un oraș neprimitor dacă nu ești de-acolo. Pentru că nu ești de-al locului. Deși toți cei din Timișoara au venit la rândul lor de altundeva. Strămoșii lor la fel. În mlaștină nu ești niciodată pe terra firma. Banatul a fost tot timpul un punct de trecere. Un no man's land. Dar asta s-a uitat pe parcurs.

I-am cerut lui Fiuciuc să-mi povestească despre cum e acolo, la el. La Iași. În Moldova. Îmi povestea despre ce înseamnă Moldova. Mi-am dat seama că trăisem 23 de ani cu niște preconcepții absolut cretine despre un loc pe care nu-l vizitasem niciodată. Dar despre care aveam o părere foarte clară. Și foarte proastă. Fără absolut niciun fel de acoperire.

Odată, când discuția lâncezise, s-a uitat la mine în ochi și a spus:

– Într-o zi, o să vii în Iași! Asta-ți trebuie ție. Să vezi Iașul.

Nu știam ce să zic. Iașul era departe. 18 ore cu trenul. Cum să merg eu acolo în Est, la sălbaticii ăia unde se vorbește rusă și se bea votcă?! – eram incredibil de ignorant. Plin de frici și preconcepții. Speriat de felul direct în care Fiuciuc vorbea. Eu în Timișoara nu așa fusesem educat. Niciodată nu trebuia să spun ceea ce cred, de frică să nu supăr pe cineva.

Toată viața mea am fost dispus să învăț. Asta cred că m-a salvat. Chiar dacă n-am învățat cele mai folositoare lucruri, cu siguranță nu lucrurile care să-mi ofere o viață liniștită, liniară și predicibilă, cu școală, job, mașină, familie, copil, credit, cancer etc. Dar și felul în care am ales să-mi irosesc viața mi-a oferit un fel de educație. Iar întâlnirea cu Fiuciuc mi-a deschis niște uși în minte care altfel cu siguranță ar fi rămas veșnic închise.

În 2009, când am ajuns în Iași, la invitația prietenului Fiuciuc, eram un om care nu mai avea nimic de pierdut. Într-un fel liber. Departe de casă. Un străin într-o țară străină. Și extraordinar de altfel. Ciudată. Nouă. Dintr-o dată am început să respir alt aer.

Pe vremea aia Fiuciuc stătea la niște blocuri vis-a-vis de Gara de Nord. După aproape 20 de ore de stat pe scaun, am trecut strada, am luat liftul și dintr-o dată mi-am dat seama că am ajuns. În Iași.

Mă așteptau cu masa pusă. Vin. Pastramă. Brânză. Măsline. Taclale. Miron, motanul lui Fiuciuc mă privea circumspect. Am discutat cu tatăl lui Fiuciuc despre Banat – diferența dintre Crișana, Ardeal, Maramureș și Transilvania. Despre Moldova. Bucovina. Diferența dintre Moldova, Bucovina și Republica Moldova. Unde exact se bea votcă și se vorbește rusă. Unde se bea vin. Am trecut la politică. Revoluție, Timișoara. Est-Vest. Diferențe. Asemănări. Păreri contrafăcute. Reali-

tăți imuabile. Diferențe culturale. Procese de conștiință. Începusem deja să-mi fac o idee despre cum habar n-am absolut nimic despre propria mea țară. Așa că am spus glume. Sau mă rog, tatăl lui Fiuciuc a spus glume. Eu doar râdeam. Cu toată ființa.

– De ce fac bănașenii doar un singur copil? Pentru că nu pot să facă jumate.

Al dracului de corect, aș spune. Spot on! Eram un om al mlaștinii poposit printre niște oameni care stăteau la deal și aveau o cu totul altă perspectivă despre ce înseamnă viață și cum ar trebui ea trăită.

Idiosincraziile sunt peste tot la ele acasă acolo unde teritoriul e ocupat de ființe umane. Noi în Vest le avem pe ale noastre, cei din Sud le au pe ale lor, Nordul la fel. La fel și Estul. Dar până la urmă asta ne face cine suntem. Și până la urmă, avem atâtea asemănări între noi câte diferențe. În Iași am învățat să caut ce ne unește, nu ceea ce ne dezbină. Cred că suntem dezbinați de prea mult timp.

Se apropia Sfânta Parascheva. Dar mai era până atunci. Nici n-am terminat de mâncat că Fiuciuc m-a scos la băut. Baza și alte locuri din Centru ale căror nume încă mă chinui să mi le amintesc. Pe la 4 dimineața am ajuns în Gopo. Nu mai vorbeam. Urlam. Dar toată lumea urla, și era veselă. Se râdea încontinuu. Eu eram prietenul lui nebun de la Timișoara. El era prietenul meu

nebun din Iași.

Ca să cunoști cultura unui oraș nu-i de-ajuns să te pierzi prin el, să-i vezi monumentele, locurile înalte, locurile joase. Trebuie să-i cunoști și oamenii. Și am cunoscut oamenii. Oamenii erau altfel. Ritmul limbii era altfel. Dar altfel era bine.

Fiuciuc a fost ca un ghid. O călăuză prin noaptea ieșeană. Pentru că noaptea era pentru distracție. Ziua pentru explorat.

Ziua mergeam cu bicicletele prin oraș. Ciric, Bucium. Socola. Teii lui Eminescu. În drum spre Bucium am găsit o sticlă de Unirea plină și nede-făcută, aruncată într-un șanț. Am băut Unirea. Am cules flori. Ne-am pierdut în pădurea de pe Bucium. Am vorbit cu copacii. Ne durea undeva. Făceam ce ne trecea prin cap. Nu mai aveam filtru. Nu mai conta. Era bine.

Iași a fost orașul în care am înnebunit complet. Și nu-mi pare rău pentru o clipă. Am văzut procesiunile Sfintei, cum s-a umplut dintr-o dată orașul, cum pentru câteva zile în octombrie s-a făcut foarte cald. Și am început să cred, dacă nu în minuni, atunci cel puțin în faptul că Estul e locul în care trebuie să merg tot timpul atunci când am nevoie de răspunsuri pe care n-am cum să le găsesc în Vest.

Am plecat înapoi spre Timișoara noaptea, plin până la refuz de viață, zâmbind, cărând după mine ruscacul și o chitară spartă. Nebun. Fericit.

M-am întors acasă, m-am despărțit de cine

trebuia să mă despart și am început o altă etapă a vieții mele. Călcam deja pe o altă cărare. Eram pe un alt drum și, pentru mine, dintr-o dată nu mai conta deloc destinația, doar călătoria.

Au urmat alte rateuri, crize existențiale, momente maniacale, perioade de acalmie. Simțeam că trebuia să mă întorc din nou spre Est. Doar așteptam momentul.

Momentul a venit în vara lui 2011. Aveam 27 de ani. A fost anul în care am cunoscut-o pe Ana. Viitoara mea nevastă. Mama copilului meu. Muza mea. Persoana care m-a suportat în ultimii 7 ani de zile. Împreună cu care am învățat ce înseamnă viață.

Am cunoscut-o la Fiuciuc în apartament. Ea era frumoasă, eu aveam dureri de măsea. Pur și simplu ne-am văzut. Și am simțit că trebuie neapărat să-i vorbesc.

Anul ăla Fiuciuc lucra pe Bucium la Hamak. Am lucrat și eu acolo. Câteva zile. Cât să-mi fac banii de tren. Am spălat pe jos, am debarasat, am lucrat la bar, am fost salahor. Am băițuit gardurile. Am plecat la 5 dimineața, m-am bătut cu câinii și am mers pe jos de pe Bucium până în Iași și înapoi pentru o sticlă de pălincă pe care am băut-o tot la Hamak cu niște necunoscuți și solistul unei trupe rock. Care cred că era celebru. Dar nici aia nu conta prea mult. Am fost poeți împreună și am schimbat impresii. După câteva guri de pălincă, am devenit oameni. După care am devenit

altceva. Era lună plină și hăuleam. Dar dintr-o dată asta nu mai era de ajuns.

Am căutat-o pe Ana și am găsit-o. Și am mers împreună la teatru.

Ea mi-a făcut cinste cu biletul. Am fost la Lu-ceafărul ca să vedem „M-am hotărât să devin prost”. Ea mi-a pus mâna pe braț la un moment dat, în timpul spectacolului. Restul e istorie.

M-am hotărât și eu să devin prost, să fac un copil, după care să-mi caut un job, după care să mă căsătoresc, după care să învăț să devin adult responsabil, să-mi fac un rost, după care să încerc să trăiesc. Să scriu. Să învăț să scriu teatru. Măcar să-ncerc să-nvăț. Încă învăț să-ncerc.

Dar e bine să fii prost. Ești aproape fericit. Chiar dacă vezi ce se-ntâmplă în jur. La 100 de ani de când aproape suntem o țară. E simplu – alegi. Alegi să fii fericit. Alternativa e prea groaznică. Speri. Speri că va fi normal. Și scrii. Pentru că trăiești vremuri interesante. Ar fi păcat să nu existe și niște cronicari a vremurilor interesante prin care trecem ca printr-o troacă a istoriei, încercând să nu fim găște, conduși de niște porci la costum care ne cred papagali. Vorba aia – asta e!

E 2018. Am aproape 34 de ani. E vară. E cald. Sunt iar la Iași și caut răspunsuri. În Piața Unirii se protestează, se strigă. Apoi dintr-o dată se face liniște. Mai bag o țigară și-aștept, simt cum trece timpul și vine toamna. Mă gândesc. Altceva mai bun de făcut n-am. Am învățat între timp să tac.

Când varii țări ard și diverse babe se piaptână, politicieni vorbesc, protestatari urlă, jandarmi bat, generații se ceartă, cultura moare și copiii râd pentru că noi îi protejăm încă de ceea ce sperăm că nu va fi inevitabilul; când nimeni nu știe exact ce va fi să vină, când totul pare fără răspuns, mă găsesc cu 800 de kilometri mai spre Est, mă întâlnesc cu Fiuciuc la o bere, stăm de vorbă și mă plimb apoi prin oraș noaptea, potrivit de ciupit, urcând Copoul, trecând pe lângă atât de multe locuri umplute de istorie și sens încât înțeleg că nici n-are rost să-ncerc să-mi pun mintea, mai bine să tac, să-ncerc să absorb cât pot, cum pot, să dau politicos din cap la umbre, să-mi fac bagajele și să m-afund înapoi în mlaștina mea dragă până când se face iar timpul ăla când o să am nevoie de răspunsuri de care inevitabil mă voi împiedica ca un neghiob, călătorind prin Est spre restul vieții mele.

Andrei URSU a beneficiat, în anul 2018, de o rezidență FILIT pentru scriitori români, acordată de Muzeul Național al Literaturii Române Iași

Maricica MUNTEANU

Viața ieșeană și fațetele marginalității în literatura scriitorilor de la „Viața românească”

Având drept reper scrierile autorilor de la „Viața românească”, îmi propun, în cele ce urmează, să analizez configurarea unui mod de viață specific spațiului ieșean. Conceptul de referință al lucrării de față este cel de *style de vie*, dezvoltat de Marielle Macé, într-un studiu de dată recentă, *Styles. Critiques de nos formes de vie*.¹ Pentru cercetătoarea franceză, „stilul de viață” comportă sensul unei dinamici de diferențiere (*un acte de différenciation*), prin care se articulează ceea ce este marcant, caracteristic, „adjectivabil”, suscitând apariția unei *forme-force*, care se distinge ca singularitate în pluralitate sau, mai bine spus, ca singularitate ce se generalizează, devine manieră de a fi (*genre d'être*), „posibilitate” a existenței. Pornind de la aceste considerații, voi căuta să identific un stil de viață ieșean singular, consecință a unor schimbări profunde aduse de istorie, și anume periferizarea treptată a Iașului, ca urmare a deplasării centrului politic și cultural la București, tranziția spațiului românesc către modernitate, prin care sunt dislocate vechile structuri sociale, a industrializării incipiente și înlocuirea relațiilor feudale cu cele de tip capitalist. Literatura scriitorilor moldoveni, precum Mihail Sadoveanu,

Radu Rosetti sau Al. O. Teodoreanu, deține o semnificație recuperativă, în sensul că încearcă să conserve și să reprezinte, în mijlocul disensiunilor create de istorie și a schimbării regimurilor de existență, un mod de a fi particular, diferențiat de formele de viață moderne aduse de Centru, oricare ar fi acesta (Bucureștiul, ca spațiu geografic, canonul modernist, politica revoluționară sau noua orânduire socială). Se poate întrevădea, în scrierile autorilor menționați, o preocupare constantă pentru formele de viață periferice, forme alternative față de formele dominante aduse de Centru, și anume predilecția pentru spațiile intime precum odaia, salonul boieresc, conacul, târgul, constituirea unui imaginar al obiectelor casnice, al lucrurilor uzate și demodate, lipsite de practicabilitate, păstrate, însă, ca relicve ale familiei și ale unui timp trecut, sensibilitatea la practicile intime, precum discuția, tabieturile, gastronomia, povestirea sau flaneria, ca maniere de fi ieșean și de a practica spațiul ieșean.

Aceste considerații nu se rezumă doar la înmagazinarea unor practici ale marginalității, finalitatea analizei constând în decelarea unui mod de a gândi perifericul, a unei critici a formelor de viață. După Marielle Macé, formele de viață nu

dețin o valoare *a priori*, general-valabilă, ci se prezintă ca un conflict axiologic, o decizie valorică asupra a ceea ce formele de viață angajează și un proces continuu de investiție. Din această perspectivă, marginalitatea nu este o valoare în sine doar prin opoziția față de un Centru dominant, ci o valoare atribuită, negociată, practică, utilizată și imaginată. În memoriile lui Radu Rosetti, formele de viață au o valoare recuperativă a unei clase istoricizate, clasa aristocratică moldovenească; pentru Al. O. Teodoreanu, stilul de viață are o valoare contestară, problema centrală a *Hronicului măscăriciului Vălătuc* fiind raportul dintre istorie și căderea în anonimat; la Sadoveanu, în romanul *Strada Lăpușneanu*, formele de viață patriarhale se află în opoziție cu formele moderne aduse de bucureștenii refugiați, deținând o valoare conflictuală care marchează frontiere și ridică baricade, prin care este respinsă posibilitatea oricărui contact.

Această gândire a perifericului, comună tuturor scrierilor care urmează a fi discutate, propune o reflecție asupra „vieții”, de fapt asupra manifestărilor, formelor și practicilor pe care le îmbracă viața în ritmul rapid al istoriei, asupra manierelor vieții de a reacționa la revoluțiile aduse de istorie și la schimbările regimurilor de existență. Spațiul românesc, marcat de câteva date esențiale (1848, 1859, 1918), se confruntă cu o transformare radicală, prin importul brusc al unor modele occidentale, prin regimurile politice ce se succed cu rapiditate sau evenimentele

istorice care conduc către modernizare într-un interval de timp foarte scurt. Aceste prefaceri ale istoriei au o influență profundă asupra vieților particulare, a modului de trai, a relațiilor sociale, păstrând pe unele și respingând pe altele, de unde nevoia de a le conserva prin scris, de a mărturisi despre epoci nu prea îndepărtate de prezent, dar care par că se pierd în negura vremurilor. Nu întâmplător grupul ieșean format în jurul revistei „Viața românească”, care promovează „specificul național” în detrimentul unor curente universale precum decadentismul sau simbolismul, articulând importanța a ceea ce este particular unei națiuni în vederea accederii către o cultură mondială, este sensibil la formele de viață supuse schimbărilor. Problema pe care scrierile autorilor menționați o au în vedere ține tocmai de precaritatea formelor de viață în vârtejul istoriei, adaptarea sau, dimpotrivă, rezistența la schimbare, educarea, abandonarea și concurența stilurilor de viață, de felul în care istoria afectează biografiile private și comunitățile oamenilor.

În cele ce urmează, propun spre discuție două texte care configurează un mod de viață aristocrat specific secolului al XIX-lea, și anume primul volum al memorialisticii lui Radu Rosetti, intitulat *Ce am auzit de la alții*, și romanul *Hronicul măscăriciului Vălătuc*, scris de Al. O. Teodoreanu. Radu Rosetti, descendent dintr-o familie boierească din Moldova, cu o genealogie impresionantă, înrudit cu domnitorii Antonie Ruset și

Manole-Giani Ruset din partea tatălui, și cu Grigore Alexandru Ghyka din partea mamei, re-memorează trecutul Moldovei ca reprezentant al clasei boierești, o clasă socială aflată în declin, după introducerea elementelor moderne în țările române, fapt ce conduce la apariția unor noi clase sociale care preschimbă ierarhiile existente. Re-memorarea, însă, are, în acest prim volum al *Amintirilor*, un regim special, întrucât nu este rezultatul experienței memorialistului, fiind vorba despre amintiri colecționate de la diferiți martori, participanți direcți la evenimentele descrise. Această memorie la distanță face vizibilă o intensă conștiință de a face istorie (Rosetti este cunoscut, în primul rând, în calitatea sa de istoric) cu altfel de mijloace decât cele obișnuite, de documentare și arhivare, prin valorificarea istoriilor orale, „auzite”, care vorbesc despre traiul de zi cu zi, despre mediul de viață, despre obiectele care îl populează și despre o sensibilitate specifică unei anumite epoci din istorie. De aceea, pe lângă decantarea evenimentelor istorice, Rosetti consacră capitole întregi unor fragmente de viață, anecdote, scandaluri amoroase, ritualuri și practici colective, calificându-le drept „amărune”, fără însă a le plasa pe un plan secundar față de desfășurarea istoriei. Statutul de spațiu marginal, lipsa unei tradiții culturale înrădăcinate, inexistența statului românesc din cauza influențelor politice din afară și necesitatea consolidării acestuia după 1859 și 1918 sunt circumstanțe care conduc la investirea formelor

de viață ca forme culturale și transformarea lor în patrimoniu național. Astfel, istoria politică este, dacă nu concurată, cel puțin completată cu detaliile vieții private, întrucât predilecția lui Radu Rosetti pentru moda vestimentară, mobilele conacelor boierești, relațiile dintre sexe etc. nu reprezintă o simplă înșiruire cu iz anecdotic, menită a distra pe cititor, ci are un profund angajament etic față de formele de viață vulnerabile. Marielle Macé surprinde această miză etică pe care o are istoricul în râvna sa către documentare, pe care o definește ca pe o probă a atenției față de formele de viață neglijate, abandonate: „A dori să vezi formele cu adevărat înseamnă, des-eori, să documentezi pierderile.”² Această documentare a stilurilor de viață dispărute, fragile survine în urma unei sarcini de „calificare” a vieții, care este întotdeauna un „risc de judecată”: a selecta ceea ce contează, ceea ce merită a fi consemnat și ceea ce este supus uitării; a critica formele de viață, a le conferi valoare, acesta este angajamentul etic al istoricului. Chiar din *Cuvântul înainte* al cărții, Radu Rosetti reliefează scopul pentru care a dat curs memoriilor, aducând drept prim argument perisabilitatea unui timp de dată recentă, supus marilor prefaceri ale istoriei, și necesitatea reconstituirii acestuia: „Nu cred să fie altă țară în care toată viața publică și privată să se fi schimbat mai răpede și mai desăvârșit decât la noi și mai ales în care orice urmă a unui trecut, relativ foarte apropiat, să se fi stâns atât de complet și de răpede ca la noi. Până și mare parte din

obiectele în uz zilnic în întâia jumătate a veacului trecut, mobile, ustensilii casnice și de lux, haine, au dispărut aproape de tot. Prea puține sunt lighețele și ibricele de alamă galbenă, afumătoarele de argint, șălile și arșălile, ciubucele cu tot tacâmul lor, narghilele încă în ființă. Anterele mai există doară numai câte poți numara pe degetele aceleiași mâni; știu de un singur caftan boieresc în ființă, iar ișlicuri, giubele, conțeșe, benișuri, șalvari și mești nu cred să existe macar un singur exemplar. Și mai ștearsă, poate chiar dispărută, este amintirea obiceiurilor și a vieții, nu numai din întâia jumătate a veacului, dar chiar a acelei de acum șasăzeci de ani.”³

În câteva rânduri, Rosetti reușește să schițeze o frescă a modurilor de existență în curs de dispariție, prin simpla enunțarea a obiectelor scoase din uz, demodate, fără a adăsta filosofic asupra sensului acestei dispariții: nu doar risipirea fizică a acestora marchează sfârșitul unei lumi, ci și suprimarea cuvintelor din vocabularul cititorului mediu (cartea este publicată în 1922), pentru care, probabil, lista lui Rosetti rezona mai curând cu o lume exotică decât cu realitatea bunicilor săi. *Ce am auzit de la alții* este radiografia unei lumi în tranziție, polarizată între conservarea unor practici înrădăcinate și fascinația pentru formele de viață moderne, aduse în spațiul românesc prin contactul cu Occidentul.

În prima jumătate a veacului al XIX-lea, conform memoriilor repovestite ale lui Radu Rosetti, traiul boierilor moldoveni se desfășoară după un

model oriental, într-un mediu rudimentar, cu puține obiecte de lux, rezumându-se la strictul necesar, cu excepția deliciilor gastronomice, semn al abundenței și bunăstării. Cu ajutorul mărturisirilor bunicilor din partea tatălui, hatmanul Răducanu Rosetti și grecoaica Efrosina Manu, memorialistul reconstituie viața cotidiană din casa de pe moșia Bohotin, descriind topografia, interiorul casei, mobilele și ustensilele folosite, practicile specifice clasei boierești, precum taifasul, plimbarea și vânătoria, ritualurile zilnice, codurile vestimentare și gastronomia.⁴ Puține comentarii personale intervin în descrierile realizate, din care se poate decela o atitudine nostalgică a memorialistului, dar care pare a fi mai curând un regret al colecționarului privat de vestigiile materiale ale trecutului decât suspinul după o anumită orânduire socială: „ce rău îmi pare că nu mi-a mai rămas nici un antieriu, nici un conțeș, nici o giubea, nici o păreche de mești!”⁵ Într-adevăr, memoriile lui Rosetti din acest volum, datorită regimului special, cel al memoriilor repovestite, sunt dispuse ca un montaj de detalii privind viața casnică, un tablou vibrant de imagini instantanee, menite să edifice cititorul asupra trecutului. Or, montajul este o compoziție singulară, în sensul că reușește să condenseze momente, evenimente, imagini, forme diferite într-o unitate cu totul nouă, să colecteze, pe de o parte, segmentele de viață, cu atenție față de multitudinea și eterogenitatea acestora și, pe de altă parte, să refigureze ansamblul respectiv într-o

imagine unică, de unde calitatea sa de mecanism reconstructiv: montajul este o legătură dintre trecut și prezent, are puterea de a face vizibile vremurile dispărute, de a observa și de a pune în imagini istoria. Pentru Radu Rosetti, înregistrarea formelor de viață reprezintă o metodă de a face istorie, este o „documentare a pierderilor”,

cum foarte bine articulează Marielle Macé, rezultat al acelei etici a atenției despre care vorbeam inițial.

Înregistrarea formelor de viață abandonate este dublată, la Radu Rosetti, de reflecția asupra însușirii noilor moduri de existență, ca urmare a unor circumstanțe istorice, politice, economice și

Redacția „Viața românească”, reconstituire muzeală la Muzeul „Vasile Pogor” Iași (2018)

sociale: libertatea comerțului și ridicarea economică odată cu Tratatul de la Adrianopol, scăderea influenței otomane și accentuarea celei rusești prin introducerea Regulamentelor Organice, apariția unor noi clase sociale, descoperirea Apusului prin călătorii în străinătate. Astfel, epoca regulamentară deschide ușile către modernizarea spațiului românesc, modernizare vizibilă, în primul rând, în viața cotidiană, deoarece, în timp ce mentalitățile, ideologiile și realitățile sociale au nevoie de decantare și educație pentru a putea fi înrădăcinate, formele de viață sunt mai labile, deschise prefacerilor și noutății. Descriind viața din timpul domniei lui Mihail Sturdza, Rosetti observă existența unui delir pentru moda occidentală, numită de autor „furie a inovării”, care dislocă, într-un timp foarte scurt, vechile orânduiri și îmbrățișează alte moduri de a fi: „Vechiul mobilier al caselor boierești a fost în curând înlocuit prin mobile noi aduse cu grea cheltuială din Germania, din Franța și chiar din Anglia. S-au adus în țară o mulțime de obiecte cu desăvârșire necunoscute, neîntrebuințate până atunci sau de formă cu desăvârșire deosebită de acele în uz mai înainte. Vechiul port, părăsit de femei de la începutul veacului, a fost înlocuit și de bărbați prin acel european, slugile au fost îmbrăcate în livrele, aproape toate uneltele gospodăriei casnice au fost înlocuite prin altele de altă formă, aduse din Apus. Și nu numai leșul, dar și orașele din provincie fuseseră cuprinse de această furie, să transforme cu desăvârșire, după moda apusană, viața

și modul petrecerilor de până atunci.”⁶

Prin astfel de pasaje, Rosetti aduce în atenție o problemă extrem de interesantă, și anume cea a contactului, care presupune un reglaj al distanțelor, o permanentă ajustare a formelor de viață la situațiile ivite și o conviețuire a unor moduri de existență diferite. Viața modernă adusă odată cu obiectele de la Paris nu este, în nici un caz, identică cu modelul său occidental, formele de viață nu pot fi transferate dintr-un mediu în altul, fără a intra în conflict cu stilurile de viață încetățenite. Contactul implică întotdeauna fie o poziționare distinctă față de formele de viață altfel pe care le găsește amenințătoare (precum în cazul lui Sadoveanu, după cum voi arăta), fie o încercare de conviețuire, alternativă care conduce la suprapuneri, interferențe și contaminări. Rosetti consemnează această hibridizare a formelor de viață, prin care „furia inovării” coexistă cu traiul patriarhal al începutului de veac: „Timpul se petrecea cam în același fel în care am arătat că se urma la începutul veacului, la Bohotin; deosebirea cea mare consta în faptul că toate se petreceau acum în haine nemțești, că narghi-leaua se întrebuința mai rar, ciubucul pierduse teren față de țigaretă.”⁷ Contaminarea comportamentelor prin însușirea unui stil de viață încă neadecvat structurilor existente dă naștere unor incidente ridicole, consecință a formelor însușite artificial. Memorialistul rememorează, în acest sens, un episod pe care obișnuia să-l povestească tatăl său: asaltat de societatea botoșăneană pen-

tru a primi informații despre ultima modă din capitală, logofătul Răducanu Rosetti se hotărăște să-i joace o farsă și se îmbracă la următorul bal cu mănuși și ciorapi de culori diferite, fiind imitat, după aceea, de toți tinerii botoșăneni care cred că asta este noua modă a Iașului. Dacă ridicolul, frivolitatea sau goana după inovare sunt privite de Rosetti cu îngăduință, ca semn al unei lumi în curs de prefacere, nu același lucru se întâmplă, însă, cu alte obiceiuri locale, rămășițe ale unui regim feudal, care sunt condamnate tocmai în numele progresului pe care conservatorismul moldovenesc îl deplânge ca principiu distrugător. În repetate rânduri, memorialistul dezaprobă bătaia ca pedeapsă, tratamentul față de ȝigani și desproprietărirea ȝăranilor; vestigii ale unei lumi barbare, civilizate doar prin importul unor forme de viață încă neasimilate. Se face simțită, din nou, autoritatea istoricului de a califica formele de viață, ca putere de decizie în ceea ce privește manifestările vieții, regimurile de existență, comportamentele și atitudinile, decizie valorică a ceea ce trebuie păstrat, rememorat și ceea ce trebuie respins și discreditat.

Raportul dintre formele de viață și istorie este vizibil la lectura romanului *Hronicul măscăriciului Vălătuc*, scris de Al. O. Teodoreanu. Dacă la Radu Rosetti montajul de fragmente privind viața cotidiană a aristocrației era privit ca o metodă de a face istorie, în cazul lui Teodoreanu, istoria evenimentială este concurată de microistoriile casnice, cu accent pe fenomenalul și

particularitățile vieții. Prizarea formelor de viață față de evenimentul memorabil instituie o valoare contestatară, prin care istoria nu este cu totul abolită, ci doar deturnată, reinterpretată. Această deviere creativă poate fi pusă în legătură cu noțiunea de „practică a cotidianului”, propusă de Michel de Certeau, fiind înțeleasă ca mod de utilizare a sistemelor funcționaliste ce exclud posibilitățile deviante, într-o manieră ingenioasă, fără a se transforma, prin aceasta, într-un nou spațiu al puterii. Pentru de Certeau, „practicile cotidianului”, dintre care sunt citate vorbitul, mersul, cititul, gătitul, *shopping*-ul, reprezintă modalitățile prin care cel vulnerabil reușește să manipuleze constrângerile impuse: „victorii ale «celui slab» în fața «celui puternic» (fie că puterea este reprezentată de oameni influenți, de violența lucrurilor sau de o ordine impusă etc.), scamatorii iscusite, a ști cum să ieși basma curată, «șiretenia vânătorului», manevre, simulacre polimorfe, descoperiri fericite, poetice, dar și războinice.”⁸ În *Hronicul măscăriciului Vălătuc*, căutarea senzaționalului, estetica detaliului, angajarea într-o zonă a minusculului conduc la o desanctificare a istoriei, transformând formele de viață fragile în forță creatoare în ciuda dependenței lor față de istorie.

Cititor al lui Anatole France, Al. O. Teodoreanu creează o istorie *à rebours*, a poveștilor de culise care nu apar în cărțile de specialitate, o istorie alternativă, care ficționalizează evenimentul. În multe note de subsol, pretenția istoriografică este

dezarmată prin ironie. De pildă, în *Inelul Marghioliței*, se consemnează că „toate numele proprii sunt fanteziste. Autorul le-a ales anume așa pentru a irita specialiștii”⁹ (cu toate acestea, unele nume nu sunt inventate – probabil tot pentru a „irita specialiștii”). În *Pur-sângele Căpitanului*: „Istoricul literar mi-ar putea dovedi cu documente zdrobitoare din literatura epocii că pe vremea când se desfășoară acțiunea nu se scria așa. Ei și?” Alteori, este mimată rigoarea științifică, cu date aparent bine documentate, cu citate din istorici obscuri și, desigur, inventați. Un exemplu, cu referire la soiul de vin francez, transformat în Cotnari: „Fenomenul este riguros exact. A fost controlat în zilele noastre în aceeași regiune, cu vin provenit din «Pineau» alb, viile domnului Alfred Winkler și conservat în pivnița domnului Nicu Nanu. Comparațiunea a fost făcută cu una din ultimele sticle de Cotnar, păstrate în pivnița Greceanu de la Stânca și puse în vânzare de cofetăria Richard Tuffli în anii de bejenie 1916 – 1918.”¹⁰ Romanul abundă de referințe istorice exacte, ușor detectabile, doar că „hronicul” nu este consemnat de o personalitate cu autoritate, ci de măscăriciul bețiv al curții unui rege rămas în istorie doar cu porecla. La rândul lui, cronicarul adună povestirile de senzație de la o serie de martori necreditabili, bețivi, femei bârfitoare, bătrâni surzi și uituci sau alți cronicari care doresc să-și exerseze mai curând virtuțile artistice decât să relateze adevărul. Falsul manuscris din *Neobositul Kostakelū* produce o ve-

ritabilă polemică filologică între profesori emeriți și amatori hiper-erudiți cu privire la proveniența și autenticitatea sa, povestea lui Costake Zippa este spusă de un anume general Corban fără ținere de minte, un boier moldovean anonim scrie povestea lui Trașcă Drăculescu din dorința de a consacra și Olteniei, un spațiu fără cărturari, un letopiseț în genul cronicelor scrise de Miron Costin și Ion Neculce. Adevărul istoric, eroismul și ideea națională sunt discreditate de autor printr-un montaj de date istorice falsificate sau interpretate ștregăresc, care circumscriu preocuparea pentru o istorie intimă, „de budoar”. De aceea „eroii” își ratează deseori menirea de salvatori și luptători ai propășirii națiunii. Costake Zippa, „cavaler și naționalist înfocat”, scapă de persecuțiile domnitorului Mihail Sturdza împotriva revoluționarilor pașoptiști, deoarece îl fură somnul de la vin și ajunge prea târziu la întrunire, prigoana lui Dumitrașco-Vodă îl găsește pe Costakelū la vânătoare, în căutare de aventuri amoroase cu nevestele pădurarilor, lupta antiotomană dusă de Trașcă Drăculescu este, de fapt, o defulare a potenței sexuale, incursiunea lui Costake Zippa pe teritoriul Basarabiei are la baza dorința de a reclama trei sticle de cognac ascunse în pivnița moșiei părintești, iar Costakelū își bate joc de grec în numele unui cod al virilității.

Analizând tema memoriei și a identității naționale în proza lui Al. O. Teodoreanu, Doris Mironescu argumentează că „istoria casnică” livrată de *Hronicul Măscăriciului Vălătuc* oferă un

model alternativ la discursul istoric *mainstream*, caracterizat prin „finalism constrângător, triumfalism, pompozitate”, reabilitând mesajul național printr-un discurs intimist, ceea ce îl face transmisibil și ușor comunicabil.¹¹ Al. O. Teodoreanu forjează datele istoriei naționale în vederea inventării unei istorii regente, fabricate cu mijloacele unei memorii defectuoase, dar, cu toate acestea sau tocmai de aceea, memorabile. În fond, detaliul fascinează datorită faptului că nu poate fi încadrat într-o tipologie, întrucât reprezintă aleatoriul, incidentalul, irepetabilul, de unde și forța sa de a crea impresia fidelității față de realitate. Discursul istoriei naționale, fetișizat prin embleme răsunătoare, preocupat mereu de evenimentele victorioase ale istoriei, este deturnat, în *Hronicul măscăriciului Vălătuc*, nu doar prin atenția acordată formelor de intimism, ci și prin construcții intertextuale ingenioase, care pastişează stiluri diverse, de la cronicarii Grigore Ureche și Ion Neculce și memorialistica moldovenească a secolului al XIX-lea (Alec Russo, G. Sion, Radu Rosetti) și până la Creangă, Caragiale și Sadoveanu. Istoria este rezultatul unor intersecții discursive, în care literatura, și nu exactitatea științifică, este *ultima ratio*. Centrul acestui bricolaj stilistic este preocuparea constantă a lui Al. O. Teodoreanu de a transforma comportamentele, intimitatea, practicile în forme estetice, de a sutura distanța dintre referent și discurs, realitate și scriitură. Astfel, istoria națională este înțeleasă de Teodoreanu, în primul rând, ca act

estetic, performativ, ca reacție față de defazajul literaturii române în concertul culturilor occidentale și dorință de a rafina stilistic tradițiile literare incipiente din spațiul românesc.

Raportul dintre istorie și viață este speculat de Al. O. Teodoreanu ca reflecție despre căderea în anonimat, căci formele de viață, după cum am arătat, nu sunt desprinse de vicisitudinile istoriei, domeniul formalului fiind acela al existențelor parcelare și dependente, reactive la coliziunile istoriei. Este edificator, în acest sens, că toți protagoniștii „cronicii”, după momentul lor de glorie, sunt înfățișați în ipostaze umile și ridicole. Astfel, Iancu Durău se retrage din lume, după ce află că este înșelat de Aglăița din Tataras cu episcopul Sofronie, Manolache Albescul este nevoit să renunțe la vin din cauza unei boli incurabile, Costache Zippa este răpus într-un duel, iar renumele său nu lasă în urmă decât un rușinos cântec de lume, conu Toderiță, boier vechi, cade pradă învârtelilor Marghioliței, femeia emancipată, cu educație occidentală, iar Trașcă Drăculescu, „cumplitul” prigonitor al otomanilor, moare de jale după ce își pierde soția adolescentă. Celebrarea vieții domestice vine în joncțiune cu meditația despre căderea în anonimat sub incidența istoriei, ca în povestea *Pursângele căpitănelui*: „Pe-atunci, băeți, *vântul veacului*, cum îi zice Konaki Logofătul, sufla să prăbușească multe vechi alcătuiuri, ca-n locul lor altele să așeze. Duhul satanicesc al nesupunerii, după sânge-roasa pildă a răsvrătirii franțuzești, smintise

multe minți până atunci tefere. [...] Și dacă risipa și luxul din timpul lui Grigore Ghika dusesse multe averi pe apa Sâmbetei, lăsând familii puternice în sărăcie și făcând să intre în negura uitării nume ce-au împodobit istoria, strălucind în depărtările începuturilor, ca luceferii, ridicase totodată în ticăloșie mulți ciocoi. O seamă din ei nici nu se mai cunoșteau de boerii cei adevărați. Și fără doar și poate, îi așteaptă și pe ei soarta acelora pe care i-au înlocuit, căci, la urma urmei, tot trândăvia și îngâmfarea îi va pierde.”¹²

Intrarea în istorie distruge indivizii, obiceiurile lor și emoțiile, și nici măcar eroii momentului, „scandalagii” care „au răsturnat târgul” cu stilul lor de viață, nu supraviețuiesc (decât estetic!) marilor prefaceri aduse de noile regimuri existențiale, fiind condamnați anonimatului.

În final, voi analiza romanul *Strada Lăpușneanu*, scris de Mihail Sadoveanu, care valorifică un nou punct de vedere asupra stilului de viață, văzut, de data aceasta, ca diviziune, conflict valoric, prin care formele de viață diferite se exclud reciproc. Dacă Radu Rosetti reflectă asupra interacțiunilor dintre formele locale și cele importate prin intermediul contactului cu marile capitale europene, Sadoveanu distinge foarte clar între spațiul ieșean, matrice a valorilor așezate, patriarhale, și București, spațiul modernizat, frivol, catalogat drept agent distrugător. Așadar, nu atât dependența formelor de viață față de marile prefaceri ale istoriei este nucleul romanului vizat, cât bătaia acestora, angrenarea stilului pe tere-

nul unor debateri radicale, prin care formele de viață sunt clasificate, ierarhizate și puse în opoziție. Marielle Macé arată că „fobia contactului” este rezultatul unei logici distinctive, care se întemeiază pe ideea inegalității stilistice, respingând similitudinile și formele hibride: totul urmează a fi comparat, scizionat, clasat, unele forme de viață sunt prețuite în detrimentul celorlalte, sunt adoptate anumite stiluri de viață împotriva altora. Această gândire opozitivă, arată Marielle Macé, survine dintr-o prejudecată topologică, care privește formele de viață ca semnale distribuite spațial, care aparțin unor poziții fixe și dețin proprietăți distincte. Nu mai este vorba de sensul unei diferențieri prin utilizare, analizată mai sus prin teoria lui Michel de Certeau, ci de diferențele radicale, de conflictul într-un câmp al puterii sau de violența socială. Pluralismul formal este înlocuit, aici, de o confruntare *face-à-face*, de la individ la individ, de la o colectivitate la alta. Sciziune și apartenență, acestea sunt direcțiile urmate de logica distincțiilor, deoarece, pe de o parte, exclude ceea ce este impropriu, exogen și valorizează, în schimb, individul, grupul sau clasa socială de apartenență: „«Distincția» implică, așadar, o gândire a limitei, în care un lucru, o clasă, o ființă sunt definite, înainte de toate, ca o separație statutară față de un altul, implicând o posibilitate de clasificare și un efort de poziționare, ce are ca dublu efect apartenența (la anumite proprietăți și la anumite locuri care le întruchipează) și sciziunea (față de alții).”¹³

Acțiunea romanului este marcată de anul 1917, când, în urma ocupării Bucureștiului de către armata germană, populația din Muntenia se retrage în Moldova, teritoriu rămas neocupat. Subintitulat „cronică din 1917”, romanul lui Sadoveanu radiografiază starea de tranziție ocazionată de Primul Război Mondial, care atestă sfârșitul unei lumi patriarhale. Invadarea Iașului aristocratic de moda nouă adusă de bejenarii bucureșteni, transformarea străzii Lăpușneanu, cea mai veche stradă a fostei capitale, în mondena și zgomoatoasă Calea Victoriei, spolierea vechilor boieri moldoveni de noii îmbogățiți ai războiului precum Vasilică Gușilă, tragedia familiei Plopeanu atestă o arheologie a schimbării, care, pe de o parte, converge către ranforsarea frontierelor în numele unei identități marginale amenințate, iar pe de altă parte, indică alienarea spațiului familiar prin suprapunerea unui stil care îi este impropriu.

Familia Plopeanu este un bun etalon în configurarea unei identități a aristocrației la sfârșitul secolului al XIX-lea: tatăl, Dimitrie Plopeanu, provine dintr-un neam de vechi boieri moldoveni, sărăcit de arendași, este profesor universitar și ministru în cabinetul conservator, dar cu viziuni occidentale, iar mama, Leonora Ciumara, este prototipul vestalei casnice, „sortită din veci să fie mamă și orânduitoarea unui cămin de pace”. Familia semnifică, la nivel microscopic, comunitatea organică, cu valori moștenite, străvechi,

bazată pe relații de „solidaritate și prietenie”, după o viață liniștită, departe de amenințările lumii. Moartea tatălui și intervenția războiului dezorganizează celula familială, reprezentând simbolic sfârșitul unui mod de existență și confruntarea cu un nou stil de viață adus de Centrul modern. În acest context, primul impuls al Leonorei Plopeanu este de a recupera casa veche, moștenire de familie, în care se instalase Vasilică Gușilă, reprezentant al unei noi clase sociale, ridicate în urma speculării condițiilor de război. Casa reprezintă o formă de refugiu, care include și exclude, în același timp, o formă de apartenență la o anumită familie, clasă socială (aristocrația moldovenească), la un spațiu (Moldova), la un mod de existență, și sciziune față de formele radical opuse venite odată cu bejenarii bucureșteni. Deși semiruinat, conacul boieresc i se înfățișează Leonorei Plopeanu în toată splendoarea sa aristocrată, constituind imaginea unui spațiu amprentat de prestanța trecutului: „Casa îi apăruse deodată, dincolo de brazi, – cu zidurile înnegrite și roase de ploi. Dintr-o ochire însă cucoana Leonora o socoti încă tare, ș-avu un simțimânt de mare bucurie. Era o vilă cu ferestre nalte, arcuite, cu terase de piatră încununate de trandafiri acățători, și c-un turnișor pătrat la un colț, pe ferestrele căruia, demult, bătrânul Ciumara se uita cu ochiana la Ceahlău, în amurgurile de august.” Nevoia de ziduri semnalează, de fapt, o dorință de reteritorializare a unui spațiu destruc-

turat, e o retrasare a frontierelor între viața patriarhală a Iașului și viața nouă adusă de București, posibilitatea contactului fiind cu desăvârșire exclusă, întrucât existența unui stil de viață îl condamnă la dispariție pe celălalt.

Importul formelor moderne dezorganizează spațiul prin atribuirea unor proprietăți străine de reprezentările sale. Invazia bucureștenilor în capitala Moldovei este descrisă de Sadoveanu ca o confiscare a spațiului: „În strada Lăpușeanu, o stradă îngustă, cotită și scurtă, găsiră un viermăt neașteptat de lume. Erau mai ales foarte multe femei tinere, în toalete elegante și vii. În jurul lor roiau ofițeri cu dolmane și tineri cu fețele rase, în corecte straie englezești: paltoane largi și pantaloni cu dungă. Mary nu-și putu stăpâni un ușor strigăt de uimire. Era întreg Bucureștiul aici, toată Calea Victoriei, vioaie și veselă, murmurând, salutând, observându-se pe subț gene încondeiate și prin monocluri cu luciri ciudate.”¹⁵ Noile raporturi dintre bărbați și femei, schimbarea codurilor vestimentare sub influența modei englezești, plimbarea cu automobilul, emanciparea femeii care se înscrie voluntară la Crucea Roșie (Mary Bolomir, Tina Vulcănescu) și își îngăduie să fie eroina unor scandaluri amoroase, noile practici aduse de război precum jocul de cărți sunt explorate de Sadoveanu ca semne ale ultra-modernismului, amenințătoare pentru traiul liniștit, lipsit de turpitudini, al familiei aristocrate moldovenești. Contactul dintre cele două

spații este văzut ca o coliziune ce dă naștere violenței sociale, distrugând viața patriarhală: Mary fuge cu un bărbat care nu are de gând să o ia de soție, Paul Plopeanu are o relație cu o femeie frivolă, iar Adrian se sinucide, lăsându-și copilul orfan. Pentru Sadoveanu, formele de viață sunt divizate între Centru și periferie, calificate drept acceptabile și inacceptabile: în timp ce Iașul este locul idilei patriarhale, mediu al comunității organice, cu valori tradiționale, Bucureștiul este spațiul destructurat, fără ierarhii și repere și, deci, fără valori.

Viața ieșeană, rezultat al unei gândiri și estetizări ale marginalității, cu mitologiile sale conservatoare și nostalgice, prilejuiește reflecția asupra precarității formelor de viață. Iată, așadar, că tocmai paseismul edulcorat al scriitorilor moldoveni, decadentismul local, despre care s-a tot vorbit în critica literară, aduce discuția pe terenul formalismului existențial, întrucât conservatorismul survine nu ca dorință de preservare a unor mentalități și structuri vetuste, condamnabile din punct de vedere etic, așa cum am arătat în cazul lui Radu Rosetti, ci ca o sarcină de calificare a vieții, de păstrare, fie prin rememorare, fie prin estetizare, a unor maniere particulare de a fi în lume, a unor practici cotidiene și incidente izolate, trecute cu vederea de către Istoria mare.

¹ Marielle Macé, *Styles. Critiques de nos formes de vie*, Paris, Gallimard, 2016.

² Traducerea mea: «Vouloir voir les formes en effet, c'est souvent documenter des pertes.» - Marielle Macé, *op. cit.*, p. 308.

³ Radu Rosetti, *Ce-am auzit de la alții*, în *Amintiri*, pref. Neagu Djuvara, București, Editura Humanitas, 2015, p. 17.

⁴ Un exemplu edificator, în acest sens, este descrierea toaletei de dimineață a boierilor: „Dimineața veneau, rând pe rând, feciorii boierilor găzduiți, urmați de câte un țigan sau de câte o țigancă a casei, care aducea o cofă cu apă, și feciorul aducea un lighean de alamă galbănă și un ibric de același metal, cu gâtul îngust, iar de umărul lui era atârnat un prosop cât o prostire. Ligheanul se așaza pe un scaun, ibricul se umplea cu apă din cofă, feciorul dădea în mâna boierului o bucată rotundă de sapon turcesc mirosind a mosc, ce-i fusese încredințat de cămărașita curții, și boieriul venea ca să-i toarne feciorul apă, pe mâini, pe cari le spala, apoi își spala cu ele obrazul. Cei mai civilizați din ei mai scoteau dintr-o cutie o perie de dinți și un instrument alcătuit dintr-o fălioara de mai puțin de un deget și lungă cam de o șchioapă, de argint sau de balenă, cu mânere mici de aceeași materie, cu care își rădea limba.” – Radu Rosetti, *op. cit.*, pp. 64 – 65.

⁵ *Ibidem*, p. 64.

⁶ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 128.

⁷ *Ibidem*, p. 190.

⁸ Traducerea mea: „victories of the ‘weak’ over the ‘strong’ (whether the strength be that of powerful people or the

violence of things or of an imposed order, etc.), clever tricks, knowing how to get away with things, ‘hunter’s cunning’, maneuvers, polymorphic simulations, joyful discoveries, poetic as well as warlike.” – Michel de Certeau, *The Practice of Everyday Life*, translated by Steven Rendall, Berkeley, University of California Press, 1984, p. XIX.

⁹ Al.O. Teodoreanu, *Hronicul Măscăriciului Vălătuc*, București, Editura Cartea Românească, [1928], p. 22.

¹⁰ *Ibidem*, p. 69.

¹¹ Doris Mironescu, *Un secol al memoriei. Literatură și conștiință comunitară în epoca romantică*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 179.

¹² Al.O. Teodoreanu, *op. cit.*, p. 119 – 120.

¹³ Traducerea mea: «La “distinction” implique donc une pensée de la limite, où une chose, une classe, un être, se définissent avant tout par une séparation d’ordre statutaire d’avec un autre, impliquant une possibilité de classement et un travail de positionnement, dans un double effet d’attachement (à des propriétés et à des places qui les incarnent) et d’arrachement (aux autres)» – Marielle Macé, *op. cit.*, pp. 140-141.

¹⁴ Mihail Sadoveanu, *Strada Lăpușneanu*, Iași, Editura Viața românească, 1921, p. 103.

Maricica MUNTEANU a fost beneficiară a Programului de Burse „Junimea”, ediția a V-a, 2018.

Locuri ale memoriei ieșene în (re)scrierile sadoveniene

I. De la (re)scriere la locuri ale memoriei

Definind *rescrierea* ca „o formă specială a reciclării culturale”¹, Christian Moraru îi plasează originea în Antichitate, „când era atât o rutină a ucenicului, cât și o modalitate de a dezvolta achizițiile prin intermediul *imitatio auctorum*, rescrierea literară a continuat.”², iar printre cei care și-au revendicat, sau nu, accepțiile de la Aristotel sau Platon pentru conceptualizarea „vastului fenomen al rescrierii”³ se regăsesc, atât specialiști străini, cât și români. Totuși, primul demers teoretic al conceptului de *rescriere* aparține lui Henri Béhar. El este cel care în articolul său, *La réécriture comme poétique ou le même et l'autre* din 1981, îi stabilește *rescrierii* următoarele caracteristici: „orice operațiune care constă în transformarea unui text inițial A pentru a obține un nou text B, indiferent de distanța referitoare la expresie conținut, funcție.”⁴ Dacă Béhar nu-i oferă *rescrierii* un statut cert, alternând între practică, concept și categorie estetică, Peter Widdowson, prin încercarea de a defini literatura ca *rewriting* în articolul său „The New Critical Idiom”, din *Literature* (1999), include *rescrierea* printre celelalte genuri literare. La rândul

său, ideea lui Widdowson se opune ideii lui Christian Moraru, cea care prezintă *rescrierea* ca fiind „un arhigen sau o practică hibridă”⁵. Deci, putem vorbi despre o practică în termenii lui Béhar și ai lui Moraru, dar nu și despre un nou gen literar, cel la care râvnește profesorul britanic.

Precursor al structuralismului, Victor Șklovski demonstrează în articolul său, *Arta ca procedeu*, cum Tolstoi întrebuințează în operele sale *metoda insolitării*. Precum *rescrierea*, acest concept dorește să producă din ceva vechi, ceva nou, adică din ceva obișnuit, banal, ceva insolit, nefamiliar, „un procedeu care face ca forma să devină mai complicată care sporește dificultatea și durata percepției, fiindcă procesul perceperii în artă are un scop în sine și trebuie să fie prelungit: *arta este un mijloc de a depăși „facerea” lucrului, iar ceea ce s-a făcut nu are importanță pentru artă.*”⁶ Interesat de lucrările celor din Școala formală rusă, teoreticianul literar rus, Mihail Bahtin prin impunerea *principiului dialogic*⁷ îi oferă Juliei Kristeva modelul pentru teoria intertextualității, model ce va asimila conceptul criticului și teoreticianului american, Harold Bloom, cel referitor

la anxietatea influenței. Însă și teoria lui Bloom are rădăcini într-o altă teorie, cea a lui Freud, teoria refulării. Observând relația de dependență dintre succesor și predecesor, Harold Bloom asociază răstălmăcirea poeziilor cu anxietatea, dat fiind faptul că „orice poem e o răstălmăcire a poemului părinte. Un poem nu e o depășire a anxietății, ci e acea anxietate. Răstălmăcirile poeziilor, adică poemele, sunt mai drastice decât răstălmăcirile criticilor (critica), dar aceasta e doar diferența de grad și nu de natură. Nu există interpretări, ci doar răstălmăcirii, astfel încât întreaga critică este poezie în proză”. Astfel, putem vorbi fie despre un Mare Poem, după cum remarcă Shelly, fie despre poezii care și-au câștigat continuatori, fapt sesizat de Borges.

O altă modalitate de definire a *rescrierii*, evocată de către majoritatea teoreticienilor, în special de către profesorul, Douwe Fokkema, de la Universitatea Utrecht, în articolul său, *The concept of rewriting*, se justifică și prin asocierea fenomenului *rescrierii* cu un altul, opus sau analog. Astfel, *rescrierea* își poate intersecta sau nu itinerariul cu *mimesisul*, *literatura palimpsestială*, *après-coup*, *transfictionnalité*, *metafictiunea*, *post-modernismul*, *transmodalisation*, *memoria*.

Dacă pentru Aristotel *mimesisul* presupune o zonă de cunoaștere, iar pentru Platon, acesta constituia o zonă a pericolului, *mimesisul* prin „descrierea lucrurilor în lumea presupusă ca

fiind reală”⁸ se intersectează cu *rescrierea*, dat fiind faptul că acest fenomen ajunge să acorde atenție descrierii printr-o altă descrierea. Pe de altă parte, *mimesisul* transgresează descrierea descrierii prin practicile lumii în afara tradiției textuale, fiind „*mimesis de grad secund*”⁹; putem vorbi, prin urmare, de intertextualitate, în termenii lui Genette, mai exact, de hipertextualitate, una dintre categoriile transtextualității.

În lucrarea sa celebră, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, Gérard Genette particularizează totalitatea elementelor prin care un text intră în relație implicită sau explicită cu alte texte, adică transtextualitatea sau transcendența textuală, prin cinci tipuri de relații transtextuale: *intertextualitatea* – „o relație de coprezență între două sau multe texte, adică, eidetic și, cel mai des, prezența efectivă a unui text într-altul”¹⁰, *pastișa*, *citatul sau aluzia* –, *paratextualitatea* – „relația, în general mai puțin explicită și mai distantă, pe care, în ansamblul format de o operă literară, textul propriu-zis îl întreține (...) cu paratextul său: titlu, subtitlu, intertitluri, note de subsol, moto, ilustrații etc.”¹¹ –, *metatextualitatea* – relația critică, relația de comentariu „care unește un text de text despre care vorbește, fără să-l numească”¹² –, *hipertextualitatea* – „relația dintre un text B (pe care îl voi numi hipertext) și un text anterior A (pe care îl voi numi hipotext) pe care se grefează într-un mod diferit de cel al comen-

tariului”¹³ – și *arhitextualitatea* – relația dintre un text și genul căruia îi aparține –. Așadar, dintre toate cele cinci categorii ale transtextualității, *intertextualitatea* se apropie de *rescriere*. Vorbim, bineînțeles, despre o relație de proximitate, și nu despre o relație de sinonimie între *intertextualitatea* și *rescriere*.

O altă noțiune similară fenomenului *rescrierii* este cel ce aparține aparatului conceptul elaborat de Freud, respectiv, *après-coup*. Făcând trimitere la înlocuirea intertextualității cu intersubiectivitatea, Marcelin Pleyne, în articolul *Lautréamont politic*, evocă originea textului prin alt text, „Orice text este un *après-coup* al altui text.”¹⁴ Oare acest concept nu este mai apropiat de *transfictionnalité*¹⁵ decât de *rescriere*? Totuși, *la transfictionnalité* implică, de facto, universul ficțional, iar comunitatea ficțională inclusă, respectiv comunitatea textuală ar putea fi o proprietate a ambelor fenomene, *rescrierea* și *transfictionnalité*.

Altminteri, itinieraiul *rescrierii* nu-l vom întrerupe aici. Pornind de la reflecția teoreticianului francez, Michael Riffaterre, asupra referenței în literatură, Linda Hutcheon, în capitolul *Problema referenței* din opera sa din 1988, *Poetica Postmodernismului*, trasează o altă dihotomie care încadrează fenomenul *rescrierii* alături de *metaficțiune*. Această dihotomie stabilește lipsa ironiei și a epistemologiei, în cazul *rescrierii*, pe de altă parte, desemnează interpelarea ironiei și

a expunerii realității, în cazul *metaficțiunii*. Mai mult, *rescrierea* prin reluarea textului nu-i atribuie cititorului o poziționare textuală și nu evidențiază nici posibila ruptură dintre vechi și nou privind direcțiile sociale și culturale.

O variantă a *rescrierii* este *rescrierea modernității*. Aceasta este consecință a unor polemici filozofice dintre Jean-François Lyotard și „cuplul” Jürgen Habermas – Richard Rorty, conceptul de postmodernism se vrea a fi înlocuit cu „rescrierea modernității”¹⁶. Lyotard nu păcătuiește cu nimic prin suprapunerea celor două concepte, dat fiind faptul că „a rescrie echivalează cu a fi postmodern și postmodernul este/ a fost o activitate impregnăntă de *re, re, re, re*, până la saturație, până ajungem să ne dorim o reală autenticitate”¹⁷. În plus, discursul postmodern este „îmbibat” de elemente precum: „reamintire, redefinire, rememorare, revenire, renaștere, reînnoire, recreare, reabilitare, reconstituire, reînțoarcere, revizionar, resentiment, recontextualizare, și, de, desigur, rescriere (introdusă neinspirat de noi) etc....”¹⁸, iar prin acest „re”, *discursul postmodern* și indirect *rescrierea* își aproprie un nou echivalent, cel de *procès de transmodalisation*, textul final reprezentând nu doar o simplă adaptare a textului inițial, ci un altul¹⁹.

Cu toate acestea, putem invoca o relație de interdependență între *rescriere* și celelalte fenomene/strategii, *mimesis*, *literatura palimpsestial*,

après-coup, transfictionnalité, metaficțiunea, postmodernismul, transmodalisation, prin intermediul *Memoriei*. Prin urmare, există un dialog continuu al trecutului cu prezentul, intermediarul fiind patrimoniul cultural, respectiv, *memoria culturală* și ale sale derivate. Expresia lui Judith Schlinger „la mémoire des oeuvres” circumscrie problematica *rescriere-memorie* în orizontul receptivității textului. Prin simplu fapt că literatura își revedincă modelul prin ea însăși, veridicitatea afirmației lui Borges conform căreia există un singur autor care este *atemporal și anonim*, iar textele devin fragmentele unui mare ansamblu colectiv numit *literatură*, formând un patrimoniu ce aparține tuturor²⁰, nu poate fi contestată. Dar *memoria literaturii* trimite către *memoria colectivă* și, bineînțeles, către *memoria individuală*. Sprijinindu-se pe raporturile menționate mai sus – *memoria literaturii – colectivă – individuală* –, Tiphaine Samoyault semnalează trei tipuri de cititori ai *memoriei literare*: *lecteur ludique*; *lecteur herméneute* și *lecteur uchronique*²¹. Astfel, datorită celor trei figuri, memoria literaturii depinde, mai ales, de memoria cititorului, de competența acestuia de a identifica prin procesul (re)lecturii acele *locuri ale memoriei* către care (re)scrierea subzistă mimesisului, *literaturii palimpsestiale, transfictionalității, metaficțiunii și postmodernismului*.

Coordonând o serie de studii, istoricul fran-

cez, Pierre Nora, lansează la începutul anilor 1980 un nou concept, cel al *locurilor memoriei, les lieux de mémoire*. Fundamentele acestui concept au drept reper teoretic scrierile lui Maurice Halbwachs, sociolog și filozof francez. Astfel, de la amintirea individuală la amintirea colectivă, de la istorie la memoria colectivă, Nora propune în articolul său, *Mémoire collective*, din enciclopedia-manifest *La Nouvelle Histoire*, coordonată de către J. Le Goff și Retz, 1978, o clasificare a locurilor memoriei: *locuri topografice* (arhive, biblioteci, muzee), *locuri monumentale* (cimitire, arhitecturi), *locuri simbolice* (comemorări, pehrinaje, aniversări, embleme), și *locuri funcționale* (manuale, autobiografiile, asociațiile). Cu toate acestea, Nora, pentru a elimina eventualele confuzii în privința *locurilor memoriei*, numește o anumită categorie²² a acestor locuri prin intermediul unor caracteristici: model social, diviziunea spațiului-timp, figura emblematică, Centrul. Oare nu putem vorbi despre România, respectiv, Iași, în calitate de *lieux de mémoire*, după cum Nora menționează Franța²³, ori această expresie să facă trimitere la Mihail Sadoveanu, precum istoricul francez menționează trei scriitori francezi, Chateaubriand, Proust și Michelet²⁴?

II. Iașii – locuri ale memoriei în (re)scrierile sadoveniene

Iașii, amestecul trecutului cu prezent prin

renașterea din propria cenușă, ori cum ar zice G. Ivănescu, locul în care „trecutul și prezentul își dau mâna armonios”²⁵, este una dintre pasărele Phoenix ale spațiului românesc. Nu este doar un simplu spațiu geografic, ci un loc cu valoare simbolică și cu o funcție de construire a identității, *un loc al memoriei*, ar zice Nora. *Iașii* își revedincă cele afirmate anterior mai ales prin faptul că este „oraș al celor trei Uniri”²⁶, cea din 1600 – Mihai Viteazu, cele trei țări –, din 1859 – locul actului Unirii celor două Principate – și unirea din 1918 – Unirea cea Mare –, *Iașii* fiind în acel moment pentru mulți români, și nu numai, refugiul Primului Război Mondial. Capitală a teritoriului moldovenesc în a doua jumătate a secolului al XVII-lea²⁷, dar cu o datare inexactă a întemierii din cauza incongruenței datelor menționate, *Iașii*, de fapt, denumirea și întemierea lor reprezintă țesătura unor opere nu doar recente, ci și timpurii: Grigore Tocilescu, *Istoria Românilor* (oraș întemeiat în sec. XIII); M. Cogălniceanu, *Letopisețele Moldovei*; Prințul Dimitrie Cantemir, fost Domn al Moldovei, *Descriptio Moldaviae* (monumentul inexistent); Grigore Ureche (descălecarea lui Ștefan Vodă este echivalentă cu întemeierea); Ștefan Zamosius, *Analecta lapidum vetustorum et nonnullarum*; geograful Hasius cu harta Ungariei și țărilor ce o înconjoară printre care și Iassy, 1744; Abatele Pray, *Dissertationes historico-criticae* (despre originea ungurească a neamurilor

Iassone și Iassyge); doctorul austriac, Andreas Wolf, *Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau* (orașul Augustia – teritoriul ieșean); Gheorghe Seulescu, *Hronologia și Istoria Universală*.

În privința *(re)scrierii sadoveniene*, această sete după bun care îl chinuie, mărturisită de Sadoveanu însuși, s-a manifestat încă de timpuriu. *Domnișoara M... din Fălticeni* este reluată, devenind schița *Bine crescută 1899*, varianta sa definitivă fiind opera *Luna* din 1904. O altă operă care urmează un traseu destul de anevoios este romanul început în vara anului 1899, *În liniștea pădurii*. Venind la București, Sadoveanu îl va continua, însă metamorfozează atât subiectul, cât și titlul, publicând o nouă operă, *Un foc în negură*. Itinerariul acestei opere nu se sfârșește aici; regăsind-o, *zimbriul literaturii române* o va relua într-o variantă care va reuni două romane ce se axau pe aceeași temă, sub titlul *Focuri de ceață*. Dar lista *(re)scrierilor sadoveniene* poate continua. Cu toate acestea, *Iașii, locuri ale memoriei în (re)scrierile sadoveniene*, vor fi cele din opera *Trenul-Fantomă*, *(re)scriere a Străzii Lăpușneanu* din 1921, și *lieux de mémoires* din singura carte sadoveniană reușită din comunism, *Nicoară Potcoavă*, roman al cărui fir epic reia o povestire a tinereții, *Frații Potcoavă* din 1902, metamorfozată într-un alt roman, în 1904, *Șoimi*. Cât despre *locuri ale memoriei ieșene în (re)scrierile sadove-*

niene, vom aborda toate cele patru tipologiile ale locurilor memoriei pe care Nora le prezintă, respectiv *locuri topografice* (Iași cu ale sale străzi, Lăpușneanu), *monumentale* (gara din Iași), *simbolice* (Primul Război Mondial – Iași, un oraș al refugiaților, anul 1917), și *funcționale* (Ion Vodă cel Cumplit, Nicoară Potcoavă).

Implicat, atât direct, cât și indirect, în conflictul armelor din diferite perioade, 1903, 1906, 1913, și nu numai, M. Sadoveanu nu ignoră imaginile războiului, metamorfozându-le, precum vânătoarea și pescuitul, în scriitură. Una dintre operele prin intermediul căreia *locurile memoriei sadoveniene* includ și atmosfera anilor 1914 – 1918 din *Iași*, este (re)scrierea *Trenul-Fantomă*.

Strada Lăpușneanu, Iași, spațiu al memoriei în scrierile sadoveniene

În ambele romane, subiectul este același. Paul, un tânăr bucureștean, pleacă, urcând într-un tren, în căutarea familiei dezbinată din cauza războiului. Imediat, la fel ca toate celelalte personaje sado-veniene care merg neînsoțite în călătorii, Paul se împrietenește cu bătrânul Avram, un observator-înțelept al acelor vremuri. Pentru băiat, această aventură face parte din treptele maturizării, dar prin ochii săi cititorului îi sunt înfățișate cele două portrete ale războiului: cel al durerilor și nenorocirilor, și cel al decadenței – serate, parade vestimentare în conformitate cu tendințele europene, manifestări culturale, teatru, operă –, decadența lumii bune, bucureștene, pripășită într-un Iași pestriț. Iar prin cele trei tipuri de *lieux de mémoires*, *locuri topografice* – Strada Lăpușneanu –, *monumentale* – gara din Iași –, *simbolice* – Primul Război Mondial – Iași, un oraș al refugiaților, anul 1917 –, *Iașii* înfățișează problematizarea reprezentării trecutului. Strada Lăpușneanu, fosta *Uliță Sârbească*, cea pentru a cărei localizare se oferea drept reper Biserica Banu², este teatrul nu doar al pieselor în care luxul și sărăcia se unesc, ci și al comunicării trecutului cu prezentul. Dacă în opera finală, cea din 1932, acest *loc al memoriei ieșene din (re)scrierea sadoveniană* este prea puțin valorificat, în opera din 1921, *Strada Lăpușneanu* este orizontul lumii vechi și noi, un spațiu mixt și hibrid, după Nora, „Când ajunse în furnicarul străzii Lăpușneanu, cu

troturarele înțesate de lume elegantă, cu automobile sunând din trâmbiți în fiecare clipă, se gândi că nu mai are decât doi pași până la otel.” (Sadoveanu 1978: 94). Dar imaginea străzii, care într-o primă fază pare să fie aceeași, se schimbă. Se suprapune peste trecut un prezent, un prezent a cărui funcție este de construire a unei identități, de fapt, a unei identități aparente, „În strada Lăpușneanu, o stradă îngustă, cotită și scurtă, găsiră un viermăt neașteptat de lume. Erau mai ales foarte multe femei tinere, în toalete elegante și vii. În jurul lor roiau ofițeri cu dolmane și tineri cu fețele rase, în corecte straie englezești: paltoane largi și pantaloni cu dungă și manșete. Mary nu-și putu stăpâni un ușor strigăt de uimire. Era întreg Bucureștiul aici, toată Calea Victoriei, vioaie și veselă, murmurând, salutând, observându-se pe sub gene încondeiate prin monocluri cu luciri diferite.” (Sadoveanu 1978: 96-97).

Un alt *loc al memoriei ieșene din (re)scrierea sadoveniană* este gara din Iași, un loc monumental conform clasificării lui Nora. În opera din 1921, *Strada Lăpușneanu*, potretul gării este cel al morții și al renașterii, „Ora sosirii în gara Iași, în ceața fumurie a zorilor, era cu totul întâmplătoare. Semnalele disperate ale mașinilor atunci păreau că trezesc macagii, funcționari și sentinele cu ochi somnoroși și cu figurile palide.” (Sadoveanu 1978: 23-24). Ceea ce frapează în *(re)scrierea sadoveniană*, în *Trenul-Fantomă*, este

invocarea chipului unor Iași ai trecutului glorios, și nu Iași care „era gara aceasta a războiului și maghernițelor de scânduri din preajmă, improvizate în pripă.” (Sadoveanu 1933: 37), ci Iașii de odinioară, de dinaintea războiului, „Clădirea afumată a gării se caracterizează mai ales printr-un mare număr de geamuri sparte și prin lipsă de ivăre la uși. În săli complet îmbulzite și rău mirositoare, simți că lunecă prin glodul împrăștiat deasupra parchetului. Slujbași cu ochii somnoroși și cu obrazurile nespălate, grămezi inerte de soldați prăvăliți prin colțuri, șiraguri de lume cenușie care se băteau în cap și-n umeri încercând să răzbată în două sensuri contrare, poliția militară care activa mai prin răcnete și invective colorate: acesta era Iașii boierimii de odinioară, a intelectualilor „Junimii”, a poeziei amintirilor?” (*Ibidem*)

Dar contrastul complet este vizibil prin locul simbolic, războiul, *Primul Război Mondial*, Iașii fiind un oraș al refugiaților în anul 1917. Astfel, nu doar naratorul se poate întreba dacă Iașii nu sunt Bucureștii, ci și cititorul, „Acuma, în Iașul nostru, e un adevărat turn al Babilonului. Vin bucureștenii și dau mii de franci pe-o odaie...” (Sadoveanu 1978: 92), sau în varianta finală a *Străzii Lăpușneanu*, „Ajunsese deasupra unui oraș. Era București. Zeppelinul, spaima nopților războiului, plutea și el în apropierea lui și din când în când îl vopseau cu lumina proiectoarelor.

Acele pensule încărcate de lumină scriau în același timp, deasupra aglomerației de clădiri, numele orașului. Nu era București. Era Iași. Zgomote de explozii, ca prăbușiri imense de vagoane, întovărășeau dubla călătorie a sa și a celui balon prelung ca o suveică.” (Sadoveanu 1933: 35-36). Dar cosmetizarea războiului din varianta inițială nu poate fi revedincată și în varianta finală. Acea lume feerică a spațiului ieșean dispare, rămân doar imaginile tari, nu cele ale luxului și ale petrecerilor, „Târgul îi păru un colț părăsit din marginea lumii, deși se țeseau în toate direcțiile șiraguri de soldați și de căruțe. Oameni și vite măcinau glodul, cu capetele aplecate, ca apăsăți de o osândă. Umblând cu capul aplecat, simțea în tâmplă o frântură de vers, ca o ciocnitură: *De te razemi de o umbră...*” (*Ibidem*: 65).

O altă categorie de *locuri ale memoriei ieșene în (re)scrierile sadoveniene* este cea a *locurilor funcționale*, respectiv Ion Vodă cel Cumplit și Nicoară Potcoavă. Sadoveanu, manifestând un interes acut atât pentru istoria lui Ion Vodă cel Cumplit, cât și pentru scenele luptelor cazacilor²⁹, transformă o carte a tinereții într-o capodoperă a maturității, pornind de la simpla variantă a *Fraților Potcoavă*, a cărei tehnică și formă nu reprezentau un aport literar, propice gustului său, însă „îl ademenește ca tablouri și concepție”, metamorfozând-o după doi ani de zile într-un

roman premiat, *Șoimii*, al cărui parcurs se va finaliza printr-o progresiune a lui Sadoveanu către sine în 1952, prin *Nicoară Potcoavă*.

În privința imaginii lui Ion Vodă cel Cumplit, din cele trei opere sadoveniene, aceasta este aproape aceeași din documentele istorice care introduc *Iașii* unor vremuri neprielnice, vremuri ale răzbunării și ale asediilor, „Ca un trăsnet din senin primiră boierii moldoveni vestea din Țaringrad că s-a numit Domn Moldovei un Ion, ce se pretindea a fi fecior sau nepot a lui Bogdan-Vodă șpanchiul, făcut cu o armeană; alții ziceau că-i grec din insula Rodos, și că ar fi fost negustor de giuvaericele; alții că era Leah și că se numia Ivonia. Dar nu avu ce face nimenea din potrivă, că pe lângă acest Ion veni o droaie de turci să-l apere și să-l așeze în scaun.”³⁰ Ba mai mult, nici venirea sa, dar nici plecarea sa, nu au fost benefice, „Uciderea tragică a lui Ion Vodă, în 1574, a fost urmată de un atac tătăresc ce a devastat regiuni întregi și a ars majoritatea orașelor, printre care și Iași.”³¹. Dacă în *Frații Potcoavă* acest eveniment nu este reamintit așa cum ar fi trebuit, „Să vedeți: Ion-Vodă cheamă căpeteniile la sfat; și stăteau cu boierii! Iaca așa... săracul vodă Ion! și atunci, în sfatul acela de oaste, am văzut pe Irimia Golia schimbat! De multă vreme rugase boierii pe vodă: „Scutește-ne, Doamne, de țărănime! Cică să nu mai stăm alături cu cei cu mâinile cioturoase...” (Sadoveanu 1981: 412), în *Șoimii* este conntex-

tualizată această domnie de scurtă durată a lui Ion Vodă, cel care fusese remarcat, dar și trădat de către ai săi: pârcălabul Irimia Golia care trece de „partea ismailitenilor”, iar în prologul *Șoimilor*, *Despre sfârșitul lui Ion-Vodă cel Cumplit*, apar descrieri ce ilustrează starea precară a celor care luptau alături de Vodă, foametea, seceta, neodihna sau imaginea cutremurătoare ce aduce aminte de chinurile practice în Evul Mediu, cea a trupului voievodului care cade într-o capcană, în urma unui pact, fiind tras din patru părți, „La sfârșit vodă s-a milostivit cătră ai săi și s-a înduplecat la făgăduințele beglerbeiului. S-a închinat, și Ahmed pașa s-a legat cu jurământ să-l ducă viu la Împărăție. Dar în cortul pașei, un alt frate întru Hristos, un levantin cu numele Cigla, i-a dat lovitura cea din urmă, cu jungherul. După care Ahmed beglerbei s-a bucurat că poate supune trupul mort al viteazului la altă osândă: a poruncit să fie legat leșul cu patru odgoane și patru cămile să tragă în patru părți, sfărtecându-l.” (Sadoveanu 1965: 7-8). În *Nicoară Potcoavă*, Ion Vodă este reamintit ca fiind înțelept, viteaz, el e cel care a dorit să scoată de sub sabia boierimii pe credincioșii săi, fiind, după Constantin Ciopraga, întruchiparea lui Tezeu.

Nicoară Potcoavă, *un alt loc al memoriei ieșene din (re)scrierile sadoveniene*, este cel prin intermediul căruia se dorește reprezentarea unui te-

ritoriu răzbunat, al unui teritoriu ce-și revedinca reprezentarea trecutului prin identitatea locului³². Dacă opera tinereții reconstituie aventura de tip militar, ultima capodoperă străbate aventura unei conștiințe de tip intelectual. În *Șoimii*, Nicoară Potcoavă luptă pentru reabilitarea numelui fratelui său, dorind să-i răzbune moartea cauzată prin trădare, instituindu-se acea legătură de sânge, o aventură astfel sangvină. Nicoară Potcoavă decide să treacă Nistrul, și ajungând la Iași nu-l găsește pe Irimia, iar Șchiopul, cel care-l înlocuiește pe fostul domnitor, îi scapă. Nicoară Potcoavă din *Șoimii* va căpăta cele două atribute abia în opera maturității. Primul reacționează impulsiv, direct, fără a anticipa eventualele consecințe, cel mai probabil un „haiduc”, „Avere: calul, pala și curajul; tovarăși: un întreg popor de viteji. A dus o viață de pribegie, cu viteji, prin stepe fără hotar, pe ape repezi și limpezi, prin țări înflorite și prin pustietăți arse de secetă. De multe ori mânca și dormea pe cal, de multe ori călărea și hărțuia zile întregi. În jurul lui se înmănușeau un popor de voinici, și fulgerul paloșului său sclipise în patru părți de zare.” (Sadoveanu 1965: 78-79). Iar portretul este unul de tip romantic: „În frunte călăreau frații. Nicoară Potcoavă, întunecat și amărât, părea ținut pe murgul lui. Tunica scurtă căzăcească îi strângea pieptul lat în care gemea înăbușit o vijelie. Pleoapele tari în nădragi largi, picioarele în cizme de

marochin până la genunchi, cu pinteni de argint, strângeau nervos coastele calului. Căciulița de astrahan da drumul unui val neregulat, creț, de păr luciu, și punea o umbră ușoară pe ochii întunecoși, în care plutea lumina unui râmnice adânc într-o zi cu soare” (*Ibidem*: 11), fiind la fel de viteaz și de doritor în a stabili dreptatea precum fratele său, Ion Vodă cel Cumplit, „Potcoavă intră în foc, cosind: pala îi vâjâia în mână și, răcnetele oștilor, Murguț îl ducea ca un vârtej; sabia se încovoia, strălucea, cădea ca un fulger; în urmă rămânea șanț printre dușmani.” (*Ibidem*: 183). În cea de-a doua operă întâlnim un Nicoară asemănător lui Ferid cel din *Divanul persian*. El este mai întâi discipol, ucenic, ca mai apoi, deprinzând atât tainele înțelepciunii, cât și cele ale sabiei, să devină un cugetător umanist, un om cu valori etice și morale. Suspens unor probe, acestea îi vor confirma propria filosofie: viața omului este pieritoare, dar prin existența în slujba celorlalți, a dreptății și a respectării unui cod etic, va rămâne ceva în urma lui. Acest Nicoară, din 1952, nu este un individ oarecare. Tot el este și cel care se va întoarce la Zidul Negru pentru a-și continua lectura cărții rămasă încă deschisă, a lui Heliodor de la Emesia, *Theagen și Haricleea*. El este cel care a reușit să dobândească după trecerea anilor înțelepciunea, toleranța, conștiința jertfei, fapt pentru care căpitanul negrean, Cozmuț, propune un portret de-al lui Nicoară, „Acest bărbat dom-

nesc a lepădat de la sine bucuriile trecătoare, și în el stă mai presus de toate lumina cea fără de amurg a unei iubiri către cei pe care răposatul vodă Ion i-a numit «sarea pământului» (Ibidem: 217-218) *Un om al onoarei* – răzbunarea fratelui, dar și a unei comunități întregi –, *un frate responsabil* – educarea mezinului Alexandru prin intermediul pildelor și al poveștii –, *un prieten desăvârșit* – salvarea prietenului său din copilărie, evreul Cubi –, *un bun samaritean* – protejarea robilor aduși de tătari tocmai din India și cedarea unor pământuri –, *un cititor al semnelor vremii* – prelungirea unei vremi potrivnice era prevestită prin intermediul vântului –, dar și *un domnitor al norodului* – la divanul judecății convoacă întreaga comunitate sadoveniană: babe, moșnegi, negustori, meșteri, țăranii trimiși de Tadeus, ascultându-le fiecăruia în parte nemulțumirile.

Iașii, locuri ale memoriei din (re)scrierile sadoveniene, reprezintă nu doar spații geografice modificate de o trecerea zadarnică a timpurilor, ci tablouri în care trecutul și prezentul etern au aceleași nuanțe în orizontul decupajului spațio-temporal.

¹ Christian Moraru, *Rewriting: postmodern narrative and cultural critique in the age of cloning*, State University of New York Press, Albany, 2001, p. 7.

² *Ibidem*, p. 6.

³ Matei Călinescu, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lec-turii – cu un capitol românesc inedit despre Mateiu I. Caragiale*, Traducere din limba engleză de Virgil Stanciu, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 229.

⁴ Henri Béhar, *La réécriture comme poétique ou le même et l'autre*, în *Litterupture*, Editions L'Âge d'Homme, Lausanne, 1988, p.153, *Apud* Ionuț Miloi, *Cealaltă po-veste: o poetică a rescrierii în literatura română*, Editura Casa Cărți de Știință, Cluj-Napoca, 2015, p. 39.

⁵ Christian Moraru, *Op. cit.*, p. 19.

⁶ Victor Șklovski, *Arta ca procedeu*, Traducere de Margareta Nasta, pp. 161-162, în *Poetică și stilistică. Orien-tări moderne*, Prolegomene și Antologie de Mihail Nasta și Sorin Alexandrescu, Editura Univers, București, 1972.

⁷ „Orientarea dialogică este, desigur, un fenomen propriu oricărui discurs. Aceasta este o orientare firească a oricărui cuvânt viu. În toate căile sale spre obiect, în toate direcțiile sale, discursul întâlnește un discurs străin și nu poate să nu intre cu el într-o interacțiune vie, intensă.”; citat extras din Mihail Bahtin, *Probleme de literatură și estetică*, Editura Univers, București, 1982, p. 134

⁸ *Cercetarea literară azi. Studii dedicate profesorului PAUL CORNEA*, Liviu Papadima, Mircea Vasilescu (coord.), Editura Polirom, Iași, 2000, Cap. *The concept of rewri-ting*, Douwe Fokkema, p. 140.

⁹ Carmen Pascu, *Scriiturile diferenței. Intertextualitatea pa-rodică în literatura română contemporană*, Editura Uni-versitaria, Craiova, 2006 p. 64.

¹⁰ Gérard Genette, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, Édition du Seuil, Paris VI, p. 8.

- ¹¹ *Ibidem*, p. 9.
- ¹² *Ibidem*, p. 10.
- ¹³ *Ibidem*, pp. 11-12.
- ¹⁴ Marcelin Pleynet, *Lautréamont politic*, p. 443, în *Pentru o terorie a textului*, Antologie „Tel Quel” 1960-1971, R. Barthes, J.L. Baudry, J. Derrida, J.J. Goux, J.L. Houdebine, J. Kristeva, M. Pleynet, J. Ricardou, J. Risset, Ph. Soller, Tz. Todorov, Introducere, antologie și traducere: Adrinana Babeți și Delia Șepețeanu-Vasilu, Editura Univers, București, 1980.
- ¹⁵ „La transfictionnalité, elle, suppose la mise en relation de deux ou de plusieurs textes sur la base d’une communauté fictionnelle”, Saint-Gelais Richard, *La fiction à travers l’intertexte: pour une théorie de la transfictionnalité* în *Frontières de la fiction*, René Audet et Alexandre Gefen (eds.), colloque en ligne, <http://www.fabula.org/forum/colloque99/224.php>.
- ¹⁶ Jean-François Lyotard, *Postmodernul pe înțelesul copiilor. Corespondență 1982-1985*, Traducere și postfață de Ciprian Mihail, Editura Apostrof, Cluj, 1997, p. 74.
- ¹⁷ *Ibidem*, p. 87.
- ¹⁸ *Ibidem*, pp. 87-88.
- ¹⁹ „(...) procès de transmodalisation qui se veut création d’un texte décidément autre, et non simple adaptation du texte d’un autre”, Florence Godeau, *Les amours de Jacques, de Diderot à Kundera* în *L’Autre et le Même: Pratiques de Réécritures*, Chantal Foucrier et Daniel Mortier, Rouen, Publications de l’Université de Rouen, 2001.
- ²⁰ „Les texte deviennent les fragments d’un grand ensemble collectif appelé littérature et forment un patrimoine qui appartient à tous.”, Jorge Luis Borges, *Fictions*, Préface d’Ibarra, Traduit de l’espagnol par P. Verdevoge et Ibarra, Édition revue et augmentée, Éditions Gallimard, 1957, pp. 36-38.
- ²¹ Tiphaine Samoyault, *L’intertextualité. Mémoire de la littérature*, Paris, Nathan Université, 2001, pp. 70-71.
- ²² „une catégorie des lieux de mémoire – modèle social, division de l’espace-temps, figure emblématiques, haut-lieu.” din *Comment écrire l’histoire de France?*, p.14, din *Les lieux de mémoire*, Sous la direction de Pierre Nora, III. Les Frances, 1. Conflits et partages, Éditions Gallimard, Paris, 1992.
- ²³ „Opérer la France à coups des <<lieux de mémoire>>, c’était faire de la France tout entière un <<lieu de mémoire>>.” din *Comment écrire l’histoire de France?*, p.18, din *Les lieux de mémoire*, Sous la direction de Pierre Nora, III. Les Frances, 1. Conflits et partages, Éditions Gallimard, Paris, 1992.
- ²⁴ „l’expression joli, elle a fait fortune en rencontrant un besoin actuel de la sensibilité collective, elle a fait penser à Chateaubriand, à Proust, à Michelet, vos trois auteurs de prédilection dont on sent bien la référence tutélaire.”, *Ibidem*.
- ²⁵ „Iașul de ieri, de azi și de mâine”, Revistă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., Filiala Iași, 1 ianuarie 1955, G. Ivănescu: *Iașul de ieri, de azi și de mâine*, p. 76.
- ²⁶ *Iași. Itinerar cultural-istoric*, Constantin Cloșca, Editura Unirea, Iași, 1991, p.5.
- ²⁷ „Iașii devin capitală a Moldovei, în accepțiunea modernă a acestui cuvânt, după mijlocul secolului al XVII-lea, odată cu părăsirea definitivă de către domnie a siste-

mului reședințelor.”, *Iașii vechilor zidiri până la 1821*, Dan Bădăraș și Ioan Caproșu, Ediția a II-a, revăzută, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007, p.65.

²⁸ *Documente privitoare la istoria orașului Iași, vol. V, Acte interne (1741-1755)*. Editate de Ioan Caproșu, Editura Dosoftei, Iași, 2001.

²⁹ „Dintre toți cei cari au fost la *Sămănătorul*, sau mai târziu, cu sau fără voia lor, au fost alipiți de această mișcare, unul singur a fost influențat de o singură literatură străină, care atunci putea sugera: este d. Sadoveanu, care, la începutul carierei sale, s-a inspirat din literatura rusească pe vremea aceea, grație enormei propagande pe care i-o făcuse, într-un stil așa de cuceritor, Melchior de Voguë. După *Le roman russe* al acestuia, literatura rusească s-a cetit foarte mult în străinătate, mai mult prin traduceri franceze aiurea, decât în Franța însăși. Scenele acelea de cazaci prin Basarbia ale d-lui Sadoveanu, cu oarecare potrivire misterioasă între om și natura înconjurătoare, vin fără îndoială din astfel de lecturi.”, N. Iorga, *Istoria literaturii românești, Introducere sintetică*, vol. 1, Editura Minerva, București, 1985, pp. 204-205.

³⁰ *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, N.A. Bogdan, Ediția a II-a, refăcută și mult adăugită, Iași, *Se așează în scaunul ieșan un Ion, ce-i zicea Armanul, și poreclit apoi „cel Cumplit”*. 1572-1574, p. 101.

³¹ *Iași – memoria unei capitale*, Coord.: Gheorghe Iacob, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2008, p. 45.

³² „Acest Ion, sosit de peste Nistru, se dădu drept frate cu răposatu Ion Vodă cel Cumplit. Înconjurat de vre-o

10,000 de Cazaci, și după o tainică înțelegere cu niște boieri și o parte din norod, nemulțumiți de Petru-Vodă, caută să iee scaunul acestuia. O luptă înverșunată avu loc între oastea lui Petru-Vodă cu Cazacii lui Potcoavă, acesta fiind biruitor, Petru fugi în Muntenia, iar Ion Potcoavă se instalează în reședința domnească din Iași, în 23 Noembrie 1577. Și îndată a poruncit să se deșerte temnițele de toți de ce erau închiși pentru felurite pricini și chiar morți de oameni; apoi împărți ranguri și boerii, și reprezi soli la Împărăția Turcească, cu peșcheșuri multe, ca să-i trimeată investitura Domnească. Dar solii lui Potcoavă fură prinși în drum de Petru Șchiopul, care venea spre Iași cu Munteni și Turci. Eși atunci din Iași Potcoavă-Vodă înaintea lui Petru, la Docolina, și-l birui; dar nu se mai întoarse în scaun, ci plecă, cu strânsura ce agonisise, peste graniță, în țara leșască, de unde nu s-a mai întors. Din unele documente se pare că acest Ion Potcoavă ar fi fost cu drept un scoborător al unei familii Domnești din Moldova, crescut prin Ucraina și Polonia, și că s-ar fi numit *Nicoară*, iar nu Ioan, după cum își dase apoi numele.”, Un nou zvânturat, Ion Pidcov, dela Mazovia, zis Potcoavă, zis și Crețul, ia Domnia Moldovei. 1577 p. 102, din *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, N.A. Bogdan, Ediția a II-a, refăcută și mult adăugită, Iași.

Simona ZAHARIA a fost beneficiară a *Programului de Burse „Junimea”, ediția a V-a, 2018*

Ioana TĂTĂRUȘANU

FILIT 2018. Despre ochii literari ai orașului

Din nou, Festivalul Internațional de Literatură și Traducere de la Iași mi-a readus înaintea ochilor Iașul de care îmi e cel mai dor tot restul anului, în timpul căruia aștept înverșunată și silabisind calendaristic acest reper, împărțind restul timpului în unități aproximative, în fragmente de proză de care mă simt legată mult timp după lectură și în volume și antologii de poezie pe care le păstrez pe noptieră ca o mărturie a așteptării mele, din ce în ce mai nesățioase. Din ce în ce mai sprintăre.

Când începe FILIT-ul, simt deja de 3 ani, de când mi-am deschis ceva mai larg și cuprinzător ochii, cum Iașul pierde potolitor și născător din faldurile unui oraș capitală de județ, aglomerat, ticsit de mall-uri și aglomerări umane, între care cu dibăcie și determinare se ițesc bibliotecile și librăriile, iar scriitorii se pitesc printre toate astea, mai timizi, mai nebăgați în seamă, pentru că, nu-i așa, zgomotul, claxoanele, năbădăile vieții de oraș asfixiază. Pentru cinci zile însă, Piața Unirii a îmbrăcat alte contururi, albul și verdele s-au înlănțuit firesc și neceremonios ca pentru a anunța bucuria festivalieră a cititorului ieșean și

nu numai. Senzația e, poate, cel mai bine descrisă de Radu Vancu, care îi numea pe tinerii cititori alecartieni membrii unui soi de sectă și cred că

Ioana Tătărușanu

de aici ne rezidă toată nebunia apartenenței de care ne-am apropiat aceste 5 zile. Se întâmplă ca uneori să caut cu aviditate în jurul meu pe cineva cu care să pot împărtăși lectura aceluiași volum de poezie sau a aceluiași proaspăt și îndelung așteptat roman (cum a fost *Fontana di Trevi* a Gabrielei Adameșteanu), însă în jurul Casei Filit, urcând și coborând Copoul sau seara, din fața Teatrului Național și înapoi în centru, să fi întors doar capul și în jurul meu dădeam de chipuri cunoscute, scriitori, jurnaliști sau cititori și simțeam, deci, că împart ceva. Mai important decât atât, că am ce împărți cu astfel de oameni. Aici se naște, în fine, și starea imposibil de permanentizat (pentru că cele mai mari fericiri sunt fulgerătoare) a apartenenței.

De anul acesta însă, rămân perindările de dimineață, de prânz, de seară și de noapte în care mă bucuram copilăros și sincer când îi vedeam ițindu-se din Cortul Filit pe Claudiu Komartin, în seriozitatea și zâmbetele sale matematic-poetice, pe Ioan Es. Pop, Domnica Drumea, întruchiparea sub toate formele și aluziile a Poeziei, Gabriela Adameștanu și Sylvie Germain. Probabil încă mult timp de acum încolo nu o să pot delimita amintirea Gabrielei Adameșteanu de senzația aproape viscerală și în mod cert revelatorie pe care am trăit-o atunci când, cu o naturală zdrobitoare tinereții mele, a strecurat într-o frază, mai

mult aluziv, amintirea unui dialog cu Emil Cioran. Mi-a străfulgerat tot atunci gândul lui Sylvie Germain despre necesitatea fenomenului de uimire și m-am bucurat știind că uimirile naive ale celui de 17, 18 ani sunt irepetabile.

Pe Iulian Ciocan l-am zărit pe Lăpușneanu într-o seară, plimbându-se singur și curios și am zăbovit probabil indiscret asupra dumnealui, pentru că orice întâlnire cu literatura devine la un moment dat indiscretă, iar curiozitatea pe care o poate stârni un scriitor ale cărui cărți le-ai parcurs, pe care îl întâlnești și care străbate în tăcere aerul din fața ta e incomparabilă și desăvârșită sub forma tuturor emoțiilor pe care le poate lua. S-ar fi cuvenit, poate, să-i spun că cel puțin pentru 5 zile singura groapă din romanul domniei sale, în care cu dragoste ne-ar plăcea să fim cu toții căzuți, e literatura. Cu Anastasia Gavrilovici, prietenă de mult a Alecartului, am zăbovit pe o bancă rece în fața hotelului Unirea și am vorbit, înainte ca lungă noapte a poeziei să debuteze, despre exhibiționism și încâlcitele mreje ale faptului de a fi tânăr și poet în același timp. Din dialogurile scurte, dar percutante cu Anastasia m-am hrănit întotdeauna, pentru că din tinerețe și pastişele ei își extrage cel mai bine tinerețea seva. Ceva mai încolo, Bogdan Răileanu, pe care l-am avut ca invitat în prima zi de Filit la „Întâlnirile Alecart”, ne zâmbește larg, prietenesc

și parcă părtinitor, intuind bucuros că populăm aceeași sectă și receptându-ne fățiș satisfacția reîntâlnirii. Pe Marin-Mălaicu Hondrari l-am regăsit exact cum îl lăsasem în vară, la Bistrița, neobosit și căutător de literatură, îndrăgindu-i și îmbrățișându-i nepărtinitor pe toți sectanții ei, având un soi de aviditate înăscută pentru dialog. Pentru mine, dumnealui e unul dintre trimișii și liantele fundamentale ale literaturii și ale inoculației sale în oameni. Veselia lui contagioasă și ne-trucată, alături de prezența discretă a Domnicăi Drumea și de remarcile întotdeauna inteligente și pline de umor ale lui Cezar Gheorghe m-au însoțit într-o seară friguroasă și nu prea către teatru, acolo unde căldura cuvântului cu siguranță a subclasat răcoarea tomnatic prevestitoare de sfârșit.

După FILIT rămân, în sfârșit, câteva imagini. Bogdan Crețu stând pe o bancă din parcul Gulliver, deloc profesoral, ci uman, firesc și limpede aca-parat de fericirea festivalieră care a circulat prin tot orașul vreme de 5 zile, senin, cum s-ar cuveni să fim dând mâna cu literatura. Apoi, retina mea îl fixează pe Radu Vancu, surâzând doar uneori, modest, liniștit și liniștitor, flagrant de derutant când încerc să îl restitui definitiv jurnalului său. Tulburările interioare, probabil, nu se cristalizează. Ochii lui Radu Vancu deci, mereu în spațiul lor incontestabil împresurat de vers. Și nu în ul-

timul rând, friguroasa noapte albă a poeziei (unde a citit și colegul nostru, Andrei Rusu) care a căpătat, pe măsură ce orele treceau, tot mai multe nuanțe. Bâțându-mi genunchii și sorbind dintr-un ceai, mă uitam cu admirație la oameni cărora aș fi vrut să le pot măcar semăna într-o zi și de salutul cărora mă bucuram acum. Nu există dovadă că speranța de orice fel e picurată printre versuri, mai grăitoare de adevăruri sonore, propagate prin priviri și zâmbete unanime, ca aici, la Filit.

Cei mai melancolici rămânem poate tot noi, ieșenii, cei care trecem zi de zi prin Piața Unirii și o vedem la locul ei și cu ceva mai puțin. Distanța dintre poarta școlii și stația de tramvai nu mai are, până anul viitor, punct de zăbavă, lucrurile sunt din nou la locul lor, e acum o ordine care-mi va face bine pentru că voi ști, de fiecare dată, ce să-mi amintesc. Dorul de Filit nu e departe de dorul pe care îl poți duce unui om. Și e cu atât mai intens, cu cât știm că el (omul sau festivalul...) va reveni și anul viitor.

Ioana Tătărușanu, redactor-șef adjunct „Alecart”, este elevă la Colegiul Național Iași. (www.alecart.ro)

Viviana GHEORGHIAN

Tinerii de azi nu (mai) citesc

Tânăra, cu capul ușor aplecat spre poală, cu cotul sprijinind banca și palma făcută așternut sub tâmplă, citea. Avea în mână un Marquez. Pe bancă să fi fost fie *Mărturisiri și anateme*, fie *Pe culmile disperării*, în orice caz, un volum semnat de Emil Cioran. Împrumutat de la colega din spate care, cu o pauză în urmă, terminase primul ei volum de Kafka, *Castelul*. Colegul din prima bancă încerca să le explice unor fete din clasa alăturată cum descoperise un volum de poezie contemporană extraordinar, în timp ce, în ultima bancă, un alt băiat sublinia cu nerv rânduri într-o carte fragilă, spre consternarea colegei de bancă: ea păstra cărțile nevătămate. Nu este o imagine de acum 15 ani, nici de acum 20; nu, nu este nici de dinainte de '89, ci e o secvență din clasa mea surprinsă în urmă cu câteva luni, înainte de vacanța de vară, într-o zi ca oricare alta. Bineînțeles, în imagine, printre discuțiile despre colegii mai mari, despre profi și despre nopțile nedormite (uneori la biroul de scris, alteori la petreceri) se strecoară și o pereche de căști, câteva telefoane ori o priză suprasolicitată de încărcătoare. Și totuși, pe bănci încă există cărți ce au colțurile paginilor îndoite. Tinerii citesc. Nu tinerii de azi, nu tinerii încă, nu tinerii mai. Tinerii

sunt #cititori. Nu toți, însă nicăieri și nicidecum nu a putut fi toată lumea într-un anume fel.

Statistici, sondaje alarmante, voci îngrijorate. Generația de azi nu mai citește. Generația de azi este acaparată de tehnologie. Uite rata analfabetismului funcțional. Uite numărul de cărți vândute. Uite greșelile din comentariile de pe Facebook. Uite locul ocupat de România în Uniunea Europeană.

Din clasa din care fac parte se poate extrage un număr consistent de cititori. De literatură universală și de literatură română. De literatură clasică și de literatură contemporană. De poezie și, deopotrivă, de proză. Acest lucru i se datorează în mare parte profului de literatură care nu ne-a spus niciodată că cititul este important, asta devenind deja, mi se pare, o replică a non-cititorilor, dar care ne-a arătat cât de bine este să citești și cât de rău este să nu o faci: Uitându-mă la fața cuiva, pot să îmi dau seama dacă persoana respectivă citește sau nu. Nu voi face nicio pledoarie pentru citit, spre ușurarea cititorilor și spre dezamăgirea non-cititorilor care acum nu mai pot interveni, nici măcar în gând, cu un *așa este* la cele

ce aş fi putut să le scriu despre importanța lecturii. Tot ce pot să fac este să invoc câteva momente.

Citim în pauze, în tramvai, în drum spre casă, acasă, în pat, la birou, în săli de așteptare. Uneori, cititul este o pauză binemeritată, alteori este activitatea care leagă fragmentele din zi, dar, în orice context, cititul este o alegere. Una mai bună decât oricare alta. Tocmai din acest motiv, tinerii de azi citesc. Pentru că cititul este o alegere, iar tinerii (atât de ciudat să folosesc acest cuvânt la persoana a III-a) au nevoie nu doar de alegeri, cât de sentimentul prezenței acestora în viața lor ca elemente salvatoare ce validează o identitate, un discernământ, o atitudine. Unii vor spune că o astfel de perspectivă mult prea generalistă, optimistă și entuziastă este prea puțin ancorată în realitatea unde majoritatea tinerilor se situează într-o categorie a necititorilor sau, și mai rău, în subgenul non-cititorilor, necititorii care mereu au o părere despre lectură, despre cărți ori despre evoluția literaturii, necititorii care se plâng de efectul negativ adus de internet ori de rețelele de socializare cărții tipărite, pe care o poți simți în propriile tale mâini. A fi non-cititor este mai grav decât a fi un simplu necititor, căci, știind deja tot ce se poate despre citit, nu mai are nicio relevanță să ai contact cu actul în sine. Revenind, când pesimiștii (am folosit poate prea multe etichete; fără a cataloga sau a acuza, ele sprijină doar o idee) vor da toate aceste exemple de tineri care nu citesc, le vom spune că noi, cei care ale-

gem să citim, reușim să acoperim vocile celor care nu o fac. Nu este despre o solidaritate între cititori, nici despre o mișcare comună, ci, poate, doar despre un gând comun. Cititul nu trebuie transformat în cauza unei lupte, căci și-ar pierde esența, ar fi deja prea mult, ar fi altceva. Cititul este evadare, iar evadarea nu poate fi luptă. Toate aceste noțiuni sunt desprinse din spațiul zbuciumat al tânărului. Cititul este și el, deci, acolo.

Două dintre lunile preferate ale cititorilor ieșeni sunt septembrie și octombrie. Ele le dau prilejul de a se delecta cu literatură contemporană, cu volume ai căror autori nu le spuneau, poate, nimic cu câteva luni în urmă, de a se avânta în discuții, de a participa la întâlniri și la evenimente culturale și de a intra într-un dialog direct cu scriitorul a cărui carte tocmai au terminat-o, cu scriitorul preferat ori cu scriitorul care îi contrariază și care, da, a fost invitat la festival, așa că ar face bine să nu îl rateze. În luna octombrie are loc la Iași Festivalul Internațional de Literatură și Traducere, eveniment care adună în același spațiu poeți, prozatori, traducători și foarte mulți cititori. Printre ei, și foarte mulți cititori tineri.

Printre cititorii tineri, și alecartienii, mereu bucuroși să întâmpine FILIT-ul cu brațele deschise și cărțile citite. În cadrul unui festival de literatură se poate observa, de fapt, că cititul (încă) pasionează și că tot el este (încă) la modă.

Parcurgem cărțile autorilor invitați cu caietul de notițe lângă noi ori cu creionul pentru însem-

nările de pe ultima pagină în mână, începem să discutăm în grupuri tot mai mari, între timp citim și cărțile din programa școlară, dar căutăm și altele noi, ignorând și refăcând la nesfârșit lista de priorități de lectură, mereu abandonată fie din cauza noilor apariții editoriale, fie din cauza unui prieten care ne recomandă (ori ne împrumută) ultima carte citită de el.

(Este adevărat că mulți dintre liceeni merg la întâlnirile cu scriitori fără să le fi citit cărțile, doar pentru a scăpa de ore, dar și asta ar trebui să ne bucure. Orice întâlnire, chiar și în acest context, nu poate fi decât formatoare. N.B. „Întâlnirile Alecart” sunt în afara orelor de curs.)

Imaginea unei mese rotunde. Tinerii de azi nu mai citesc. Așa mi-a spus cineva din partea stângă. Din plictiseală ori din lipsa unui interes concret de a-mi enunța convingerile așa cum am făcut poate mai sus, îmi întorc capul spre partea dreaptă pentru a vorbi cu altcineva. Cu privirea timidă și cu mâinile frământându-se, ascunzându-se, mă va întreba ce fel de muzică ascult, iar după o scurtă discuție, cu ezitare în glas, mă va întreba ce fel de cărți îmi plac. Eu îi voi spune cu vocea sigură răspunsul deja pregătit. Nu am un anumit stil pe care îl prefer, important este să fie bine scrisă. Și de aici se va încheia o frumoasă conversație despre ultimele cărți citite. Limbajul non-verbal poate să lipsească, conversația va fi pe Messenger. Și mai îmbucurător: Dacă în spațiul acela nociv, unde tinerii urmează exemplele ne-

gative, dau like la orice postare și pierd șirul orelor cu degetul pe ecran, poate exista și o conversație despre lectură înseamnă că o atitudine optimistă este permisă. Cel mai mare risc este să vorbești despre literatură cu un non-cititor. De aceea, rog mereu să mi se dea exemple.

(La Național, o clasă de mate-info are un opțional de literatură contemporană pe care și l-a dorit mult. Un opțional în care se discută și operele autorilor invitați la FILIT.)

Sub auspiciile cărților, în spațiul ALECARD, nu credem în formulări de tipul „Tinerii de azi nu mai citesc”. Citim și scriem despre ceea ce citim, conservându-ne și potențându-ne entuziasmul.

Dincolo de o alegere, ca pas ce fundamentează și introduce actul lecturii, cititul implică un miraj al descoperirii. Descoperi noi titluri, noi nume, noi oameni, idei pe care le respingi ori pe care ți le însușești și, selectând, adică citind constant, din tânărlul care citea împotriva tuturor statisticilor care spuneau că nu o face, te transformi în adultul care își caută noi titluri de adăugat în bibliotecă.

Viviana Gheorghian este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Mălina CURPĂN

Întâlnirile Alecart la FILIT, 2018. Prima zi: forme ale exilului, ale pierderii și ale regăsirii

Cărțile în universul cărora am rămas captivă în ultimele săptămâni (cele premergătoare acestei ediții Filit 2018), nereușind să mă despart de personajele lor vii, cutremurătoare, de acea condiție asumată de scriitor ratat, de brutalitatea cu care destinul poate ruina viața unui păcătos, au fost cele care i-au incitat pe tinerii alecartieni la un dialog autentic, netrucat. Într-un ritm amețitor, locurile din sala Centrului de Limbi Moderne și Integrare Culturală sunt ocupate de cititorii cuprinși de o neliniște ușor de explicat: în scurt timp urmau să se afle față în față cu scriitorii ale căror romane au frapat printr-o luciditate necruțătoare și au înlocuit monotonia zilelor de vară cu interminabile întrebări, la acel moment, fără răspuns. Am simțit cum un val de adrenalină îmi străpungea cu rapiditate întreg corpul încă de când urcam scările. În subconștient, pulsau o mulțime de imagini (Fred și Mimi, iluzia visului american proiectat într-un succes neverosimil, realitatea dură din America, Maldini, apoi starețul Vladimir care încearcă să explice unor polițiști faptul că, dacă purta pantaloni scurți și tricou nu însemna că nu este călugăr la mănăs-

tire), „vinovate” fiind cele două romane: *Umbra pierdută*, de Carmen Firan și *Dinții ascuțiți ai binelui*, de Bogdan Răileanu.

Povestea în care protagoniștii nu sunt eroi sau antieroi, ci publicul și scriitorii, a început, așa cum am fost obișnuiți la întâlnirile ALE CART, cu prezentarea celor două cărți de astăzi, prima care a luat cuvântul fiind Alina Vițel, redactor Alecart, elevă la Colegiul Național Iași în clasa a X-a, filologie. Romanul scris de Carmen Firan nu a făcut-o pe Alina să se întâlnească numai cu victime ale totalitarismului, ale cenușiului București, puse în situații neprevăzute, ci și cu un spațiu necunoscut, cu o angoasă care ia aproape o formă umană. *Umbra pierdută* ridică acele recognoscibile întrebări: *De unde ești? Ce statut social ai? Cu ce realizări te poți mândri?*, făcând loc pentru altele, ce ies din această sferă a relațiilor interumane de suprafață: *Ce te nemulțumește? Ai nevoie de ajutorul meu?* Alina a evocat *acea imagine a iubitului* (Fred, proaspăt ieșit din adolescență), *care o așteaptă pe ea să se întoarcă de la cofetărie, neștiind că în câteva fracțiuni de secundă totul se va transforma într-un morman de pulbere* (cutremu-

rul din '77). O scenă sfâșietoare, care demonstrează că destinul nu iartă pe nimeni și că abundența de lacrimi, pe care o lasă în urmă, este insignifiantă.

Ioana Tătărușanu, redactor-șef adjunct Alecart, elevă în clasa a XI-a la Colegiul Național Iași, filologie, ne-a apropiat de *Dinții ascuțiți ai binelui*, de un spațiu monahal supus ispitirii și ispitelor, de o entitate divină pierdută, răsfirată prin tot ceea ce înseamnă realitatea societății contemporane, de viața unui cămătar al cărui Dumnezeu este *electricianul-șef care le știe pe toate*. Ioana a subliniat acest spațiu fragil, firav, dintre bine și rău, dintre frumos și urât, dintre ispita păcatului și nevoia mântuirii care definitivează catalogarea lui Maldini drept *un personaj paradoxal, care încearcă să se poziționeze tocmai între bine și rău*. Ioana a observat că *omul este întotdeauna pregătit să cunoască bucuria, însă fericirea, care ar trebui să fie scopul ultim al vieților noastre, nu se poate atinge decât prin parcurgerea căii voinței, a păcatului, a frumuseții și a căderii*.

Dialogul a fost inițiat de Carmen Firan care a avut curiozitatea de a asculta câteva definiții personale ale cuvântului *frică*, date de tineri din public. De la teama de a fi vulnerabil în fața celorlalți, s-a ajuns la *o fantomă aproape materială, care stă la pândă ca moartea*. Nu întâmplător, căci acest duet frică-moarte, care se regăsește în ambele romane, face parte din linearitatea vie-

ții, influențând la un moment dat cursul acesteia. Scriitoarea a ținut să precizeze că Fred este un autor, dar *exilat în el însuși din cauza imposibilității de a se adapta, de a-și transpune ideile în limba de adopție*.

Subiectul (aproape) tabu tratat de Bogdan Răileanu în romanul său, ce poate genera un conflict de factură religioasă, deși *Dinții ascuțiți ai binelui* nu atacă spațiul sfânt și nu gravitează numai în jurul cutumelor, i-a făcut pe alecartieni curioși cu privire la răspunsul autorului la întrebarea: *Ce ar trebui să știe un cititor atunci când se apropie de cartea dumneavoastră pentru a nu rata întâlnirea cu aceasta?* Bogdan Răileanu a spus că *este important ca orice cititor să știe să filtreze ceea ce vede* și, indiferent dacă textul provoacă sau nu, noi avem datoria de a încerca să privim imaginea în ansamblu și să nu lăsăm aluziile să altereze percepția. Acel mix bizar dintre două lumi, care până la un punct nu au niciun numitor comun, îl poate determina pe cititor să cadă în capcana provocării.

Carmen Firan a fost întrebată apoi în ce s-ar reîncarna, iar răspunsul acesteia a uimit prin originalitate: *Ar trebui să avem curiozitatea de a explora lumea din mai multe puncte de vedere. Aș vrea să mă reîncarnez în ceva (sau cineva) care să aibă acces la o realitate refuzată din motive geografice, spațiale sau economice. Eu cred în spiritul obiectelor, într-un Dumnezeu care există peste tot*.

Pe parcursul discuției de astăzi, scriitoarea a mărturisit, pe lângă faptul că este o iubitoare de câini și de albine, că lucrează la o continuare a romanului *Umbra pierdută*, care să se concentreze asupra costului pe care îl are succesul (aproape neverosimil) al lui Mimi și asupra vieții acesteia după sinuciderea lui Fred. Privind prin sală, am

remarcat câte un zâmbet larg și câteva figuri curioase în așteptarea destinului lui Mimi.

Cineva a dorit să afle *de ce Dumnezeu decide uneori să nu mai salveze oameni* – și mărturisesc că mi-am pus și eu această întrebare, măcinată fiind de finalul cărții scrise de Carmen Firan. Dar, neașteptat, răspunsul a venit din partea lui

Bogdan Răileanu, Carmen Firan și Nicoleta Munteanu la Întâlnirile Alecart

Foto: Alina Sava

Bogdan Răileanu, care a sugerat că suntem prea atașați de El și că pentru a stabili o legătură cu publicul, de cele mai multe ori, personajul care este situat într-o sferă a binelui trebuie să moară. *Dumnezeu nu este intervenționist și ar trebui să nu mai depindem în totalitate de El. (...) pentru a crea o legătură cu cititorul, kill the good guy.*

După ce ne-am apropiat destul de mult de acel Maldini care, fără Cami, ar fi fost mai puțin uman, de omul care mușcă mâna ce îi face un bine, de slujbele ținute de părintele Vladimir și de un posibil Iisus care ar lucra la Mc Donalds, Carmen Firan a citit un poem din *Femeia de nisip*, volum de poezie, cu precizarea că poate fi privit ca o autobiografie.

A fost o primă de zi de *poveste* din povestea care se scrie și anul acesta la „Întâlnirile Alecart” la FILIT. Și ca orice poveste, și cea de astăzi a presupus, pe lângă periplul vizual propus de grafica semnată de Ioniță Benea, un fundal muzical în sonorități care ne-au amintit că avem (și) o identitate națională, nu doar una lingvistică. Parcă în acord cu gândurile lui Carmen Firan și cu elogiul făcut de aceasta limbii în care se regăsește atunci când scrie în română, s-a aflat colajul muzical pe care membrii Orchestrei de suflători a Colegiului de Artă „Octav Băncilă”, coordonați de profesorul Sergiu Sandu ni l-a oferit. Și din nou, ca în multe povești, povestea Filit 2018 se va încheia simetric, tot în compania elevilor de la „Băncilă” și a

profesorului lor.

Pe tot parcursul acestei prime întâlniri Filit m-am simțit ca în transă, încercând să îmi repet în minte că *da, chiar îi ai în față pe Bogdan Răileanu și pe Carmen Firan. Și: nu, nu este un vis.* Nu pot transpune în cuvinte sentimentele care m-au cuprins în timp ce discutam cu cei doi invitați, dar cred că privirea și expresia feței, ce emanau o fericire autentică, sunt grăitoare. Am plecat cu gândul la Maldini, la Fred (care poate nu ar fi avut parte de un sfârșit atât de tragic, dacă Dana, iubita din tinerețe, nu ar fi dorit să se întoarcă la cofetărie să cumpere acele savarine) și la cele două autografe primite de la scriitorii care – acum pot mărturisi ceea ce nu am reușit să le spun astăzi – mi-au marcat această perioadă a adolescenței.

Mălina Curpăn este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Tamara BIVOL, Olga SCRIPNIC

FILIT 2018.

Ziua a doua: Gabriela Adameșteanu & Goce Smilevski. Reflexii ale realității sau noi cine suntem?

După a doua zi de FILIT, după o altă „Întâlnire Alecart”, încă încerc (fără a reuși pe deplin) să îmi stăpânesc respirația dezechilibrată, să îmi liniștesc gândurile ce-mi forțează pereții minții ca niște molecule încărcate atomic și încă mă întreb dacă revelația descoperirii unei realități, asemenea revelației de astăzi, va putea fi vreodată depășită sau, cel puțin, egalată de vreo altă experiență. Alături de și datorită Gabrielei Adameșteanu și lui Goce Smilevski, astăzi alecartienii nu doar au respirat literatură de cea mai înaltă calitate, ci au și descoperit oamenii din spatele poveștilor, au gustat din amarul adevăr al lumii prezente și din cel al secolului trecut deopotrivă și, nu în ultimul rând, au primit și au dat emoție nemărginită și necondiționată.

Ritmurile din *Carmen* și cele de jazz american care au răsunat din flautele cvartetului *Four Flutes* de la Colegiul Național de Artă „Octav Băncilă” la începutul întâlnirii de astăzi au creat fundalul necesar periplului întâlnirii cu Letiția, personajul fidel al Gabrielei Adameșteanu din *Drumul egal al fiecărei zile*, *Provizorat* și din proaspătul *Fon-*

tana di Trevi și cu Adolfine, femeia *fără voce*, așa cum autorul însuși a caracterizat-o pe protagonista romanului *Sora lui Freud*. Ne-am bucurat alături de cei doi invitați de mișcarea în aer a flautelor și a sunetelor lor în interiorul nostru, având încă pe retină zâmbetul blând al mării scriitoare și, lângă ea, impregnați cu o curiozitate pură și o candoare desăvârșită – ochii lui Smilevski, contemplând și admirând. Charisma și frumusețea spirituală a acestor oameni au început să umple energetic sala, să se infiltreze în fiecare dintre noi, să ne suscite și să ne tulbure în cel mai frumos mod cu putință.

În mod tradițional, înainte de a le da cuvântul autorilor, în povestea zilei am fost introduși de prezentările realizate de redactorii Alecart. Despre *Drumul egal al fiecărei zile*, despre evoluția Letiției Branea și despre cursa ei continuă către împlinire ne-a vorbit Viviana Gheorghian: *Personajul Letiția este personajul feminin pe care l-am căutat dintotdeauna în toate lecturile mele și pe care nu reușeam să-l găsesc niciodată, pentru că este un personaj de-a dreptul seducător, un perso-*

naj cu aspirații, dar și cu temeri; este un personaj care, pășind pe drumul egal al fiecărei zile, devine suma tuturor întâlnirilor, evenimentelor și circumstanțelor prin care trece. Viviana surprinde, în urma unei lecturi percutante și generoase (observația îi aparține Gabrielei Adameșteanu), factorii, în principal umani, care determină o anumită configurare a personajului. Mai mult decât atât, Letiția se prefigurează ca o foarte bună observatoare, o ființă sensibilă la un nivel la care foarte puțini oameni pot fi și o tânără care, cu fiecare pas pe care îl face, dă sens existenței sale.

Cu aceeași dedicație și pasiune, într-un stil alert, a prezentat Raisa Manolescu romanul *Sora lui Freud* de Goce Smilevski. Manifestându-și încă de la început indignarea față de condiția femeii despre care se spune că *se află în spatele unui bărbat de succes*, Raisa o aduce în prim-plan pe Adolfine, cea care, victimă a circumstanțelor și vremurilor în care a trăit, rămâne captivă pentru totdeauna sub apanajul titulaturii de *soră a lui Freud*: *În urma relației dintre Adolfine și fratele ei mai mare nu rămâne decât un măr, un cuțit și o poveste. O poveste care este posibil să nu fi existat vreodată și să fie doar rodul nebuniei unuia dintre personaje. Dincolo de toate acestea, se păstrează și frapează relativitatea acestei „nebunii”: concep-tul de nebunie și cel de normalitate fuzionează, ci-titorul fiind incapabil să mai facă distincția între cele două.*

Un alt moment cheie al evenimentului a fost atât de emoționanta prezentare a noului roman al Gabrielei Adameșteanu – *Fontana di Trevi* realizată de moderatoarea dialogului, Nicoleta Munteanu: *Letiția din Fontana di Trevi este la fel de neașezată, la fel de încrâncenată, de nemulțumită și de neîmplinită. (...) E o Letiția care mărturisește că a îmbătrânit fără să fi ajuns adultă, care se întoarce să recupereze moștenirea de familie și care e la fel de abulică în Bucureștiul lui Caius Junior Branea și al familiei Morar ca și în casa din Neuvy pe care o împarte cu Petru Arcan. Doar invocarea a trei imagini din roman – a Claudiei ce încearcă să păcălească destinul cu o bancnotă lipsită de valoare, a Letiției și a altor mii de femei ce au cunoscut forcepsul pe o masă sau într-un pat mizer, cu ușurarea de a scăpa și spaima de a nu fi condamnate pe viață, scurgându-și ultimele picături de conștiință pură, a procuroarei încrâncenate și a doctoriței căreia Letiția nu mai reușește să îi mulțumească niciodată – șochează, taie din inocența zilelor pe care le trăim azi și smulg, cu fiecare detaliu, câte un fior și câte o lacrimă de la cei prezenți. În urechi încă îmi răsună cuvintele lui Frau Poldi: *Ridică-te, ridică-te odată, animalule!* Și aflăm că animalul e trupul neputincios, răpus de boală, dându-și întâlnire cu moartea... (T.B.)*

Deși citim aceeași carte, „fiecare dintre noi citim, de fapt, o altă carte, o citim pe cea pe care o

proiectăm. Eu citesc o carte diferită de voi.”
(Gabriela Adameșteanu)

Fiorul agitației interioare și al neliniștii pe care cu greu îl puteam controla a fost potolit în momentul în care a fost deschisă a doua parte a întâlnirii și anume, dialogul cu cei doi invitați. Un dialog în care unele presupuneri s-au adeverit și

altele au fost distruse, un dialog din care au rămas certitudinile zilei și ideile fiecăruia dintre noi.

Nebunia, în romanul lui Goce Smilevski, este o realitate, chiar dacă Adolfine nu este propriu-zis atinsă de ea, căci personajul își petrece aproape șapte ani din viață în sanatoriu. Pentru

Viviana Gheorghian, Nicoleta Munteanu și Gabriela Adameșteanu la Întâlnirile Alecart
Foto: Andrei Rusu

autor, nebunia este o *putere ce acționează asupra noastră și care ne dirijează într-o direcție nu tocmai bună*, pentru că, într-o anumită măsură, ea *provoacă pierderea libertății*. De altfel, domnia sa mărturisește că este impresionat de acei scriitori care pot să scrie despre *nebunia* vremurilor noastre, lui însuși fiindu-i imposibil să înțeleagă acest fenomen acum, când distanța în timp lipsește.

Pornind de la observația că Letiția mărturisește că scrie nu pentru că-și iubește trauma, ci pentru că aceasta i-a oferit un subiect de roman, moderatoarele dialogului dorește să afle dacă, în cazul Gabrielei Adameșteanu, „trauma” se poate numi România. Răspunsul a fost scurt și învăluit în aplauze: *Voi m-ați diagnosticat, eu sunt pacientul*. Câteva momente mai târziu, invitata noastră ne avertizează: *Fiecare dintre noi citim o altă carte, o citim pe cea pe care o proiectăm. Eu citesc o carte diferită de voi*.

Sentimentul unei intimități calde s-a instaurat definitiv și a fost întărit de disponibilitatea celor doi invitați de a răspunde întrebărilor noastre. Astfel, Goce Smilevski a mărturisit că *Sora lui Freud* are trei versiuni scrise în șapte ani jumate, scriitorul simțindu-se deja detașat de prima formă a romanului. Versiunile au personaje construite diferit, narațiunea modificată, însă, în toate începutul este același. De ce? Pentru că abia atunci, *în fața iminenței morții, apare sensul vieții*. Smilevski ne mărturisește că privește fiecare întâmplare – și chiar existența – sub semnul

eternității, perspectivă care ne-a fost recomandată și nouă.

În atmosfera electrizată de răspunsurile primite, Gabriela Adameșteanu ne spune că, deși nu se identifică în niciun fel cu Letiția, i-a oferit acesteia foarte multe și că *prototipul unchiului Ion este chiar tatăl meu*. Letiția rămâne așadar un personaj autonom, distinct de autor și care, mărturisește autoarea, gândindu-se la *Fontana di Trevi, și-a scris singur finalul*, rămânând ea însăși *surprinsă de felul în care s-a schimbat Letiția*.

Întrebările păreau a putea continua la nesfârșit, dar timpul s-a arătat ca de obicei necruțător și a pus punct acestei întâlniri. Timpul însă nu are puterea să curme și emoția, motiv pentru care încă ne aflăm gravitând cu mintea și cu sufletul în spațiul lăsat de întâlnirea de astăzi, încă ne agităm pe scaune, deși am ajuns acasă și ne gândim la cât de mult am primit astăzi de la Gabriela Adameșteanu și Goce Smilevski. Până la întâlnirea de mâine cu alți doi autori remarcabili, medităm, contemplăm și sperăm că vom fi capabili să construim o lume mai bună decât cea care ne-a fost atât de percutant revelată astăzi. (O.S.)

(www.alecart.ro)

Anastasia FUIOAGĂ, Ioana TĂTĂRUSANU

A treia zi de FILIT (două impresii): aceeași ușă, alte nume, alte neliniști. Cu Sylvie Germain și Eduardo Caballero

A treia zi FILIT a început, la „Întâlnirile ALECART”, cu un moment muzical susținut de cvintetul de suflători al Colegiului de Artă „Octav Băncilă” Iași, coordonat de profesorul Florin Loghin. Ne-am amintit astfel împreună că, pentru noi, literatura nu poate exista în afara muzicii complet și autentic, în afara picturii și graficii altfel decât parțial, la fel cum nici autorul nu este el însuși nici doar înăuntrul, dar nici în afara cărților sale, ci se împlinește în interiorul-dialog dintre sine – lumea imaginată și cititori.

De aceea Raisa Manolescu ne-a reintrodus în universul prozei lui Eduardo Caballero, sugerând faptul că ancorele realității sunt înlocuite de succesiuni de imagini, în timp ce printre toate acestea boala, răceala și insensibilitatea cu rol anesteziant se insinuează și coexistă. Raisa amintește de convingerea scriitorului spaniol conform căreia *Orice autor își cunoaște de dinainte povestea* și o plasează în contrast față de realitatea vieții, față de o lume în continuă dizolvare și spulberare.

Întrebat ce s-ar afla în spatele unei *uși* perso-

nale, Eduardo Caballero ne împărtășește teoria sa legată de continuitatea și imprevizibilul existenței care stau la temelia obișnuinței sale de a nu încheia niciodată definitiv o povestire și de a-i oferi ceea ce cititorul numește *final deschis*. Amintindu-i-se un pasaj din volumul său de proză scurtă, *Alt nume, altă ușă* (*O durere împărtășită e mai ușor de suportat*), scriitorul ne vorbește despre procesul intim al creației care presupune o anumită eliberare, o deschidere care împrumută din toate experiențele de ordin afectiv anterioare:

Trebuie să știi cum se simte orice stare pentru a putea scrie, însă acest lucru nu te salvează niciodată din ceea ce înseamnă realitatea.

Și pentru că suferința și apăsarea existențială a personajelor din volumul de povestiri discutat astăzi sunt (și) izbucnite și provocate de spațiul familiei, Eduard Caballero ne-a vorbit despre disfuncționalitățile ei, afirmând că din acestea se nasc mai multe nuanțe, emoții și posibilități, amintind, de asemenea, universalul adevăr conform căruia amprenta mediului familial este o

urmă de care individul nu se poate despărți și pe care nu o poate nega sau îndepărta de propria persoană. Așa cum el însuși mărturisește, trăim într-o lume în care boala, angoasa, suferința, conflictele și problematizarea lor sunt constante și inevitabile, astfel încât prilejurile de comunicare netrucată, neartificială ca cel de care ne-am bucurat astăzi, nu reprezintă altceva decât frânturi de veșnicie. Pentru că scrisul, după cum consideră Caballero, nu este un act de egoism, ci o formă de a supraviețui prin prisma diverselor forme de înțelegere ale lumii. Trasând conturu-

rile unei lumi, îi putem descoperi sensul. (I.T.)

Cea de-a treia zi de FILIT a decurs ca o continuare firească a serii de dinainte, în care am petrecut câteva ore alături de Marin Mălaicu-Hondrari & Domnica Drumea, bucurându-ne de festival și amintindu-ne de Bistritz & de cărți & muzică & filme & adolescență. Întâmplarea face că, astăzi, chiar înainte de a intra scriitorii invitați în sala caldă și primitoare a Centrului de Limbi Moderne UMF Iași, undeva în fața mea, cineva avea mapa neagră, cu logo-ul

Nicoleta Munteanu și invitații ei
Foto: Andi Spot

Festivalului de la Bistrița în colțul din stânga sus. Iar după acest cadru de câteva secunde i-am întâmpinat cu emoție și curiozitate pe invitații de astăzi – Eduardo Caballero și Sylvie Germain.

Ca de fiecare dată, două dintre redactorele Alecart au prezentat cărțile celor doi scriitori. Mălina Turtureanu ne-a mărturisit despre romanul lui Sylvie Germain, *Întâmplări dintr-o viață*, că *senzația rămasă a fost aceea că înăuntrul meu s-a născut o absență, una din care se naște mai apoi revolta și totodată teama de necunoscut*. Am simțit și noi, cei din public, alături de Mălina, dualitatea personajelor din această carte, *absurdul fascinant care le urmărește pe fiecare*. A urmat mai apoi momentul mult așteptat al întrebărilor.

Atunci când a fost întrebată care este poziționarea sa față de personajele create de ea, Sylvie Germain a dat un răspuns care recunosc că m-a surprins. Aceasta ne-a dezvăluit nu numai că nu are o imagine clară a poveștii ori a personajelor atunci când începe să scrie, dar că nu știe cu precizie nici dacă *personajele au un rol justificat în carte* (indiferent că este vorba despre cele secundare sau cele principale). Ce mai sunt personajele, ce mai transmit ele, cine mai suntem noi în comparație cu ele atunci? Rămâne de gândit.

Adușă fiind în discuție legătura dintre filosofie și literatură, Sylvie Germain ne-a explicat că scriul îi provoacă uimirea pe care a regăsit-o mai apoi în filosofie. Astfel, *imaginarul unui scriitor este hrănit pe mai multe planuri care se întrepă-*

trund și care se alimentează reciproc. De altfel, Sylvie Germain a rememorat alături de noi momentul de la 9 ani al lui Lili Barbara (personajul din *Întâmplări dintr-o viață*), acela al uimirii față de lume, al nașterii întrebărilor fundamentale care se regăsesc în filozofie, dar pe care la acea vârstă ni le punem *traduse în limba noastră*. Pe măsură ce scriitoarea răspundea la întrebările noastre, mă aplecam peste băncuțele amfiteatrului, priveam gesturile celor doi invitați, felul dezinvolt și deschis în care ne priveau mai întâi și apoi ne vorbeau.

Cititorul este important nu numai pentru lectura în sine, ci pentru că pune întrebările pe care noi, scriitorii, nu ni le punem atunci când scriem. Cartea ajunge la cititori și ei sunt adevărații stăpâni, nu noi. (Sylvie Germain)

Dar nici noi, cititorii, poate că nu ne punem întrebările pe care autorii și le-au pus în actul scrierii. Unde găsim atunci esența cărții? În centrul de greutate, atunci când, prin multiple încercări, reușești să îl găsești.

Sylvie Germain ne-a spus că nu poate asocia un personaj cu o singură culoare, pentru că personajele pot fi, cel mult, asociate cu totalitatea nuanțelor unei culori.

Eu poate că aş asocia întânirea de azi cu toate nuanțele de albastru. Și cu neliniștea unei căutări filosofice pe limba noastră. (A.F.)

(www.alecart.ro)

Raisa MANOLESCU

A patra zi de FILIT: Întâlnirea cu noi înșine într-un periplu multicultural alături de Kamila Shamsie și Irina Teodorescu

La FILIT am observat că scriitorii născuți în altă parte sunt, parcă, mai bine priviți față de cei români și cred că asta vine din faptul că românii se simt mai mici, se simt inferiori. Îmi dau seama de asta comparându-i cu francezii, care se simt foarte mândri de cultura lor. (Irina Teodorescu)

Nu cred că pot să mă gândesc la o experiență măcar pe jumătate la fel de incredibilă ca cea de la începutul lunii octombrie din fiecare an: să te plimbi prin Piața Unirii și să te întâlnești întâmplător (sau nu!) cu scriitorii tăi preferați, să te pierzi printre mesele îngreunate de cărți de la Bookfest fără să te poți hotărî pe care o vrei mai mult, să mergi la „Întâlnirile Alecart” și să vezi atâția tineri cititori cu telefoanele pe care sunt lipite stickere FILIT, pe măsuțele din fața lor aflându-se volumele scriitorilor pe care așteaptă nerăbdători să îi cunoască. În a patra zi de Filit (a patra deja?! Nu se poate să fi trecut atât de repede...) au putut fi zărite, în sala Centrului de Limbi Moderne și Integrare Culturală, cărțile celor două invitate pe care aveam să le cunoaștem în sfârșit: *Kartografie*, de Kamila Shamsie și *Blestemul tâlharului mustăcios*, de

Irina Teodorescu. Știind deja că *nu noi ne alegem cărțile, ci cărțile ne aleg pe noi*, întâlnirea a început cu gândurile celor doi redactori Alecart care abia așteptau să ne prezinte perspectiva lor asupra cărților și a personajelor în compania cărora și-au petrecut vara.

Amalia Carciuc a „cartografiat” imaginea prieteniei și a iubirii inedite din romanul Kamilei Shamsie, iubire așezată sub semnul *încăpățânării de a pleca și de a te întoarce, de a nu renunța la o viață anterior visată*. Amalia a rugat-o pe autoare să răspundă chiar ea la întrebarea-cheie a întregului roman, și anume: *Când este mai puternică iubirea, când renunță sau când nu se dă bătută?*, întrebare care a reverberat în inimile tuturor celor care s-au întâlnit cu personajele Raheen și Karim și care au simțit că se regăsesc într-o anumită măsură în dilemele lor. Trepidațiile provocate de răspunsul Kamilei Shamsie s-au putut simți în sala plină de cititorii care așteptau de atâta timp dezlegarea relației complexe dintre cei doi protagoniști, dar și a propriilor neliniști:

Atunci când construiești mai mult pe marginea unei întrebări descoperi că nu există un singur răs-

puns... Poate că uneori e mai bine să renunți atunci când lucrurile sunt lipsite de speranță. Dar întrebarea este dacă renunți pentru că este prea dificil să continui sau pentru că realizezi că nu mai este nimic ce poți face?

Cu această nouă întrebare încă în minte, am ascultat prezentarea Andradei Strugaru, care a lansat o provocare tuturor celor aflați în sală: *Aș vrea să vă imaginați clipa în care întreaga viață v-ar trece prin fața ochilor. Care e imaginea cea mai pregnantă? Care e amintirea care v-ar rămâne în gând? (...) Odată cu Blestemul tâlharului mustăcios însă, nu vă mai aparține doar trecutul vostru, ci întreaga istorie a identității voastre.* Cartea înfățișează imaginea recognoscibilă a spațiului românesc, însă a fost publicat în franceză, Irina Teodorescu trăind din 1998 la Paris, aspect care a determinat-o pe Andrada să o întrebe dacă romanul reprezintă o distanțare față de spațiul românesc sau, dimpotrivă, un elogiu adus acestuia. Irina Teodorescu a mărturisit că atunci când a scris cartea nu se gândea la spațiul românesc – *însă după aceea mi-am dat seama că imaginea acestuia a venit în carte prin inconștient. Este evident că e vorba despre el, aproape toate numele personajelor se termină în -escu și toată lumea știe că așa e în România. Nu am încercat să ascund acest spațiu românesc, dar nici nu am încercat să îl aduc în evidență.*

Ambele cărți se află sub semnul destinului, al apropierii și, în același timp, al depărtării, al secre-

telor de familie și al istoriei ce se insinuează între faldurile prezentului, distanța dintre cele două spații culturale atât de diferite din care provin autoarele fiind, astfel, spulberată. Problemele ridicate de romanul Kamilei Shamsie sunt unele care s-au născut, la un moment dat, în inimile tuturor, literatura fiind adeseori transfigurată într-o modalitate de a lupta cu realitatea socială, politică sau religioasă ce are puterea de a schimba ceva în societate. Însă, așa cum a afirmat și autoarea, cea mai mare schimbare se produce în noi înșine:

Nu ar trebui să cerem prea mult de la literatură, dar, în același timp, să nu așteptăm nici prea puțin de la ea. Niciodată nu scriu un roman cu gândul că ar putea schimba o societate, ci cu certitudinea că mă schimbă pe mine și percepția mea asupra anumitor lucruri.

Cu toate că romanele precum acesta s-au născut din tăcerea despre războiul civil din Pakistan, acolo au o mai mare influență, am aflat cu surpriză (și cu nemăsurată bucurie) poeziile, care înseamnă schimbare, speranță și revoluție.

Rămânând în sfera problemelor ce pot apărea într-o societate, Irina Teodorescu a fost întrebată care crede că este cel mai cumplit blestem ce poate plana asupra unei țări: *Nu sunt tocmai expertă în blesteme... Dar cred că cel mai groaznic pentru o persoană – și pentru o națiune – este să nu se iubească pe ea însăși. De exemplu, la FILIT am observat că scriitorii născuți în altă parte sunt, parcă, mai bine priviți față de cei români și cred*

că asta vine din faptul că românii se simt mai mici, se simt inferiori. Îmi dau seama de asta comparându-i cu francezii, care se simt foarte mândri de cultura lor. Bineînțeles că acest răspuns ne-a amplificat curiozitatea de a ști cum se prezintă autoarea când trebuie să vorbească despre sine și am aflat că acest lucru depinde de fiecare situație: Decât să corectez de fiecare dată, mai bine profit de context. Dacă mă întreabă un prieten, îi răspund că sunt autoare de expresie franceză cu o gândire românească.

Dialogul de azi a fost configurat în jurul divergențelor dintre spațiile culturale și mentalitățile implicate de ele, divergențe ce pot fi uneori împlânzite de sinceritatea dezarmantă a unor persoane, ca cea a Kamilei Shamsie atunci când a fost întrebată ce ar avea europenii de învățat de la pakistanezi:

Pakistanul este unul dintre cele mai ospitaliere locuri, cred că cei mai mulți oameni nu știu asta având în vedere că e prezentat mereu ca fiind doar foarte periculos. Acum 10 ani, când a fost un cutremur devastator în nordul Pakistanului, am făcut parte dintre voluntarii care s-au dus să ajute oamenii care pierduseră totul. Mergi într-un sat și vezi că acolo a mai rămas o singură găină. Stai cu oamenii și vorbești cu ei, iar peste ceva timp ți se servește o găină friptă și îți dai seama că, deși era ultimul lucru pe care îl mai aveau, ți l-au dat ție.

Despre condiția femeii scriitor în Pakistan Kamila Shamsie ne-a spus că, deși acum este mai

ușor pentru femei să publice decât era altădată, s-a confruntat de multe ori cu misoginismul, termenul de *female writer* fiind asociat cu *housewife*... Totuși, domnia sa a afirmat că acestor prejudecăți li se opun mai multe *poete ce dau dovadă de un curaj extraordinar, chiar dacă au mult de suferit din cauza asta, ajungând uneori să fie urmărite de poliție.*

Dincolo de astfel de observații despre multiplele probleme contemporane, dialogul a avut, adesea, o nuanță ludică; de exemplu, Irina Teodorescu a fost provocată să spună ce s-ar fi întâmplat dacă blestemul tâlharului mustăcios s-ar fi întins până în anul 3000 și ce s-ar fi întâmplat cu personajele afectate de el în acel timp. Mărturisind că nu s-a gândit niciodată la acest aspect, scriitoarea a precizat zâmbind că, pentru a răspunde, ar trebui să scrie o nouă carte care să trateze această problemă. Un răspuns ideal, dacă asta înseamnă că în bibliotecile alecartienilor se va afla, în curând, un nou roman cu o continuare a istoriei inedite a familiei Marinescu. Apoi, Irina Teodorescu a fost rugată să aleagă un autor român pe care l-ar elimina din programa școlară, dacă ar putea. În sală se aud râsete și se văd sclipiri în ochii tinerilor care așteaptă demult un răspuns la această întrebare. Nu vă voi spune însă despre cine este vorba, îndemnându-vă astfel să nu ratați niciuna dintre „Întâlnirile Alecart”..., dacă doriți să vă aflați în miezul unui dialog incitant.

La finalul întâlnirii ambele autoare au mărtu-

risit că ar fi încântate ca după romanele dumneilor să fie făcute filme, Irina Teodorescu spunându-ne că ***Blestemul tâlharului mustăcios** a fost deja transpus într-o piesă de teatru*. Totuși, Kamila Shamsie a subliniat că se confruntă cu o problemă legată de această posibilitate: *Nu știu dacă aș avea puterea să renunț la părți din romanul meu la care chiar țin...*

Întâlnirea s-a terminat pe acorduri muzicale, Lidia Ivanov interpretând trei piese sensibile ce au demonstrat, încă o dată, faptul că literatura și muzica merg mână în mână.

Imaginea pe care o păstrez despre Kamila

Shamsie și Irina Teodorescu presupune mai mult decât autografele primite azi de la acestea. Există momente și întâlniri impregnate de o umanitate și o conexiune prea puternice pentru a fi numite, momente în care realizezi că poate, până la urmă, suntem cu toții legați de ceva mai presus de cuvinte, ceva ce transcende orice prejudecată sau depărtare geografică. Astăzi am avut parte de o astfel de întâlnire care nu poate fi măsurată în cuvinte, ci în momentele memorabile.

Raisa Manolescu este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Public Alecart
Foto: Andi Spot

Viviana GHEORGHIAN

FILIT. Ziua a cincea sau literatura mai mult decât literatura

Literatura adevărată e mai mult decât literatura, așa cum realitatea e mai mult decât realitatea.(...) Poezie adevărată e în puține cărți de literatură. O găsești și în joc, și în fizică, și în pictură, și în baschet, în tot ceea ce are un plus de intensitate care te face să crezi că lumea merită trăită. – Radu Vancu

Ultima întâlnire din aceasta săptămână. Ultima zi de FILIT. Nostalgia începe să plutească ușor prin aerul amfiteatrului care ne-a fost acasă în aceste multe momente de intimitate cu literatura și cu oamenii ei. Ne așezăm pe scaune, așteptăm, știm că astăzi se termină festivalul, dar, în tăcerea de dinaintea deschiderii evenimentului, se ascunde poate cea mai mare solidaritate. Elevi, tineri, cititori, cu toții am venit să ascultăm încă o dată povești, să cerem răspunsuri și să fim, așa cum ne îmbie spațiul Alecart, în interiorul literaturii și nu în marginea ei. A 5-a zi. Sună mult mai bine așa.

Încheiem ediția a șasea a Festivalului de Literatură și Traducere Iași cu un moment în care poezia și proza își dau mâna, cu un dialog care sper să se așeze sub același semn al bucuriei, al sărbă-

torii, al gândului viu. Așa începe Nicoleta Munteanu întâlnirea noastră. Cifra magică își are rostul ei. Trei invitați. Iulian Ciocan ne vede și ne simte aproape de la Chișinău. Radu Vancu (îi) și ne vede de la Sibiu, iar Augustin Cupșa ne urmărește și ne ascultă de la Paris. Multe lucruri de împărtășit, puțin timp. Dar avem literatură, dezbatere, muzică și multă curiozitate.

Trei cărți diferite, intrigante, trei autori la fel de vii ca operele lor și trei redactori Alecart a căror pasiune pentru cuvântul scris se manifestă de fiecare dată cu aceeași intensitate și bucurie. Despre cartea lui Iulian Ciocan, *Dama de cupă*, ne-a vorbit Tamara Bivol, cea care a simțit cum fiecare pagină a cărții își are identitatea și rosturile ei. Emoția și, în primul rând, convingerea din glasul Tamarei mă fac să cred că discursul ei nu reprezintă o simplă prezentare de carte, ci că el este, de fapt, o completare fermă și profund onestă a gândurilor, constatărilor și imaginilor conturate de Iulian Ciocan, venită din partea cuiva care simte și trăiește pe ambele maluri ale Prutului. Pentru Tamara, *Dama de cupă* este un roman cu rol de catalizator, care scoate în

*evidență anormalitatea din normalitatea vieții noastre, un roman care se simte, se citește și se trăiește. Urmărind cele mai percutante contururi ale cărții, Tamara ne-a vorbit despre societate, despre oameni și despre dezamăgiri, transformându-și prezentarea într-un îndemn. Cum orice carte are influența ei asupra noastră, Tamara a ajuns la concluzia că *Dama de cupă* vine să ne trezească și ne-a mărturisit că, atunci când va ajunge acasă, în Chișinău, când se va urca în troleibuz și când i se va spune iar să treacă în spate, că este loc, ea nu va tăcea, ci va întreba dacă mai este, oare, loc pentru dezamăgiri.*

Schimbând registrul, Anastasia Fuiuagă ne-a prezentat volumul lui Augustin Cupșa, *Așa să crească iarba pe noi*, un roman care înfățișează evoluția unui tânăr într-un mediu, după cum spune Anastasia, pe care nu l-am cunoscut niciodată cu adevărat. *Tuturor ni s-a întâmplat să trecem prin suburbiile unui oraș, să conștientizăm ce se întâmplă acolo și să concluzionăm superficial: „Așa se întâmplă în România”. Dar acolo trăiesc oameni, acolo cresc și se formează copii.* Anastasia a fost impresionată de atmosfera imprimată de temporalitatea bulversantă din interiorul romanului: întâmplări petrecute la vârsta de 8-9 ani par a fi decupate din perioada adolescenței, în timp ce întreaga acțiune a cărții se petrece într-o singură zi. Colega noastră a discutat și problema

emigrării, evidențiind modul în care Italia devine mediul idealizat al românilor, amintind de visul american care a fascinat atâția tineri. Anastasia a observat cum, în cazul protagonistului, autorul nu a dat niciun verdict: nu știm dacă acesta va (mai) pleca sau nu, astfel că prezentarea s-a încheiat cu o întrebare către public, într-un joc provocator al perspectivei și opțiunilor personale: *Voi ce ați alege?*

Migrând spre spațiul blând al poeziei, Ioana Tătărușanu ne-a introdus în atmosfera jurnalului scris de autorul volumului 4 a.m. *Cantosuri domestice*, Radu Vancu. *Despre literatura lui Radu Vancu mi-a plăcut întodeauna să vorbesc în sinea mea, reușind să populez toate acele notații livrești abundente și toată acea emoție pe care o are Radu Vancu în scriitura lui, emoție care mi-a dat o mare speranță, speranța că nu există lipsa poeziei. De fapt, poezia există mai ales acolo unde avem impresia că ea nu există.* Odată cu întâlnirea cu opera lui Radu Vancu, Ioana are speranța că într-o zi va reuși ea însăși să își formeze *acel ochi al privitorului care poate să scoată și să își însușească poezia și din urât, și din frumos, și din absențele oamenilor din jurul nostru pe care cândva i-am iubit, făcând, de fapt, ce a făcut Radu Vancu din frângerie pe care a înflorit-o atât de frumos, din cantosurile domestice, din poeziile de la 4 dimineața* în această vârstă care pentru Ioana este *atât de abisală, atât de*

ascuțită și de rotundă în toate privințele ei. Ioana, a cărei plăcere vie de a se raporta în permanență la literatură s-a resimțit în fiecare cuvânt rostit, a spus că poezia trebuie să ne facă să ne întoarcem privirea către tații noștri, către bunicile noastre, către ceea ce este uman, dar, mai ales, inuman în fiecare dintre noi. Ea l-a întrebat, mai apoi, pe Radu Vancu, cum a influențat poezia pe care a scris-o relația sa cu Dumnezeu, dar și cum Dumnezeu i-a influențat poemele.

Radu Vancu mărturisește: *Sunt convins că în literatură există ceva mai adânc decât literatura. Sunt convins că literatura adevărată e mai mult decât literatura, așa cum realitatea e mai mult decât realitatea. Certitudinea că literatura e mult mai mult decât literatura am avut-o când am citit Nostalgia lui Mircea Cărtărescu. Am simțit că în paginile acelea e ceva mult mai adânc și decât literatura, și decât lucrurile din jur, și decât carnea care ținea cartea în mână, că acolo e, de fapt, energia reală a lumii, pe care o găsești uneori în cărțile de poezie, în puține cărți de poezie. Poezie adevărată e în puține cărți de literatură. O găsești și în joc, și în fizică, și în pictură, și în baschet, în tot ceea ce are un plus de intensitate care te face să crezi că lumea merită trăită. Asta e poezia și cred că are legătură cu credința mea de babă medievală și nesofisticată.*

Scriu distopii, adică scriu lucruri adevărate.–

Iulian Ciocan

Șirul de întrebări care a urmat nu a rămas ancorat doar în spațiul literaturii. Provoacă să spună dacă ar constitui un partid *anti-ceva* în Republica Moldova, anti ce ar fi acela, Iulian Ciocan a răspuns, râzând, că ar constitui un partid *anti-toate*. Constatând că nu se poate întâmpla nimic benefic deocamdată în spațiul basarabean, autorul a afirmat: *Scriu distopii, adică scriu lucruri adevărate.* Despre România și despre Uniunea Europeană, Iulian Ciocan spune că *Dacă nu ar fi existat UE și Nato, situația din România ar fi fost, probabil, ca cea de la noi, din Republica Moldova.* Augustin Cupșa evocă imaginea Serbiei, unul dintre locurile amintirilor sale, stat care nu se află în Uniunea Europeană, dar care este, în viziunea sa, profund european. *Am avut senzația unei libertăți extraordinare, acea libertate capabilă să genereze realități mai mult sau mai puțin imaginabile, conștientizând, pe de altă parte, starea de nesiguranță și amenințarea resimțite de oamenii de acolo care nu știu în ce direcție vor merge lucrurile. Era un fel de ambivalență.* Radu Vancu aduce în discuție statisticile care arată, fără doar și poate, beneficiile aduse de Uniunea Europeană României. Dată fiind clasa noastră politică dezchilibrată, scriitorul concluzionează spunând că *fără UE și fără NATO, am fi trăit într-o distopie*

adevărată din care nu am fi avut ieșire.

Referitor la spații, timpuri și oameni, Iulian Ciocan a fost întrebat dacă îi mai inspiră ceva Chișinăul, răspunzând că acest oraș poate genera o multitudine de teme și motive bizare demne de a fi valorificate de scriitori. În viziunea sa, el însuși e un prozator urban, căci toate romanele sale sunt (direct sau indirect) despre Chișinău, oraș pe care îl cunoaște foarte bine și în care a trăit 50 de ani. Cât despre groapa din *Dama de Cupă*, scriitorul spune că *o astfel de groapă nu îi va absolve doar pe cei vinovați, ci și pe cei fără nicio vină.*

Numai literatura poate fi cea onestă.–

Augustin Cupșa

Despre existența fotografiilor autentice, Augustin Cupșa, a cărui carte este considerată de mulți dintre redactorii Alecart un roman al imaginilor, afirmă: *La vârsta de 20-25 de ani, consideram foarte clar că filmul și fotografia trunchiază realitatea, că numai literatura poate fi cea onestă. La un moment dat, am ajuns să mă contrazic foarte tare și să devin fascinat de imagine, pentru că am intrat, fără să îmi dau seama și cu mult noroc, în lumea cinematografeiei, unde fascinația*

Iulian Ciocan, Augustin Cupșa și Radu Vancu la Întâlnirile Alecart

Foto: Andrei Rusu

mea a fost pentru operatorii de imagine, nu pentru regizori, nu pentru actori, ci pentru operatorii de imagine. Am avut o mare preocupare referitoare la felul în care se face imaginea. Cred că, după ce am fost foarte anti-imagine, după ce am fost foarte pro-imagine, am ajuns la o pace, cel puțin o pace relativă. Scriitorul ne-a vorbit apoi despre modul în care și-a construit romanul la nivelul scriiturii, despre atenția acordată timpurilor verbale și eliminarea gerunziilor pentru a crea astfel impresia de loc închis, sufocant aproape, din care țâșnește totuși viața acestor personaje. Despre ritmul frazelor sale și grija pentru a condensa temporalități diferite fără a apela la perfectul compus. După discuția cu Augustin Cupșa, alecartienii au învățat să citească și altfel acest roman, să-i caute dedesubturile narrative, să vadă cu alți ochi universul propus de scriitor. Abia aștept să recitesc *Așa să crească iarba pe noi!*

De la imagine și enunț, discuția a revenit spre spațiul literaturii vii. Radu Vancu vorbește despre specia cititorilor, ei fiind, în viziunea scriitorului, cei cu adevărat capabili să dea viață literaturii:

Există unii cititori care stau și își imaginează că în cărțile respective găsesc ceva care poate fi numit viață sau ceva care să completeze viața. Faptul că vă adunați, ca o sectă extremistă, că citiți cărți, că scrieți despre ele, că faceți o revistă splendidă, că vreți să vă întâlniți cu ființele astea ciu-

date îmi arată că există credința aceasta de grup care dă literaturii viață. Asta e mult mai important decât ce face scriitorul.

Întâlnirea s-a încheiat cu un moment muzical întreținut de cvintetul de suflători al Colegiului Național de Artă „Octav Băncilă”, coordonat de domnul profesor Sergiu Sandu, cel care a însoțit lumea dialogurilor alecartiene la cea de-a șasea ediție FILIT atât în prima noastră întâlnire, cât și în ultima. Un cerc al tonalităților deopotrivă grave și tandre, al interogațiilor și căutărilor.

Privim în urmă. Vedem cum cele 5 zile de festival s-au scurs. Cu ce am rămas? Cu întâlniri speciale a căror intensitate își va face efectul asupra noastră mult timp de acum înainte. Cu imaginea unor scriitori diferiți în fiecare trăsătură a lor, dar dornici să intre într-un dialog onest cu cei care au ales să le citească operele. Cu lecturi și cu noi idei însușite. Cu o mai mare apropiere de literatură pe care noi, cititorii, o facem să fie vie.

Așteptăm ediția a șaptea pentru a putea spune din nou: *Bun venit la Întâlnirile Alecart la FILIT!*

Viviana Gheorghian este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Mălina TURTUREANU

Despre păsări, furnici și consecința succesului/visului împlinit cu Jonathan Franzen și Veronica Roth la Serile FILIT 2018

Momentul în care *tot spațiul dintre gândurile* (tale) se crispează, pulsează dureros, mâncat de o melancolie vagă, imprecisă și inutilă, exagerată. Momentul în care în sfârșit devii capabil să înțelegi că *acel ceva* s-a consumat. *Acel ceva* pe care l-ai așteptat toată vara cu cărțile pe masă (atât la propriu, cât și la figurat), despre care ai discutat și ai tot rediscutat (#FILIT2018 #books #smile), pe care ai ajuns să-l trăiești nu doar cu intensitate, ci și cu un soi de dependență stranie.

Timp de cinci zile, m-am hrănit cu energia aceea, indusă și acutizată, marca FILIT; ascultam, întrebam, mă bucuram, incitată de dialog, uimită de oamenii pe care i-am întâlnit. Tendința de a vorbi la superlativ vine din dorința de compensare a acestei lipse înăuntrul căreia suntem nevoiți să ne continuăm luna octombrie. Căci, până la urmă, ce altceva este entuziasmul dacă nu exact această dependență avidă de literatură, pe care ne străduim permanent să o satisfacem? Astfel, dorind să ofer o continuitate plăcută după-amiezilor ALECARD la Filit, serile de vineri și de sâmbătă m-au găsit în compania bestseller-urilor lui Jonathan Franzen și ale Veronicăi Roth, în Sala

Mare a Teatrului Național „Vasile Alecsandri”, unde gazde au fost Marius Chivu, respectiv, Iulian Tănase, prezentați de Cătălin Sava.

Când lucrezi din greu să scrii, vrei ca asta să rămână într-o formă permanentă. (J.F)

Poate m-am grăbit să-mi formez o părere, însă pentru mine, timp de două ore, Jonathan Franzen a reprezentat imaginea excentricului, a dinamismului și a literaturii în forma ei brută, autentică. *Cu cât îți place mai mult să citești, cu atât ești mai atașat de cartea tipărită. Vrei substanță.* Ascultând cuminte din sală, în minte mi se formaseră deja întrebări privind calitatea acestei substanțe, ce sacrificiu presupune actul creator, în ce măsură diminuează succesul radical vitalitatea textului. Cumva neașteptat, o mărturisire dintr-un cu totul alt context al dialogului cu autorul a răspuns indirect gândurilor mele: *Nu poți să ai prietenii dacă nu te faci plăcut. Dacă mă pun pe pagină, nu mulți mă plac. Dacă încerc să lupt pentru o cauză, fac mai mult rău decât bine. Dacă rescriu ceva de sute de ori, până la urmă moare.*

Și dacă nu m-ar citi nimeni, tot aș scrie. (V.R)

Dialogul cu Veronica Roth, spre deosebire de cel cu Franzen, mi s-a părut a fi umbrat de o anumită rețineră, care cred că venea mai mult din caracterul standard al întrebărilor (neutre) decât din timiditatea Veronicăi. Întrebată ce a înțeles concret din succesul răsunător al seriei *Divergent*, scriitoarea a răspuns cu zâmbetul pe buze că bănuiește că nu înțelesese până acum de cât de multă smerenie avea nevoie ca persoană. A fost o

descoperire șocantă. Încă se întâmplă în continuare, tot descopăr noi straturi de mândrie care trebuie rezolvate. În acel moment mi-a devenit mai clară distincția nu doar dintre scriitorul ca scriitor și scriitorul ca om, ci însăși revelația că fiecare critică pozitivă ce vizează romanul tău este, în sine, o confruntare pe care o ai de gestionat cu egoul tău, e o lovitură în mândrie, te smerește.

Seară FILIT cu Marius Chivu și Jonathan Franzen

De ce să nu vorbim (și) despre păsări, zic

Auzisem că Jonathan Franzen este pasionat de păsări, chiar de la început a fost prezentat ca un expert în *Birdwatching* și, sincer, această mărturisire mi s-a părut din start un moft interesant, care îți conferă statutul de nonconformist; libertatea de a avea o astfel de pasiune ținea (credeam) de spațiul căruia îi aparține scriitorul, de mentalitatea acelei alte lumi și m-am gândit *iată fenomenul Filit reușește să estompeze granițe și diferențe culturale încă o dată!* Nu îmi închipuiam însă că cineva ar putea vorbi aproximativ jumătate de oră cu atâta înflăcărare despre acest subiect cum ne-a vorbit (și gesticulat!) Jonathan Franzen. Paradoxal, m-a adus mai aproape de romanele sale tocmai prin această pasiune ludică pe care o avea în discurs când povestea despre colorit, habitat, specii rare etc. decât atunci când, presat de public, căuta să-și justifice stângaci anumite strategii pe care le folosește în scris. *Puritate*, cel mai recent roman al său, și-a luat zborul în imaginația mea întocmai ca o pasăre phoenix și nu, nu este o imagine clișeu, este doar o schimbare de perspectivă. Uneori îmi place să fac asocieri de acest tip; ideea romanului-pasăre mi se pare o metaforă sinceră, mai ales că nu a fost vreo clipă sugerată, scriitorul însuși necăutând nicio asociere de marketing între cele două pasiuni ale sale. Cât despre cuantificarea succesului, cred că nu orgoliul este problema unui scriitor, ci tocmai modul în care se vor raporta

ceilalți la opera lui, respectiv la omul care este, după ce îl vor citi.

Nu au făcut nimic toată viața decât să-mi ofere, mi-au dat și iar mi-au dat. Până și când au murit, mi-au oferit un cadou... N-aveam încă 40 de ani, brusc nu mai aveam părinți care să mă îngrijoreze, nu îi puteam dezamăgi și nu îi puteam face de râs. Mi-a părut rău pentru că succesul pe care l-a avut Corecții i-ar fi făcut fericiți, i-ar fi făcut fericiți să vadă că am avut succes. (J.F)

Deși mi s-a părut un om extrem de deschis la orice tip de experiență, am fost zguduită de mărturisirea pe care Franzen a făcut-o la un moment dat: *Familia este subiectul scriitorului comod pentru că îți dă toate lucrurile fără să fii nevoit să plătești pentru ele... mamă, fiu, ei bine, iată o poveste interesantă. E ca și cum tot ce trebuie să spui e „mamă și fiu” și ai o întreagă poveste.* Admirabil a fost modul în care demontează mitul familiei în literatură; ca spectator nu are cum să nu te facă să te gândești câte drame de familie ai citit și câte erau cu adevărat netrucate. Un exercițiu de imaginație îndrăzneț pe care nu știu câți scriitori îl pot propune publicului tânăr, asumându-și acest risc în condițiile în care ei înșiși scriu despre familii disfuncționale, mai mult sau mai puțin adevărate.

Îți plac furnicile? (Iulian Tănase)

O, da, adică, nu așa cum îi plac lui Franzen păsările, dar, da, sunt adorabile. (Veronica Roth)

Nu am să fiu ipocrită: așteptam de când aveam

doisprezece ani întâlnirea cu cea care a creat universul distopic în care majoritatea preadolescenților aveau impresia că se regăsesc la un moment dat, visul intangibil că ești și tu *divergent* (acest lucru însemnând că deții capacitatea de fi nu doar diferit, ci și special; mic *spoiler*: nu există nicio divergență/unicitate universală, dar la doisprezece ani ai nevoie cu disperare să te agăți de această mică iluzie).

Însă, exact ca în romanul pretext al întâlnirii, momentul în care îți atingi scopul poate fi, în realitate, clipa ruinării aspirației care te ținea în viață. Nu vreau să spun că nu a fost conform așteptărilor mele idealizate, pentru că dialogul a fost antrenant, iar mărturisirile Veronicăi Roth nu au fost doar relevante, ci extrem de palpabile, cititorii fanatici reușind fără probleme să identifice în traumele ei chiar premisele cutremurătoare ale bestseller-ului: *O mulțime din prietenii ei au încetat să îi mai fie prieteni*, a mărturisit scriitoarea, vorbind despre *alegerile grele pe care mama a trebuit să le ia pentru a ne proteja. În SUA, divorțul încă e perceput ca un lucru rușinos*. Cred că, de fapt, percepțiile mele asupra a ceea ce citeșc s-au maturizat, așadar, când a afirmat că se gândește serios să încerce să scrie și literatură pentru adulți, și nu doar romane de tip fantasy pentru adolescenți, m-am entuziasmat vizibil.

Ca o încercare de a stabili un verdict, Marius Chivu l-a întrebat nonșalant pe Jonathan Franzen dacă este un om fericit. După o ezitare firească,

scriitorul a venit cu un răspuns deopotrivă provocator și interpretabil: *Nu cred că fericirea este ceva despre care se poate vorbi la timpul prezent*, în timp ce sâmbătă seara, la o întrebare similară, Veronica Roth a conchis: *Fericirea adevărată este o povară*. Ascultând, aplaudând, înghesuindu-mă pentru autografe, m-am simțit împlinită și, totuși, puțin neliniștită, o dată în plus de cele două răspunsuri pe care le-am corelat dialogului de la Alecart cu Bogdan Răileanu, care vorbind despre problematica din *Dinții ascuțiți ai binelui* mărturisise că *nimeni nu este cu adevărat pregătit să fie fericit*.

Eu am fost fericită în cele cinci zile de FILIT, dar acum învăț să trăiesc cu amintirea acestei fericiri și să-mi caut resurse noi de bucurie în realitatea din jurul meu. În preajma cărților, desigur.

Mălina Turtureanu este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Ioana TĂTĂRUȘANU

Conjurația poeziei *Zodia cancerului și Cantosuri domestice. 4 A.M. (Radu Vancu)*

Încă sub efectul unui soi de transă pe care știu că doar cărțile o pot inocula, vorbesc mai întâi despre lucruri cosmic-lumești, coincidențe pe care le întrevăd de când titlul m-a descumpănit întrebător-melancolic, făcându-mă să mă gândesc despre ce fel de istorii spitalicesc-mortuare mai poate fi vorba într-un jurnal despre *Cancer*. Și îmi amintesc apoi de ultima dată când l-am văzut pe Radu Vancu, la Festivalul de Poezie de la Bistrița din vara care tocmai s-a dus. Îmi amintesc de filmulețul Alecart pentru ziua dumnealui, în care declarăm ritos-entuziasmat *vă vedem din Alecart* și-mi dau destul de repede seama că en-

glezismul acesta cuprinde coincidența cosmică, zodiacală și da, canceroasă, care face ca aceste cuvinte, izbucnite neîndoios dintr-o lectură la fel de zbuciumată, să aparțină tot unui rac.

Recitindu-mi și foietând haotic semnele colorate pe care le-am lăsat abuziv printre paginile *Zodiei Cancerului*, îmi dau seama cum a acționat jurnalul acesta asupra mea, asupra tinereții mele năpăstuitor de fericită și zdruncinător de melancolică, la fel ca toate adolescențele firești și lipsite de asperități prea inervate de adevărata nefericire și năpastă din lumea asta. Până prin anul 2014, observ acum că toate semnele și sublinie-

rile mele se opresc la pasajele în care poezia și poetul au de-a face cu Dumnezeu, prin idee sau prin inoculare, pentru ca în anul 2015 să-mi trec creionul peste rândurile în care poetul și poezia trăiesc în și întru familie. Am zăbovit asupra dragostei, am zâmbit și am ridicat ochii oprindu-mă din lectură pentru răgazul amintirii copilăriei împreună cu fratele meu la fiecare relatare a mistico-abisalelor replici ale lui Sebastian. Prin afluența deloc deranjantă, ba chiar prietenoasă, *chemătoare*, a referirilor bibliografice, m-am bucurat să întâlnesc nume cunoscute ale literaturii contemporane și nu numai, ale lumii, m-am extaziat la fiecare pasaj în care îi întrevedeam pe Claudiu Komartin sau pe Mircea Ivănescu și m-am sfiit (până nu m-am mai sfiit) când mă găseam după colțul paginat al atmosferei calde și prietenești în care tristețile, angoasele, deprimările și depresiile scrisului sau ale vieții se înlănțuiau psihotic, iar revenirea la resursa trecutului nu doar că nu era nutritivă, dar lega la ochi cu *frânghia înflorită*, și mai puțin cu basmaua jucăușă a lui Marin Sorescu, orice om, senzație sau categorie a realității care ar fi îndrăznit să încolțească în cea a poeziei.

Jesus Christ is the only true literary critic. – Hopkins (...) *Aș crede și eu, cu mintea mea medievală, fără rest – dacă n-aș crede în același timp că, înainte de a fi critic, Iisus era poet.* Credințele lui Radu Vancu sunt în felul acesta de ritmate, îndrăznețe și volatil-mângâietoare. M-am simțit

mai fericită la simpla atingere a gândului că în înălțimile și în adâncimile mele m-ar putea veghea un Poet. *Ar fi trebuit să spun din capul locului așa – nu cred că poezia e mai importantă decât oamenii, ba chiar dimpotrivă. Dar e ca și sigur că e mai importantă decât mine.* La fel ca toate lucrurile care se rostesc în subsidiar la condițional-op-tativ și mult mai puțin la indicativul acesta aparent impenetrabil, am fost iremediabil sceptică la afirmația de mai sus, pentru că, în neputințele noastre, poezia s-a impus celor care au îmbrățișat-o ca fiind nu necesarmente mai importantă, dar mai grăitoare, mai validă (aici i se împrumută termen de comparație validității ca o licență poetică din partea versului către alt vers), mai cuprinzătoare și mai blândă. *N-are nici un rost să facem literatură dacă este Dumnezeu, și n-are nici un rost să facem literatură dacă nu există Dumnezeu. (...) (In)existența literaturii e în directă relație cu (in)existența lui Dumnezeu.* E, poate, în cuvintele relatate ale Monicăi Lovinescu, una dintre cele mai frumoase declarații de credință pe care le-am citit vreodată și care a circulat, pe bine-cunoscutele *unde scurte* ale Monicăi Lovinescu, până la încrederele, nevoile de confirmare și aspirațiile mele.

Glisez în continuare – și abia acum îmi dau seama – către secvențele hibride de text, în care lumina și întunericul se resping și se accidentează unul în compania altuia, unde neputința de a scrie poezie, senzația non zodiacală a *zodiei*

*cancerului și băiețelul Sebastian care împlinește cinci ani, tatăl, Cami și-o viață vertij nu se complac la locul lor și-ar vrea să erupă și să se între-pătrundă. Iar lucrul acesta nu se poate. (Și-ar mai fi ideea clișeizată cum că poezia se naște din nepotriviri). Când privești pustiirea unor astfel de oameni (pe care îi iubești), pustiirea lor privește înapoi în tine. (...) Oamenii pustii sunt pustiitori. Pustiitori, dar nu goi și nici pustiți, pentru că poetul trebuie să-și dorească acel gen de distrugere care să nu-l distrugă. În spațiile care îi rămân respirabile, construiește și își trăiește cursul nefabricat al vieții în care doar Cami, Sebastian și Poezia contează. Poezia ca un om și o șchioapă deasupra lui. Pe Vancu îl regăsesc imaginar stând turcește, pe spate, la fereastră sau într-o cameră izolată fără ferestre și lumină, îl regăsesc în poziții bovarice și kafkiene deopotrivă. Uneori se întâmplă în aceeași frază, în același calup de cuvinte: *Tot bovarismul acesta al poeziei e inutil și illogic. Și revoltător. Și atât de contaminant, încât chiar și acum, când clăpăresc rândurile astea la laptop, mă simt ca o gânănie oribilă și răsturnată pe spate agitând înfricoșată lăbuțele prin aerul strivitor și primăvăratec.* Senzația poematului irupe de peste tot, dar niciodată nu e exasperantă. Poezia e un aer cald și înecăcios care asfixiază și vindecă la fel de fulgerător.*

Și acum, epilog acestei secte biografice care este poezia, am urmat calea ei și m-am întors la *Cantosurile domestice* de la 4 A.M. ale lui Radu

Vancu. Sensul lor și-a desenat coerența aproape vizual și sinceritatea s-a conturat ca fiind cea mai utilă formă a confruntării cu moartea. *Cam atunci au venit/ toate poemele din/ cartea asta. E mereu/ 4 A.M în ele. Nu vă/ lăsați păcăliți de/ fericirea lor dementă./ Sunt neajutorate și singure/ și feroce. Și abia așteaptă/ să se autodistrugă.* Fiecare poem de aici este reluarea, frământarea, convalescența și renașterea Poetului, dar și a fiecărei experiențe și stare pe care o parcurge în jurnal. Blândețea și bunătatea lor aproape creștină (*sunt blânde și bune ca niște călugărițe cu Alzheimer*) se încolăcesc rapid cu singurătatea și neajutorarea, migrează către coma celui care a simțit prea mult, a scris din răspuțeri și firesc în același timp și a coagulat înăuntrul său lumi și rezonanțe cărora nu le-a atașat atențiunea de explozie. Cruzimea, la fel ca autoflagelarea, candoarea, lăsarea pe spate și lăsarea înspre-nainte sunt senzații omenești și drăcești deopotrivă care ne sunt iertate prin poezie. Și prin dragostea a tot păzitoare și a tot nimicitoare a familiei.

Și mă întorc și eu cu privirea către un orizont pe care îmi place să cred că încă nu l-am părăsit întru totul (și de care nu am fost părăsită), copilăria, îmi amintesc de *caria melancolică* a lui Sebastian și nu pot să nu (mă) întreb. Pe mine ce mă mai roade?

Ioana Tătărușanu, redactor-șef adjunct „Alecart” este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Tamara BIVOL

O țară din cărți de joc și păpușarii ei: *Dama de cupă* (Iulian Ciocan)

Continuând paradigma romanelor vizionare, dar inspirate atent din realitatea prezentului în care semnele de exclamare alternează cu cele de întrebare într-un vertij rupt parcă din lumea SF-ului, Iulian Ciocan lansează, în 2018, la Polirom, romanul *Dama de cupă*, cel de-al patrulea în lista cunoscutului scriitor basarabean. Deși născut și transfigurat aproape de limitele inimaginabilului de fantezia debordantă a autorului, romanul își are rădăcinile într-o realitate mult mai apropiată decât ne-am fi imaginat vreodată.

Astfel că respirația sacadată și transpirația comună a întregii societăți chișinăuene (ca reprezentantă, de altfel, a tuturor basarabenilor – și nu numai, aș adăuga eu) se simte cu ușurință printre rândurile narațiunii simple, curgătoare și cu o doză de mister direct proporțională cu cea de miraculos. Deși acoperită, de către scriitor, cu un voal al comicalului destrămat pe ici-colo de tragicul inevitabil, viața societății basarabene poate fi ușor confundată cu un spectacol al absurdului. Realizez că am simțit mai bine realitatea atunci când era transfigurată ficțional în fața ochilor mei. Doar atunci mi s-au ridicat semnele de întrebare.

Când oare se va încheia show-ul absurdului și al tragi-comicalului, ce devine, cu fiecare minut, mai mult tragic decât comic pentru locuitorii Chișinăului și ai întregii Basarabii?

Abia când am început să-mi pun întrebări și să mă provoc la decodificare mi-am dat seama de

distanța infimă ce există între realitatea basarabeană de astăzi și un spectacol continuu de comedie proastă. Tot atunci, revelator mi-a fost gândul că jocul nu va lua sfârșit atâta timp cât participanții sunt încă dispuși să joace, deși regulile au fost demult uitate. Așadar, subiecții acestei societăți se găsesc în paginile cărții, conturați sub forma unor personaje tipologice deloc arbitrar construite, al căror parcurs, deși a luat de multe ori întorsături neașteptate, nu a ieșit, din punct de vedere al tehnicii narative, din sfera normalului. Viețile lor se desfășoară în Chișinăul limitat de blocurile comuniste pe de o parte și de vilele ultramoderne de lângă ele, pe de altă parte. Detaliile cadrului sunt îndeajuns de numeroase pentru a reproduce segmentul spațial și pentru a te convinge de existența corespondenței lui în realitate, dar și îndeajuns de puține pentru a exclude posibilitatea prolixității. Imaginea din mintea cititorului se menține inteligibilă, credibilă, dar pixelată, lipsită de acuratețea oferită de detaliile minuscule.

La Iulian Ciocan lucrurile pornesc din realitatea imediată, construiesc o buclă imaginară prin îndepărtate zone temporale și se încheie în aceeași realitate indubitabilă, chiar dacă evenimentele întâmplare i-au modificat acesteia total configurația. Deși pare a se îndepărta de realul existent prin introducerea elementelor distopice, miraculoase și de basm, tocmai acestea sunt cele

care demască și decodifică în mod obiectiv adevărata față a realului. În definitiv, avem nevoie de imaginativ, de fantastic sau chiar de fantasmagoric, pentru a vedea și înțelege fenomene care, perindându-se mult prea mult timp în fața noastră și având, aproape întotdeauna, aceeași înfățișare, au intrat în sfera „normalității” anormale și au devenit nedetectabile, deci necondamnabile. Neobișnuitul, în acest caz, e ca un indicator chimic: el colorează în nuanțe mai vii tot ce e murdar într-o societate.

(...)

Așadar, în acest ultim roman publicat, Iulian Ciocan întrunește câteva dintre pasiunile sale eterne: minimalismul, spațiul urban și distopia. Combinația lor sub coordonarea prozatorului este, prin excelență, surprinzătoare și are capacitatea de a crea, paradoxal, misticul. Acesta urmează să fie „obiectul” analizei. Dacă până acum ne-am oprit doar la fundamentul tehnic al acestei scrieri și lucrurile s-au conturat a fi amețitor de complexe, deși disimulate într-o simplitate frustă, ideile ce au fost ulterior îmbrăcate pe acest schelet al teoriei ne conduc spre un adevărat vertij al realității. Din acest vertij poate doar autorul reușește să iasă și să intre, pentru că îl domină cu statutul său de creator; căci eu, de când am fost prinsă și zguduită, nu reușesc să-mi găsesc echilibrul. Mă macină neputința și nedreptatea.

(...)

Nu aş şti să mă pronunţ dacă sunt norocoşi sau nu cei ce, fiind locuitori ai capitalei, deţineau detaliile pe care autorul le-a omis în mod deliberat şi calculat despre Chişinău, despre cum funcţionează lucrurile în oraş. Aş fi tentată să îi compătimească, pentru că sunt sigură că, la fel ca mine, toţi cei care se află în cunoştinţă de cauză s-au pierdut în tentanta provocare de decodificare imediată a numelor personajelor pentru a ajunge la persoanele ce au servit drept sursă de inspiraţie. Începând cu primarul Cartof şi terminând cu focoaşa jurnalistă Mereacre, aluziile sunt evidente şi, poate tocmai din acest motiv, decodificarea la nivelul identităţii personajelor e inutilă. Ceea ce contează cu adevărat este psihologia personajelor (căci doar pe personaje le putem judeca!), acţiunile efectuate şi codul de principii din spatele acestora.

Povestea e simplă şi, după părerea mea, nu una în totalitate de domeniul fantasticului, ţinând cont de imaginea Chişinăului de astăzi: după ce un funcţionar corupt – Nistor Polobok – se împiedică de o crăpătură în faţa casei sale, aceasta se măreşte în diametru, înghiţind tot ce întâlneşte în cale. Pericolul cuprinde ascendent cartierul bogaţilor, sectorul Telecentru şi, în final, întreg Chişinăul pare a fi ameninţat de groapa căreia nimeni nu îi vine de hac. Aceasta absoarbe casele din cartier indiferent de eforturile lui Polobok, cel responsabil de apariţia gropii, de a-şi absolvi păcatele şi de a o găsi pe „dama de cupă”.

Încărcătura energetică pe care o emană această groapă misterioasă este adevăratul generator de evenimente, adevăratul creator de personaje şi iluminator de destine. Pentru că-i înghite, ea face, de fapt, nişte personaje să existe. Ea îl creează pe Nistor Polobok, pe adevăratul om Nistor Polobok, care e caracterizat de relaţiile sale adulterine, de acţiunile sale de corupţie la primărie, de agresivitate, bătărbănie şi frică de a pierde agoniseala obţinută prin şantaj o viaţă. Dacă nu ar fi existat un asemenea nucleu al mârşăviei, înşelăciunii şi păcatului omului avid în care Polobok să se regăsească, nelegiuirile lui morale şi juridice nu ar fi ieşit niciodată cu adevărat la iveală. În aceeaşi paradigmă se înscriu, la o scară mai mică, toate celelalte poveşti conturate în rama celei de bază, printre care cea a bătrânului cu visul de a deveni român, a primarului intransigent în nelegiuirile lui, a locatarilor de bloc ce parchează în curte şi a tuturor celor ce se aflau în spitalul Arcadia în ziua prăbuşirii lui. Groapa este, în definitiv, creată de şi pentru cei fără scrupule, cei incapabili de concesi, omenie sau ocolişuri. Am fost creaţi oameni pentru a fi maleabili, pentru a-l asculta pe celălalt şi a ne mula pe necesităţile lui imediate. De aici şi până la a ne pierde coloana vertebrală sub tentaţia avuţiei şi câştigului facil e cale infinită. Ne menţinem cu adevărat vii atunci când putem reduce la minimum dorinţa egoistă a sinelui în faţa strigătului de ajutor al celuilalt. În caz contrar, nu avem ne-

voie neapărat de o groapă care să ne ateste moartea fizică, e de ajuns că moartea ne domină pe dinăuntru. Astfel se explică și naturalețea, aproape indiferența cu care ajunge naratorul să anunțe moartea unor personaje. Chiar cea a personajului principal survine subit: *Nistor Polobok se uită în hăul fără fund și i se tăie respirația. Inima începu să-i bată cu putere. Închise ochii și câteva clipe murmură ceva în șoaptă. Apoi sări în prăpastie.*

Romanul însuși construit în mod circular, închizându-se ca o buclă, ilustrează, în interiorul său, grava problemă a acestor cicluri interminabile ale vicițiilor de putere și avuție, cicluri în care victime devin și oameni nevinovați, persoane aflate la momente inoportune în spații neprimitoare. Victimele aici au fost fie directe (bebelușul care cade în prăpastie), fie indirecte. În ultima categorie se înscriu numeroși cetățeni a căror încredere de nenumărate ori înșelată este cucerită, în moment de impas, de un nou partid politic, în cazul dat – PAG (Partidul Anti-Groapă). Se știe că cel mai potrivit moment pentru conceperea unei identități politice este atunci când oamenii gustă din plin din amarul vieții, iar tu, politician mai mult mai puțin corupt, i te arăți asemenea luminii de la capătul tunelului, asemenea atotputernicului salvator și cutezător. Și, deși a fost înșelat și mințit, creștinul basarabean o să mai acorde o șansă, și încă una, și încă una...

Dama de cupă nu se citește. Ea se simte și se trăiește la drept vorbind. Situațiile, acțiunile și

personalitățile sunt vecine cu realitatea, în timp ce totul pare a fi extras din fantasticul miraculos al basmelor.

Republica Moldova este, cu adevărat, o țară de poveste, dar nu așa cum ne-ar face să credem expresia. Este locul în care miliarde pot dispărea din bănci fără urmă; este locul în care patru buletine de știri, de la patru televiziuni diferite, au, printr-o coincidență incredibilă, același text pentru aceleași știri; este locul în care protestele cu participarea a zeci de mii de oameni sunt difuzate doar la un canal TV în timp ce celelalte propagă bunăstarea oamenilor. Aceasta este Republica Moldova din *Dama de cupă* și Republica Moldova văzută de pe ferestrele transpirate ale microbuzului ce traversează sectorul Telecentru.

Treșiț în fund! Cî mai este loc! Hai, răpidi!, ordonă deodată șoferul bătrânicos.

Mereu mai este loc. Noi cât loc mai avem pentru dezamăgiri?

Tamara Bivol este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Ana-Maria CATANĂ

Machetă a realității: *Așa să crească iarba pe noi* (Augustin Cupșa)

Romanul lui Augustin Cupșa are la bază o voce narativă mai mult naivă decât inocentă, care conferă o anumită sensibilitate autentică discursului celui care trăiește o copilărie tulburată de greutatea sentimentului apăsător de vină, de amintirea tatălui ce pare să se șteargă odată cu trecerea anilor și își găsește alinarea în grupul de prieteni în care credința încearcă să fie un arbitru între rău și bine. Lumea pe care o propune volumul *Așa să crească iarba pe noi* (apărut la editura Humanitas) este guvernată de reguli nescrise, de alianțe bazate pe protecție reciprocă și loialitate, e o lume în care mila detronează corectitudinea și respectul, devenind o simulare violentă a realității.

Acțiunea se plasează într-un spațiu românesc concret, recunoscut prin raportare la primii ani postrevoluționari, periferia Craiovei, un loc descris clar atât prin detalii despre locuințe și ulițe pline de praf – aruncate parcă neatent în discursul narativ, dar niciodată întâmplător – cât și prin imaginea colectivă a locuitorilor, deopotrivă români și țigani, care înlătură cu ușurință orice speranță a unui spațiu măcar decent, dacă nu aparținând firescului. Această imagine parcă ușor denaturată,

contorsionată obligă interlocutorul să reflecteze asupra conjuncturii în care se află personajul principal, implicându-l involuntar în atmosfera sufocată de prost-gust și superficialitate, *mai sunt destui alții de remarcat; ginitorii și tablagiile, gușterii, mardeiașii, țiganii cu săbiile, cocalarii și carmoliștii, șmenarii care-s pe-o mână cu poterașii,*

doar au crescut curte-n curte, poartă-n poartă, și n-ai cum să-i desparți, plus toate panaramele și cârpele, româncele care fug de-acasă și fac Turcia, Italia și Germania.

Mediul insalubru în care copiii se dezvoltă nu devine scuza acțiunilor lor, ci doar un fundal, o realitate și, nu în cele din urmă, o aplatizare a vinovăției cu care îi condamnăm pe aceștia în momentul lecturii, dintr-un anumit reflex.

Dacă în definitiv acest volum se vrea o călătorie cu sens unic dinspre copilărie sau vârsta inocenței, așa cum o percepem fiecare, către maturizare, pentru mine, *Așa să crească iarba pe noi* devine o machetă a lumii adulților, o lume reală ce permite unei periferii să devină locul metamorfozei naivității într-o adolescență marcată de violență, în care prietenia devine, printre altele, un scut împotriva agresivității, iar cei mai duri dintre copii sunt cei care suferă cel mai mult. *Îl lovea pentru toate mizeriile din lume, pentru alea de care avusesese parte, și pentru alea pe care doar și le închipuia că i s-au întâmplat, îl lovea pentru că el urma să rămână iarăși repetent, pentru că iarăși maică-sa avea să șteargă cu el pe jos, pentru că iar avea să vadă toată strada cum îl tăvălește și-l nenoroceste cu furtunul de cauciuc și, mai ales, pentru că tăică-su era la volan, în cabina lui de tir, oriunde în lume, dar nu lângă el, nici să-l scape și nici măcar să-l bată.* Volumul pledează pentru justificarea unora dintre întrebările legate de sursele atitudinilor agresive ale tinerilor, traumele din copilărie

fiind cele care provoacă o durere insuportabilă construită pe un fond al dezintegrării timpurii a inocenței care dispare odată cu speranța echilibrului și a fericirii, odată cu figura absentă a tatălui, cu rochiile (prea) decoltate ale mamei, cu brutalitatea, cu prima iubire.

Pisică capătă această dimensiune morală autentică, se descotorosește de inhibițiile unor replici care riscă să pună sub semnul nefirescului limbajul pe care îl folosește, Augustin Cupșa reușind să își asume cu lejeritate discuțiile informale dintre tineri. Ușor superficială rămâne, totuși, secvența în care aspirația visului italian este fracturată de imaginile perturbatoare ale grămezilor de haine contrafăcute care sunt *la modă* și stau aruncate prin curțile îmbâcsite ale periferiei, alcătuind un spațiu mizer; ironia fină din acele scene tinde să așeze sub semnul îndoielii, pentru un moment, credibilitatea discursului narativ, deși e posibil ca această realitate să fie cu minuțiozitate reconstituită, dar ea să nu aparțină și realității copilăriei noastre.

Frapantă rămâne, însă, scena înmormântării păsării a cărei viață a fost luată de o altă vietate răpitoare. Drama neputinței în fața morții devine șocantă și pentru copiii care obișnuiau să prindă zburătoarele. Viața lor rămânea intactă până ajungeau pe mâna interlopilor. *Când și-a arătat burta rotundă în care firele de pământ umede se lipiseră de crustele de pământ negricios, ne-am dat toți un pas în spate, și culmea, nimeni n-a pufnit în râs.* Or-

ganizarea unei înmormântări simbolice continuă ideea unei lumi-machetă pe care tinerii și-o formează. În următoarele pagini ne confruntăm și cu moartea lui Tuică, ce devine o metaforă pentru îngroparea unui secret care nu avea să se afle vreodată și, respectiv, certitudinea unui final care vine necruțător peste fiecare dintre noi. *Așa să crească iarba pe noi* este un titlu atent ales, implicând misterioase revelații care trebuie să rămână sub „iarba” unor amintiri tulburătoare ce reușesc să treacă testul timpului.

Edi s-a întunecat la față și n-a știut ce să mai zică. I-a tras un pumn în burtă. De ceva timp nu-i mai plăceau glumele cu țigani și imediat reacționa. Pe mine, dintotdeauna, m-au lăsat rece treburile astea, dacă-i ziceam unuia că e țigan sau cioară, atunci o ziceam așa, cum se zice la meciuri.

Pe parcursul lecturii am avut o continuă senzație că citesc o variantă românească a romanului lui Salinger, pentru început, prin izbitoarea asemănare a stilului, extrem de relaxat și de o sinceritate debordantă. Totuși, Augustin Cupșa reușește să se distanțeze de universul și de vocea din *De veghe în lanul de secară*, cel mai probabil datorită unui anumit optimism revitalizant ce vine din curiozitatea naivă a lui Pistică. De asemenea, tind să cred că și construcția romanului a avut acest scop, cursivitatea capitolelor care nu au niciun titlu și scrierea primului rând cu majuscule susținând această idee. Tobă, Edi și ceilalți copii intervin decisiv în destinul personajului principal

și au trăsături care nu lasă loc de obiecție, portretele acestora fiind construite strict pe baza scenelelor care alcătuiesc scheletul emoțional al romanului. Pistică, în ciuda naivității, dar poate datorită unei anumite acuități a observației, unei sensibilități ultragiate, asemenea lui Holden, deține o atitudine lucid-interogativă care îl determină, de multe ori, să stea departe de conflicte și să privească fără a interveni sau modifica desfășurarea evenimentelor, asumându-și această dimensiune contemplativă asupra sinelui și a lumii.

Pozele-s mincinoase și n-ai ce să afli din ele, oamenii sunt ce crezi tu că sunt, nu ce au fost ei în realitate.

Sentimentul de vitalitate a lumii întâlnite, cu care am rămas după terminarea lecturii romanului, este cel care primează când mă gândesc la romanul lui Augustin Cupșa, urmat de credibilitatea personajelor ale căror destine se întâlnesc pe Valea Jiului, într-o lume cu legi proprii și în care violența joacă adesea rol formator.

Ana-Maria Catană este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Amalia CARCIUC

Cel mai ciudat loc din lume e în inima ta: *Kartografie* (Kamila Shamsie)

Când e mai puternică iubirea: când renunți sau când nu te dai bătut?

Iubirea ca artă a seducției sau ca metodă de inițiere într-un periplu al plăcerii, al durerii, al agoniei și al extazului se învâрте în jurul ideii de front comun în care bucuria absolută vine din predarea armelor și consfințirea păcii. Altfel spus, în iubire se intră cu mâinile goale strâns legate la spate, iar dorul devine contextul în care amintirile se derulează din nou și din nou pentru salvarea inimilor frânte de tot ce le-a atins. În romanul Kamilei Shamsie spațiul *ei* și al *lui* se transformă într-un câmp de luptă unde echilibrul nu se poate obține de către niciuna dintre părțile implicate, întrucât fiecare încearcă să accepte hao-sul într-un mod personal, unii pleacă, alții rămân, dar toți sunt legați de aceeași tragedie care se răsfrânge neîncetat asupra memoriei colective. Înăuntru război. În afară război. Structura lumii expuse în *Kartografie* decantează originile unei societăți dezbinată, ale conflictelor care o modifică sau care o sărăcesc, ca mai apoi iubirea să devină liantul, să crească pentru a ajunge la o formă perfectă, asumată.

Decodificarea limbajului inimii

Miezul acțiunii se concentrează pe o linie convulsivă a unui tablou politic dezolant în care valorile umane și cele mai intense emoții sunt mutilate continuu și irevocabil. La început a fost

doar prietenia care se prezintă ca un spațiu propice în care e gata să înflorească nevoia apartenenței la o țară, o lege, o iubire. Ali, Maheen, Zafar, Yasmin sunt prinși într-un schimb amețitor de parteneri, într-un vertij de trăiri în care respectul, afecțiunea, prietenia capătă alte valențe care vor fi resimțite de cei ce vin din urmă și cărora nu le va fi ușor să înțeleagă și să accepte. Povestea anului 1971 în Pakistan se rezumă la neliniștile dintre vest și est, așadar la un război etnic în care orgoliile se vor confrunta, iar pierderea și trădarea devin arme pentru a subjuga prietenia. Maheen și Zafar sunt logodiți. Ali și Yasmin sunt logodiți, însă iubirea se prelinge ca un șarpe veninos pe lângă sufletele tuturor până în momentul în care acesta își înfige colții ascuțiți în prada greșită. Mai întâi, a fost iubirea lui Zafar pentru Yasmin și cea a lui Ali pentru Maheen ca, mai apoi, ele să ia o asemenea turnură, încât prietenia, afecțiunea, nevoia și loialitatea se confundă. Atunci când ești împărțit între două tabere, inevitabil riști să nu îți mai găsești locul niciunde. Întocmai ca Maheen, o bengaleză tânără aflată la mijlocul distanței spirituale dintre Pakistanul de Vest și cel de Est. Pakistanul își pierde din omogenitate atunci când mare parte dintre bengalezi se retrag în est, iar cei care rămân vor suporta animozitățile unei societăți care vrea o împărțire rigidă, dusă până la capăt. Modul în care conflictul etnic este tratat va deveni principalul motiv al discordiei și marele se-

cret al celor patru buni prieteni. *Nu poți să știi ce simți decât aici și acum.* Traseul inimii nu poate fi desenat cu precizie, iar călătoria se va finaliza prin două căsătorii, cea a lui Zafar cu Yasmin și cea a lui Ali cu Maheen. Prietenia este întru dragoste, iar dragostea este în prietenie.

Înțelegea cum dragostea și prietenii ajung să se încălcească într-un asemenea fel, încât să ți se pară imposibil să mai găsești o cale de ieșire în afară de aceea de a-ți urma instinctul, care ocolește cu totul creierul.

Cerneala are alt gust pe pielea bărbatului pe care îl iubești.

Cine ți-e predestinat și pe cine alegi? Mai departe, iubirea își cere drepturile prin Karim și Raheen, copiii celor două cupluri, care alături de prietenii lor Zia și Sonia vor reconstitui un tablou asemănător, în care este nuanțată într-un mod concret, dar nicidecum ostentativ, linia fină dintre dragoste și prietenie. Umorul, vitalitatea și dorința năprasnică de a aparține doar celui predestinat constituie fundamentele relației dintre Karim și Raheen. În fața jocurilor întortocheate ale destinului se revoltă tocmai forța iubirii nemărturisite pentru că: *Nu. Nu a existat nici o îndrăgostire. S-a născut iubind-o și iubirea l-a purtat înapoi la ea, chiar dacă între cele două momente a existat o perioadă de prostie absolută.* Paradoxul sentimentului este dat de violența cu care acesta se afirmă și este evident pentru toți cei din jur, cu

cât cei doi își refuză mai îndârjit apropierea, deși râvnesc la aceasta. Scriitura Kamilei Shamsie surprinde mirajul de a te pierde iremediabil într-o tinerețe fără bătrânețe și într-un sfârșit fără început, în cercul larg al sexualității și al conștiinței încadrat de trăirea intens adolescentină. Orașul copilăriei celor doi, unde totul începe și nimic nu se sfârșește, unde moartea nu sfidează viața, ci o dresează, ajunge să fie un centru al incertitudinii, deși Karachi este adevărul cunoscut de amândoi. *Te agăți de fantoma unui vis și nici măcar nu încerci să te eliberezi de ea, fiindcă ești prea îndrăgostit de felul cum te bântuie.* El emigrează în Anglia, ajunge cartograf pentru a alina principiile vieții, ordonând pentru a putea domina, iar ea pleacă și se reîntoarce constant acasă, plutește urmărită de amintiri, de povești, gustând din dulceața vieții, dar oprindu-se mereu înainte să înceapă să iubească. Raheen, călăuza în arta formatoare a iubirii, spirit liber, cea care lasă impresia că poate fi și înăuntrul și în afara problemei este soluția și piesa lipsă din puzzle-ul lui Karim. Momentul reîntâlnirii celor doi aduce față în față doi oameni care sunt și nu mai sunt ceea ce erau. Neastâmpărul vădit din dialogurile lor este doar încercarea de a invoca trecutul distrus pentru salvarea prezentului.

Deci hărțile n-aveau legătură cu deplasarea dintr-un punct în altul. Rolul lor era să-i ajute pe oameni să audă bătăile inimii unui loc anume.

A pleca și a te reîntoarce presupune o încă-

pățânare limpede de a salva promisiunea unei vieți inițial visate. Unde se sfârșește prietenia și unde începe iubirea? De fapt, una vine în prelungirea celeilalte. Întâmplarea face ca protagoniștii să fie buni prieteni, iar norocul îi pune unul lângă altul când, în general, îndrăgostiții se caută, se zbat pentru a se găsi și pentru a se împlini.

Personajele din *Kartografie* nu au reperele foarte clar stabilite, dar sunt ființe aflate înăuntrul unui zbucium intens, care au secrete și care au învățat să le ascundă în inimă și să arunce cheia, capabile să accepte tăcerea ca pe o probă definitorie pentru a demitiza fiecare sentiment. Zia, spre exemplu, este unul dintre misterele majore ale acestui roman până când alege să își măturisească povestea reală, cu o sinceritate dureroasă și cu o tărie ascuțită. Băiatul bogat, fără griji, aerian, glumeț, șarmant ascunde o tragedie de familie transformată în aripi frânte și obsesie ce culminează cu iubirea nedeazăluită pentru Sonia care, la rândul ei, își duce povara de a se fi născut într-o familie în care regulile contează, în care Dumnezeu este un reper, cel ce ia și cel ce dă. Oricum, judecata cea mai aprigă se săvârșește aici, la colțurile străzilor bântuite. O lume ce viațește se vrea cucerită, asimilată cu toate secretele și defectele ei scăldate în valurile liniștitoare ale mării care a văzut tot și care păstrează durerile tuturor, mărturisite în ceasurile târzii ale nopții sau în primele clipe ale răsăritului vindecător.

Adevărurile pe care le ascundem nu dispar

Acceptarea lumii și a nedreptăților sale se face într-o manieră extrem de sinceră; minciuna are putere doar când este exersată. Fluiditatea și cursivitatea existenței rezultă prin înaintarea neîncetată prin timp fără a permite vreo metamorfoză a interiorității.

– *Poate trebuie doar să exersezi un pic, atâta tot. Zi-mi ceva care să fie o minciună crasă. Haide!*

– *Nu mi-ai lipsit deloc.*

– *A, păi așa n-am făcut nimic.*

Și-a încrucișat picioarele și am stat amândoi așa, genunchi lângă genunchi.

– *Ar trebui să cred că-i o minciună, indiferent cu câtă convingere o zici.*

– *De ce?*

– *Fiindcă mi-a fost prea dor de tine ca să pot îndura ideea că n-a fost ceva reciproc*

Un roman al inimilor împărțite, ajuns la epuizare, o poveste despre rătăcirea cu harta în mână și mintea tulbure, euforică, o lecție despre urmările trădării și consecințele adevărului nerostit la timp. *Kartografie* oferă o imagine completă a lumii pentru că personajele reușesc să se situeze în planuri diferite fără a uita, în schimb, că ritmul autentic al inimii pulsează doar în locul în care ți-ai construit visele, în care ai învățat că a iubi înseamnă și a sacrifica. Până la urmă, chipurile celor iubiți nu se schimbă niciodată atâta timp

cât ei reușesc să rămână în inimile noastre. După ce pleci, amintirea ochilor pe care i-ai iubit cândva îți va induce mereu gândul că porți speranța unui *cum ar fi fost dacă*, că încă iubești locurile în care ai copilărit oricât de dezolant ar fi peisajul acum și că nu o să uiți niciodată că voiai un viitor aici, iar acum nu îl mai poți avea. *Kartografie* e și un roman despre prietenie care reamintește adevărata semnificație a acesteia: oricât de mult te-ai îndepărta, oricât de mult ai încercat să renunți, și poate chiar ai reușit să o faci, nu vei putea nicicând să nu te oprești să îți mângâi cicatricea din dreptul inimii ca, mai apoi, totul să se reîntoarcă, să năvălească fără milă peste tot ce ai construit.

și, da, egoismul este consecința iubirii.

Amalia Carciuc este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Andrada STRUGARU

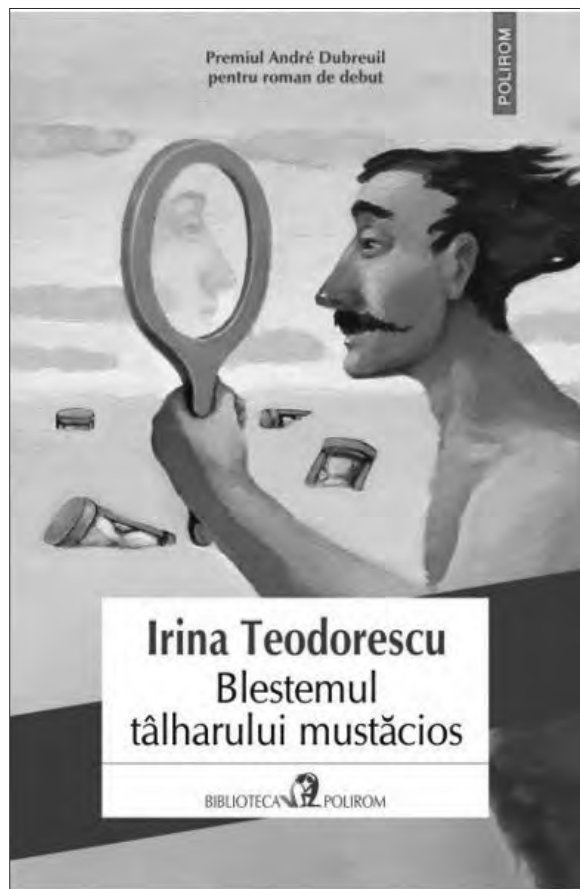
Arcanele timpului sau suflete pierdute: *Blestemul tâlharului mustăcios* (Irina Teodorescu)

Clipa în care, de la un capăt la altul, viața îți trece dinaintea ochilor – nu îți aparține însă numai existența ta, ci întreaga istorie a identității tale.

Sigur că poți s-ajungi departe așa, închipuind zile mai bune care s-ar fi întâmplat într-un trecut ipotetic, însă, până la urmă, de ce nu?

Stabilită în Franța din 1998, Irina Teodorescu debutează cu un roman care, de la titlu la ultima frază, surprinde: prin cursivitate, prin fluiditatea contrastelor, integrând neobișnuitul în *normalitate*, până la acceptarea bizarului ca o trăsătură cât se poate de umană. *Blestemul tâlharului mustăcios* ilustrează o lume clădită acolo unde basmul și realitatea imuabilă se întrepătrund, inserând subtil într-un cadru specific românesc cronică subiectivă a unui întreg secol de imagini est-europene, în care comicul este traversat de cruzime în cele mai neașteptate momente.

Cartea aduce în prim-plan blestemul familiei Marinescu, care se întinde pe durata a o sută de ani, trecând de la o generație la alta și devenind treptat o formă a identității acestora. Totul începe atunci când Gheorghe Marinescu, *un boiernaș de*

tară, îl amăgește pe haiducul mustăcios care, împotriva legii și a rânduielii, îi ajută pe cei săraci, tâlhărindu-i pe boieri; pretinzând că îi oferă o ascunzătoare și un refugiu, Gheorghe îl lasă pe haiduc să moară de foame în pivniță, atrăgând

asupra sa și a urmașilor o pedeapsă suprafi-rească – până în anul 2000; aceste delimitări tem-porale nu încadrează doar blestemul tâlharului, ci devin fundamentul unei dorințe puternice de existență a întregii familii: fie că e iubirea sau mândria cea care îi ambiționează, Marineștii se nasc și trăiesc mai mult sau mai puțin conștienți de faptul că viața lor, prin excelență, este o sfidare a pedepsei, exersând continuu supraviețuirea, într-un joc antrenant al pierderilor mult prea apăsătoare și al câștigurilor futele.

În căutarea unui trecut ipotetic

Am rămas cu impresia că povestea este con-struită în jurul celor două capete – între *blestem* și *anul 2000*, scriitoarea modelează o rețea com-plexă, un păienjenis de fire necomplicate, care fascinează și prinde aproape pe nesimțite citito-rul. Încă de la început, se diferențiază două pla-nuri narrative, care subîntind temporalități dis-tincte, fiind reliefată opoziția dintre ritmul saca-dat, blând al spațiului speculativ încadrat într-un supra-prezent (*după* anul 2000) și tonul alert al narațiunii din cel de-al doilea plan, cadru de o obiectivitate incontestabilă, pătruns însă pe alo-curii de inflexiuni specifice legendei. Zona de con-trast devine spațiul de desfășurare a întregului roman – treptat, cele două planuri încep să fuzio-neze, proiectându-ne într-o dimensiune care sfi-dează *obișnuitul* și *normalitatea*, fermecând de la prima vedere.

Sunt lucruri pe care nu le știu. E sigur însă că într-o vreme a existat un alt apartament, poate că avea ferestre mari orientate către sud, poate că pe timpurile acelea verile nu erau atât de arzătoare, iar iernile atât de geroase. Poate că o dată, sau de mai multe ori – da, de mai multe ori, în fond, de ce nu? – au fost duminici când dimineața în aparta-mentul ăsta patul rămânea desfăcut, învăluit în lu-mina aurie a soarelui. Și, odată ce nu știu precis – doar s-o întreb pe ea, căci mai trăiește, însă nu-mi vine așa ceva – pot să-mi închipui (...) pot foarte bine să-mi închipui – și tocmai din acest motiv nici n-am să o întreb vreodată – că pe vremea aceea erau împreună, fericiți.

Încă de la primele fraze, cartea Irinei Teodorescu m-a intrigat prin incertitudine; din-colo de a fi consemnarea unei cronici de familie, *Blestemul tâlharului mustăcios* este o căutare: a unui trecut ipotetic, a unei imagini inaccesibile, pierdute de mult în tenebrele timpului – o neîn-treruptă încercare de a reconstitui. Tocmai din acest motiv am simțit de la început că trecerea *bruscă* de la *supra-prezent* la *istorisire* este, de fapt, cât se poate de naturală (dacă nu chiar esențială); personajul-narator aprofundează un ansamblu incomplet: propria identitate, care poate fi explorată doar prin prisma trecutului *blestemat* al întregii familii.

Goluri și contradimensiuni

În 170 de pagini, Irina Teodorescu reușește să

transforme timpul într-o dimensiune formală; neomogenitatea își definește propria armonie, comprimând și decomprimând aceleași durate, pe fondul unei intensități inconstante și subiective: *evenimentul* și *personajul* devin instanțe relative, ale căror proporții variază în funcție de relevanța acestora. Astfel, păstrând substratul unei narațiuni expeditivă, al cărei ritm alert nu îi lasă loc cititorului să ezite sau să se îndoiască, pe măsură ce capetele poveștii sunt aduse mai aproape, *întâmplarea* (sau, mai exact, felul în care aceasta este *consemnată*) devine din ce în ce mai explicită, iar personajele din ce în ce mai abstracte.

Romanul încântă prin faptul că, mai mult decât a construi o poveste complexă, creează o atmosferă: ca de basm, pătrunsă de mister și magie. Personajele par să se formeze intuitiv, în fața cititorului, sfidând orice intenție stilistică – totul este atât de cursiv în *Blestemul tâlharului mustăcios*, încât lasă impresia că ia ființă de la sine, dintr-un exces de freamăt și culoare, ca într-o transmisiune live, care la fiecare pas poate surprinde. De la *Maria Deșănțata*, care își întreprinde traiul desfrânat mergând pe jos până la Ierusalim pentru a scăpa familia de blestem, *Ion* și *Elisabeta care nu au apucat să vadă marea*, *Tot Ion*, *Ana Masochista Vrajitoare* și *Maria-Margot Vipera*, până la *ea* și *el*, cuplul contemporan, cartea Irinei Teodorescu schițează o hartă a neobișnuitului, remodelând aceleași trăsături și

deprinderi bizare în fiecare generație, într-un cadru care amintește de *Un veac de singurătate*, al lui Marquez, adaptat însă spațiului românesc. Plin de vrajă și uneori sincer până la cruzime, romanul propune o lume care se impune și forțează cititorul să îi accepte realitățile șocante și personajele (neobișnuite doar prin faptul că, fiind trasate din tușe simple, devin o expresie autentică a ceea ce este *ciudat* sau *sucit* în fiecare dintre noi), fără a spune, însă, niciodată *totul*: pe alocuri, se ivesc goluri, lăsând impresia că povestea este la latitudinea imaginației cititorului; de fapt, ceva rămâne întotdeauna nespus.

Un secol de imagini est-europene

Iubirea se revarsă ca o lumină blândă asupra cadrului realist, în același timp comic și dur, pe care îl montează scriitoarea. În același timp poveste desfășurată de-a lungul a zeci de ani a unei moșteniri, dar și cea a cuplului contemporan, *el* și *ea*, cartea susține una dintre antitezele esențiale în păstrarea atmosferei ludice: opoziția dintre feminin și masculin. Bărbații din familia Marinescu sunt pretextul blestemului, însă femeile sunt cele care împing acțiunea mai departe, generație după generație. Evoluând într-o zonă a extremelor, Marineștii vor urmări fie puterea, averea și luxul, fie realizarea spirituală și liniștea, rămânând captivi în nesiguranța trecutului și a propriei identități.

Cu toate că, treptat, temutul blestem își

schimbă forma, devenind o superstiție sau fiind trecut sub tăcere, el este inserat în ceea ce pare a fi conștiința colectivă a unui neam osândit – de aceea, indiferent de felul în care se raportează la aceasta, pedeapsa tâlharului este un exponent al identificării și al sentimentului de apartenență. Într-o anumită măsură, blestemul devine, de fapt, atât destinul, cât și identitatea lor suprafirească; regăsindu-și obârșia doar în această formă, familia Marinescu este limitată de mândria statutului (dobândit mișelește) și de umilința greșelii.

Ah, tăticule scump, unde ești tu acum lângă Domnul nostru Iisus, cu siguranță, care știe să aprecieze un om inteligent! În fine, bine c-ai murit, căci dac-ai vedea ce se petrece în țara asta, în trei secunde te-ai înăbuși, funcționarul confunda așadar n-ul cu d-ul, dacă poți să-ți închipui, păi cât de cretin să fii ca să încurci două litere atât de diferite? Nimic nu mă mai miră aici, din nefericire m-am născut într-o țară de incompetenți, ce zic, într-o lume de incapabili, însă la urma urmei e mai bine-așa, fiindcă astfel pot să îi fac să mă slujească.

Într-o cromatică diversă, Marineștii devin obiectivul care, traversând o sută de ani de istorie europeană, va surprinde diapozitivele celor mai controversate și tragice evenimente ale secolului al XX-lea, lăsându-mi de fiecare dată impresia că răsfoiesc un album de familie, iar în fotografii se ghicesc în background, în spatele personajelor focalizate, contururile unor momente care au transformat, pentru totdeauna, lumea; războiul,

refugiul, rasismul, fascinația pentru emigrare, comunismul și generația flower-power puse într-o cronologie fluidă, formând un ansamblu desăvârșit, care integrează cu naturalețe cronicii de familie un tablou social complex: de la dispute politice, până la schimbarea atmosferei patriarhale de la sat cu viața plină de freamăt și culoare de la oraș.

E uimitor în ce măsură răul poate să molipsească binele

Am găsit în *Blestemul tâlharului mustăcios* o parabolă a binelui care (nu poate) învinge răul: bunătatea este o slăbiciune, omenia o raritate, iar mila și noblețea devin pretextul înșelăciunii. Așa cum tâlharul-haiduc este dus la pieire de propria-naivitate și încrederea oarbă în oameni, virtutea va continua să fie sufocată de rău: veninul este în sânge, iar forțele binelui nu vor reuși decât să îl risipească (și să îl răspândească), fără să îl anihileze vreodată. Cu cât se îndepărtează mai mult de ceea ce pare a fi *identitatea* lor, Marineștii devin mai vulnerabili în fața fraților, părinților și copiilor care nu se abat de la supradestinul impus de strămoșul lor, Gheorghe Marinescu. Cu toate acestea, în cartea Irinei Teodorescu otrava se prepară și din florile cele mai frumoase, iar răsturnările de situație sunt un lucru cât se poate de obișnuit – ceea ce rămâne neschimbat, însă, este atitudinea pozitivă în fața sorții și umorul care colorează și transformă tabloul într-unul familiar

și recunoscutibil în spațiul românesc.

Serghei aude într-o zi un cântec despre tâlharii hoți de cai, țigani cu mustăți lungi care la începuturi prindeau cai sălbatici; apoi, aveau să fure cai deja îmblânziți; un cântec despre un om rău și despre fărtații lui. Serghei învață să cânte melodia la vioara lui și apoi își încredințează șatrei secretul. Amărât bătrân, cocoșat sub greutatea unui destin pe care satul întreg i-l cunoaște, da, da, până și măicuțele din mănăstire au zis-o, micuța Ana Marinescu a ieșit singură din slujirea lui Dumnezeu și blestemul s-a reîntors; (...) Serghei se scoală, își îmbracă haina de lână și-și pune pălăria, ce folos să mai tacă acum când toți s-au stins? O să spun povestea la Margot și la Nina, mai fă-mi o bolmoajă, ca amândouă să mă asculte și farmecele vrăjitoarei Ana să nu ajungă până aici; (...) Margot îl lasă pe Serghei să își cânte melodiile triste în frig și-n întuneric, nu mai vrea să-i vadă decăderea, s-a săturat de oamenii ăștia smintiți sau beți sau morți care îi alcătuiesc familia. Cară-te, țipă la el prin ușa încuiată, cară-te, și urletul ei frizează isteria.

În viața asta imaginată se strecoară, în ciuda așteptărilor, lucruri adevărate

Cei ce caută vindecarea unei moșteniri se îndepărtează de aceasta cu fiecare pas prin care își neagă apartenența: de fapt, e imposibil să schimbi destinul unui neam, fără să începi de la tine. Moartea, nenorocirea și neajunsul sunt ere-

ditare, însă în planul intermitent al cuplului contemporan, iubirea și durerea sunt decomprimate; el și ea par să trăiască într-o durată ipotetică, lentă, într-un spațiu blând, unde trăirile au un ecou puternic și devin din ce în ce mai intense. Pe măsură ce trecutul se apropie de noi, istoria nu mai pare doar o constatare, ci dobândește, cu adevărat, o însemnătate.

Blestemul tâlharului mustăcios este o carte care surprinde prin tonul original și prin atmosfera pe care o creează. Frazele trec aproape pe nesimțite de la persoana a treia la persoana întâi, la fel cum Irina Teodorescu traversează cu naturalețe diferite stiluri și registre, dovedind multă precizie în construirea ritmurilor și duratelor narative. Romanul ei este unul care captivează instantaneu și se parcurge rapid, lăsând impresia că a fost scris încă de la început în limba română, datorită traducerii Mădălinei Vălcu: prin cuvinte și frazare, sunt reflectate starea și ambianța, care sunt esențiale în romanul plin de fantezie al scriitoarei româno-franceze. În doar 170 de pagini, cartea ilustrează o parabolă a confruntării dintre bine și rău, o cronologie a secolului al XX-lea și nenumărate povești despre iubire, pierdere, transformare, putere, durere și moarte.

Andrada Strugaru este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Olga SCRIPNIC

Vitraliu în patru stări: *Alt nume, altă uşă* (Eduardo Caballero)

Existența. Menționez că am considerat mereu acest concept ca fiind unul sărac în conținut, având o semnificație abstractă. În schimb, viața era ceea ce caracteriza începutul oricui, putea fi o explicație neîndoielnică a oricărei întâmplări, purta o anumită certitudine și profunzime. Acum însă, pot spune că certitudinea și profunzimea sunt ancorate în realitate, limitele lor fiind date tocmai de relațiile noastre cu existența. Fizicianul Stephen Hawking afirma la un moment dat că „Atâta timp cât există speranță, există viață”. În volumul de povestiri *Alt nume, altă uşă* al lui Eduardo Caballero speranța, în unele cazuri, este spulberată de dorință și aceasta îmbracă nenumărate forme: dorința de a supraviețui, de a aștepta, de a schimba sau de a nu schimba anumite lucruri și că ea depinde de diferite aspecte ale realității. Totuși, în pofida acestui fapt, vocile care se găsesc în această carte există. Acest fapt mi-a făcut și mai clară bariera care marchează diferența dintre viață și existență. Exiști indiferent de circumstanțe, chiar și atunci când nu trăiești. Existența devine astfel un aspect definitoriu al întâmplărilor din *Alt nume, altă uşă*.

Trăgând cu coada ochiului

Cartea poate fi chiar ea privită ca o ușă, una care ne oferă posibilitatea de a deschide de fiecare dată o altă lume, adeseori diferită (dar nu fundamental de cea reală, a cititorului), mai plină de realitate și, totodată, lipsită de ea, sustrăgându-i-se, pulsând de ceva ce se poate găsi dincolo de un zâmbet, de o dorință sau chiar de o întâmplare fugară ce pare firească până într-un moment anume. Orice ușă odată deschisă seduce cititorul prin existența unor voci, în unele cazuri marcate de seninătate, în altele însă, de durere; în spatele fiecărei uși, pulsează viața care este prezentă sub cele mai diverse forme și are cel mai neobișnuit, așteptat sau imprevizibil, final.

Cartea nu oferă certitudini. *Alt nume, altă ușă* nu conține o „istorie concretă”, cu un sfârșit predestinat personajelor, ci trasează linii de forță, întâmplări, momente, secvențe, întristări sau depresii, fragmente de existență marcate de angoasă sau de boală. Pentru mine, această carte a constituit o interpretare a realității sau a unei posibile realități. Povestirile cuprinse în volum nu poartă însemnele distorsionării vieții autentice, ci adună, într-un spațiu narativ restrâns, o multitudine de aspecte cărora puținii le oferă o semnificație și care rămân în umbră de cele mai multe ori.

Vocile acestei cărți contopesc timpuri și spații diferite și totuși intime, personalizate. Personajele

nu-și impun restricții, nu-și limitează dorințele, însă, chiar și în acest caz, viața lor este condamnată la un eșec final – unul care se manifestă diferit și adeseori nu e considerat o înfrângere. Viața le poate fi înțeleasă drept o consecință a timpurilor, a gândurilor, a acțiunilor sau, uneori, a hazardului. Spre sfârșit, își manifestă prezența prin distrugere, limitând lumea acestor ființe la o simplă existență. În calea spre devastare intervin elemente care oferă, pe de o parte, o anumită formă de profunzime acelor voci, lăsând o amprentă emoțională, pe de altă parte, dezvăluind o realitate din perspectiva celui căruia îi este oferită. Ele sunt boala, singurătatea, depresia și durerea. În unele cazuri, acestea pot deriva una din cealaltă, dar uneori își manifestă datul într-un mod individual.

Boala

Pe lângă prezența sa în formă fizică, în *Altă nume, altă ușă*, ea face parte dintr-o lume în care devine o formă a viciilor, e capabilă să creeze deprinderi și, în același timp, să se manifeste într-o astfel de formă. Personajele conștientizează starea în care ar trebui să fie corpul sănătos, dar, în ciuda acestui fapt, propriul trup își găsește în (și prin) boală liniștea, confortul și stabilitatea în această altă stare, orientându-se spre o „ușă” mai întunecată și periculoasă. Am perceput dorința și, totodată, neputința de a schimba ceva ca pe o

formă de manifestare a viciului. În acest caz, boala apare ca o variantă mentală a renunțării. Chiar dacă una dintre forme (boala) pare mai gravă decât cealaltă (viciul), ambele sunt distrugătoare și implică suferința care nu-și scutește victimele de acea conștientizare a stării ce amplifică durerea. Nici abandonul, nici viciul, nici boala nu au un sfârșit vizibil pentru cei în interiorul cărora se stabilesc. Astfel, în istorisirile lui Eduardo Caballero, nu am considerat sfârșitul personajelor ca pe unul din care iradiază lumină, ci ca unul care multiplică răspândirea „maladiei”: o boală este aducătoarea alteia. Finalul rezervă aparent un fascicul de lumină dorită, dar, în același timp, ne-o răpește. Boala, indiferent de modul său de manifestare, face înțeleasă pentru cititor suferința creată și neputința de a o reda a persoanei-gazdă. Traumele provocate celor din jur și consecințele reale aduse de aceasta, aparent nesemnificative, nu sunt privite din perspectiva posibilității ruinării mai multor vieți.

Singurătatea

În volumul lui Caballero, singurătatea nu este înțeleasă ca un efect al îndurării unei pierderi, ci apare în urma încercării de a oferi alt aspect realității, celei care în fond se dovedește a fi aparentă, după cum se arată în una dintre povestiri, intitulată *Roata*. Pentru mine, la început, singurătatea era o stare lipsită de explicație, însă ea nu

se datorează numai încercării de izolare de împrejurări sau de sustragere într-un anturaj personalizat. Singurătatea am conceput-o în această carte, în primul rând, ca pe o stare, una care poate să te facă prizonierul propriilor iluzii și creează o lume proprie – cea în care domină o înțelegere reciprocă, cea care poate să îți ofere refugiu în orice moment. Realitatea, de cele mai multe ori, spulberă unele așteptări, care pot fi esențiale în încercarea de a înțelege anumite aspecte ale vieții personajelor și atunci când aceste aspecte devin mai pline de semne de întrebare sau nu au aceeași soluție care era presupusă, singurătatea poate oferi soluții, o liniște interioară necesară.

Depresia

Aceasta reprezintă unul dintre accesoriile bolii care pare a avea remediu, dar pentru care timpul se dovedește *un unguent eficient care acoperă zona afectată și-o face să arate ca și cum cele întâmplate n-ar fi avut niciodată loc. Singura contradicție e că, dacă răzuiești puțin cu un obiect rece de metal, pojghița se dă la o parte și totul e descoperit. (În după-amiaza asta)*. Cabellero mi-a ilustrat depresia ca fiind o apăsare sufletească. Ea este zăgăzită ca rezultat al unor temeri care rezultă din confruntarea cu realitatea sau din încercarea de a-i oferi acesteia alt aspect. Când devii prizonierul unor schimbări radicale, neașteptate, atunci sustragerea este cea care îți

poate oferi „soluția” necesară. Dar această sustragere accentuează treptat inaderența la realitate. Cum am menționat la început, depresia este ceva durativ. Timpul este necesar uneori pentru a înțelege ceea ce era în umbră, însă, în alte cazuri, el este cauza agravării și închiderii în sine, cauza dorinței de a nu face ceva sau de a nu auzi ceva. Dacă unul dintre motivele singurătății putea fi pierderea cuiva, depresia presupune pierderea sinelui; este o cale spre autodistrugere: nemulțumirea față de cei din jur devine nemulțumire față de tine însuși.

Durerea

Într-o altă povestire, *Scrisoare mamei*, se menționează că *Durerea este proprie prezentului și memoriei. Iar memoria e selectivă și personalizată*. Ultimul dintre cele patru elemente menționate este durerea. Ea e o formă de slăbiciune care, influențată de temeri – dar mai puțin adânci decât cele manifestate în cazul depresiei – generează o nesiguranță obscură. Durerea apare în povestirile volumului într-o formă spiritualizată, ușor volatilă, dar care impregnează ființa de resentimente. Chiar și ascunsă în cel mai adânc colț al sufletului, mistuirea ei este un punct de pornire spre construirea îndoielilor. Încercarea de rememorare sau de descoperire a altor soluții, căutarea greșelilor reprezintă durerea despre care vorbesc personajele lui Caballero. În-

toarcerea în trecut este asemenea tulburării unor răni în calea spre vindecare. Nici dorința și nici speranța nu sunt capabile să șteargă amprentele trecutului, însă ele sunt cele care pot uneori constitui o aspirație către viitor.

O ușă către altă ușă. Și mereu o altă ușă.

Utilizarea destul de frecventă a unor cuvinte sau structuri de tipul *în unele cazuri, uneori, totodată* (care decupează „cazuri”, lipsindu-le de generalitate sau acumulează situații, motive, stări care motivează comportamentul personajelor) se datorează multitudinii de întâmplări – cu începuturi și sfârșituri în mod voit banale. Deloc așa, viața personajelor se derulează sub semnul unei opțiuni (a lor sau a altora), a hazardului, a unui dat căruia nu pot sau nu vor să i se sustragă.

Istorisirile cuceresc prin profunzimea lor; nu atât caracterul sau întâmplarea atent elaborate interesează, ci anumite nuanțe ale acestora, discrete, dar deloc nesemnificative, în jurul cărora se construiește fiecare povestire.

Olga Scripnic este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Mălina TURTUREANU

Ceai amar și Întâmplări dintr-o viață (Sylvie Germain)

Sylvie Germain scrie sub semnul urgenței: timpul trece alert sau se dilată, vindecă și rănește din nou, nu-ți lasă momente să respiri, dar, dacă ți-ar lăsa răgaz să înțelegi totul dintr-odată, ai plânge. Romanul este, în același timp, o tresărire violentă, o inflamare, o reverie, o întrebare. *Și dacă acest disc negru-cenușiu, care freamătă sub corpul ei în imponderabilitate, este de fapt gura unui hău gata s-o înghită?* Scriitura are o eleganță desăvârșită, o aviditate spontană, immortalizări memorabile și o impalpabilă impresie de *deja-vu*, ca și cum trăirile personajelor sunt de fapt re-trăiri, ca și cum poveștile lor ar fi reîncarnări, ar fi reîntregiri ale unui doliu uitat. Însă și când ai reîntregirile, tabloul nu este complet, lipsurile îți amintesc de întreg, iar tu nu ai fost niciodată un întreg.

Pe Lili copil, imaginea ei de ființă orfană și înțeleaptă, o recuperăm încă din primele pagini și încercăm să înțelegem această interioritate fragilă care se simte călău, care își pune întrebări existențiale, dar fără să exteriorizeze aproape nimic din ce nu și-a propus. De când era (mai)

mică și (mai) inocentă, dar nu lipsită de apărare, de când încă era curioasă, de când locuia numai cu tatăl ei și o entuziasmau nespuse vizitele la bunica. O cunoaștem pe Lili încă dinainte să o cheme și Barbara. O cunoaștem și, în același timp, nu o vedem din spatele acelor gratii invizibile ale distanțării de un altul, ci vedem *prin* sufletul ei intrigat, ne atașăm și realizăm că ne-am atașat abia după ce devine un adult dintr-o bucată, fragmentat și adunat în efortul de a se obișnui cu sine, cu realitatea identității ei și cu lumea din jur. Afectată de un oarecare „efect tribal”, antrenată să-și ascundă frustrările și nevoia disperată de afecțiune, Barbarei îi place să lase impresia de putere și își joacă rolul de femeie independentă cu demnitate. Cu demnitate și revoltă mocnită.

A renunțat la pictură. Nu și-a dus niciodată până la capăt poveștile de dragoste sau poate că, dimpotrivă, doar a știut de fiecare dată să le încheie la timp.

Când, totuși, știi că trebuie să te oprești? Când, într-o viață de om, știi că este timpul să te încrezi în rațiune și când este momentul oportun să dai frâu liber doar acelei pulsioni a subconștientului? Nu întrebările o definesc pe micuța Lili, ci însăși incertitudinea este cea care o seduce și o modelează până când ajunge *matura* Barbara și mult după asta. Incertitudinea care naște frică, naște gelozie, ascunde secrete, care o lasă pustie, o

face să abandoneze tot ce îi dădea impresia de vitalitate. Lili privește sensul propriei existențe cu spirit ludic și, totuși, sumbru. Cu o anumită detașare. *Cum să rămâi serios cu un Dumnezeu care este atât de puțin serios, care le lasă pe creaturile sale să fie victimele unor fantezii atât de halucinante?* Individualitatea ei va fi absorbită parțial de noua familie, mania tatălui pentru echidistanță răpindu-i brutal orice speranță că ar putea fi privilegiată în ochii lui, printre fratele și surorile vitrege. Însăși țara va arde în acea perioadă, prejudecățile ducând la violențe, violența la moarte, iar revolta nu va îngloba doar disperare și suferință, va însemna dezintegrare și partizane.

Și, mai ales, cum să rămâi credincios în fața absurdității, a cruzimii care schimonosesc atât de des viața?

Figura maternă lipsește cu desăvârșire din viața personajului, cel puțin figura aceea caldă, vie, autentică, cuibărită în imaginația ei și pe care o studiază uluită în fotografia veche din casa bunicii, singura legătură cu trecutul. Acea figură la care se trezește visând și/ sau sperând câteodată, pe care o asociază dezastrului, abandonului, trăind sub stigmatul vinovăției, rămâne o umbră ștearsă până când adevărul brutal, dar nu total, îi este revelat. Riscă, dar niciodată din toată inima; gândul de a avea copii este repede alungat

de umbra mamei, atât de subtil, încât pare că nici nu este menționat, atât de brusc, că pare a nu-l fi avut niciodată. Să fii mamă presupune întâi de toate un pact pe care îl are de făcut cu trupul ei, apoi cu sinele, dar Lili Barbara nu ia niciodată în considerare această posibilitate: a văzut prea multe maternități ratate, a respirat traumele lor, le-a avut în fața ochilor, le-a pipăit cicatricile. Toate femeile din viața ei au fugit, mai devreme sau mai târziu. Sau copiii lor au fugit de ele, pentru a se salva. Imaginea maternă oglindită de memoria absenței și a morții o descurajează, o scufundă în preajma pierderii de sine.

Unde ar putea ea să mă cheme, dacă nu în mijlocul mării, în mijlocul morții?

Romanul are un acut spirit de analiză, de percepție și, paradoxal, de înstrăinare. Narațiunea tinde să te apropie de slăbiciunile, de ciudățele, de interioritatea unui personaj, pentru ca apoi să te izbească șocul provocat de dualitatea trăirilor, de simplitatea opțiunilor, de complexitatea firelor care se țes între sinele lui Lili și ceilalți.

Protagonista romanului este însăși viața, o altă viață alcătuită din multitudinea de vieți, cu zbuciumul fiecăruia, cu simplitatea fermecătoare sau dureroasă a zilelor și alegerilor, a întrebărilor și răspunsurilor. O viață care a înlănțuit mai multe destine, diverse conjuncturi, a cunoscut

boala și a risipit, a crezut și a blestemat, a abandonat și a (re)născut. O viață care și-a recăpătat amintirile și a învățat să trăiască din nou cu ele, care s-a obișnuit cu dispariția și a știut să o imortalizeze. Care a uitat de muzică și apoi a adus-o din nou în viața ei. O viață ca o comedie, ca o tragedie. O viață ca un ceai amar în care insiști să pui cubulețe de zahăr până ajungi să te obișnuiești, într-un final, cu gustul.

Mălina Turtureanu este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Anastasia FUIOAGĂ

Destin și neputință: *Sora lui Freud* (Goce Smilevski)

Cartea lui Goce Smilevski reușește, prin firul poveștii sale și structura aparte, concentrică, să contureze un portret al ființei aflate în penumbra istoriei consacrate. Destinul Adolfinei Freud, protagonistă romanului, se desfășoară concomitent cu cel al lui Sigmund, însă intră sub tăcerea impusă în jur celorlalți, de lucrările fratelui său. Unde se adăpostesc însă năzuințele, zbulciul, speranțele și dezamăgirile acestui destin pe care marea istorie îl neglijează? Poate că în memoria unora și, ulterior, în literatură.

... aceea privire care voia să vadă totul, să trăiască totul și să cunoască totul.

M-a impresionat într-o mare măsură ideea de la care pleacă și pe care mizează romanul, aceea de a da voce unui martor al vieții lui Freud, dar care își urmărește de fapt propria traiectorie. Discursul surorii este despre ea însăși și nu se dedică înfățișării unor detalii mai puțin cunoscute despre Freud. E un fel de „parte nevăzută” a vieții psihanalistului pe care nici chiar el însuși nu o observă. Adolfine evocă preponderent imaginea fratelui său din copilărie, cea dinaintea rupturii iremediabile care avea să se producă între ei. Le-

gătura pe care o aveau cei doi în primii ani e poate axul construcției interioare a Adolfinei și, odată fisurat, nu face altceva decât să continue să se rupă de-a lungul vieții. Toate gesturile aproape ritualice ce compun cei dintâi ani ai protagonistei

își lasă puternic amprenta asupra ei, iar dispariția sau ciuntirea lor împinge formarea sa interioară în direcția unei singurătăți neînțelese de nimeni. Pătura ținută cu degetele deasupra capului devine, astfel, un mecanism defensiv atunci când diminețile petrecute alături de mama sa în bucătărie devin imposibile.

Am simțit, pe măsură ce citeam, că, în interiorul personajului, un fel ciudat și inexplicabil de neputință se amplifică odată cu trecerea timpului. Imposibilitatea de a face un anumit lucru devine impasibilitate în fața oricăror altor opțiuni. Refuzul mamei la dorința de a picta este procesat ca un refuz al Adolfinei la tot ceea ce înseamnă, într-un limbaj informal, „a face ceva cu viața ta”. Nu condamn atitudinea ei (sau lipsa acesteia), însă aveam senzația uneori că până și Adolfine este un simplu ascultător/ spectator al derulării propriei vieți. Cursurile de pictură și lecturile din adolescență par a se risipi în decursul vieții, așa cum visul venețian își pierde categoric sensul de-a lungul anilor. Ceea ce generează această depersonalizare a aspectelor vieții care ar putea să o ghideze pe Adolfine cred că este tocmai dispariția bruscă a iubirii pe care Sigmund o împărtășea cu sora lui. Descoperirea maturității trupești dintre cei doi produce o ruptură ireversibilă între interioritățile celor doi frați. Intimitatea lor este aproape complet distrusă de conștientizarea maturității, a faptului că nu vor rămâne mereu împreună, iar ceea ce urmează e

o continuă destrămare a speranțelor.

... chipul meu, pe care doar foarte rar nu cădea umbra spaimei și a durerii tăcute.

Relația Adolfinei cu mama sa este una care marchează profund nu numai destinul ei, ci și percepția cititorului. Nu știu dacă așa e concepută cartea sau e de vină receptarea mea din timpul lecturii, dar nu am reușit să înțeleg resorturile interioare ale mamei care determină atitudinea ei în fața fiicei sale. Dezamăgirea la aflarea unei dorințe din copilărie, aceea de a picta, se transformă într-o negare virulentă a întregii existențe a propriului copil. De ce lipsa ajutorului, a încercării de a încadra viața copilului său pe făgașul dorit măcar? Nu știu dacă e vorba chiar de ură, ci poate de o frustrare amplificată într-o direcție greșită. Respingerea aproape violentă a tot ceea ce înseamnă zbuciumul interior al Adolfinei o împinge pe aceasta spre soluția izolării, atât exterioare cât și interioare. Trăirile protagonistei își construiesc propria lume în care evoluează și a cărei existență nu pare a fi intuită de cineva din viața ei.

M-am întrebat și încă mă întreb care e motivul pentru care o relație atât de profundă cum este cea dintre mamă și copilul său se poate zdruncina într-un fel atât de definitiv. În astfel de momente ia naștere o neputință de apropiere, de empatizare și de înțelegere care foarte greu poate fi învinsă. Adolfine alege să plece într-un ospiciu decât să mai rămână în propria casă alături de

mamă și, timp de șapte ani, nu părăsește incinta spitalului. Impresia lăsată mie este că ea fuge de cuțitul care provoacă rana cea mai profundă, mama sa, dar nici nu încearcă să și-o trateze. Mai poți, oare, să închizi o astfel de rană? Și unde e fratele în tot acest timp? De ce e atât de indiferent la ceea ce simte sora lui, de ce nu o crede când aceasta îi împărtășește suferința ei? Relația Adolfinei cu fratele și mama sa ridică multe întrebări a căror rădăcină se găsește în sentimentul neputinței, iar răspunsurile par că se pierd în generalitatea lui „pur și simplu așa a fost”.

Pentru unii oameni, Eul e o substanță fragilă, erodată de acreala existenței, iar în punctul de maximă eroziune se deschide o realitate diferită.

Structura cărții și a narațiunii propriu-zise mi s-a părut foarte interesantă și cred că este menită să sublinieze dimensiunea interioară în care personajul se mișcă. Timpul nu există cu adevărat decât pe volute enorme și care oricum nu înseamnă nimic. Duratale, anii sunt un fel de detalii complet ignorate tocmai pentru că nu ele reprezintă centrul de greutate în trăirile Adolfinei. Perioada petrecută în ospiciu este compusă din diferite reflecții, dialoguri cu doctorul Goethe și Klara și doar două întâmplări concrete: un bal mascat și suicidul unui pacient (care determină, de altfel, și plecarea Adolfinei din clinică). Punctul central al acestor șapte ani este nebunia și felul în care se manifestă ea la fiecare pacient. Impresia pe care gândurile Adolfinei mi-au lăsat-o

este aceea că nebunia e un fel al personajului de a-și distra atenția de la propria suferință și, în același timp, poate un soi de validare pe care și-o dorea. Știa că ea nu era nebună și că venise la spital doar pentru că nu avea alt loc în care să meargă, însă nebunia devine singura șansă de evadare din amarul propriei vieți. Odată revenită acasă, Adolfine pare să își piardă din nou ținta gândurilor și a experiențelor interioare. Totul devine un fel de derivă, de inerție a propriului destin, iar din 30 de ani trăiți alături de mama sa nu rămân decât câteva momente petrecute, vara, pe scaunele din balcon și un *la urma urmei, trebuie să învățăm să ne vorbim*.

Există, de altfel, multe elemente care se repetă contrapunctic de-a lungul paginilor parcurse. Replici și gesturi care apar în mod regulat și care își capătă sensul complet atunci când sunt încadrate într-un întreg, acela al interiorității Adolfinei. Ceea ce rămâne din experiențele ei sunt tocmai aceste detalii-cheie, cum sunt de altfel și picturile lui Bellini. Chipul lui Iisus și acela al Fecioarei devin de fapt expresia suferinței care persistă în diferitele sale forme. Atunci când timpul diluează prezența oamenilor, amprenta pe care ei o lasă rămâne în gesturile asumate aproape inconștient. Toate acestea alcătuiesc destinul atât de zbuclumant și totuși tăcut al surorii lui Freud.

Anastasia Fuioagă, redactor-șef „Alecart”, este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Viviana GHEORGHIAN

Despre reflexii și reflexe în *Drumul egal al fiecărei zile* (Gabriela Adameșteanu)

Fragmente de lume și de oameni, timpuri dizolvate ori relații formatoare, toate se încadrează în romanul Gabrielei Adameșteanu într-un joc al reflexiilor și al reflexelor, al încercărilor eșuate ori al aspirațiilor niciodată neatinse. O imagine restrânsă, subiectivă și verosimilă a lumii, într-un roman cu iz clasic, în care protagonista este unicul observator al spațiului și al timpului ei.

Drumul egal al fiecărei zile, al irecuperabilului repetat aieva cu aceeași stângăcie naturală și provincială de pașii timizi ai protagonistei pe Strada Mare, în parc, pe trotuare, prin săli de curs și cinematografe. Interiorul palpabil frânge interiorități suspendate pentru a crea altele. Odaia sufocă, odaia fragmentează și diluează neliniști în fragmente de emoție absentă și în prea puțină cordialitate. Din oameni nu mai irupe nimic, din Letiția irupe totul – nesiguranța și curiozitatea, rutina și romanescul, teama. Firească și prea puțin palpitantă, sensibilă și oscilantă, Letiția se situează aproape de lume și departe de noi – când începi să privești prin ochii ei împrejurimile, realizezi că simplitatea plină de deznădejde a cotidianului este, poate, singura frânghie

care ne mai anină. *Drumul egal al fiecărei zile* este drumul pe care Letiția pășește plutind – mai mult decât a stabili un nou drum, Letiția ocolește un altul, cu aceeași teamă și repulsie pe care, inconștient, și le-a cultivat în odaie.

De fapt, drumul egal al fiecărei zile purta în el semnele nereușitei. Nu m-am gândit însă la asta atunci și mai târziu, când am crezut că înțeleg, suferința unchiului a trecut în mine abstractă; poate chiar mai mult decât fusese vreodată? Pentru că ani întregi, în buimăceala atâtor clipe, simțisem de obicei, plină de revoltă, doar că el era altcineva decât mine.

Gabriela Adameșteanu trasează contururile unor portrete remarcabile, impresionante prin acuratețea defectelor scoase la suprafață în gesturi mici și a absențelor deloc copleșitoare care le constituie. Dintre toate, două, situate într-un raport permanent de apropiere-depărtare, se ridică deasupra tuturor – Letiția Branea și unchiul Ion.

Letiția este suma tuturor interacțiunilor, întâlnirilor și mediilor în care s-a format – din fiecare spațiu respinge sau adaugă ceva la propria-i personalitate, de multe ori involuntar sau opus tendințelor inițiale. Spațiul social și cel privat se întrepătrund într-un tablou complex, dar nu complet, prin care, cu echivoc, protagonista parcurge noi etape ale dezvoltării sale. Figurile cele mai pregnante la care se raportează sunt cele masculine, toate fiind, într-o măsură sau alta, fie o reflexie, fie un alter-ego al Letiției.

Povestea Letiției își găsește rădăcinile în timpuri vechi, încă dinainte ca protagonista să existe. O istorie de familie zbuciumată își face simțită prezența: unchiul Ion, Margareta (mama Letiției) și Biță conturează relația statică a trei frați cu personalități antagonice și care trebuie să își gă-

sească un rost în viață, lipsiți fiind de ocrotirea părinților. Ion, cel mai mare dintre frați, își asumă responsabilitatea unui părinte, reușind să se ocupe atât de educația și de îngrijirea fraților mai mici, cât și de propria evoluție. Societatea zdruncinată de atunci afectează însă traiul liniștit al fraților, scena politică inserându-și vertebrele în viața privată. Soțul Margaretei și tatăl Letiției, susținător al mișcării legionare, este trimis la închisoare pentru mai mulți ani, membrii familiei devenind astfel victimele colaterale ale regimului proaspăt instaurat. Viața Margaretei este umbrită de pata adusă soțului, în timp ce Ion își pierde funcția de director de școală. Printre toate aceste probleme, Letiția își croiește adolescența protejată de scutul unei curiozități inocente, de prezența unor întrebări neterminate și a unor răspunsuri mereu lacunare.

În ochii admirativi, dar critici ai Letiției, unchiul Ion preia atribuțiile paterne. Rezervată și fascinantă, imaginea unchiului atârână tot mai mult sub semnul nereușitei și al potențialului risipit, al expectativului pierdut:

Aștepta întoarcerea fiecărei ore în tiparul știut și se bucura de obișnuințele pe care și le regăsea, clipă de clipă. Printre oameni și întâmplări, se strecura cu un zâmbet mulțumit de puțin, dar nicio dată, m-am întrebat, nu ceruse mai mult decât asta? Unchiul Ion se mulțumește cu cât primește, nu urăște și nici nu iubește aprig, însă își revarsă toate interioritățile nerostite în lucrările sale meticuloase la care muncește lipsit de dorința pu-

blicării. Deși consternată de atitudinea sa delăsătoare, Letiția rămâne marcată de prezența unchiului în viața sa: coborâtul ritmic al treptelor, ritualurile zilnice, întrebările blânde ori replicile fixe, toate se întipăresc adânc în subconștientul protagonistei și rămân acolo mult după moartea acestuia, revenindu-i în gând în clipe neașteptate.

Un alt personaj definitoriu în evoluția Letiției este Petru Arcan, imaginea Letiției în oglindă și idealul la care ea, conștientizând sau nu, a aspirat dintotdeauna. Letiția merge la Petru Arcan, profesor la Universitate, editor și fost elev al unchiului, în speranța că va reuși să publice manuscrisele lui Ion. Fascinată fie de gesturile și de atitudinea sa, fie de prototipul unei lumi după care tânjea în tăcere, Letiția intră într-un joc pe care îl presimțise, parcă, încă de la început. Dezvoltându-și convingeri, pășind tot mai alert pe drumul ales, ascunzându-și prudența prin inocența din ochi și ținând mereu în minte eșecul unchiului ori dizolvându-l, protagonista se avântă, plină de contradicții, în ceea ce crede că este iubirea. Ea devine, de fapt, o reflexie a eului în celălalt. Spre deosebire de colegele de cămin, care își etalau cuceririle ori care doreau o relație stabilă, dovedită a fi, de cele mai multe ori, precară și lipsită de verticalitate, încă din primii ani ai facultății, Letiției îi este străin amorul. Nici Mihai, obsesia adolescenței ei cumiți, nici Barbu nu au reușit să trezească în Letiția ce a trezit Petru Arcan. În cel din urmă, protagonista vede un eu ascuns la fel de contrariat și de nesigur ca

dânsa care, asemenea ei, a încercat să pătrundă într-o lume străină, imitându-i gesturile nesemnificative, posturile, visurile și atitudinile, pășind stângaci și de multe ori temător. Omul din fața ei, ajuns la finalul unui proces al devenirii autoimpus, cu gesturi galante, mâini îngrijite și voce sigură reprezintă doar o față a celui care, pe vremuri, era strigat la catalog Arcan Petre. Cum el s-ar fi legat de fosta sa soție ca de o frânghie care stabilește contactul fragil cu lumea în care intrase, așa și Letiția rămâne legată de el într-o dragoste lipsită de dăruire ori de implicare egală, dar care menține vie lumina unui drum de eliberare din constrângerile inițiale.

Dacă ar trebui să rezum în câteva cuvinte cartea Gabrielei Adameșteanu, aș spune că este un roman despre oameni și locuri. Oamenii, nu foarte numeroși, și locurile, mereu aceleași, se determină reciproc și conturează tabloul unei lumi definitorii pentru anii '60, filtrate prin ochii Letiției. Dintre locuri, două au un impact puternic: odaia în care protagonista a crescut și căminul.

Ambele spații închise contribuie la dorința de emancipare și de eliberare din locurile prea strâmte ori din terenurile nesigure. Până să plece la Universitate, Letiția a trăit în aceeași cameră împreună cu mama și cu unchiul ei, în casa unui proprietar care dorea să îi vadă afară din reședința sa cât mai repede. Spațiul în care Letiția și-a petrecut adolescența a dezvoltat în interiorul ei o profundă nevoie de intimitate și de singurătate, lucru pe care nu îl va obține nici în perioada

facultății. Camera de cămin, sufocantă și incomfortabilă la început, se transformă într-un mediu cenușiu, într-o nouă *odaie*, loc pe care nu îl îmbrățișezi, dar pe care ești nevoit să îl accepți: *Ceasurile multe petrecute împreună fărâmițau de altminteri în glume și bârfe neliniștile fiecăreia.*

În panoul de lemn scorjit din colț spânzurau afișe, dezlipite de apă. Mecanic, am întors capul, cu o veche curiozitate, care s-a oprit imediat. Erau filme vechi, pe care le văzusem de-o lună. În câteva luni, orașul se micșorase și-l priveam c-un ochi halucinant. (...) Ce ciudat, m-am mirat, că locurile astea, amândouă, există în același timp și-s de-a-juns două ore de mers ca să intri de-aici acolo.

În *Drumul egal al fiecărei zile* nu se stabilește doar o relație între locuri și oameni, ci se instalează și un dialog între timpuri ori între spații opuse. Orașul de provincie, rămas același, capătă noi valențe în ochii Letiției odată cu mutarea sa în București. Privite ca două dimensiuni antagonice, spațiul copilăriei și cel al maturității contribuie însă la dezvoltarea ei în aceeași măsură. Protagonista se află la punctul intermitent, niciodată deplin găsit, dintre cele două lumi: ea duce cu sine în București reminiscențele unui spațiu închis, aducând acasă aerul citadin al capitalei, loc în care oameni mari și mici se avântă în țeluri mărețe. Aerul acelor vremuri este profund resimțit în fiecare descriere, cu atât mai mult cu cât naratorul, mai mult subiectiv decât omniscient, este un observator atent al celor mai mici detalii.

Fără a încerca să înfățișeze direct societatea

ori atmosfera resimțită în acei ani, Gabriela Adameșteanu aduce în fața cititorului aspecte pătrunzătoare ale vieții în cele mai subtile moduri: prin atitudinea personajelor, prin peisajele conturate din câteva linii de forță ori prin modul în care inserează, aproape insesizabil, fărâme din implicarea atât de brutală, și totuși subtil mascată, a politicului în viața privată, socială ori culturală.

Drumul egal al fiecărei zile este un roman care se brodează pe sine, o poveste concentrică în care toate drumurile duc către Letiția și pornesc tot de la ea. Între interior și exterior, între libertate și represiune, între aici și acolo, între noi și ceilalți, Letiția a devenit eroina pe care o căutam în toate cărțile pe care le citeam, dar pe care nu o găseam niciodată. Marcată de o sensibilitate aparte și de un mod personal de a interpreta lumea după propriile sensuri, cu vulnerabilități, curiozitate și neliniști adolescente, Letiția este omul lipsit de trăsături la superlativ, diferit de lume prin fiecare respirație a sa, este, poate, omul *real* sau *adevărat*, deși și aceste noțiuni implică un grad de imperfecțiune umană mult prea romanescă.

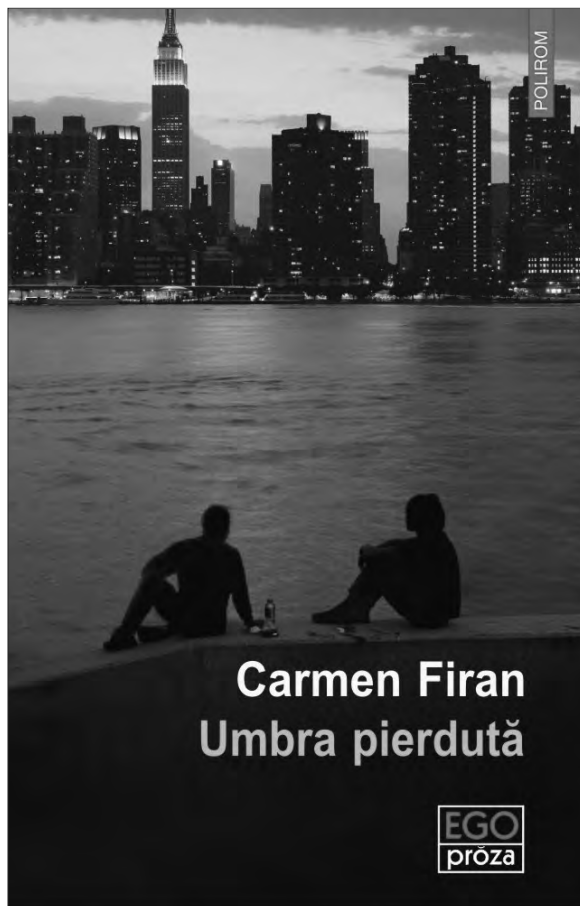
Viviana Gheorghian este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Alina VITEL

(Doar) gânduri pe marginea unui vis: *Umbra pierdută* (Carmen Firan)

La început nu știam exact la ce să mă aștept în ceea ce privește psihologia și modul de a se raporta al personajelor la viața și relațiile pe care le au cu ceilalți. Aveam doar o idee vagă asupra migrațiilor contemporane, pentru că acestea nu mă vizează direct (încă) și nu conștientizam pe deplin modul în care un regim totalitar poate afecta generații întregi. Trăim vremuri în care neașezarea și cenușiul vieții în statul din care provenim potențează succesul imposturii și tindem să jonglăm cu trecutul și cu viețile celor din jur după bunul nostru plac. Acum, într-un stat ne-totalitar, la aproape 30 de ani de la revoluție.

Romanul lui Carmen Firan m-a determinat să analizez cu mai multă atenție felul de a fi al oamenilor și m-a motivat să (îmi) pun întrebările altfel decât o făceam înainte. De ce plecăm? Fugim oare de ceva, de cineva, de noi înșine? Dorul nu e cumva mai puternic decât orice împlinire pe plan material? Merită să te stingi pentru o idee? Umbra pierdută m-a obligat să accept faptul că a te muta și a te adapta „pe bune” presupune smulgerea dinăuntrul tău a spațiului din care provii.

Decalajul existent în interiorul raportului cum ne percepem noi/cum ne percep ceilalți demonstrează puterea pe care o are permutarea, rocada rolurilor. Ceilalți, cei născuți în afară, pot descrie România prin aproximativ aceleași două cuvinte:

Ceaușescu, Dracula. Dar dacă stăm să ne gândim, oare modul în care noi o definim e cumva fundamental diferit, mai lipsit de subiectivitate? Schimbăm doar cuvintele, atât. Subestimăm trăsăturile cu care am fost înzestrați ca nație, mai ales pe aceea de regenerare. Nu purtăm vreo molimă, nu suferim de ceva incurabil, ci doar ne aflăm în stadiul de recuperare a memoriei, a adevărului despre noi înșine – individual și ca popor.

Existență umbrită oare?

Umbra pierdută nu e doar Fred, cuplul Fred-Mimi, inexorabilul Ceaușescu sau figura maternă care se ofilește undeva departe. Nu, am înțeles că lumea toată e o umbră care ne atrage cu frumusețea sa iluzorie propagată ostentativ tocmai pentru a ne îndepărta de adevăr. De această dată, umbra nu mai depinde (neapărat) de coordonata temporală, ci e mai degrabă un alter ego, de preferință impermeabil la nivel etic.

Cea mai recentă carte semnată de Carmen Firan este una în care regăsirea joacă un rol cheie. În care înstrăinarea apropie și oceanul se transformă atât într-o punte, cât și într-o barieră – mai degrabă mentală decât geografică. În care ambiția est-europeanului primează, pentru că the american dream e singura lui scăpare sau, în orice caz, printre puținele. Regimul-matrice care a acaparat țara noastră prin intermediul unor permutări perfide e un catalizator al genialității, facilitând apariția ei, nu și profunzimea. Aspect care poate că nu a fost dedus încă de la început.

3 capitale – trei alegeri

Axa cultural-psihologică București – Paris – New York leagă trei ipostaze, trei modalități de poziționare în lume și de raportare la aceasta. Capitalele enumerate sunt, pentru români, ca o fată morgana: tentante, acaparatoare și prea (puțin) familiare. Asociate unor imagini livești, unor povești, unor aspirații. Nu au o realitate decât atunci când ești obligat să te confrunți cu realitatea lor. Protagonistii romanului sunt călători mai degrabă în ei înșiși, căutând refugiul spiritual de care sunt deposezați de tenebrele memoriei.

Istoria influențează ireversibil și mulțumiri cenzurii pentru că există

Aportul istoriei este pregnant – ea mutilează, regenerează, iartă, dar niciodată nu uită. La fel procedează și cei pe care îi ține la un moment dat captivi – arestați la domiciliu – adică în propria lor țară sau oriunde altundeva. Enclava e totodată un atu pentru pseudo personalități și amplifică ecoul suferinței odată mediatizat. Fără cenzură, unor scriitori mai puțin talentați le-ar fi fost aproape imposibil să fie publicați. Așadar, restricțiile nu sunt monocrome, ci plurisemantice.

Pe mine (cred că) nu mă afectează

Revoluția din 89 nu e un fenomen izolat, dar a mocnit preț de decenii în sufletele unora (cei oprimați de regimul comunist) și acest fapt i-a conferit latura sângeroasă, morbidă, de ambele părți ale baricadei. E tulburător faptul că mulți

dintre noi încă uităm că absolut orice privește și persoana noastră – nu avem privilegiul de a alege ce ne afectează și ce nu. Edi e, din această perspectivă, într-o anumită măsură, reprezentantul superficialului, care se dezbracă de propria-i naționalitate și își însușește una mai apretată, care dă bine atunci când o numești.

Dacă ar fi să îmi pictez țara...

Cu toții aparținem, cumva, unei anumite țări, iar celor care pendulează între mai multe le este cu atât mai greu să decodifice termenul de acasă. Calitatea de emigrant e împovărătoare și are o încărcătură psihică uneori copleșitoare, ba chiar fatidică. E dovada că o viață pusă până deunăzi sub semnul unei rutine, a unei stricteți, a unei ordini (indiferent de natura acesteia) se abate involuntar de la cursul firesc și urmează o traiectorie abruptă. Mi-am dat seama că nu e vina mea sau numai a altora sau a țării faptul că suntem nevoiți să alegem calea străinătății. Fenomenul se datorează unui cumul de factori greu explicabili și ni se prezintă cu veridicitate durerea pe care o aduce.

Anita nu e doar o pictoriță excentrică a cărei glorie s-a stins, ci mi se pare că desemnează România sau orice alt loc sau entitate înrobătă, depozitată de vitalitate și obligată să își facă singură rău, să se mutilizeze pentru a putea supraviețui/ impresiona mai departe.

Lagărul comunist a fost conceput cu o atât de mare detașare umană, încât a avut (și încă mai are) gratii de natură psihică, nu fizică. Pe cei stră-

ini de fenomen îi atinge tangențial, dar pe prizonieri (pardon, cetățeni) îi străpunge pur și simplu, nu oricum, ci zâmbindu-le.

Sunt psihiatrul lumii mele

Suntem captivi în timp, în istorie, între (cel puțin) două regimuri contondente și contrare, iar calea de mijloc e de negăsit. Ceea ce ne dorim se află ori înapoi ori nu s-a inventat încă. Atunci ce rost are să încercăm să ne zbatem, să evadăm? Precum psihiatrul care își îndrepta atenția asupra viselor lui Fred, putem, la rândul nostru, sorta prioritățile în momentul în care analizăm lumea – pacientul nostru. Ea veșnic recidivează, veșnic se opune tuturor și exact când îi este cerută implicarea se retrage din alianța cu noi, ne trădează, ne aruncă în (peste) ocean fără vestă de salvare. Țările cu regim comunist nu au fost depopulate, dar e adevărat faptul că s-au făcut greu auzite, „ambasadorii” plecați, cei care au supraviețuit, fiind prea puțini și nu îndeajuns de vizibili și de credibili. Chiar și așa, acest roman demonstrează faptul că fuga și încercarea de a-ți relua viața din același punct (într-un alt punct geografic) aduc doar o libertate aparentă, simpla tranzitare a țărâmului terorii și lașității șlefuită vizibil în inima personajelor. Gratiile sunt în noi, în inerțiile pe care lumea pe care ai ales să o părăsești le-a împlântat adânc, în cunoscutul devenit acum definitiv pierdut. Și dacă nu te poți reinventa, rămâi tu fără a mai fi tu însuși.

(...)

America e un nod

America e un nod (în gât) care stimulează frica organică și pe care, tocmai datorită farmecului ei înșelător, îl confundăm cu o fundă delicată, făcută numai și numai pentru noi. Este incontestabil o țară extraordinară, o superputere cu o economie înfloritoare și cu o diversitate culturală impresionantă, dar asta nu înseamnă că ne îndeamnă/ obligă să îi preluăm stilul de viață. Îmbogățirea peste noapte e o ofertă hipnotică, care se dovedește adeseori mai mult un contract semnat în grabă, ale cărui clauze nu au fost sub nicio formă înțelese. Dacă îți însușești notorietatea prin intermediul unui leasing, atunci moralitatea și vechiul tu vor fi rata achitată nu lună de lună, ci minut după minut.

Nodurile pot fi dezlegate, America, în toate substraturile sale, poate fi înțeleasă, dar drumul cel mai scurt încă rămâne pentru noi nu doar o ispită, ci, cu predilecție, calea urmată orbește. Un flagrant cu consecințe perceptibile, în genere, doar pe termen lung.

El nu e scaunul pliabil al celorlalți

Fred e un melancolic incurabil pe care nu îl compătimesc sub nicio formă, ci îl apreciez. E mai mult decât un individ decadent, pentru că, în ciuda eșecului literar, reușește să triumfe ca om. E dovada că nu trebuie niciodată să ne lăsăm subjugati de impresia că nu ne-am atins idealurile și că e prea târziu să mai atingem miza.

Din pagină în pagină, din an în an, pare că

importanța i se diminuează. Că lumea pur și simplu s-a debarasat de el – tocmai pentru că puțini sunt cei capabili să îi aprecieze și să îi înțeleagă cuvintele. E bărbatul care a decăzut din poziția lui tradițională, care se află în umbra soției și pe care pare că nimic nu îl mai poate salva. Dar mai are un as în mânecă: abandonarea existenței. Ar fi putut cu ușurință poza în victimă, dar demnitatea îi este dovedită de faptul că nu se dezice de ceea ce îl caracterizează și nu abandonează cultura-pasiune pe care o slujește și o adoră. În ciuda impasului. În ciuda eșecului. În ciuda a tot. Sau datorită (tocmai) lor.

Substitut al stelelor

Umbra pierdută m-a scutit de o vizită la planetariu, amintindu-mi că strălucirea stelelor este proporțională cu spectacolul vizual pe care îl aduce pieirea lor. Mimi a avut parte de o reușită neașteptată, s-a reinventat, s-a adaptat. Există însă un episod care îi demonstrează slăbiciunea și simțul ridicolului slab dezvoltat. Imaginea despre sine care a înlocuit sinele. Este momentul controlului financiar. Ce mai prețuim oare acum? Sinceritatea, mărinimia, aspectul? Pe aproape – prețul. Mimi posedă o adaptabilitate remarcabilă și a învățat să privească înainte. Ea profită la maximum de oportunitățile țării de adopție, simte că are lumea la picioare (uneori chiar sub picioare), dar, la un moment dat, balerinii și tocurele subțiri par a nu mai avea nimic în comun. Pe scara umanului, nu a societății, Fred e cel realizat,

nicidecum Mimi. Dar grila este diferită și succesul cuantificabil. În America poate cu atât mai mult.

Acolo am cunoscut paranoia

Fred nu poate și nu vrea să se plieze cerințelor societății, fiind apărătorul celor care nu își lasă esența vandalizată. Lumea în care ajunge să trăiască îi devine (și mai) străină cu fiecare an care trece, cu fiecare succes al soției, cu fiecare cuvânt care nu se (mai) lasă definit ca fiind al său. Această alegere îl transformă într-un adevărat martir. Se opune manipulării ideologice, ceea ce declanșează mutații substanțiale la nivelul ființei sale. Izolarea socială distruge. Primordialitatea banului pune în umbră elitele. Lumea e cu susul în jos și se pare că ne dorim să o descentrăm din ce în ce mai mult. Fred nu e unul singur. Nu e fictiv. Fenomenul este cât se poate de real. Fred stă lângă mine. Fred e aici sau în America. Fred poate fi oriunde.

Eu am ajuns la concluzia că

În orice colț al lumii există și eșecul, și deprezia, și moartea. Nu ne putem ascunde de ele, ci doar să le acceptăm, iar scrisul este o metodă cât se poate de viabilă de a protesta împotriva nedreptății, a discrepanțelor sociale și a manipulării. Poate fi folosit drept lupă cu următoarea specializare: criticarea oportunismului și a patetismului succesului contemporan. Oricât de atrăgătoare ar părea gloria pe care ți-o oferă conducerea unui bussines de succes, întâlnirea

cu o carte bună continuă să întrecă detașat iluziile pe care le livrează saloanele de frumusețe.

Umbra pierdută a reprezentat ocazia de a accepta și de a fora în profunzimile realităților de acum, de a mă obișnui cu mimica adversarului care îmi va modela viitorul. Avem parcursul pus sub semnul alegerii și suntem capabili oricând să o luăm de la capăt, dacă ne lăsăm ghidați. Dacă ridicăm ancora și căutăm extrem de necesara entitate care poate să ne traducă din limba trecutului în cea a prezentului. Nu există niciun motiv plauzibil să ne lăsăm umbriți de concepțiile celorlalți sau de rezonanța reușitelor lor. Fiecare excelăm în felul nostru și încercarea de a cuantifica e pur și simplu absurdă – lecție pe care încă îmi e greu să o asimilez.

Toate personajele sunt voci care ne reprezintă grijile și slăbiciunea cu care singuri ne etichetăm originile; martori și victime/ (și) factori declanșatori ai exodului care nu mai uimește, ci doar adâncește contradicțiile sociale.

După întoarcerea ultimei file a romanului lui Carmen Firan, mi-am dat seama că singura plăcere care ne-a rămas este privitul porumbeilor. Adio pipă, adio faimă, adio lansări de carte. Bun-venit monotonie, bun-venit resemnare! Dar oare așa (trebuie) să fie?

Alinei Vițel este elevă la Colegiul Național Iași
(www.alecart.ro)

Mălina CURPĂN

Tentaculele ispitirii și convertirea întru nou. *Dinții ascuțiți ai binelui* (Bogdan Răileanu)

Eram ca în transă; toate vocile și zgomotele din jurul meu dispăreau undeva înghițite de neant odată cu parcurgerea romanului. Simțeam cum gândurile îmi sunt acaparate și înșurubate strâns în universul creat de Bogdan Răileanu, cum toate ideile la care am ajuns până în această etapă a adolescenței (legate de cutumele bisericii) se recompun în desfășurarea acțiunii din *Dinții ascuțiți ai binelui* și în pragmaticele predici ale părintelui Vladimir. Scriitorul coboară spațiul sfânt de pe pedestal și disipă acele convingeri călduțe, cu care eram de prea mult timp familiarizați, cadrul în care se desfășoară evenimentele prezentând sforile groase din spatele cuvintelor și gesturilor care *ne unesc vizibil în credință*. Aceasta este cartea care m-a obligat să văd cât de ușor se poate pierde sau perverti sau modifica întru (alt)ceva credința, cum omul, slujitorul lui și Domnul Dumnezeu trăiesc în universuri diferite, netangente, așa cum spațiul Mănăstirii Scărarului, deși exista și își purta duhul și duhurile peste lume, nu apărea pe nicio hartă, ființând într-o buclă de sine stătătoare parcă.

Oamenii sunt de așa natură, încât inițial sunt sceptici și resping schimbarea. Frica de necunoscut îngrădește inevitabil dorința de a testa *diferitul*, obișnuința și cutuma sunt mai puternice decât nevoia de schimbare. Cu toate acestea, călugării de la Mănăstirea Scărarului de pe vârful Nebunu Mare se lasă seduși și modificați de cuvinte (nu de Cuvânt), de vântul schimbării în numele noului și al milosteniei, ce în final deviază de la tot ceea ce înseamnă normalitate. Primul pas a fost acceptarea progresului pe care tehnologia îl presupune. Părintele Daniel, singurul din generația sa care are inițiativă, aduce curentul electric în mănăstire, după care un computer conectat la internet în bibliotecă. Nemulțumirea cu privire la ideea inovativă a starețului este previzibilă, dar datorită acesteia s-a descoperit faptul că acel loc sfânt din vârful muntelui nu apărea pe aplicația Google Maps, faptul ducând la consolidarea credinței în Dumnezeu.

Voia Domnului e mai puternică decât sateliții de pe orbita Pământului și poate această întâmplare ilustrează exact vorbele din vechime care ne spun să credem și să nu cercetăm.

Mitropolia trimite în recunoaștere un preot tânăr cu studii de psihologie și teologie, despre care se spune că are păreri prea ferme legate de *lucrurile tainice pe care le slujea Biserica*. În urma primei predici de Paște pe care părintele Vladimir o ține într-o biserică din București, unde le pre-

zintă credincioșilor lumânarea stinsă cu care a fost adusă Lumina Sfântă de la Ierusalim, patriarhul hotărăște să îl trimită departe de *aglomerările urbane*, într-un loc unde să își clarifice prin rugăciune ideile pe care le are despre Biserica. Scopul părintelui Vladimir la Mănăstirea Scărarului este de a raporta demersul rugăciunilor în timpul Postului Mare și de a scrie o carte de bucate cu rețete călugărești de post, care, pentru el, constituie doar un pretext pentru a începe o lucrare mult mai mare, *o lucrare pe care nu prea mulți vor reuși să o digere*. Schimbările aduse de Vladimir, care devine stareț după moartea părintelui Daniel, instituie un timp al ispitei și al căderii, învăluit însă în auspiciile împărtășirii și deschiderii către păcatele celui alt. Dar păcatul, răul, dinții ascuțiți ai realității mușcă adânc și insinuos din sufletul nepregătit al tuturor slujitorilor lui Dumnezeu. Am fost un cititor martor la distrugerea spațiului sfânt din vârful Nebunu Mare, am intuit sfâșierea liniștii, pângărirea, dar și lumina ademenitoare a lumii; neliniștea a mușcat adânc din sufletul meu precum mușcau preacinstitele fețe bisericești din bucatele făcute după rețetele noului stareț.

Renunțarea la haina preoțească, la acele *haine negre și lungi*, e propovăduită nu ca o renunțare la har, ci ca o cuminecare întru ceilalți, ca o aducere mai aproape a harului de păcatele suferinziilor. *Cine suntem noi? Niște oameni. Suntem mai*

presus decât ceilalți oameni? Suntem mai luminați? Părintele Vladimir reușește să smințească și să se smințească, iar imaginea starețului în pantaloni scurți, slujind în mănăstire frizează grotescul, anunțând parcă apocalipsa.

Ne ascundem în spatele hainelor noastre negre de pustnici și stăm cu spatele la Dumnezeu, ferindu-ne privirea de lumea vie și păcătoasă de după gardul mănăstirii. Iubirea de oameni și de Dumnezeu nu are nevoie de o uniformă.

După parcurgerea acestor rânduri, prin minte îmi umblau în dezordine o mulțime de gânduri, amintiri, întrebări fără răspuns. Vedeam acel copil, încă în brațele inocenței, stând cuminte în genunchi și ascultând obosit slujba de duminică după ce s-a închinat la toate icoanele din biserică. *Oare cât mai durează?* Vedeam acel păcătos printre păcătoși, care caută iertarea lui Dumnezeu în loc să o caute pe a sa, care este un bun creștin numai dacă merge la biserică, care vede pace în acei doi ochi albaștri ai părintelui. Vedeam acel adolescent, ce renunță la obișnuința de a merge la slujbă, dar care totuși crede în acel Dumnezeu, numai că nu se mai poate uita în acei doi ochi albaștri umbriți de minciună. Se trezește la realitate. El este singurul care se poate salva.

Înlocuirea hainelor călugărești este urmată de o săvârșire conștientă a păcatelor omenești, starețul Vladimir având convingerea că numai astfel preoții vor înțelege cu adevărat *greutatea*

vinei care apasă asupra omului.

Suntem noi în stare să oferim iertare pentru greșelile pe care nu le-am făcut? (...) este datoria noastră să facem un pas către oameni, să fim ca ei. Să trecem prin greșelile lor.

Este aproape incredibil (și aici liniile îngroșate își au rolul lor în configurarea traseului căderii, a zborului invers) cum aceștia se lasă atât de ușor pradă ispitei carnale, cât de firesc se obișnuiesc cu vinul mănăstiresc și votca de proastă calitate, cu violența, treptat ograda sfântă devenind loc de pelerinaj și adăpost pentru prostituate, instabili din punct de vedere psihic, fugari, alcoolici, în numele necesității de a înțelege păcatelor ce împânzesc lumea. Ca în paginile Noului Testament, păcatele se revarsă, dar starețul Vladimir nu e lisus și ele înfloresc la umbra credinței bine aromitate.

Ideile părintelui stareț începeau să lase un gust amar.

Al doilea fir narativ ne poartă printre meandrele străduțelor bucureștene, prin sufletul fără ape adânci al cămătarului Maldini, printre treptele „convertirii” acestuia după înțelegerea că boala nu e doar anticamera morții, ci și spaime și pretext de negociere cu tine cel de ieri și cu Dumnezeu. La Mănăstirea Scărarului ajunge în cele din urmă și Maldini și în sufletul lui se șterg faptele de proxenetism și cămătărie din decursul a 19 ani, cei cinci ani de pușcărie, banii murdari

pentru a face loc „minunii”, apei sfinte și vindecătoare pline de balele Câinelui Sfânt.

De ce, Doamne? Asta era întrebarea anului pentru Maldini. Poate chiar întrebarea vieții. De ce cancer și de ce acum?

Se spune că fiecare are un înger păzitor, dar cămătarului îi plăcuseră mereu coincidențele fericite. Cât timp stă la mănăstire, se vindecă de boala-i aparent incurabilă. Situația capătă o tentă tragi-comică, conturând o imagine verosimilă a capacității omului de a se autodistruge. Călugării se îndepărtează de toate atribuțiile recognoscibile acestui statut, jucând comedia sfințeniei păcătoase ca într-o piesă de teatru prost regizată, cu un final, incontestabil, previzibil, căci Jocul e pe o scenă mai largă și Dumnezeu nu vede pe Google Maps pe slujitorii săi, ci trimite doar elicopterele poliției pentru a pedepsi păcatul.

Nu pot să spun că *Dinții ascuțiți ai binelui* e un roman ușor de digerat. Retina mea încă păstrează imaginea călugărilor intrând în biserică îmbrăcați în blugi și tricouri H&M, alăturându-se slujbei, *care a ajuns să semene cu o întâlnire a unor vecini adunați la petrecerea unui prieten comun*. Păstrează imaginea celor două tinere făcând video chat, a lui Maldini, devenit călugărul Mladin clarvăzătorul, a lui Cami însărcinată în curtea mănăstirii. Am fost familiarizată cu viața monahală, cu rutina călugărilor, cu diferitele convingeri față de *Cel de sus*. Problemele pe care le

pune romanul *Dinții ascuțiți ai binelui* pot genera conflicte nesfârșite și discuții interminabile. Predicile ținute la Mănăstirea Scărarului, ideile lui Maldini și evenimentele în sine au făcut ca ceața în care îmi este învăluită credința să devină din ce în ce mai densă. Ceea ce rămâne este un roman despre cine suntem și cine putem deveni, nu despre credința noastră cea de toate zilele, ci despre credințe și deraierile lor.

Mălina Curpăn este elevă la Colegiul Național Iași (www.alecart.ro)

Viviana GHEORGHIAN

Învățând să privesc poezia „Semne de carte” (expoziție de grafică, Ioniță Benea)

Imaginați-vă un vers alcătuit din două cuvinte și o poezie alcătuită dintr-un singur vers. După ce citim o poezie, după momentele de introspecție și de însingurare necesare, tindem să împărtășim ce am simțit, discutând sau scriind despre. Când sunt suficiente fie și doar câteva silabe pentru a surprinde esența unei emoții, noi încercăm să umplem spațiile interiorității cu abundente comentarii, cu teorii și cu analogii care să conducă la răspunsuri pertinente pentru întrebarea *cum?* și pentru firesc următoarea *de ce?*.

Încercarea *de a nu rămâne indiferent* este mai mult decât necesară, căci ea te obligă să îți construiești un mod propriu de a te raporta la poezie în esența sa. Dincolo însă de aspectele pozitive ale deconstructurii cuvântului (tot) prin cuvânt, spațiile de interferență dintre poezie și receptorul ei vor deveni, la un moment dat, necoplanare. Când ele se vor rupe, textul, cronica ori eseul în marginea unei poezii vor fi insuficiente. Atunci, te vei opri din *a vorbi despre* poezie și te vei întoarce la simpla și genuina ei lectură. Nu te-ai gândit, însă, să înlocuiești

exercițiul lecturii cu un exercițiu al privirii.

Am învățat să privesc poezia. Să o contemplos cu ochi curioși și cu mâinile în șold. Poezia, poate mai mult decât oricare altă formă a literaturii, nu trebuie și nu poate fi doar citită, claustrată în spațiul ermetic al altui cuvânt, abandonată după o primă și ultimă lectură ori după o simplă aducere-aminte.

Când poezia contemporană și grafica se întrepătrund, intensitatea experienței artistice implică o altă axă. Este ca un cerc ce se închide în jurul tău, deschizându-se deopotrivă spre un altul. Am simțit toate acestea când *am privit* pentru prima dată poezia, când (re)întâlnirea mea cu versul s-a produs altfel, adică atunci când am văzut expoziția de grafică a lui Ioniță Benea care este găzduită de Centrul de Limbi Moderne și Integrare Culturală al UMF Iași și care „a acompaniat” Întâlnirile Alecart la FILIT.

Expoziția *Atingeri/ Semne de carte* produce o schimbare de ritm. Linie frântă peste linie curbă, contur continuu sau întrerupt, imagini trunchiate, fragilitate, atingere dură, nerv, delicatețe,

toate într-o imagine exuberantă și, mai apoi, într-o expoziție complexă, care reușește să armonizeze cele mai îndepărtate antagonisme ale poeziei. Artistul are o natură plurivalentă, fiind deopotrivă grafician și poet (dacă nu în sensul propriu al cuvântului, cel puțin ca noțiune extrapolată la nivel general), creând, din poezia scriitorilor pe care și i-a apropiat, o nouă poezie. O lirică proprie izvorâtă din entuziasmul unui cititor care trăiește senzațiile în imagini și pentru care însuși actul de a interpreta reprezintă o altă formă a creației. Lucrările urmăresc contururile poeziilor, destructurându-le și conservându-le individualitatea, încercând să pună în lumină ideea ori gândul cel mai percutant care le-a generat ori care s-a generat odată cu lectura lor.

Priveam și încercam să asociez fiecare detaliu cu o idee, cu un stil sau cu o senzație pe care am resimțit-o când am citit poezia autorului asumat dintr-o altă perspectivă, aceea a imaginii. De la poezie, încercam să ajung la reprezentarea ei, însă procesul poate fi și unul invers. Îmi amintesc cum analizam nemișcată unul dintre tablourile care mi-au stârnit cel mai mult curiozitatea, lucrarea care are la bază poemul *Portret de fată*, de Ștefan Manasia. Cu poeziile sale mă întâlnisem sporadic, mai mult întâmplător decât planificat, astfel că descoperirea lucrării lui Ioniță Benea a implicat nu doar fascinație, ci și un imbold de a

mă (re)apropia de poezia unor autori încă îndepărtați mie. Lucrarea mi-a dat senzația unui echilibru imperturbabil, perpetuu, atent studiat, un echilibru venit din precizia liniei, când groasă, când subțire, fermă, dar deloc dură, o linie care, atunci când își schimbă direcția, fie se rotunjește blând, fie se mulează pe colțuri mai mult sau mai puțin ascuțite. Spun *o linie*, când ele sunt, de fapt, două, una într-un sens și una în celălalt, amândouă definindu-se reciproc într-o simetrie imperfectă și configurând traseul unei ciclicități. În deschiderea lor rectangulară se înfățișează un chip de femeie în poziție orizontală, culcat și, la o primă vedere, impersonal. Ochiul mirat, nasul atenian, gura ușor întredeschisă și urechea firavă îmi lasă senzația unei tinereți criogenizate. Umărul, cotul, dar mai ales mâinile, fragmente de linie curbă, aflate în poziția lor firească imprimă un aer feminin portretului. Sub mâinile protectoare, trasate ca niște aripi de înger, se conturează o clepsidră, reprezentativă, din punctul meu de vedere, pentru întregul tablou.

În întreaga expoziție, între deschideri și închideri, marcante rămân două aspecte: întrepătrunderile dintre linii, atingerile și chipurile, mereu diferite în fiecare lucrare. Chipuri care te urmăresc fără să te privească și care sunt ilustrarea vie a unor emoții în formă brută.

Atingerile, mâinile și chipurile se află într-o

perfectă concordanță în lucrarea inspirată de poezia lui Dumitru Crudu, unde atmosfera creată este întocmai aceleia produse de ascultarea unui cântec folcloric vechi. Un om cu două chipuri, două mâini relaxate una peste cealaltă, o biserică urmărind tacit evoluția vieții și a omului din spate și o închrăcenare a liniei în spații mici. Prima dată, însă, văd ochiul. Un ochi nedefinit, aglomerat, agitat, un ochi creionat alert, cu duritate și forță și care, deși ar părea poziționat nicăieri, este

stabilizat de centrul plin și negru din interiorul său. Același nas atenian ca și în celelalte lucrări, aceeași gură firavă, o altă expresivitate. Chipul cu ochi frânt are un gât lung și unduitor, fiind îndreptat în sus, într-o atitudine curioasă, rugătoare și istovită. Celălalt chip, adică cea de-a doua jumătate a feței, este o completare sau, extrapolând, o umbră pentru primul chip, un spațiu necesar devenirii. Un tablou despre reflectarea eului în celălalt, *cu o privire fixă/ ca o gură fără*

Expoziție de grafică Ioniță Benea

dinți/ deja/ nu mai putem evita/ călătoriile/ în jurul becurilor aprinse/ enorme/ Așa sunt și ochii mei oare/ acum (...).

Nu puteam să nu amintesc tabloul inspirat de poezia lui Claudiu Komartin, un colaj nu doar la nivelul compoziției, ci și la cel al semnificațiilor, tablou care, în perspectiva mea, înglobează viziunea artistică a întregii expoziții. Lucrarea constituie o experiență vizuală încântătoare și provocatoare, date fiind alăturarea inedită a elementelor (introducerea fragmentelor de ziar), cromatică aleasă și exploatarea contrastelor în cel mai armonios mod cu putință. Contururile entuziaste produc exaltare pură și ilustrează reprezentarea geniului artistic. Cromatica este, de asemenea, percutantă: cobaltul lăsat singur, asemănător aici cu cerneala, cu o textură ușor apoasă, ușor uleioasă, ar fi închis lucrarea într-un spațiu inaccesibil, rece. Astfel, fragmentele îngălbenite de ziar însușesc cobaltul (când leitmotivul din volumul lui Komartin este însăși o culoare, una puternică și care se impune, el nu putea fi ilustrat altfel decât prin chiar existența sa) și conferă complexitatea întregii lucrări, vizibilă în fiecare contur, în fiecare textură, în fiecare cuvânt și în fiecare atingere.

Creația lui Ioniță Benea este, citându-l pe Alexandru Cosmescu, *un spațiu blând care te primește ca și cum te-ar îmbrățișa.*

Lucrarea inspirată de poezia lui Florin Partene, cu reprezentarea atât de sugestivă a întâlnirii dintre cele două „personaje” ori scena atât de ritmată prilejuită de poezia Elenei Vlădăreanu sunt doar câteva dintre imaginile care au rămas întipărite în mintea mea. În expoziția lui Ioniță Benea (ce cuprinde peste 20 de lucrări) am descoperit un nou mod de exprimare și de raportare la poezie – nu doar inedit, ci profund onest. Am perceput un cititor atent și un artist care își lasă amprenta personală în fiecare tușă și în fiecare atingere a operei pe care o citește/ creează. Lucrările sale pline de rafinament și forță exprimă, în mod deschis, o pledoarie adusă artei înseși care nu este nici poezie, nici pictură, nici muzică, nici grafică, ci toate acestea la un loc și puțin mai mult. *Semne de carte sau atingeri.* Mai mult decât grafică.

Viviana Gheorghian, redactor Alecart, este elevă la Colegiul Național Iași. (www.alecart.ro)

Roxana DUMITRACHE

Mehr licht! Mehr FILIT!

Dar ce planetă mai bună, mai veselă și mai verde decât planeta FILIT există ?

A plouat mult la FILIT. Ploaie de toate speciile și de toate etiologiile. Din colecția toamnă-iarnă și primăvară-vară. Ploaie *prêt-à-porter*, de purtat de dimineața până seară. Ploaie mică, mijlocie, mare, aritmică sau monocordă – ca două treimi din muzica nouăzecistă. O ploaie care a dușat compulsiv orașul, ca răbdarea pisoilor care își curăță blana și în somn. Câtă ploaie a curs atunci peste cortul FILIT! Și ce a mai tremurat din toate încheieturile Herr FILIT (omulețul cititor longilin și verde, mai prezent pe tricouri decât toată istoria muzicii rock la un loc). Eu nu pot să-i spun altfel decât ceremonios „Herr”, pentru că are freza aia de psihanalist austriac cu două șuvițe lungi ca spaghetti și mutra etern preocupată. Și era Herr FILIT așezat ca un Zeppelin pe-o latură a cortului, mișcându-se psihedelic pe ritmul ploii și al vântului. Mi-am făcut ceva griji pentru el, admit. Dacă ar fi zburat cumva, cu puțin noroc, poate că ar fi ajuns pe o planetă mai verde, mai veselă, mai bună. Dar ce planetă mai bună, mai veselă și mai verde decât planeta FILIT există?

FILIT-ul meu a durat o zi și jumătate, așa ni s-au potrivit respirațiile. Și avioanele. Cât să-l prind, totuși, pe Nuruddin Farah. Și pe Dan Coman și György Dragomán, la „Întâlnirile Alecart”. Să-i revăd pe liceenii frumoși, deștepți și buni și pe cei care-i învață să fie buni în scris și dincolo de scris: Nicoleta Munteanu și Emil Munteanu. Și să mă ciocnesc de toți cei pe care îi știu din viu și din scris, deci din dublu-viu.

Poate că Goethe avea dreptate în ultimele secunde de viață să ceară mai multă lumină. Mehr licht-ul lui a meritat un început de lume. Poate că există pe undeva și un mehr FILIT.

FILIT e un oraș în oraș, un polis al literaturii. Singurul oraș din lume cartografiat de literatură, singurul spațiu în care te deplasezi de la o poezia la alta și nu dintr-un loc în altul, te oprești într-o proză ca pe un peron de TGV, urci și cobori la nesfârșit, timp în care recunoști alți călători, le faci cu mâna, unii îți mai scriu pe o carte, alții îți trimit salutări buniciei, pe unii îi curtezi din copilarie și-i vezi în sfârșit, pe alții îi placi mai mult în scris și poate că așa trebuie să fie. Și mai sunt, evident, voluntarii FILIT. Cei care fac orașul ăsta să

existe, îi suflă aer din plămâni lor și-i dau viață. Tinerii care au grijă de cele mai mari și mai mici lucruri și fără de care FILIT nu ar fi și nici nu s-ar povesti. Cei 150 de voluntari de anul trecut. Amelia și Ami, eroinele zilei.

FILIT trebuie să existe. Uriaș, ca anul trecut, nu îmbucătățit de karme nefaste. Și la fel de lu-

minos ca tot timpul. Poate că Goethe avea dreptate în ultimele secunde de viață să ceară mai multă lumină. Mehr licht-ul lui a meritat un început de lume. Poate că există pe undeva și un mehr FILIT.

(www.alecart.ro)

Eveniment organizat sub înalțul Patronaj al Reprezentanței Comisiei Europene

Muzeul Național al Literaturii Române Iași

Proiect finanțat de Consiliul Județean Iași prin Muzeul Național al Literaturii Române Iași

festivalul internațional de literatură și traducere iași

filit

www.filit-iasi.ro

3-7 octombrie 2018

Întâlnirile Alecart

Invitați:

- Gabriela Adameșteanu
- Eduardo Caballero
- Iulian Ciocan
- Augustin Cupșa
- Carmen Firan
- Sylvie Germain
- Bogdan Răileanu
- Kamila Shamsie
- Goce Smilevski
- Irina Teodorescu
- Radu Vancu

Întâlnirile Alecart au loc în amfiteatrul Centrului de Limbi Moderne și Integrare Culturală „Grigore T. Popa”

Monica MANOLACHI

Atelierele FILIT pentru traducători. Ipotești, 2018

Suntem în luna martie 2019. Dacă un internaut imaginar ar căuta pe hărțile Google localitatea Ipotești, ar găsi un sat din comuna Mihai Eminescu, undeva în nordul României, în care străzile și ulițele poartă aproape toate același nume: Unnamed Road. Doar DC61 și DC62 ar fi diferite, pentru că sunt drumuri comunale și la intersecția lor se află centrul satului. Dacă același internaut ar ajunge cumva și la fața locului, atunci ar fi ca și cum ar intra într-un tărâm de basm. Cartografia devine mai prietenoasă, iar toponimele străzilor sunt cu totul și cu totul poetice: Str. Floare Albastră, Str. Porumbeilor, Str. Codrii de aramă, Str. Lacului, Str. Luceafărului etc. Pe hărțile Google nu se aude nici cum latră câinii și nici cum miaună pisicile, nici cum cântă cocoșii cucurigu și nici cum orăcăie broscuțele.

În 2018, am străbătut la pas Ipoteștiul cu împrejurimile lui și i-am ascultat liniștea și sunetele, alături de mai mulți traducători din câteva țări de pe trei continente, veniți în satul botoșănean între 29 august și 7 septembrie. Este vorba despre a patra ediție a atelierelor de traducere asociate festivalului internațional de literatură FILIT, care oferă posibilitatea schimbului de experiență

într-o atmosferă cultural-istorică de excepție.

Cu această ocazie, s-au format legături profesionale și de prietenie, am participat la mese rotunde, ne-am consultat cu privire la traducerea poemului „Floare de tei”, am tradus textele propuse de fiecare inițial, am citit extrase din aceste texte la final, evocând dificultățile întâmpinate, și am stat la taifas și la povești în foisorul din curtea memorialului.

Când nu am fost în fața laptopului, am vizitat casa părintească a lui Mihai Eminescu, Biblioteca Națională de Poezie, mănăstirile Probota și Vorona, secția de limbi străine a Bibliotecii Județene „Mihai Eminescu” din Botoșani, precum și lacul cu nuferi din pădurea aflată în apropiere. Nu în ultimul rând, ne-am întâlnit cu micile reportere de la centrul de jurnalism Europe Direct, cărora le-am răspuns mai în glumă, mai în serios la întrebări legate de cultura europeană.

Pentru *Dacia literară* am alcătuit un mini-interviu la care au răspuns cinci dintre participanții din 2018:

1. Cu ce impresii plecați de la Memorialul Ipotești?

2. Cum ați devenit traducător, de ce traduceți

și cum ajungeți să traduceți cărțile sau textele pe care le traduceți?

3. Dacă traducătorul este un negustor de cuvinte, ce cuvinte sau expresii din alte limbi ați preluat în ultima vreme sau pe parcursul atelierului, cum v-ați atașat de ele, care a fost contextul și de ce vi se par relevante?

Anna Heinz, Germania

1. A fost o plăcere deosebită pentru mine să particip la atelierul de traduceri. Mi se pare că au trecut foarte repede cele zece zile în care am avut ocazia de a discuta probleme legate de traducere, dar și de publicarea unui text tradus în diferite țări. Schimbul de opinii și de experiențe a fost foarte interesant și util. Datorită faptului că atelierul a avut loc la Ipotești, într-un loc frumos și liniștit, „cu aerul lui eminescian”, atmosfera a fost foarte plăcută și relaxată. Aș spune că locul însuși a contribuit la creativitatea traducătorilor.

2. Traduc din pasiune pentru limbi străine, din curiozitate pentru expresii idiomatice și cuvinte noi. În timpul studiilor mele, cursurile de traducere mi-au plăcut cel mai mult. Pe de o parte, am învățat cuvintele mai ușor, căutându-le în dicționar. Pe de altă parte, procesul traducerii a fost pentru mine întotdeauna și un proces de comparație între limbi cunoscute. Limba română

se deosebește de alte limbi romanice prin structura ei gramaticală mai latinească și influențe lexicale din limbi vecine, cum ar fi cele slave. Dat fiind că știu spaniolă și rusă, limba română mi s-a părut nouă și familiară în același timp. Totuși, aspectul cel mai interesant al traducerii constă pentru mine în căutarea unei soluții creative. De aceea prefer să traduc texte literare. Îmi aleg texte care mi se par interesante din diferite puncte de vedere și despre care cred că vor fi de interes și pentru alții.

3. Gândindu-mă la atelier, îmi vine în minte cuvântul „reluare”. După o lungă pauză am revenit în România cu ocazia atelierelor și am reluat contactul cu limba și literatura română. Cuvântul „reluare” a fost folosit des și pe parcursul atelierului în diferite situații, unele amuzante. Pentru mine, este legat în mod direct de munca traducătorului. Cum am scris mai sus, a traduce e un proces creativ și uneori căutarea unei expresii potrivite durează. Deci în caz că nu sunt mulțumită cu o formulare, las textul să „se odihnească” și îl reiau mai târziu.

Rik Kiessling, Germania

1. Am plecat de la atelier cu impresia că nu sunt mulți traducători literari din limba română în alte limbi. Am aflat că și ceilalți participanți au

multe probleme cu traducerea poeziei lui Mihai Eminescu. Impresiile mele s-au format din multe și diferite amănunte, mici lucruri care s-au întâmplat. Nu a fost un eveniment care să fi fost mai important decât altele. În rezumat, pot spune că liniștea de la Ipotești m-a ajutat mult la traducere. Mai adaug și că un peisaj nou și oameni necunoscuți te ajută să mai uiți de viața cotidiană. Astfel că, datorită atmosferei de la atelier, la Ipotești am fost mai motivat să traduc.

2. În decurs de trei ani, între 2014 și 2017, am participat la diferite cursuri de traducere la Universitatea mea din Berlin, dar și la școli de vară în Chișinău, Sibiu, Timișoara. Cursurile erau despre teoria traducerii sau despre anumite probleme la care ajunge un traducător pe parcursul muncii sale. Trebuie să spun că încă mă simt un novice. Dar este bine că am început totuși să traduc și în timpul liber. Acest lucru se întâmplă datorită profesoarei mele, Ingrid Baltag, cu care am tradus primele texte din limba română în limba germană. Odată cu trecerea timpului, interesul meu pentru traducere a crescut și profesoara mi-a recomandat Atelierele FILIT pentru traducători. Cu această ocazie, am ajuns să traduc cartea Lenei Constanțe prin intermediul unei alte cărți. Profesoara mi-a dat o carte în care sunt prezentați autori din România, iar printre ei era și Lena Constanțe. Când citeam despre viața

Lenei Constanțe, m-a fascinat tenacitatea acestei femei. A reușit să trăiască în diferite penitenciare fără să înnebunească de tot. Ba chiar, dimpotrivă, a reușit să fie productivă și să nască povești pentru copii, de exemplu. Dar și limbajul mi-a atras atenția. De pildă, modul cum folosește diferite mijloace de a crea atmosfera potrivită unei situații pe care o descrie. Modul cum trece de la un stil mai simplu la un stil figurat. Detaliile acestea sunt cele mai interesante pentru mine. Îmi place să analizez stilul unui scriitor sau al unei scriitoare. Dat fiind că am studiat diferite literaturi, aceasta chiar este pasiunea mea.

3. Când am citit întrebarea, mi-a venit în minte cuvântul „a încăpea”. Când ne-am pregătit pentru a merge la Iași cu mașina mică, am crezut că nu vom încăpea în ea. Eram cinci persoane și spațiul era destul de strâmt, dar am supraviețuit până la urmă. Nu este un cuvânt foarte rar și l-am întâlnit și în textul meu, cel pe care îl traduc acum, dar pentru mine cuvântul „a încăpea” este legat de scena aceea a drumului până la Iași. În afară de asta, îmi aduc aminte și alte cuvinte cum ar fi „gutui”, fiindcă am băut compot de gutui, „reluare”, fiindcă apărea într-o glumă de-a noastră, a traducătorilor, dar și numele „Vasile”, porecla unui pisoi – le-am auzit de mai multe ori pe parcursul atelierului, așa că le-am reținut.

Antònia Escandell Tur, Spania

1. Este a treia oară când vin la Ipotești de la începutul proiectului, în 2015. Numai anul trecut nu am putut veni, din păcate. Pentru mine, atelierul FILIT din Ipotești reprezintă o mare oportunitate de a face schimb de impresii cu alți traducători români în ceea ce privește meseria noastră, problemele și dificultățile prin care trecem ca traducători. În același timp, conviețuirea timp de zece zile cu oameni care vin din țări atât de diverse cum ar fi Kazahstanul sau Brazilia, într-un loc de o frumusețe privilegiată cum este Memorialul Ipotești, mi se pare o experiență extraordinară de îmbogățitoare și care merită să fie trăită, mai ales din punct de vedere uman. În acest sens, îmi face mare plăcere să observ că, odată cu trecerea anilor, atelierul FILIT nu și-a pierdut spiritul cu care a pornit în 2015.

2. Cred că am devenit traducătoare din dragoste și pasiune pentru literatură și din curiozitate față de literatura română în particular. Sunt o cititoare vorace încă din copilărie, am susținut examen de licență în teoria literaturii și nu mi-aș putea imagina viața fără cărți. Când am ajuns în România acum câțiva ani, m-am simțit imediat atrasă de o limbă care părea doar puțin îndepărtată de catalana meu natală, și totuși mi se părea o limbă exotica, iar când am descoperit și fasci-

nanta literatură, am vrut să citesc cărțile în original. În felul acesta, am început să învăț limba română prin lectură.

Când a trebuit să mă întorc la Barcelona după câțiva ani petrecuți în România, m-am gândit cum aș putea să păstrez legătura, așa că traducerea de literatură mi s-a părut o idee foarte potrivită. La început mi-a fost greu să găsesc editori interesați de literatura română și care să aibă încredere într-un traducător fără experiența, dar cu multă muncă și perseverență, în cele din urmă ușile s-au deschis.

3. Cuvântul „crai” îmi place enorm pentru sonoritatea sa, dar și pentru multitudinea și varietatea contextelor și a sensurilor în care poate fi folosit. Ori de câte ori deschid DEX-ul și citesc multitudinea de semnificații și utilizări ale cuvântului, rămân uimită. Anul trecut am auzit expresia „crai nou” într-o discuție referitoare la lună, iar după ceva timp am descoperit romanul *Craii de Curtea-Veche* de Mateiu Caragiale.

Monica Moroșanu, România

1. Am participat pentru a treia oară la Atelierul FILIT. În ceea ce mă privește, asta înseamnă că îmi face multă plăcere să revin, să mă întâlnesc din nou cu oamenii grozavi de la Memorialul Ipotești și de la Muzeul Literaturii din Iași, să po-

SPAȚIUL TRADUCĂTORULUI

vestesc cu traducătorii despre câte-n lună și-n stele de-ale literaturii, limbii și culturii, și să mă motivez pe mine însămi văzând entuziasmul și plăcerea lor (mă refer la vorbitorii nenativi) de a vorbi și de a traduce din limba română în alte limbi. Bonus personal: anul acesta am putut urmări restaurarea parțială sau recondiționarea unui foarte fain obiect de mobilier din lemn, donație primită de Memorialul Ipotești.

2. Nu am devenit încă traducător literar, nu în

ce privește titlurile publicate, de exemplu; încă mai lucrez pe texte care poate că ar fi trebuit de mult declarate terminate. De ce traduc? Pentru că îmi place să mă joc cu textul deja existent, să-i dau o viață nouă într-o altă limbă – cu care aparent nu are prea multe în comun. Cum ajung să traduc o carte? În două feluri: pe de o parte, sunt ofertele pe care le primesc din partea unei edituri sau a unui autor (pe care le accept sau nu); pe de altă parte, îmi aleg o carte sau un text care îmi

Atelierele FILIT pentru traducători, ediția a IV-a
Ipotești, Botoșani, 2018

place în mod deosebit (pentru mesajul lui, pentru contextul pe care îl descrie, și mai puțin pentru frumusețea limbii sau altele asemenea).

3. Negustor de cuvinte, poate. Eu îl văd pe traducător mai degrabă ca pe un țesător de covoare din cuvinte, ca pe un pictor de atmosferă a textului – adică așa mi-ar plăcea să fie, să fiu. O, am tot „învățat” cuvinte și expresii pe parcursul atelierelor – cele din rusă sau poloneză mi-au rămas în minte doar vag, ca o muzică plăcută în depărtare; din engleză am rămas cu *greasy spoon*, la care nu mai știu cum am ajuns căutând cu totul și cu totul altceva pentru traducerea unei poezii de Mihai Eminescu; și am prins câteva expresii din germană de la colegii din Berlin și Bonn, care îmi vor prinde bine în viitor.

Alexey Kubanov, Kazakhstan

1. Aș defini întâlnirea cu Ipoteștii ca pe o experiență dorită și îndelung așteptată. Am avut șansa să ajung la Atelierele FILIT acum câțiva ani, când am primit o bursă, dar, din motive administrative și personale, în special legate de admiterea la doctorat, nu am reușit să particip atunci. A fost ca un vis cultural devenit realitate, mai ales din două motive: în primul rând, am citit și am tradus de-a lungul ultimilor ani mai multe texte din Eminescu, poezie sau proză scurtă, deci, în-

tr-un fel, rezidența la Ipotești a fost un pod peste timp, o întâlnire simbolică cu locurile unde a copilărit cel mai important scriitor clasic al românilor; în al doilea rând, l-am întâlnit, pentru prima dată, pe Dan Lungu, al cărui roman, *Sunt o babă comunistă!*, l-am tradus încă de acum doi ani. A fost un alt eveniment fericit să discut cu un autor român contemporan, pe care l-am simțit apropiat, ca pe un prieten, și de la care am primit mai multe recomandări referitoare la traduceri, ca de la un maestru. Pe scurt, m-am întors de la Ipotești cu idei noi despre traducere și publicare, pe care le consider bunul cel mai de preț, dar și cu niște daruri livrești, câteva cărți apărute la Polirom, care mă interesau, dar nu am avut posibilitatea să le cumpăr.

2. Formarea și „devenirea” mea ca traducător sunt de dată relativ recentă și se bazează, pe de o parte, pe o legătură personală și, pe de altă parte, pe un demers instituțional. În anul 2014, în țara mea, în Kazakhstan, s-a deschis primul lectorat de limbă, cultură și civilizație românească din Asia Centrală, la Universitatea de Stat din Karaganda. În acea perioadă abia absolvisem Facultatea de Arte Frumoase și mă înscriisesem la un masterat în psihologie. Totul a început când am văzut un anunț în ziar, care sublinia că la Facultatea de Litere vor fi cursuri gratuite de limbă română. Am mers acolo, m-am înscris și

așa am început să învăț limba română. Am fost primul student înscris la lectorat, care a frecventat regulat și așa zice cu pasiune, cursurile de limbă, civilizație și cultură românească. Pe lângă cursurile de limbă română, în cadrul lectoratului funcționează încă din primul an și un atelier de traduceri, pe care lectorul de limbă română, domnul profesor Nicolae Stanciu, l-a transformat într-o activitate complementară de învățare a limbii române, care a generat o mică, dar pasionată grupă de traducători. Eu citisem câte ceva din literatura română clasică, în traduceri rusești, în special Eminescu, Rebreanu, Sadoveanu și Marin Preda, și fusesem fascinat de frumusețea și vigoarea imaginilor, precum și de expresivitatea limbii. Întâmplător sau nu, multe cărți dintre cele pe care lectorul de limba română le adusese din România erau publicate la Editura Polirom, în special romane recente din literatura contemporană. Un colet imens în care erau peste treizeci de cărți. Îmi amintesc că m-au impresionat varietatea coloristică a copertilor și titlurile care conțineau cuvinte de origine indo-europeană prezente și în limbile slave.

Am luat cărțile în mână, le-am răsfoit, am citit explicațiile de pe copertă și prima care mi-a atras atenția a fost cea a Tatianei Niculescu Bran, *Spo-vedanie la Tanacu*, poate și datorită faptului că primul termen îmi era cunoscut din limbile slave

și îmi evoca imagini legate de pasiunea mea de a picta, în timpul liber, fresce în biserică. După ce am văzut și filmul *După dealuri*, ecranizarea cărții, am găsit ideală propunerea domnului profesor de a traduce romanul în limba rusă, pentru cel puțin trei motive: avea un substrat psihologic, domeniu în care abia începusem să mă lansez; limbajul nu era foarte abstract sau complicat, având în vedere substratul realist al intrigii; tehnica narativă avea acea fluiditate care face o carte plăcută novicei. Vorbind franceză, rusă și ceva kazahă, primul nivel, acela al înțelegerii conținutului la nivelul vocabularului, nu a reprezentat o problemă, deoarece aveam ancorele lingvistice ale latinității, ale fondului arhaic indo-european care se regăsește și în limbile slave, dar și elementele vechi turcice conservate și în română. Am început să traduc la început o pagină pe zi pentru ca spre sfârșitul traducerii să ajung la patru-cinci pagini. Descrierea vieții din orfelinate pe fondul frământărilor din satele izolate și mănăstirile din Moldova, precum și cazul de presupus exorcism, agresiunea manifestă în instituțiile care ar fi trebuit să se îngrijească de protecția copiilor, mi-au amintit de situații similare din Kazahstan, înregistrate imediat după desprinderea de Uniunea Sovietică, precum și de cronicizarea unor probleme sociale ca migrația, abandonarea copiilor, efectele unor politici de

mografice nenaturale. Traducerea a fost publicată într-un tiraj redus la Editura Universității de Stat din Karaganda și a fost, cel puțin pentru mine, o primă experiență de familiarizare cu limba română și cu realitățile românești din istoria recentă.

A urmat traducerea cărții lui Dan Lungu, *Sunt o babă comunistă!*, un exercițiu superior de lectură, dar și o provocare la nivelul traducerii. Mecanismul apropierii de această carte a fost același: învățasem structurile de bază ale gramaticii limbii române și deja realizam importanța folosirii verbului *a fi* în limbile romanice prin comparație cu limba rusă unde, cel puțin la timpul prezent, nu este folosit aproape deloc. Apoi au venit cele două cuvinte cuprinzătoare și, aș spune, magice *babă* și *comunistă*, care mi-au stimulat interesul pentru a afla cât mai multe despre viața românilor obișnuiți în perioada comunistă. Trebuie să recunosc că formula narativă discontinuă, de tip puzzle, precum și sensurile ascunse, ironice, umoristice, uneori argotice, mi-au ridicat la momentul respectiv mai multe probleme de genul că nu prind exact sensul imaginii sau al cuvintelor încifrate în metafore sau glume. Atunci domnul profesor a venit cu ideea de a ne consulta în cadrul atelierului în privința unor variante de traducere și de a alege prin consens varianta cea mai expresivă. Îmi amintesc din acea

perioadă o controversă și o dezbateră într-un grup restrâns împreună cu colega mea Aigerim Fazylova, proaspăt întoarsă de la cursurile de traducători în formare de la Mogoșoaia. Traducerea cărții lui Dan Lungu a fost o provocare importantă pentru mine pentru două aspecte: mi-am exersat abilitățile de traducător prin încercarea diferitelor sensuri și în același timp am îndrăznit să lucrez din ce în ce mai independent: dacă la prima traducere nu aveam încredere în mine și am lucrat tot timpul alături de domnul profesor, la a doua ne-am consultat numai la faza de revizie, cerând ajutor numai acolo unde am simțit că nu prindeam sensurile.

Mutându-mă în București, prima dată pentru o lună, la cursurile de traducători în formare, apoi pentru un an, la cursurile de limba română de la Universitate și, începând de anul trecut, pentru încă trei sau patru ani, pentru un doctorat la Facultatea de Psihologie a Universității din București, am continuat aventura independentă a traducerilor. Mai întâi, am tradus un roman de Dan Coman, *Căsnicie*, la care am întâmpinat doar câteva dificultăți lexicale, mai exact regionalisme, pentru care am cerut, prin domnul profesor, explicații direct de la autor. În ultimii doi ani, la București, am tradus și fragmente din literatura contemporană, în special *Zogru* de Doina Ruști și *Travesti* de Mircea Cărtărescu, și am facut niște

exerciții ludice de transpunere a unor cântece din limba română în rusă, pe site-ul american „Lyrics Translate/ Multilingual translation community“.

Cum echipa de traducători de la Karaganda se extinde, am început în această vară, împreună cu colegii Veronika Boyarova și Oleg Babich, coordonați de domnul profesor Stanciu, traducerea a două cărți de Petronela Rotar Cotoban, una de poezie, *alive*, și un roman, *Orbi*, pe care le consider o nouă provocare, când mă gândesc la nouitatea și prospețimea limbajului, dar și la un nou tip de sensibilitate, cea feminină, exprimată deopotrivă în lirică și în roman.

3. Sunt total de acord: traducătorul vehiculează cuvinte alese sau, cum îmi place adesea să precizez, lucrează cu sinonime. De aceea aș spune că traducătorul este mai degrabă un „negustor de sinonime“, pentru că, în acest act, el alege, într-un exercițiu solitar, termenul cel mai potrivit, varianta optimă, care corespunde cel mai bine sensului, care transpune cel mai bine imaginea în limba gazdă. În traducere există, în opinia mea, doar două variante: literală și literară. Prima este adecvată pentru textele juridice, științifice, în care prevalează exactitatea, obiectivitatea și tehnicitatea, atât în vocabular, cât și în tiparele sintactice. Traducerea literară implică mai degrabă un proces subiectiv de adaptare culturală, prin care traducătorul recreează și transpune realități

în limba maternă, adresându-se unui grup țintă mult mai familiar lui decât cel din limba sursă. De aceea traducerea literară este finalmente ca meritul pe sârmă efectuat de un acrobat la mare înălțime: lucrând cu ambele sensuri, propriu și metaforic, al cuvintelor din limba sursă, este provocat și riscă să recreeze o lume nouă, a limbajului abstract și metaforic, plin de sens și seducător pentru cititorul străin. Această echilibristică spirituală, pe care o practic de câțiva ani, mă ajută, pe de o parte, să îmi perfecționez limba română prin accesul la nuanțe subtile, îmi hrănește continuu curiozitatea culturală, iar pe de altă parte, mă determină să explorez dimensiuni neașteptat de rafinate ale limbii materne.

Monica Manolachi este poetă, traducătoare, editoare. Predă limba engleză la Universitatea din București. Colecții de poezie: *Brasília* (2019) (în colaborare cu Neil Leadbeater), *Joining the Dots/ Uniți punctele* (2016), *Poveștile Fragariei către magul Viridis* (2012), *Trandafiri* (2007). Colecții de interviuri: *Table Talk* (2018), *Taifasuri* (2018). Critică: *Performative Identities in Contemporary Caribbean British Poetry* (2017).

Bruno MAZZONI

„Cultura română a avut și are în continuare o vocație europeană”

Bruno Mazzoni s-a născut în 1946, la Napoli. Este profesor de limba și literatura română la Universitatea din Pisa, iar între 2006 și 2012 a fost decan al Facultății de Limbi și Literaturi Străine din cadrul aceleiași universități.

Este membru fondator al „Associazione Italiana di Romanistica” și Doctor Honoris Causa al Universității din București și al Universității de Vest din Timișoara.

A publicat studii despre poezia română modernă și este autor al unor volume de referință despre cultura română, cum ar fi Le iscrizioni parlanti del cimitero di Săpânța (Edizioni ETS, Pisa, 1999) sau, în colaborare cu Angela Tarantino, coordonator al volumului Geografia e storia della civiltà letteraria romena nel contesto europeo (Pisa University Press, vol. 2, 2010). În ianuarie 2002 i-a fost conferit Ordinul Național „Pentru Merit” în grad de Comandor. Pentru activitatea de traducător din limba română a fost distins cu mențiunea Leone Traverso de către juriul celei

de-a XXXI-a ediții a Premiului Monselice. Același juriu l-a distins la cea de-a XXXIII-a ediție cu mențiunea Città di Monselice, pentru traducerea volumului de versuri Quando hai bisogno d'amore de Mircea Cărtărescu (Edizioni Pagine, Roma, 2003).

A primit, din partea Președintelui Republicii Italiene, Premiul Național pentru traducere al Ministerului Bunurilor și Activităților Culturale. A tradus versuri și proză din opera Anei Blandiana, a lui Max Blecher, a lui Mircea Cărtărescu și a Hertei Müller.

Prezent în luna octombrie 2018, la Iași, în cadrul Programului „Rezidențe FILIT pentru traducători străini”, ediția a V-a, Bruno Mazzoni a avut amabilitatea de a răspunde câtorva întrebări.

(Iulian Pruteanu-Isăcescu)

De ce limba română?

Fiind student de lingvistică romanică la Universitatea din Napoli, profesorul meu, Alberto Vàrvaro, cu studii și în Germania, m-a îndrumat spre studiul limbii române convins fiind că e vorba de un pilon important pentru a înțelege fragmentarea limbilor neolatine. Nu întâmplător, interesele mele de cercetare s-au focalizat la început pe istoria lingvisticii românești, îndeosebi spre opera unui savant de seamă de la sfârșitul

secolului al XIX-lea, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, care corespundase cu cei mai importanți lingviști ai vremii, de la Graziadio Isaia Ascoli la Hugo Schuchardt și alții.

Mi-ați povestit că între anii 1970 și 1973 ați predat italiana la București, dar și la Cluj. Între alții, l-ați avut ca student la cursurile de italiană pe Ioan Petru Culianu. Cum era acesta ca student și care era atmosfera universitară din România acelor ani?

Bruno Mazzoni
Foto: Corneliu Grigoriu

Anii de lectorat la București, ca și cele două semestre în care am predat la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj, m-au marcat din mai multe puncte de vedere. Erau două medii universitare foarte diferite, ca și orașele respective... efervescența capitalei m-a captivat de la bun început: nu mai știu câte piese de teatru jucate extraordinar, farmecul inedit al spectacolelor de la Teatrul Evreiesc, un mare număr de poeți, scriitori, artiști și profesori universitari foarte amabili și interesați să creeze punți între culturile noastre, cozile la librării (și nu numai, din păcate!) când se lansa un nou volum de versuri, conversațiile fascinante la cofetăria „Berlin” cu crema lumii intelectuale mai tinere! Au fost, de fapt, acei ani de dezgheț care au permis câtorva studenți de valoare să poată pleca cu burse în străinătate; e suficient să menționez aici numai câteva nume din domeniul umanistic care rămân în istoria culturii, de la regretații Ioan Petru Culianu și Marian Papahagi până la Victor Ieronim Stoichiță, care și-au terminat studiile la Universitatea „La Sapienza” din Roma. Apropo de Culianu, țin minte, deși l-am avut student la italiană timp de numai un semestru, că era un tânăr atent și deja bine format.

Cum a devenit profesorul de limba și literatura română de la Universitatea din Pisa traducător al unor scriitori români importanți în italiană?

După ce am constatat cât de puțin era prezentă și cunoscută literatura română în Italia, m-am încumetat și eu – urmând exemplul luminos al prietenului meu romanist de la Universitatea din Torino, Marco Cugno – pe drumul traducerii. Aveam o viziune valorică deja suficient de clară, de asta am propus unei edituri din Roma numele lui Mircea Cărtărescu, în ideea de a promova opera unui autor încă tânăr, de anvergură europeană, cu o paletă foarte variată, cu un stil personal inconfundabil. Din fericire Daniela Di Sora, o prietenă slavistă care de curând înființase Editura Volland, a avut încredere în propunerea mea și am pornit deci cu o carte mai subțirică, *Travesti*, apărută acum 20 de ani. De atunci multe s-au întâmplat, au apărut două volume de versuri plus toată opera lui în proză: *Visul* urmat mai apoi de ediția integrală *Nostalgia*, *De ce iubim femeile*, *Aripa stângă*, *Corpul*, *Aripa dreaptă*. Între timp Mircea Cărtărescu a fost invitat la mai multe târguri de carte din Italia, la Festivalul de literatură din Mantova, la Gavoi, în Sardinia, la „Isola delle storie”, și acum doi ani a primit, la Florența, Premiul Internațional „Gregor von Rezzori”. Am predat acum *Levantul* și în acest an va apărea la Editura Il Saggiatore din Milano și *Solenoid*. Ce vreau să subliniez este faptul că opera și numele lui Cărtărescu au reușit, după părerea mea, să spargă, cel puțin în Italia, acel zid de tăcere în

jurul literaturii române despre care vorbisem acum 20 de ani... și grație programului TPS (Translation and Publication Support Programme), prin care Centrul Național al Cărții din cadrul Institutului Cultural Român finanțează traduceri în străinătate, am ajuns, aș spune, în plan editorial, la o binevenită normalitate. Pe site-ul CENNAC-ului se poate verifica câtă literatură bună s-a tradus în ultimii 15 ani.

De care autor român vă simțiți cel mai legat?

Sunt foarte apropiat de autorii pe care îi traduc, atât cei care sunt în viață (mă gândesc la Ana Blandiana, la Mircea Cărtărescu, la Denisa Comănescu, bucureșteni cu care am chiar o relație de prietenie, sau la Herta Müller), cât și cei care nu mai sunt, cum este de pildă interbelicul Max Blecher; se adaugă Marin Sorescu și fascinantul strălucit Nichita, pe care am avut prilejul să-i cunosc. Sunt foarte legat și de câțiva scriitori care trăiesc de mai multe decenii în afara granițelor României: Dieter Schlesak, Norman Manea sau Matei Vișniec.

Cum vi se pare că a evoluat mediul cultural românesc după 1989?

Este o întrebare complexă, fiind vorba de o lume în tranziție în care din păcate asistăm la un hiatus între societatea civilă, pozitiv orientată într-un cadru de valori europene, și spațiul public în care din păcate anumite forțe politice încearcă

să oprească mersul istoric firesc. Sunt convins că cultura română a avut și are în continuare o vocație europeană sau, mai bine spus, *este* o cultură care de cel puțin două secole este în sintonie deplină cu tot ceea ce a caracterizat dezvoltarea lumii occidentale. Nici în deceniile șase și șapte ale secolului trecut intelectualii români nu au fost „marginali” față de ce se scria și se citea la Paris, la Berlin sau la Roma. Promoțiile de după 1989 ne-au dat o literatură foarte bună, cu câțiva poeți de primă mână care ar merita traduși.

Dincolo de pasiunea dumneavoastră pentru limba și literatura română, cum vedeți România de astăzi și cultura română în cadrul european?

Aș fi, prin fire, optimist. Din păcate trebuie să recunosc că ce se vede în lumea contemporană nu oferă perspective încurajatoare, începând cu cadrul politic din Italia. M-aș bucura mult dacă și la noi, ca și în alte țări ale Europei, s-ar crea o mișcare curajoasă – așa cum a apărut în România, o mișcare tip #rezist – care să apere statul de drept, împreună cu un sistem social de welfare autentic, ca și sfânta despărțire a celor trei puteri. Afirmarea unei culturi *liberale* cred că rămâne un obiectiv primar dacă dorim cu adevărat ca Uniunea Europeană să fie percepută de fiecare dintre noi ca o unitate care tutelează în același timp diversitatea.

Emina CĂPĂLNĂȘAN

Soldare, vizavi, feedback, taxi. **Câteva dintre fețele modernității lingvistice**

Nu putem să nu admitem că am încruntat fruntea a mirare la vederea unui anunț al cărui element central era cuvântul *soldări*. Obişnuiți fiind cu *discount* sau, eventual, cu *sold out*, chiar cu *black Friday*, ne-am întrebat oarecum naiv ce caută bucăţica asta de neaș într-un anunț care dorește să atragă, să fie *catchy*, să înnebunească. Deși aparent o bizărie nouă, cuvântul *soldare* e destul de vechi în limbă. **SOLDĂRE**, *soldări*, s. f., definit astfel: „acțiunea de a solda și rezultatul ei”, este consemnat în DLRLC (1955-1957). A *solda* – verbul de la care începe paradigma – este bine înrădăcinat în limbă, fiind și regulat, și cu forme pentru toate eventualele actualizări în context. Uitându-ne în același dicționar, vedem că lexemul prinde exact sensul de care o reclamă are nevoie: „a vinde (mărfuri) cu reducere de preț”. Asta ar veni... în engleză... SALE(S)! DEX-ul păstrează ideea, adaptând-o parcă la realitățile actuale: „a vinde **un rest de marfă** [subl. n.] cu reducere de preț”. Demersul de căutare a cuvântului materializat în contexte publicitare a fost unul care a întărit oarecum ceea ce fusese inițial

o simplă intuiție – cuvântul nu este doar în lucrările lexicografice sau în doar câteva reclame, ca urmare a vreunei ciocniri lexematice întâmplătoare. Redăm aproape întâmplător câteva contexte din multele găsite: „soldări meseriașe” (campanie BRICO DEPÔT); „soldări de până la 70 %” (campanie PRAKTIKER); „soldări îmbrăcăminte copii” (www.prokid.ro); „SOLDĂRI POEMA începând cu 18 august” (www.vivo-

shopping.com). Pluralul este varianta de circulație a cuvântului care ne-a atras atenția, imaginea autohtonă a lui SALES – pluralul englezesc care și-a găsit, după cum am văzut, adversarul. Cu sau fără diacritice, *soldări* se bucură de multe prezențe.

Nu același lucru se poate spune despre la fel de neaoșul *vizavi*. Din snobism lingvistic sau dintr-o lipsă de interes *vizavi* de evoluția vocabulelor în varianta lor scrisă, se folosește în continuare, în destule spații (publice), varianta franțuzească „vis-à-vis”, cea care a și dat naștere cuvântului discutat, notată însă de dicționare ca origine, nu ca variantă: „În ceea ce privește *trotuarul de vis-a-vis* (...)” (www.ziaruldeiasi.ro); „pe *trotuarul de vis-a-vis*” (www.ziuadevest.ro); „«Pui la jar», *vis-a-vis* de Tribunal, de trei ani alături de gălățeni” (www.ziare.com); „Drapelul uriaș va flutura *vis-a-vis* de Sala Sporturilor” (www.ziaruldeiasi.ro). Putem decupa, totuși, și secvențe care să îl conțină pe *vizavi*: „Schimbare fără precedent **vizavi** de cursul de schimb” (www.dcnnews.ro); „Prima reacție a lui Dănciulescu **vizavi de** revenirea iernii” (www.gsp.ro). Observăm absența semnului specific (accentul) din varianta notată franțuzește (omitere cauzată de pragmatism sau de neatenție, nefiind, cu siguranță, vorba de vreun prim pas conștient spre adaptare și inte-

grare), dar și absența unității în ceea ce privește elementul străin: *soldări* sau *sale(s)*, *vis-à-vis* vs *vizavi*. Aceeași lipsă de unitate caracterizează și următoarea pereche, citită, totuși, într-o altă cheie.

Dacă *feedback* e curat străin, *taxi* pare autohton – asta, cel puțin la nivel grafic, pronunțarea conformă cu normele limbii române literare „înstrăinându-l” și impunând accentuarea ultimei vocale: *taxí*. Deși cu origini diferite, cu accente proprii și final consonantic, respectiv vocalic, dar cu aceeași modalitate de a marca pluralul, prin urmare încadrate în clasa substantivelor neutre – *feedbackuri*, *taxiuri* (vezi DOOM₂) – cele două își atașează articolul hotărât direct, fără a mai fi nevoie de cratimă: *feedbackul*, *taxiul*. Regula e interpretată și în acest caz după pricepere, fiind aplicată preferențial, personal, conjunctural, dovedă fiind contextele: „*Feedback-ul* clienților noștri” (www.lidl.ro); „lauda și *feedback-ul* constant sunt cele mai importante” (www.ziare.com), dar și „**feedbackul** negativ trebuie considerat un dar prețios” (*ibidem*); „Călătoria cu **taxiul** prin București” (www.digi24.ro); „se scumpește **taxiul** în București” (a1.ro); „A luat *taxi-ul* până la Roma” (www.realitate.net); „*Taxi-ul* a luat foc în urma unui scurt-circuit¹.” (adevarul.ro).

Pro sau contra adaptare, pro sau contra ele-

mente străine, un lucru este destul de simplu de înțeles: vorbim de categorii, de reguli, de reguli specifice **doar** anumitor categorii. Așadar, totul pornește de la cunoaștere sau de la deschiderea unui dicționar normativ actual, în format tradițional sau online. E adevărat că abaterea poate duce la progres și că o normă existentă la un moment dat poate fi trimisă spre coșul de gunoi al formelor trecutului, dar până când greșeala nu ajunge la stadiul de abatere generalizată, explicabilă și recognoscibilă în alte fenomene lingvistice cu care poate fi pusă în legătură, greșeala rămâne rezultatul neatenției, al lipsei de respect pentru formă, al supraevaluării ideii și al neglijării aspectului formal. Până la urmă, trebuie mereu să avem în vedere că: „accesul la conținut, la expresivitatea estetică este condiționat, în primul rând, de corectitudinea formei de exprimare”². Oricât de sceptici am fi, trebuie să admitem că aspectul formal fără cusur al ideii poate fi un aliat al persuasiunii. Așadar, studiul limbii – individual, permanent, dar și instituțional – nu trebuie pus pe un plan secundar; ar fi o poziție neconformă cu adevărul. De altfel, disciplina cu statut obligatoriu în cadrul învățământului preuniversitar se numește

Limba și literatura română. Poate că nu (doar) alfabetul (sau vreo altă ordine) este responsabil.

Deschiderea și ideea că limba este un sistem

deschis, nu o constantă ce abandonează schimbarea, dar și importanța formei unui mesaj sau perceperea cuvintelor ca pe un înveliș sonor al unei realități, de unde și aerul vital al normei, sunt cele două fețe ale modernității în plan lingvistic. Nu e vorba de un trend, ci de un teren al intersecției dintre tradiție și schimb cultural, un teren care poate reuni deschiderea și conformismul față de norme, de ordine, de discurs corect.

Bibliografie

***, *Dicționarul explicativ al limbii românei*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

***, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

Graur, Al., *Probleme ale cultivării limbii*, în LL, 1979, vol. I.

Macrea, Dimitrie, Petrovici, Emil (coord.), *Dicționarul limbii române literare contemporane*, Editura Academiei Române, 1955-1957.

¹ În DOOM₂ – *scurtcircuit*.

² Emil Ionescu, intervenție la comunicarea lui Al. Graur, *Probleme ale cultivării limbii*, publicată în LL, 1979, vol. I, p. 46.

RECONSTITUIRI CULTURALE

- 3 Iulian PRUTEANU-ISĂCESCU – Ion Creangă și ai săi
23 Doru SCĂRLĂTESCU – Erotikon eminescian
39 Mircea COLOȘENCO – Vasile Alecsandri, poetul Gintel Latine
14 iunie 1818 – 2 august 1890

48-49 **HORIA versus ZILIERU** (Corneliu Grigoriu)

50 **SCRISOAREA REGĂSITĂ**

51 **FOTOGRAFIA REGĂSITĂ**

INTERVIUL REGĂSIT

- 52 Emil BRUMARU – „Am fost prost, prost, prost, și, deodată, pac!...”
(realizat de Călin Ciobotari)

REZIDENȚELE FILIT

- 63 Bogdan-Alexandru STĂNESCU – Răpitea Sfintei Parascheva (fragment)
68 Mihai IGNAT – De la Bojdeucă la Mall. Un colaj
73 Marin MALAICU-HONDRARI – Câteva zile dintr-o lună. La Iași
78 Andrei URSU – Călătorie spre (r)est

BURSELE JUNIMEA

- 87 Maricica MUNTEANU – Viața ieșeană și fațetele marginalității
în literatura scriitorilor de la „Viața românească”
100 Simona ZAHARIA – Locuri ale memoriei ieșene în (re)scrierile sadoveniene

ECOURI FILIT / PAGINI DE ALECART

- 113 Ioana TĂTĂRUȘANU – FILIT 2018. Despre ochii literari ai orașului
116 Viviana GHEORGHIAN – Tinerii de azi nu (mai) citesc
119 Mălina CURPĂN – Întâlniri Alecart la FILIT, 2018.
Prima zi: forme ale exilului, ale pierderii și ale regăsirii
123 Tamara BIVOL, Olga SCRIPNIC – FILIT 2018.
Ziua a doua: Gabriela Adameșteanu & Goce Smilevski.
Reflexii ale realității sau noi cine suntem?

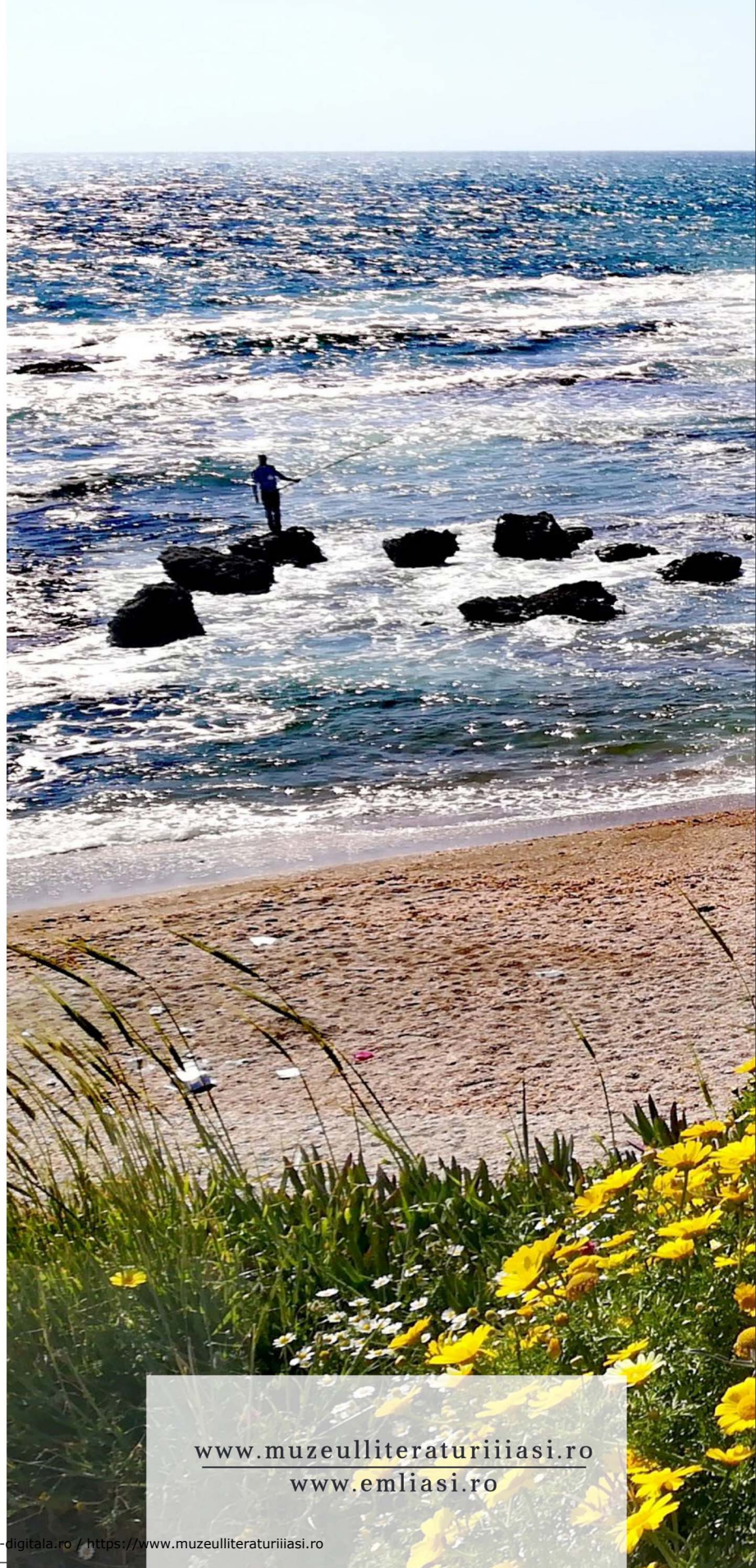
- 127 Anastasia FUIOAGĂ, Ioana TĂTĂRUȘANU – A treia zi de FILIT (două impresii):
aceeași ușă, alte nume, alte neliniști. Cu Sylvie Germain și Eduardo Caballero
- 130 Raisa MANOLESCU – A patra zi de FILIT: Întâlnirea cu noi înșine într-un periplu
multicultural alături de Kamila Shamsie și Irina Teodorescu
- 134 Viviana GHEORGHIAN – FILIT. Ziua a cincea sau literatura mai mult decât literatura
- 139 Mălina TURTUREANU – Despre păsări, furnici și consecința succesului/visului
împlinit cu Jonathan Franzen și Veronica Roth la Serile FILIT 2018
- 143 Ioana TĂTĂRUȘANU – Conjurația poeziei
Zodia cancerului și Cantosuri domestice. 4 A.M. (Radu Vancu)
- 146 Tamara BIVOL – O țară din cărți de joc și păpușarii ei: *Dama de cupă* (Iulian Ciocan)
- 150 Ana-Maria CATANĂ – Machetă a realității: *Așa să crească iarba pe noi* (Augustin Cupșa)
- 153 Amalia CARCIUC – Cel mai ciudat loc din lume e în inima ta: *Kartografie* (Kamila Shamsie)
- 157 Andrada STRUGARU – Arcanele timpului sau suflete pierdute:
Blestemul tâlharului mustăcios (Irina Teodorescu)
- 162 Olga SCRIPNIC – Vitraliu în patru stări: *Alt nume, altă ușă* (Eduardo Caballero)
- 166 Mălina TURTUREANU – *Ceai amar și Întâmplări dintr-o viață* (Sylvie Germain)
- 169 Anastasia FUIOAGĂ – Destin și neputință: *Sora lui Freud* (Goce Smilevski)
- 172 Viviana GHEORGHIAN – Despre reflexii și reflexe în *Drumul egal al fiecărei zile*
(Gabriela Adameșteanu)
- 176 Alina VIȚEL – (Doar) gânduri pe marginea unui vis: *Umbra pierdută* (Carmen Firan)
- 181 Mălina CURPĂN – Tentaculele ispiterii și convertirea întru nou.
Dinții ascuțiți ai binelui (Bogdan Răileanu)
- 185 Viviana GHEORGHIAN – Învățând să privesc poezia. „Semne de carte”
(expoziție de grafică, Ioniță Benea)
- 189 Roxana DUMITRACHE – Mehr Licht! Mehr FILIT!

SPAȚIUL TRADUCĂTORULUI

- 191 Monica MANOLACHI – Atelierele FILIT pentru traducători. Ipotești, 2018
- 200 Bruno MAZZONI – „Cultura română a avut și are în continuare o vocație europeană”

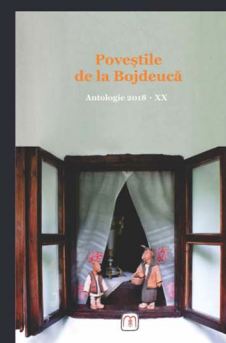
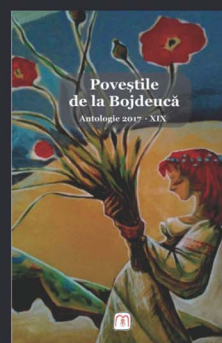
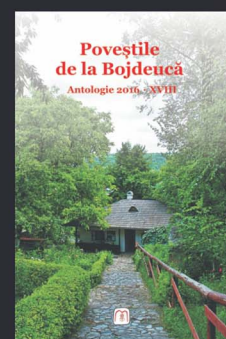
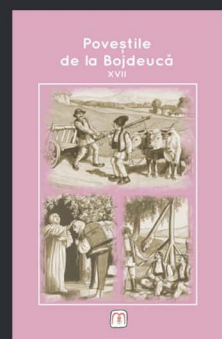
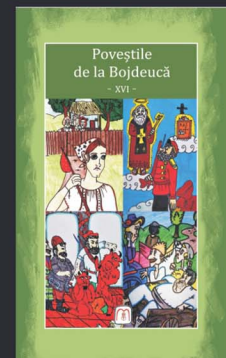
INVESTIGAȚII LINGVISTICE

- 204 Emina CĂPĂLNĂȘAN – *Soldare, vizavi, feedback, taxi*.
Câteva dintre fețele modernității lingvistice

www.muzeulliteraturiiiasi.ro
www.emliasi.ro

- RECONSTITUIRI CULTURALE
- HORIA versus ZILIERU
- SCRISOAREA REGĂSITĂ
- FOTOGRAFIA REGĂSITĂ
- INTERVIUL REGĂSIT
- REZIDENȚE FILIT
- BURSELE JUNIMEA
- ECOURI FILIT / PAGINI DE ALECART
- SPAȚIUL TRADUCĂTORULUI

ISSN (Tipărit) 1220-7322
ISSN (Electronic) 1584-2657

